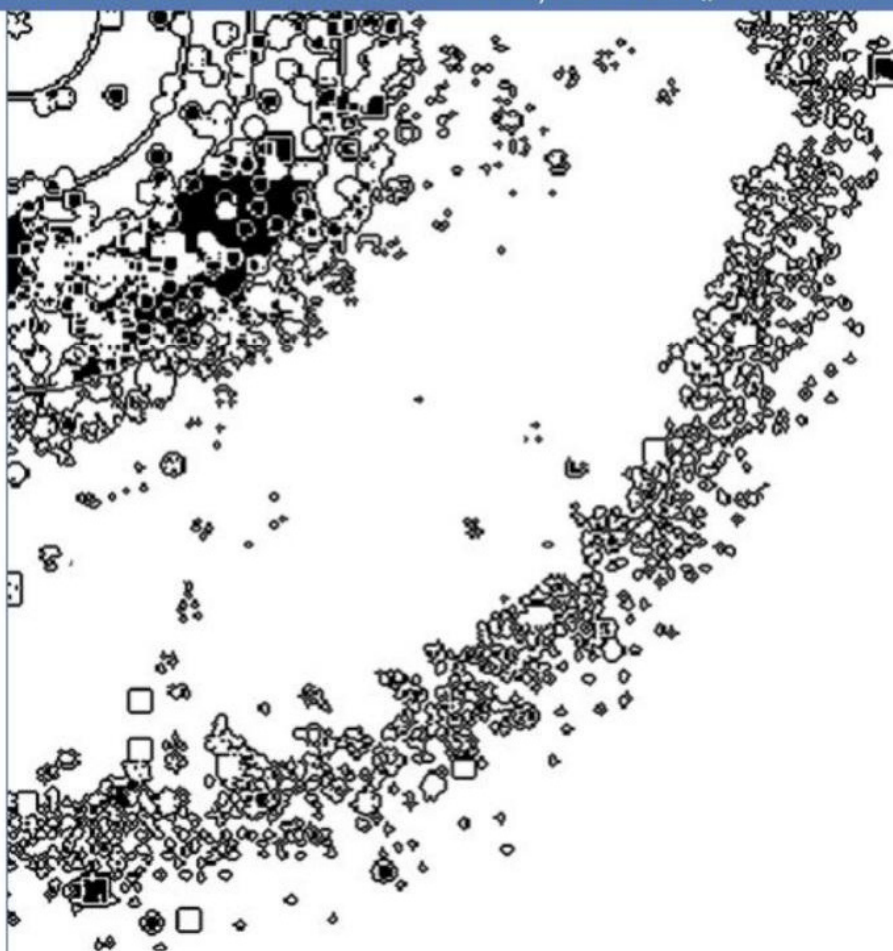

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ EDITATĂ SUB EGIDA UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD

VOLUMUL XVII, Nr. 1, MARTIE 2021

STUDII

DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

VOLUME XVII, ISSUE 1, MARCH 2021

VOLUME XVII, N° 1, MARS 2021

VOLUMUL XVII, NR. 1, MARTIE 2021

Revistă editată sub egida / journal published under the auspices / revue éditée sous les auspices

UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD, ROMÂNIA

și în parteneriat cu / and in partnership with / et en partenariat avec:

LE DÉPARTEMENT DE ROUMAIN
D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE

LE CAER - EA 854 D'AIX-MARSEILLE UNIVERSITÉ, FRANCE

LE CIRMI DE L'UNIVERSITÉ PARIS 3 – SORBONNE NOUVELLE, FRANCE

FACULTATEA DE FILOSOFIE,
DEPARTAMENTUL DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ,
UNIVERSITATEA DIN NOVI SAD, SERBIA

UNIVERSITY FRIEDRICH SCHILLER JENA,
INSTITUTE FOR SLAVIC LANGUAGES, JENA, GERMANY

INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”
AL ACADEMIEI ROMÂNE FILIALA TIMIȘOARA

L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DE PSYCHOMÉCANIQUE DU LANGAGE (A.I.P.L.),
PARIS, FRANCE

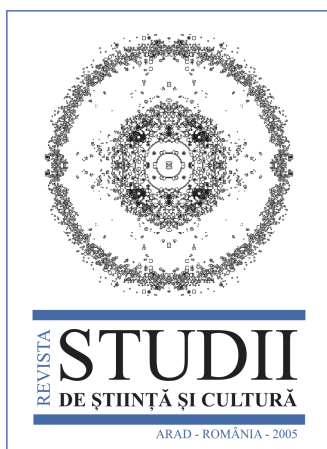
UNIVERSITATEA ROMA TOR VERGATA, ITALIA

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „ALEXANDRU D. XENOPOL”, ARAD

TIPOGRAFIA GUTENBERG – EDITURA GUTENBERG UNIVERS, ARAD

UNIVERSITATEA DIN ORADEA, ROMÂNIA

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ȘI TEOLOGIE

ISSN 1841-1401 (print)
ISSN - L 1841-1401
ISSN 2067-5135 (online)

BDI Index Copernicus International

Revistă **evaluată pozitiv**, după criteriul citărilor, în **I. C. Journals Master List 2017**, cu un scor **ICV (Valoare Index Copernicus)** de **67,53 puncte**.

La propunerea **Centrului Național ISSN**, publicația „**Studii de știință și cultură**” (Online) = ISSN 2067-5135, ISSN-L 1841-1401 a fost înscrisă în catalogul **ROAD** (<https://road.issn.org>), catalog internațional al publicațiilor științifice open-access, administrat de **Centrul Internațional ISSN**, sub egida **UNESCO**.

Colegiul editorial / Editorial Board:

Director / Director:

CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara

Redactor-șef fondator / Editor-in-Chief founder:

Prof. Vasile MAN, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

Redactor-șef / Editor-in-Chief:

Prof. univ. dr. emerit Alvaro ROCCHETTI, Université Paris 3, Sorbonne Nouvelle, France

Consiliul științific – Referenți / Scientific Board:

Acad. Răzvan THEODORESCU, Vicepreședinte al Academiei Române
Acad. Eugen SIMION, Academia Română, Președinte al Secției de Filologie și Literatură,
Director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române
Acad. Prof. univ. dr. Thede KAHL, University of Jena, Germania
Acad. Mihai CIMPOI, Academia de Științe a Republicii Moldova
Acad. Mircea PĂCURARIU, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, România
Prof. dr. Dres. H. c. Rudolf WINDISCH, Universităt Rostock, Germania
Prof. univ. dr. Louis BEGIONI, Universitatea Roma Tor Vergata, Italia
Prof. univ. dr. Emilia PARPALĂ, Facultatea de Litere, Universitatea Craiova, România
Prof. univ. dr. Rodica BIRIȘ, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România
Prof. univ. dr. Sophie SAFFI, Université d’Aix-Marseille AMU, Franța
Prof. univ. dr. Gilles BARDY, Université d’Aix-Marseille AMU, Franța
Prof. univ. dr. Ștefan OLTEAN, Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România
Prof. univ. dr. Teodor Ioan MATEOC, Universitatea din Oradea, România
Prof. univ. dr. Marina Puia BĂDESCU, Universitatea din Novi Sad, Republica Serbia
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș, România
Prof. univ. dr. Mircea MUTHU, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România
Prof. univ. dr. Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”,
Academia Română, București, România
Conf. univ. dr. Virginia POPOVIC, Universitatea din Novi Sad, Republica Serbia
Dr. Doru SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad, România
CS Dr. Viviana MILIVOIEVICI, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii
Banatice „Titu Maiorescu”, România
CS III Dr. Grațela BENGĂ-ȚUȚUIANU, Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul
de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, România
Conf. univ. dr. Romana TIMOC-BARDY, Université d’Aix-Marseille AMU, Franța
Prof. dr. Laura ORBAN, Inspectoratul Școlar Județean Arad, România
Conf. univ. dr. Stăncuța DIMA-LAZA, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad,
România
Conf. univ. dr. Mihaela BUCIN, Universitatea din Szeged, Ungaria
Conf. univ. dr. Dana PERCEC, Universitatea de Vest din Timișoara, România
Conf. univ. dr. Gabriel BĂRDĂȘAN, Universitatea de Vest din Timișoara, România

Secretariat de redacție:

Redactori-Traducători:

Ioana NISTOR, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad, România

Eudochia VOLONTIR-SEVCIUC, Université Paris 4, Sorbonne Nouvelle, Franța

Design: Ivița MILIVOIEVICI

Administrator Site: Viviana MILIVOIEVICI

Logo și design copertă revista „Studii de Știință și Cultură”: Călin MAN

Adresa / Editorial Office: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România

310025, ARAD, Bd. Revoluției nr. 94-96; telefon: 0040/0257/280335; mobil 0724039978;

fax 0040/0257/280810; www.revista-studii-uvvg.ro, e-mail: vasileman7@yahoo.com

Revistă fondată în anul 2005, indexată în Bazele de Date Internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt, Germania, EBSCO HOST Publishing, din Statele Unite (www.ebscohost.com), INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL, Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com), DOAJ LAND UNIVERSITY LIBRARIES, Suedia (www.doaj.org), THE LINGUIST LIST, SUA, ERIH PLUS (dbh.nsd.uib.no). Revistă științifică evaluată și acreditată de CNCS, în 2020, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

CONTENTS / SOMMAIRE / CUPRINS

I. ROMAN CULTURES – ROMANIAN CULTURE / CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE / CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinators/Coordinateurs/Coordonatori:

Alvaro ROCCHETTI, Viviana MILIVOIEVICI 7

Abdelaziz BERKAI 9

Locutions and Collocations based on the Somatic Lexicon in Berber (Kabyle): Study on the Lexeme *ul* "heart"

Locutions et collocations basées sur le lexique somatique en berbère (kabyle): étude sur le lexème *ul* « cœur »

Locuții și colocuții bazate pe lexiconul somatic în berber (kabyle): studiu asupra lexemului *ul* „inimă”

Fatima ZIOUANI 19

Linguistic Coexistence for Optimal Learning of Foreign Languages in Secondary School
Concomitance linguistique pour un apprentissage optimal des langues étrangères dans l'enseignement secondaire

Coerența lingvistică pentru învățarea optimă a limbilor străine în școala secundară

Thameur TIFOUR 27

Intercultural in FFL classes

L'interculturel en classe de FLE

Viviana MILIVOIEVICI 35

Mircea Eliade and the "Pro-Legionary" Articles

Mircea Eliade et les articles « pro-légionnaires »

Mircea Eliade și articolele „pro-legionare”

Vasile MAN 45

A more Comprehensive Research on the Knowledge of Lucian Blaga's Poetic Creation in the volumes: Eugen Todoran, *Writings*, a Critical Edition by Dr. Viviana Milivoievici

Approfondir les connaissances de la création poétique de Lucian Blaga en volumes: *Écrits* d'Eugen Todoran, édition critique du Dr. Viviana Milivoievici

Aprofundarea cunoașterii creației poetice a lui Lucian Blaga în volumele: Eugen Todoran, *Scrieri*, ediție critică realizată de Dr. Viviana Milivoievici

Cristiana GROSU 51

The Interlude of a Solitary Thought. Anișoara Odeanu and the Lyricism of Existential anxiety

L'intermède d'une pensée solitaire. Anișoara Odeanu et le lyrisme de l'angoisse existentielle

Interludiul unui cuget solitar. Anișoara Odeanu și lirismul neliniștii existențiale

Ana-Maria ICHIMESCU 61

The Aesthetic of the Ugly in Alexandru A. Philippide's Poetic Work

L'esthétique du laid dans l'œuvre poétique d'Alexandre A. Philippide

Estetica urâtului în opera poetică a lui Alexandru A. Philippide

II. GERMANIC LANGUAGES AND CULTURES / ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE / CULTURES ET LANGUES GERMANIQUES / CULTURE ROUMAINE / LIMBI ȘI CULTURI GERMANICE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Rodica Teodora BIRIȘ 65

Florina CODREANU 67

A Historical Journey: Great Britain in the Interwar Period

Un périple historique: La Grande-Bretagne dans l'Entre-Deux-Guerres

Un periplu istoric: Marea Britanie în epoca interbelică

III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE – ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE / LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE – LANGUE ET CULTURE ROUMAINE / LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ – LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Virginia POPOVIĆ 73

Ferenc NÉMETH, Virginia POPOVIĆ 75

The Role of the Arad Booksellers *Gebrüder Bettelheim* on the Cultural Development in Veliki Bečkerek

Rolul librarilor arădeni *Frații Bettelheim* la dezvoltarea culturii în Becicherecul Mare

IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES / TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS / TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Ioana NISTOR, Mirel ANGHEL 83

Alin Titi CĂLIN 85

Paremiology in the Romanian Translations of the *Exemplary Novels* (I)

La parémiologie dans les traductions roumaines de les *Nouvelles exemplaires* (I)

Paremiologia în traducerile românești ale *Nuvelelor exemplare* (I)

V. SCIENTIFIC CULTURE / CULTURE SCIENTIFIQUE / CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Alexandru CISTELECAN, Eugen GAGEA 93

Alina MARTIN-MITRICĂ 95

Cultural History in The Interwar Period

Histoire culturelle de l'Entre-Deux-Guerres

Istorie culturală în perioada interbelică

Darius BOROVIĆ 103

The Paper Octopus: the Effects of Bureaucratic Practices and Barriers in the Romanian Secondary Education System

La pieuvre de la paperasse: effets des pratiques et des barrières bureaucratiques sur l'enseignement secondaire en Roumanie

Caracatița de hârtie: efectele practicilor și barierelor birocratice asupra sistemului secundar de învățământ din România

Cristian Vasile MIRON	117
The Pedagogical Education in Dorohoi County during the Interwar Period Éducation pédagogique dans le comté de Dorohoi en période d'entreguerre Învățământul pedagogic din județul Dorohoi în perioada interbelică	
Flavius PARASCHIV	123
The Avant-Garde Writers` Dorohoi during the Pre-War Period Le Dorohoi des écrivains d'avant-garde pendant la période d'avant-guerre Dorohoiul antebelic al avangardiștilor	
Mirela KOZLOVSKY	135
Morpho-functional aspects in <i>The Song of the Bride</i> from the wedding ceremonial repertoire of the Lipovan Russians from Sarichioi Aspects morpho-fonctionnels dans <i>Le Chant de la mariée</i> du répertoire de cérémonie de mariage des Russes lipovans de Sarichioi Aspecte morfo-funcționale în <i>Cântecul miresei</i> din repertoriul ceremonial de nuntă al rușilor lipoveni din Sarichioi	
VI. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII	
Coordinator/Coordonateur/Coordonator: Emilia PARPALĂ	143
Virginia POPOVIĆ	145
O nouă lucrare lexicografică deosebit de importantă pentru românii din Voivodina. Costa Roșu, <i>Dicționar cronologic. Literatură și civilizație românească din Voivodina-1799-2019</i> , Zrenianin, Editura ICRV, 2018, 320 p.	
Dumitru MIHĂILESCU	147
Mircea Muthu, <i>Liviu Rebreanu sau paradoxul organicului</i> , ediție definitivă, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2020, 174 p.	
Ioana NISTOR	151
Un prozo-poetic volum de autor sau... un „presupus” răspuns la o afirmată „întrebare”. Floare Câdea, <i>Pagini din clipe</i> , București, Editura Uniunea Ziariștilor Profesioniști, 2020, 435 p.	
Tatiana-Camelia DOGARU (CRUCEANU)	153
Ionuț Bogdan Berceanu, <i>Sisteme administrative emergente</i> , Economica Publishing House, Bucharest, 2018, 136 p.	
Instructions for Authors	155
Instructions pour les auteurs	158
Instrucțiuni pentru autori	161
Evaluation grid	164
Grille d'évaluation	165
Grila de evaluare	166

Subscriptions	167
Abonnements	167
Abonamente	168

**I. ROMAN CULTURES – ROMANIAN CULTURE /
CULTURES ROMANES – CULTURE ROUMAINE /
CULTURI ROMANICE – CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**

Coordinators/Coordinateurs/Coordonatori:

**Alvaro ROCCHETTI
Viviana MILIVOIEVICI**

**LOCUTIONS AND COLLOCATIONS BASED ON THE
SOMATIC LEXICON IN BERBER (KABYLE):
STUDY ON THE LEXEME *UL* "HEART"**

**LOCUTIONS ET COLLOCATIONS BASÉES SUR LE
LEXIQUE SOMATIQUE EN BERBÈRE (KABYLE):
ÉTUDE SUR LE LEXÈME *UL* « CŒUR »**

**LOCUȚII ȘI COLOCUȚII BAZATE PE
LEXICONUL SOMATIC ÎN BERBER (KABYLE):
STUDIU ASUPRA LEXEMULUI *UL* „INIMĂ”**

Abdelaziz BERKAI

Maître de conférences HDR

Département de langue et culture amazighes de l'Université A. Mira de Béjaia

E-mail: aberkai@yahoo.fr

Abstract

*We propose here through a corpus of Berber (Kabyle) locutions containing the lexeme *ul* "heart", drawn mainly from dictionaries, to make the departure between idioms, collocations and free combinations of words. We will first approach the concepts of idiom and collocation, opposed to the free combination of words, trying to give definitions clear enough to be applied rigorously to our corpus, and will end with the analysis of our material and the resulting conclusions.*

Résumé

*Nous nous proposons ici à travers un corpus de locutions berbères (kabyles) contenant le lexème *ul* « cœur », puisées essentiellement dans des dictionnaires, de faire le départ entre locutions figées, collocations et combinaisons libres de mots. Nous aborderons d'abord les concepts de locution figée et de collocation, opposées à la combinaison libre de mots, en essayant d'en donner des définitions suffisamment claires pour être appliquées rigoureusement à notre corpus, et terminerons par l'analyse de notre matériau et les conclusions qui en découlent.*

Rezumat

*Propunem, în acest studiu, printr-un corpus de locuții berbere (kabyle) care conțin lexemul *ul* „inimă”, extras, în principal, din dicționare, pentru a face diferențe între fraze fixe, colocuții și combinații libere de cuvinte. Mai întâi, vom aborda conceptele de locuție fixă și colocuție, opuse combinării libere a cuvintelor, încercând să oferim definiții suficient de clare pentru a fi aplicate riguros studiului nostru și vom încheia cu analiza materialului și a concluziilor rezultate.*

Keywords: *idiom, collocation, lexeme *ul* "heart", Kabyle*

Mots-clés: *locution figée, collocation, lexème *ul* « cœur », kabyle*

Cuvinte-cheie: *idiom, colocuție, lexemul *ul* „inimă”, kabyle*

Introduction

Si dans les langues européennes, en particulier dans le domaine francophone, beaucoup de travaux ont déjà abordé la notion de collocation sous ses différents angles, notamment lexicosémantique et syntaxique (BLUMENTHAL, GROSMANN, HAUSMANN, TUTIN...), force est de constater que les travaux sur cette notion sont rares dans le domaine berbère. Notre objectif ici est double : tenter d'appliquer au berbère les critères permettant d'identifier une collocation, opposée à la combinaison libre de mots et à la locution figée, d'une part, et essayer, d'autre part et par la même occasion, de découvrir l'étendue de l'expressivité du lexique somatique en berbère à travers le mot *ul* « cœur » qui est « au cœur » de ce vocabulaire. Nous aborderons d'abord les concepts de locution figée et de collocation en essayant d'en donner des définitions suffisamment claires pour être appliquées rigoureusement à notre corpus, et terminerons par l'analyse de notre matériau et les conclusions qui en découlent.

1. Locution figée et collocation

Trois critères, classés par ordre d'importance, définissent globalement une locution figée :

1. La non-compositionnalité du sens : son signifié n'est pas déductible ou n'est pas la somme des signifiés des mots qui la composent. C'est le figement sémantique ;
2. La fixité syntaxique : il est difficile de changer la position des mots qui la composent ou d'intercaler entre eux d'autres mots. C'est le figement syntaxique ;
3. La restriction combinatoire : il est difficile de remplacer les mots qui la composent par d'autres mots sémantiquement équivalents (synonymes ou co-hyponymes)¹. C'est le figement paradigmatique.

Avoir le cœur gros au sens de « être triste » est une locution sémantiquement figée, car son sens n'est pas déductible des sens des mots qui la composent. Elle serait aussi figée paradigmatiquement, puisqu'on ne peut pas remplacer un des mots qui la composent par un synonyme ou un co-hyponyme sans que la locution perde son sens, donc son figement. Néanmoins, elle n'est pas totalement figée syntaxiquement, puisque *avoir le cœur très gros* est attesté au sens de « être très triste ». Il y a donc possibilité d'y intercaler d'autres mots.

En kabyle, la locution *ul-is mejtuh*² (littéralement : son cœur est petit) « il n'a pas de patience, il ne supporte pas » (DALLET, 1982, p. 440) est sémantiquement figée, puisque son signifié, « être impatient », n'est pas déductible ou n'est pas la somme des signifiés des mots qui la composent. Elle serait aussi figée au plan paradigmatique, mais elle n'est pas figée syntaxiquement, puisqu'on peut inverser l'ordre des unités lexicales qui la constituent sans porter atteinte à son unité sémantique : *mejtuh wul-is* signifie toujours « il est impatient ». On peut même y intercaler la copule d'existence *d*, équivalant au verbe copulatif « être » du français, sans que cela change son signifié : *ul-is d amejtuh* (littéralement : son cœur est petit). Le critère de non-compositionnalité du sens est décisif et peut à lui seul assurer le caractère figé d'une locution. Même en français, les expressions non compositionnelles et figurées sont généralement considérées « comme prototypiques et représentatives des locutions » (LEGALLOIS et TUTIN, 2013, p. 4).

Une locution qui satisfait aux trois critères sus-cités, notamment le premier, serait nécessairement figée et se démarquerait de ce fait d'une collocation qui ne satisfait pas au premier critère. La collocation est définie généralement, à la suite de F.-J. HAUSMANN (1989), comme étant l'union d'une base, choisie librement par le locuteur et sémantiquement transparente, et d'un collocatif sémantiquement contraint par la base et choisi en fonction de celle-ci. Le sens d'une collocation peut être compositionnel comme dans le cas de *fumeur invétéré*. Dans cet exemple le

¹ Agnès TUTIN et Dominique LEGALLOIS ajoutent, en citant d'autres linguistes (GROSS, MARTIN, MEJRI...), un quatrième critère, à savoir « la non actualisation des référents » (2013, p. 4). Nous pensons que ce critère est redondant et est déjà pris en charge par le premier. Et même s'il arrivait que les référents soient actualisés, si les trois autres critères sont satisfaits, en particulier le premier, la locution serait tout de même figée.

² Nous utilisons ici la transcription usuelle du kabyle en caractères latin (voir en annexe l'alphabet utilisé).

sens de la collocation est la somme des sens de sa base, à savoir « fumeur », et de son collocatif. Il peut être aussi partiellement compositionnel, ou semi-compositionnel, en conservant le sens de sa base, toujours transparent, combiné avec celui d'un collocatif opaque : *peur bleue*. Le sens de la collocation est déductible ici d'abord à partir du sens de sa base et, ensuite – ensuite seulement – à partir de celui de son collocatif, « bleu » en l'occurrence, dont le signifié est ici contraint par celui de la base. D'où la dénomination, pour certains linguistes, de « locution semi-figée » ou celle de « semi-phrasème » de la *Lexicologie Explicative et Combinatoire* (LEC), opposée à celle de « phrasème complet »³, correspondant globalement à la notion de « locution figée ». Pour I. MEL'ČUK, cité par BELIAKOV, une expression AB ayant le sens 'S' est un semi-phrasème, c'est-à-dire une collocation, « si les trois conditions suivantes sont simultanément remplies :

1. 'S' É 'A'⁴,
2. A est sélectionné par le locuteur de façon régulière et non contrainte,
3. B n'est pas sélectionné de façon régulière et non contrainte, mais en fonction de A et du sens 'S' à exprimer » (2012, p. 1).

« Le semi-figement » de la collocation fait que même lorsqu'elle est sémantiquement compositionnelle, elle n'est pas prédictible. Son emploi nécessiterait un apprentissage préalable. C'est pour cela qu'une collocation qui peut sembler évidente ou banale pour un locuteur natif ne l'est pas nécessairement pour un locuteur non natif. Ce serait même « la fréquence et la qualité de leur usage qui détermine la différence entre un locuteur natif et un étranger qui a bien appris la langue », écrit MEL'ČUK, cité par GONZALEZ HERNANDEZ (2010 : 77 et suiv.). Les études portant sur l'analyse d'erreurs montrent que l'usage fautif d'une collocation, en particulier de son collocatif, est l'une des erreurs les plus récurrentes commises par des apprenants non natifs. Pour les apprenants chinois, à titre d'exemple, « les collocations sont difficiles à acquérir, même pour des apprenants de niveau avancé ayant été sensibilisés à ces phénomènes » (CHEN et GIRANI, 2018, p. 243).

A contrario, une combinaison libre de mots est caractérisée surtout par son sens strictement compositionnel et l'absence totale de figement ou de semi-figement. Elle serait de ce fait tout à fait prédictible pour un locuteur non natif ayant une maîtrise correcte d'une langue étrangère et de son vocabulaire. L'expression *le cœur bat* signifie ce qu'elle signifie mot à mot. Le sens est donc compositionnel.

Même sur les plans syntaxique et paradigmatique, il n'y a pas de figement.

- Syntaxiquement les mots peuvent bouger et être séparés : *il bat, le cœur ; le cœur ne bat pas...*
- Paradigmatiquement des permutations avec d'autres mots sont possibles : *le cœur palpite, les cœurs battent...*

Même chose de l'expression en kabyle : *yekkat wul* (littéralement : il frappe/il bat le cœur) « le cœur bat » qui a un sens compositionnel et n'est pas non plus figée au double plan syntaxique et paradigmatique :

- Syntaxiquement : *ul yekkat* (littéralement : le cœur bat), *ur yekkat ara wul* (littéralement : il ne bat pas le cœur) « le cœur ne bat pas »... sont attestées avec leur sens compositionnel ;
- Paradigmatiquement : *yett'herrik wul* (littéralement : il bouge le cœur) « le cœur bouge/bat », *kkaten wulawen* (littéralement : les cœurs frappent/battent)...

³ La *Lexicologie Explicative et Combinatoire* distingue une troisième catégorie de phrasèmes, opposée aux deux déjà citées, à savoir le « quasi-phrasème » dont le sens inclut celui de ses UL (unités lexicales) constituantes avec un ajout sémantique imprévisible. *Casque bleu* est un quasi-phrasème (ALONSO RAMOS, 2001, p. 8).

⁴ Dans la terminologie d'I. MEL'ČUK S É A signifie que le sens S inclut le sens A (comme en mathématiques). A c'est la base et B le collocatif.

2. Analyse du corpus

Notre corpus est constitué essentiellement, mais pas exclusivement⁵, d'ouvrages dictionnaires. Il s'agit essentiellement des dictionnaires suivants (voir bibliographie) :

- *Dictionnaire kabyle-français* de J.-M. DALLET (1982),
- *Dictionnaire de Tamaziɣt (parlers de Kabylie)* de M.-A. HADDADOU (2014),
- *Dictionnaire amazigh (Tamazight-Français)* de A. MENICHE (2013).

Etant donné l'étendu de notre corpus, nous n'avons retenu ici qu'une quinzaine d'expressions simples, quasiment toutes des expressions binaires à prédicat verbal, contenant le mot *ul* « cœur »⁶. Ces expressions sont quasiment toutes, à l'exception d'une seule, actualisables dans le discours à l'aide d'affixes pronominaux : *iw-* « mon », *-ik* « ton », *-im* « ton (féminin) », *-is* « son (masculin et féminin) »... Nous avons choisi de les présenter avec le même affixe pronominal, à savoir *-is* « son (masculin et féminin) », plus fréquent dans le discours. Nous considérerons ici uniquement le masculin dans la traduction pour éviter de la surcharger. Nous examinerons la nature de leur figement au triple plan sémantique, syntaxique et paradigmatique pour en dégager les locutions figées, les collocations et les combinaisons libres de mots.

■ *Berrik wul-is* (litt. Il est noir son cœur) « il est haineux, rancunier, mauvais » :

Sémantiquement : le sens est non compositionnel.

Syntaxiquement : *ul-is berrik* (litt. son cœur est noir) « il est haineux, rancunier », *berrik mlih wul-is* (il est très noir son cœur) « il est très haineux... » sont possibles.

Paradigmatiquement : *berrik wulawen-nsen* (litt. Ils sont noirs leur cœurs) « ils sont haineux », *yumes wul-is* (litt. Il est sale son cœur) « il est haineux... »...

Cette expression, non compositionnelle sémantiquement, est une locution figée, même si le figement n'est pas évident au double plan syntaxique et paradigmatique.

■ *Yezha wul-is* (litt. Il est joyeux/heureux son cœur) « il est joyeux, heureux » :

Sémantiquement : le sens de l'expression inclut celui du verbe *zhu* « être joyeux, heureux », mais pas celui du substantif *ul* « cœur » (ici à l'état d'annexion ou de dépendance syntaxique *wul*).

Syntaxiquement : *ur yezhi ara wul-is* (litt. Il n'est pas joyeux son cœur) « il n'est pas heureux », *yezha mlih wul-is* (litt. Il est très joyeux son cœur) « il est très joyeux, très heureux »... sont possibles.

Paradigmatiquement : *zhan wulawen-nsen* (litt. Ils sont joyeux leurs cœurs) « ils sont heureux, joyeux », *yezha wefrux-is* (litt. Il est heureux son oiseau) « il est heureux, joyeux » ; *yennecraḥ wul-is* (litt. Il est joyeux son cœur) « il est heureux, joyeux » sont attestées.

Yezha wul qui est une locution sémantiquement semi-compositionnelle, serait donc une collocation. *Yezha* étant évidemment sa base et *wul* son collocatif.

■ *Yewsee wul-is* (litt. Il est vaste son cœur) « il est patient, calme, clément... » :

Sémantiquement : le sens de l'expression est non compositionnel.

Syntaxiquement : *yewsee mlih wul-is* (litt. Il est très vaste son cœur) « il est très patient, très calme... » ; *ul-is yewsee* (litt. son cœur est vaste) « il est patient, calme »... sont possibles.

Paradigmatiquement : *weseen/wessieit wulawen-nsen* (litt. Ils sont vastes leurs cœurs) « ils sont patients » est possible ; *yewsee lxaṭer-is* (litt. Il est vaste son tempérament) « il est patient... » est attestée.

L'expression *yewsee wul*, sémantiquement non compositionnelle, serait donc objectivement une locution figée, même si le figement n'est pas évident à d'autres niveaux.

⁵ Certaines expressions d'usage courant en kabyle contenant le mot *ul* « cœur » n'y sont pas attestées. Nous avons examiné ici essentiellement les microstructures de ce lemme, *ul* en l'occurrence, dans les différents ouvrages, alors que des locutions contenant ce mot pourraient se trouver sous d'autres entrées. Le balayage de toutes les microstructures de ces ouvrages est nécessaire pour un relevé exhaustif des locutions qui s'y trouvent.

⁶ Nous avons ainsi écarté de nombreuses locutions complexes, en particulier des proverbes, contenant le lexème *ul* qui ne sont pas à l'évidence des collocations, parce que notre objectif essentiel ici était d'essayer pour un ensemble d'expressions formellement ou syntaxiquement semblables de faire le départ entre une collocation, une locution figée et une combinaison libre de mots.

■ *Yerħa wul-is* (litt. Il est tourmenté son cœur) « il est affligé, accablé, tourmenté... » :

Sémantiquement : le sens de l'expression inclut celui du verbe *rħu* « être affligé... », mais pas celui du substantif *ul* « cœur » (ici avec la marque *w-* d'annexion *wul*).

Syntaxiquement : *ul-is yerħa* (litt. son cœur est affligé) « il est affligé » est possible.

Paradigmatiquement : *rħan wulawen-nsen* (litt. Ils sont affligés leurs cœurs) « ils sont affligés », *yewwa wul-is* (litt. Il est cuit son cœur) « il est affligé » sont attestées (expressions).

Yerħa wul est une locution sémantiquement semi-compositionnelle. Même aux plans syntaxique et paradigmatique elle n'est pas totalement figée. Ce serait donc une collocation ou un semi-phrasème dont *yerħa* est la base et *wul* le collocatif.

■ *Yehbes wul-is* (litt. Il s'est arrêté son cœur) « il a un arrêt cardiaque » :

Sémantiquement : le sens de l'expression est la somme des sens des deux mots dont elle est composée.

Syntaxiquement : *ul-is yehbes* (litt. son cœur il s'est arrêté) « il a un arrêt cardiaque » ; *ur yehbis ara wul-is* (litt. Il ne s'est pas arrêté son cœur) « il n'a pas un arrêt cardiaque » sont possibles.

Paradigmatiquement : *hebsen wulawen-nsen* (litt. Ils se sont arrêtés leurs cœurs) « ils ont un arrêt cardiaque » est possible ; *yessusem wul-is* (litt. Il s'est tu son cœur) « il a un arrêt cardiaque » est attestée (sans être banale).

Yehbes wul dont le sens est compositionnel, en plus de ne pas être figée au double plan syntaxique et paradigmatique, serait une combinaison libre de mots.

■ *Zeddig wul-is* (litt. Il est propre/pur son cœur) « il n'est pas rancunier » :

Sémantiquement : le sens de l'expression est non compositionnel.

Syntaxiquement : *ul-is zeddig* (litt. Son cœur est propre/pur) a le même sens ; *ur zeddig ara wul-is* (litt. Il n'est pas propre son cœur) « il est malveillant » est possible.

Paradigmatiquement : *zeddigit wulawen-nsen* (litt. Ils sont propres leurs cœurs) est possible ; *yesfa wul-is* (litt. Il est pur/limpide son cœur) « il n'est pas rancunier » est attestée.

Zeddig wul dont le sens est non compositionnel serait une locution figée, même si le figement n'est pas évident aux plans syntaxique et sémantique.

■ *Yemmut wul-is* (litt. Il est mort son cœur) « il n'a pas d'ambition ; il est sexuellement impuissant ». C'est une locution polysémique.

Sémantiquement : les deux sens sont non compositionnels.

Syntaxiquement : *ul-is yemmut* (litt. Son cœur est mort) a quasiment le même sens que la précédente. L'intercalation d'autres éléments ne serait pas possible.

Paradigmatiquement : *mmuten wulawen-nsen* (litt. Ils sont morts leurs cœurs) au sens de « ils n'ont aucune ambition » est possible ; *yečča ul-is* (litt. Il a mangé son cœur) au sens de « il n'a pas d'ambitions » est attestée, mais sans être totalement substituable à la première qui est polysémique.

L'expression *yemmut wul* est donc une locution figée au triple plan sémantique, syntaxique et paradigmatique.

■ *Yeččur wul-is* (litt. Il est plein son cœur) « il est peiné, chagriné » :

Sémantiquement : le sens de l'expression est non compositionnel.

Syntaxiquement : *ul-is yeččur* (litt. Son cœur est plein) a quasiment le même sens ; *yeččur mliħ wul-is* (litt. Il est très plein son cœur) au sens de « il est très peiné » est possible.

Paradigmatiquement : *ččuren wulawen-nney* (litt. Ils sont pleins nos cœurs) « nous sommes peinés » est attesté ; *yeqber wul-is* (Pitt. Il est écœuré son cœur) au sens de « il est peiné » est attestée.

Yeččur wul serait donc une locution figée, même si syntaxiquement et paradigmatiquement le figement n'est pas évident.

■ *Lebyi n wul* (litt. Le désir du cœur) « désir, souhait d'une personne » :

Sémantiquement : le sens de l'expression inclut celui du nom déterminé, à savoir *lebyi* « désir », mais pas celui du complément *n wul* « du cœur ».

Syntaxiquement : il n'y a pas possibilité de changement de position des mots ni intercalation d'autres mots.

Paradigmatiquement : il n'y aurait aucune possibilité de permutation avec d'autres mots.

Lebyi n wul serait une collocation étant donnée la semi-compositionnalité de son sens et son figement total au double plan syntaxique et paradigmatique. Sa base est évidemment *lebyi* et *n wul* son collocatif.

■ *Yerka wul-is* (litt. Il est pourri son cœur) « il est mauvais » :

Sémantiquement : le sens est non compositionnel, même si le signifié de « mauvais » inclurait quelque peu celui de « pourri », puisque ce qui est pourri est nécessairement mauvais.

Syntaxiquement : *ul-is yerka* (litt. Son cœur est pourri) a quasiment le même sens. L'intercalation, par contre, ne serait pas possible.

Paradigmatiquement : *rkan wulawen-nsen* (litt. Ils sont pourris leurs cœurs) « ils sont mauvais » est possible ; *yedyel wul-is* (litt. Il est malsain son cœur) « il est mauvais, haineux... » est attestée.

Yerka wul serait une locution figée, même si selon la définition de MEL'ČUK du semi-phrasème, où le sens S de AB inclut celui de A (§ 1), cette expression serait plutôt une collocation.

■ *Yuker-it wul (yef)* (litt. Il l'a volé le cœur (sur/à propos de) « il a la nostalgie de/il est tourmenté par »

Sémantiquement : le sens est strictement non compositionnel.

Syntaxiquement : ni un changement de position des mots ni une intercalation d'autres mots ne seraient possibles.

Paradigmatiquement : *yettaker-it wul yef yemma-s* (litt. Il le vole le cœur à propos de sa mère) « il est tourmenté par l'absence de sa mère » (DALLET, 1982, p. 441). Seul ce changement de l'aspect du verbe serait possible.

Cette locution serait donc totalement figée à tous les niveaux de l'analyse linguistique.

■ *Yelha wul* (litt. Il est bon le cœur) expression qui signifie « je ne demande que cela »

Sémantiquement : le sens est non compositionnel.

Syntaxiquement : aucun changement ne serait possible.

Paradigmatiquement : aucune permutation ne serait possible.

Yelha wul serait donc une locution totalement figée.

■ *Yeqqur wul-is* (litt. Il est dur/sec son cœur) « il est insensible/impitoyable »

Sémantiquement : le sens est non compositionnel.

Syntaxiquement : *ul-is yeqqur* (litt. Son cœur est dur/sec) a quasiment le même sens. L'intercalation d'autres mots ne serait pas sémantiquement pertinente.

Paradigmatiquement : *qquren wulawen-nsen* (litt. Leurs cœurs sont durs/secs) « ils sont insensibles » ; *yeqseḥ wul-is* (litt. Il est dur/rude son cœur) « il est insensible » est attestée.

Yeqqur wul serait donc une locution figée.

■ *Yesea ul (yer)* (litt. Il a le/un cœur (pour qqch) « il a envie de, il a du plaisir à, il est motivé (pour faire qqch) », mais aussi « il a de l'affection, il est sensible ». C'est une expression polysémique.

Sémantiquement : les deux sens sont non compositionnels.

Syntaxiquement : *ul yesea* (litt. Le cœur il a) a quasiment le même sens ; *ur yesei ara ul* (litt. Il n'a pas de cœur) « il n'a pas envie, il n'est pas motivé », mais aussi « il ne s'en fait pas ; il n'a pas d'amour-propre » (DALLET, 1982, p. 440).

Paradigmatiquement : *sey/tesea/sean... ul* (litt. J'ai/elle a/ils ont... le cœur) « j'ai envie/elle a envie/ils ont envie... » sont attestées ; *yesea lebyi* (litt. Il a l'envie/la volonté) « il a envie, il est motivé » ; *yesea tasa* (litt. Il a le foie) « il a de l'affection, il est sensible » sont aussi attestées.

Le figement sémantique de *yesea ul* en fait une locution figée, même si syntaxiquement et paradigmatiquement ce figement est moins évident.

■ *idaq wul-is* (litt. Il est angoissé/étouffé son cœur) « il est angoissé, oppressé... »

Sémantiquement : le sens de l'expression inclut celui du premier mot, à savoir le verbe *diq* « être angoissé, oppressé... », mais pas celui du second : *ul* « cœur » (ici à l'état d'annexion *wul*).

Syntaxiquement : *ul-is idaq* (litt. Son cœur est angoissé) a quasiment le même sens ; *idaq mlih wul-is* (litt. Il est très angoissé son cœur) au sens de « il est très angoissé/oppressé » est possible.

Paradigmatiquement : *daqen wulawen-nsen* (litt. Ils sont angoissés leurs cœurs) « ils sont angoissés » est attestée ; *iṭtaqqef wul-is* (litt. Il a suffoqué son cœur) « il est angoissé » est attestée.

Idaq wul dont le sens est semi-compositionnel serait donc une locution semi-figée, c'est-à-dire un semi-phrasème ou une collocation. *Idaq* est évidemment sa base et *wul* son collocatif.

■ *Yelha wul-is* (litt. Il est bon son cœur) « il est bien, il est généreux »

Sémantiquement : le sens de la lexie inclurait celui du premier lexème, à savoir le verbe *lhu* « être bon, être bien ».

Syntaxiquement : *ul-is yelha* (litt. Son cœur est bon) a quasiment le même sens ; *yelha mlih wul-is* (litt. Il est très bon son cœur) au sens intensif de « il est très bien, très généreux » est possible.

Paradigmatiquement : *lhan wulawen-nsen* (litt. Ils sont bons leurs cœurs) « ils sont bien » est possible.

L'expression *yelha wul* dont le sens est semi-compositionnel serait donc une collocation.

Voici le tableau récapitulatif des expressions analysées. Fig. = figement, sé. = sémantique, sy. = syntaxique, p. = paradigmatique, loc. = locution, com. lib. = combinaison libre (de mots), +/- = semi-figement, -/+ = figement partiel.

Locution en kabyle	Traduction en français	Fig. sé.	Fig. sy.	Fig. p.	Nature de la locution
<i>Berrik wul-is</i> (litt. Il est noir son cœur)	Il est haineux	+	-	-	loc. fig.
<i>idaq wul-is</i> (litt. Il est angoissé/étouffé son cœur)	il est angoissé, oppressé...	+/-	-	-	collocation
<i>Lebyi n wul</i> (litt. Le désir du cœur)	désir, souhait d'une personne	+/-	+	+	collocation
<i>Mejtuḥ wul-is</i> (litt. : son cœur est petit)	il n'a pas de patience, il ne supporte pas	+	-	+	loc. fig.
<i>Yeččur wul-is</i> (litt. Il est plein son cœur)	il est peiné, chagriné	+	-	-	loc. fig.
<i>Yehbes wul-is</i> (litt. Il s'est arrêté son cœur)	il a un arrêt cardiaque	-	-	-	com. lib. de mots
<i>Yelha wul</i> (litt. Il est bon le cœur)	je ne demande que cela	+	+	+	loc. fig.
<i>Yelha wul-is</i> (litt. Il est bon son cœur)	il est bien, il est généreux	+/-	-	-/+	collocation
<i>Yemmut wul-is</i> (litt. Il est mort son cœur)	il n'a pas d'ambition ; il est sexuellement impuissant	+	-/+	-/+	loc. fig.

<i>Yeqqur wul-is</i> (litt. Il est dur/sec son cœur)	il est insensible/impitoyable	+	-/+	-	loc. fig.
<i>Yerha wul-is</i> (litt. Il est tourmenté son cœur)	il est affligé, accablé, tourmenté...	+/-	-/+	-	collocation
<i>Yerka wul-is</i> (litt. Il est pourri son cœur)	il est mauvais	+	-/+	-	loc. fig.
<i>Yesea ul (yer)</i> (litt. Il a le/un cœur (pour qqch))	il a envie de, il est motivé (pour faire qqch)/ il a de l'affection, il est sensible	+	-	-	loc. fig.
<i>Yewsee wul-is</i> (litt. Il est vaste son cœur)	il est patient, calme, clément...	+	-	-	loc. fig.
<i>Yezha wul-is</i> (litt. Il est joyeux/heureux son cœur)	il est joyeux, heureux	+/-	-	-	collocation
<i>Yuker-it wul (yef)</i> (litt. Il l'a volé le cœur (sur/à propos de))	il a la nostalgie de/il est tourmenté par	+	+	-/+	loc. fig.
<i>Zeddig wul-is</i> (litt. Il est propre/pur son cœur)	il n'est pas rancunier	+	-	-	loc. fig.

Conclusions

Quatre conclusions peuvent être tirées de l'analyse de notre corpus :

1. La plupart des locutions contenant le lexème *ul* « cœur » étudiées ici seraient des locutions figées. Le figement est dans la plupart des cas davantage sémantique que syntaxique ou paradigmatique. La non-compositionnalité sémantique serait donc en kabyle, et plus généralement en berbère, le principal critère de figement d'une locution. Les critères syntaxique et paradigmatique seraient des critères secondaires ou complémentaires.
2. Les collocations contenant le lexème *ul* sont moins nombreuses et dans tous les cas ce lexème y est vide sémantiquement. Le sens de la collocation correspondant globalement à celui de sa base, un verbe dans la quasi-totalité des cas. L'adjonction du collocatif *ul* « cœur », très chargé sémantiquement et symboliquement, consisterait à donner plus d'expressivité à l'expression. « Cœur » et « être » y sont totalement confondus : *Yezha wul-is*, littéralement « il est joyeux son cœur », signifie « il est joyeux » ; *idaq wul-is*, littéralement « il est angoissé son cœur », signifie « il est angoissé »...
3. La quasi-totalité de ces locutions figées et collocations contenant le lexème *ul* sont actualisables dans le discours par des pronoms affixes (*-is* « son », *-ik* « ton », *-iw* « mon »...). Une seule locution est utilisée sans affixes pronominaux, *yelha wul* (litt. Le cœur est bon) au sens de « je ne demande que cela », et c'est quasiment l'une des rares à être figée complètement au triple plan sémantique, syntaxique et paradigmatique. Son actualisation par des affixes donnerait une collocation : *yelha wul-is* (litt. Il est bon son cœur) « il est bien, il est généreux ».
4. De l'ensemble des lexies analysées, *yehbes wul-is* (litt. Il s'est arrêté son cœur) « il a un arrêt cardiaque » est la seule qui serait « une combinaison libre de mots », étant donné son

sens compositionnel et le fait, en outre, de ne pas être figée aux plans syntaxique et paradigmatique.

BIBLIOGRAPHIE

ALONSO RAMOS, Margarita (2001), *Construction d'une base de données des collocations bilingue français-espagnol*, „Langages”, 35e année, n°143, *Lexicologie contrastive espagnol-français*, p. 5-27

BELIAKOV, Vladimir (2012), *Les collocations en russe : combinabilité et restrictions*, „Revue des études slaves”, Institut d'études slaves et EUR'ORBEM, 2012, LXXXXIII (2-3), pp.373-386. <hal-00955193>

CHEN, Xiao et GIRANI, Frédérique (2018), *Typologie d'erreurs des collocations dans les essais argumentatifs et perspectives didactiques de l'enseignement du français langue étrangère dans les universités*, „Synergies Chine”, n° 13, p. 229-246

DALLET, Jean-Marie (1982), *Dictionnaire kabyle-français (parler des Ait Menguellat, Algérie)*, SELAF, Paris, 1052 p. + XXXIX

GONZALEZ HERNANDEZ, Ana Teresa (2010), *Lexicologie contrastive : Les collocations en français et leur traduction en espagnole*, „Synergies Espagne”, n° 3, p. 69-81

HADDADOU, Mohand Akli (2003), *Amawal n teqbaylit n tfekka n wemdan. Lexique kabyle du corps humain*, Edition du HCA

HADDADOU, Mohand Akli (2014), *Dictionnaire de Tamaziyt (parlers de Kabylie)*, Alger, Editions BERTI

HAUSMANN, Franz Josef & BLUMENTHAL, Peter (2006/2), *Présentation : collocations, corpus, dictionnaires*, „Langue française”, n° 150, p. 3-13

LEGALLOIS, Dominique et TUTIN, Agnès (2013), *Présentation : Vers une extension du domaine de la phraséologie*, „Langages”, 2013/1 n° 189, Armand Colin, p. 3-25

MENICHE, Abdelmalek (2013), *Asegzawal n tmaziyt. Dictionnaire Amazigh (Tamazight-Français)*, Editions Asirem

TILIKETE, Ourida (1999), *Les locutions à noyau verbal en kabyle. Approches syntaxique, sémantique, pragmatique et rhétorique*, Thèse de doctorat nouveau régime de linguistique berbère, Centre de Recherches berbères, Département Afrique, Paris, INALCO

TUTIN, Agnès (2013/1), *Les collocations lexicales : une relation essentiellement binaire définie par la relation prédicat-argument*, „Langages”, n° 189, p. 47-63

TUTIN, Agnès et GROSMANN, Francis (2002), *Collocations régulières et irrégulières : esquisse de typologie du phénomène collocatif*, „Revue française de linguistique appliquée”, vol. VII-1, p. 7-25

Annexe

L'alphabet utilisé pour la transcription du berbère (kabyle) :

Lettres de l'alphabet utilisé	Equivalent en Alphabet Phonétique International (A.P.I.)
a	a
i	i
u	u
b	v/β/b
š	ʃ
č	tʃ (affriquée alvéolaire sourde)
d	d/ð (dentale sonore occlusive/fricative)
ɖ	ðˢ (dentale fricative sonore pharyngalisée)
f	f
g	j/ɟ ⁷ (palatale sonore fricative/occlusive)
ğ	dʒ (affriquée alvéolaire sonore)
h	ħ (laryngale fricative sonore)
ḥ	ħ (pharyngale fricative sourde)
j	ʒ
k	ç/c (palatale sourde fricative/occlusive)
l	l
m	m
n	n
q	q (uvulaire occlusive sourde)
γ	ɣ (vélaire/uvulaire fricative sonore)
r	r/rˢ (vibrante simple/pharyngalisée)
s	s
š	sˢ (sifflante sourde pharyngalisée)
t	θ/t (dentale sourde fricative/occlusive)
ṭ	tˢ (dentale occlusive sourde pharyngalisée)
w	w
x	x (vélaire/uvulaire fricative sourde)
y	j
z	z
ẓ	zˢ (sifflante sonore pharyngalisée)
ε	ʕ (fricative pharyngale sonore)

⁷ En kabyle ce sont plutôt les variantes fricatives, qui sont en distribution complémentaire avec les occlusives, qui sont utilisées dans la plupart des contextes phoniques.

LINGUISTIC COEXISTENCE FOR OPTIMAL LEARNING OF FOREIGN LANGUAGES IN SECONDARY SCHOOL

CONCOMITANCE LINGUISTIQUE POUR UN APPRENTISSAGE OPTIMAL DES LANGUES ÉTRANGÈRES DANS L'ENSEIGNEMENT SECONDAIRE

COERENȚA LINGVISTICĂ PENTRU ÎNVĂȚAREA OPTIMĂ A LIMBILOR STRĂINE ÎN ȘCOALA SECUNDARĂ

Fatima ZIOUANI

Maître de conférences

Université de Laghouat, Algérie

Département de français – Faculté des Lettres et des Langues

E-mail: zioanifatima@yahoo.fr

Abstract

To see the impact of learning the first two foreign languages, French and English, taught for the benefit of high school students: Option: letters and foreign languages and what extent they can contribute to the learning of German, we conducted a survey at the level of high schools of Tiaret during the scholar year 2018-2019.

The result demonstrates a better acquisition of the third language thanks to this simultaneous presence.

Résumé

Pour voir l'impact de l'apprentissage des deux premières langues étrangères, le français et l'anglais, enseignées au profit des élèves du lycée – option Lettres et Langues Vivantes – et ce qu'elles pourraient apporter à l'apprentissage de l'allemand, nous avons effectué une enquête dans les lycées de la ville de Tiaret au cours de l'année scolaire 2018-2019.

Le résultat démontre une acquisition meilleure de la troisième langue grâce à cette présence simultanée des langues.

Rezumat

Pentru a vedea impactul învățării primelor două limbi străine, franceza și engleza, predate în beneficiul elevilor de liceu: opțiunea Litere și limbi moderne; și ceea ce ar putea aduce la învățarea limbii germane, am efectuat un sondaj la liceele din orașul Tiaret în timpul anului școlar 2018-2019.

Rezultatul arată o mai bună achiziție a celei de-a treia limbi datorită prezenței simultane a limbilor.

Keywords: *Simultaneity of languages, teaching-learning, foreign languages, secondary school*

Mots-clés: *simultanéité des langues, enseignement-apprentissage, langues étrangères, cycle secondaire*

Cuvinte-cheie: *simultaneitate a limbilor, predare-învățare, limbi străine, ciclu secundar*

La concomitance des langues comme réalité scolaire

La nécessité progressive de pluralité et de diversité, que la mondialisation exige de toutes les sociétés, donne lieu à un projet didactique réel censé assurer l'accès au monde plurilingue et pluriculturel. Cet accès permet de se découvrir soi-même et de faire aussi la découverte des autres grâce aux langues apprises.

Cette situation fait de l'apprentissage des langues étrangères une responsabilité éducative, qu'on doit prendre en charge ; d'où découle la pratique plurilingue. Sous cet angle, Maurice Tadadjeu (TADADJEU, 1999, p. 53) trouve que le plurilinguisme : *« par la pluralité et la diversité dont il témoigne, par la coexistence qu'il impose, par les échanges qu'il permet, peut être facteur de partage, de convivialité, d'ouverture sur les autres »*.

Dans ce contexte, l'ancien directeur pédagogique à l'Alliance Française, (DALGALIAN, 2012) dans sa conférence sur le thème *les avantages du bilinguisme précoce*, souligne :

« ça ne fonctionne pas comme les vases communicants. Les langues ne sont jamais en concurrence. Plus on en apprend et plus cela facilite l'apprentissage de nouvelles langues. Il y a un effet cumulatif. L'apprentissage d'une langue ne nuit pas à l'apprentissage d'une autre langue; c'est tout le contraire ».

De son côté, (SERRE, 1996, p. 112) insiste sur la fonction *plurielle* des langues en prétendant que ces dernières sont

« un trésor et véhiculent autre chose que les mots. Leur fonction ne se limite pas au contact et à la communication. Elles constituent d'une part des marqueurs fondamentaux de l'identité, elles sont structurantes d'autre part de nos perspectives »

En Algérie, le plurilinguisme serait encore un des moyens pour créer la dynamique du développement social, économique et culturel, notamment avec la quantité des investissements du monde socio-économique : Cubains dans le secteur de la médecine, Chinois et Turcs dans le secteur des travaux publics, Allemands et Français dans le secteur de l'industrie d'automobiles, etc.

C'est pour cela qu'on remarque que les personnes conscientes de cette réalité ont tendance à se former dans les langues. Hormis le mode d'instruction formelle, ces personnes suivent des formations privées en langues, dont elles éprouvent le besoin.

Problématique

Dans le cycle secondaire en Algérie, les apprenants spécialisés en Lettres, auraient l'opportunité d'apprendre trois langues étrangères en 2ème AS. Ce choix est octroyé en fonction de différents critères comme la moyenne obtenue et les vœux exprimés par les apprenants.

Nous nous interrogeons donc pour évaluer *dans quelle mesure l'apprentissage du français et de l'anglais langues étrangères, peut favoriser celui de l'allemand langue étrangère au lycée ?* En Algérie, le français apparaît comme une langue voisine de l'anglais en matière de syntaxe, de morphologie ou de lexique. L'anglais, de son côté, a beaucoup de points communs avec l'allemand, notamment en ce qui concerne le lexique.

Pour cette raison, nous avons profité de la présence simultanée des trois langues en classe de la 2ème année d'enseignement secondaire (langues vivantes) pour apprécier l'impact des deux premières sur la troisième, en l'occurrence l'allemand.

Pour cela, nous avons mené une enquête auprès des enseignants et des élèves des lycées à Tiaret. Fondée sur des entretiens avec les enseignants et un questionnaire destiné aux élèves, notre enquête nous a permis à la fois de connaître les démarches appliquées par les professeurs et de distinguer les rapports établis par ces élèves entre les langues en question ainsi que leurs éventuelles stratégies d'apprentissage de l'allemand qui reposent sur leurs savoirs et savoir-faire dans les autres langues.

Le français dans l'enseignement secondaire

Le français en Algérie a un statut de langue étrangère, mais comme il est enseigné depuis le primaire et de par la réalité sociale qui l'accompagne, il est plutôt considéré comme une langue étrangère *particulière*.

Dans le secondaire, l'enseignement du français vise à doter l'apprenant d'une maîtrise suffisante de la langue pour lui permettre de lire et de comprendre des messages sociaux ou littéraires, de produire des discours écrits et oraux liés à une situation de la vie sociale. C'est aussi, l'exploitation efficace de la documentation pour la restituer sous forme de résumés, de synthèses de documents, de compte-rendu, etc.

Au-delà des apprentissages linguistiques et communicationnels, d'autres objectifs d'ordre interculturel et éducatif sont proposés à travers l'enseignement du français.

Dans le guide destiné aux professeurs de français (2015, p. 3), il est recommandé aux enseignants pour un apprentissage optimal du français dans le secondaire, de :

- *passer d'une logique d'enseignement à une logique d'apprentissage;*
- *doter les apprenants d'un outil linguistique performant, permettant le plus de «transactions» possibles par la prise en compte de toutes les composantes de la compétence de communication;*
- *favoriser l'intégration des savoirs, savoir-faire, savoir-être par la mise en œuvre de l'approche par compétences;*
- *développer chez les apprenants des attitudes sociales positives comme l'esprit de recherche et de coopération; de stimuler la curiosité, l'envie d'apprendre par la réalisation collective de projets.*

L'anglais dans l'enseignement secondaire

L'anglais, à son tour, est vu comme une langue internationale. Il s'impose dès la 1ère année moyenne au même titre que le français. C'est la deuxième langue étrangère qui accompagne l'apprenant jusqu'à l'épreuve du baccalauréat.

Ce qui favorise la place de l'anglais, c'est aussi le fait qu'il soit la langue de l'Internet, de l'informatique et des technologies modernes. À ce titre, Yacine Derraji (DERRADJI, 2001, p. 46) constate que cette langue progresse en Algérie, notamment dans le domaine de la recherche scientifique: « *l'anglais, considéré comme langue étrangère seconde revêt une importance plus grande pour la poursuite des études à l'étranger ou pour faire des études pointues dans le domaine de la recherche.* »

Dans l'enseignement secondaire, l'apprentissage de l'anglais s'inscrit dans le cadre de l'approche communicative et celle par compétences, approches récentes sur lesquelles est axé l'apprentissage des autres langues étrangères en vue d'installer les compétences liées à la communication. Ainsi, le programme de l'anglais conçu pour le secondaire (2006, p. 04) souligne que le projet d'apprendre cette langue aide la société à

« s'intégrer harmonieusement dans la modernité en participant pleinement et entièrement à la communauté linguistique qui utilise cette langue pour tous types d'interaction. [...] L'enseignement de l'anglais implique, non seulement l'acquisition de compétences linguistiques et de communication, mais également de compétences transversales d'ordre méthodologique/technologique, culturel, social chez l'élève. »

L'allemand dans l'enseignement secondaire

Les apprenants ayant opté pour la branche des lettres et des langues vivantes, ont à choisir entre l'allemand et l'espagnol, deux langues supplémentaires disponibles dans presque tous les lycées de la ville de Tiaret. Ce choix peut être fixé par les parents d'élèves ou par les élèves eux-mêmes en fonction de leur prédisposition pour apprendre telle ou telle langue. Généralement les apprenants qui ont un bon niveau en français optent pour l'espagnol et ceux qui ont forts en anglais

préfèrent apprendre l'allemand. D'autres facteurs, que nous allons voir par la suite, peuvent déterminer leurs choix.

Ainsi, concernant les finalités de l'enseignement de l'allemand dans le secondaire, le programme en question nous dit que cet enseignement doit contribuer avec les autres disciplines à :

- *permettre [aux apprenants] de devenir des citoyens responsables, dotés d'une réelle capacité de raisonnement et de sens critique;*
- *faciliter leur insertion dans la vie sociale et professionnelle;*
- *sur un plan plus spécifique, l'enseignement de l'allemand doit permettre : l'acquisition d'un outil de communication permettant aux apprenants d'accéder aux savoirs, la sensibilisation aux technologies modernes de la communication, la familiarisation avec d'autres cultures pour comprendre les dimensions universelles que chaque culture porte en elle (...)*

Nous déduisons de ces recommandations que l'enseignement de l'allemand, outre les objectifs linguistiques, contribue à développer la compétence de la communication chez les apprenants et à les préparer pour la mise en perspective d'une citoyenneté mondiale, et cela en leur inculquant des valeurs culturelles, sociétales et humaines.

Il est par ailleurs constaté que les approches empruntées pour enseigner ces langues sont les mêmes ; ce qui nous incite à supposer qu'un apprentissage efficace de l'une de ces langues pourrait favoriser l'apprentissage des autres. En pareille occurrence, les finalités de l'enseignement des trois langues encouragent toutes le projet du plurilinguisme et la pluri-culturalité.

Méthodologie

Nous tâchons de mettre en exergue le rapport établi par les apprenants entre leur connaissance du français et de l'anglais et leur apprentissage de l'allemand, afin de cerner l'importance à accorder au recours à ces langues dans l'enseignement-apprentissage. Dans un second temps, nous présentons les représentations des enseignants d'allemand par rapport à son enseignement-apprentissage, et comment ces derniers bénéficieraient de la présence des deux langues pour initier les apprenants à la troisième langue cible.

L'enquête

L'enquête s'est déroulée au niveau de quatre établissements de la wilaya de Tiaret au cours du premier trimestre de l'année 2018-2019. Chaque classe compte environ 16 apprenants, ce qui donne un nombre de 62 apprenants. Quant aux enseignants interrogés, ils étaient au nombre de 10 et exerçaient dans différents établissements de la ville.

Questionnaire auprès des apprenants

D'abord, l'enquête consiste à connaître le motif du choix de l'allemand par les apprenants. À cette question, 37 révèlent que c'est un choix personnel déterminé par leur passion pour la langue. 14 envisagent d'enseigner l'allemand dans le futur, 9 pensent à l'immigration en Allemagne et 2 disent que le choix leur a été dicté par leurs parents.

Ensuite, l'enquête vise à vérifier par un questionnaire si les deux langues étrangères sont bien maîtrisées par les apprenants enquêtés. En réponse à cette interrogation, 18 apprenants déclarent avoir maîtrisé le français ; 32 affirment être forts en anglais ; et 12 prétendent maîtriser les deux langues. Il est clair que presque la moitié des apprenants ont une préférence pour l'anglais.

La question suivante a pour but de savoir si ces apprenants suivent des cours particuliers pour perfectionner leur niveau en langues. Comme réponse, 27 affirment être pris en charge par des professeurs de français et d'anglais '*anciens et expérimentés*' assurant des cours supplémentaires, et cela pour se préparer aux épreuves officielles. Les autres (35) préfèrent travailler en groupes ou entre pairs pour mieux comprendre les cours présentés par les enseignants. Pour l'allemand, tous les apprenants se contentent de leurs professeurs respectifs.

Les apprenants sont par la suite interrogés sur leur éventuel recours aux annales et les séquences des vidéos sur Internet pour améliorer leur allemand. 54 sur 62 reconnaissent avoir utilisé des brochures et visualisé des extraits de vidéos diffusés sur You-tube pour vaincre l'obstacle de l'articulation correcte de certains mots et expressions, notamment composés.

Il s'agit, par ailleurs, de déterminer le nombre de ceux qui ont l'impression d'être aidés par ces langues dans leur apprentissage de l'allemand et de voir si ces langues ont favorisé leur apprentissage. À cette question, les réponses sont divergentes : ainsi, 16 apprenants appartenant au même établissement, dévoilent le fait qu'il leur est interdit de parler dans une autre langue à part l'allemand en classe, ne serait-ce que pour demander une explication. D'après eux, même les anecdotes racontées par leur enseignante, sont en allemand.

Les autres apprenants (46) avouent que leurs enseignants ont de temps en temps recours au français pour expliquer comment procéder, notamment en matière de grammaire, puisque le système grammatical de l'allemand est tout à fait différent de ceux des autres langues. Il s'agit parfois de verbes composés, dont les affixes se déplacent une fois qu'ils sont conjugués ; des verbes qui changent de place après certains articulateurs logiques, etc.

Pour le vocabulaire, les enseignants optent pour l'anglais pour expliquer le sens de certains mots ayant la même orthographe, comme : father/ Vater ; to come/kommen ; to begin/ beginnen ; hand/Hand ; winter/ Winter ; gut/ Gut, etc. Seulement, en allemand, tous les noms (propres et communs commencent par une majuscule). D'après les apprenants, ce trait identique leur facilite la compréhension de certains mots mêmes si l'enseignant oublie d'en faire la traduction.

Or dans le lexique allemand, il y a pas mal de termes d'origine française qui peuvent aider les apprenants à en reconnaître le sens. Nous pouvons citer à titre d'exemple : das Büro, die Broschüre, der Aktionär, die Armee, das Crêpe, Schofför, etc.

Pour ce qui est de la syntaxe, les professeurs peuvent s'appuyer sur l'anglais pour exprimer le principe du complément de nom en allemand, qui est différent de celui de la syntaxe française. Ainsi dans l'expression 'salle de classe', le complément du nom est prépositionnel, alors qu'en anglais et en allemand, il est plutôt collé au nom : classroom/ Klassenzimmer.

L'objectif de la dernière est de connaître si les apprenants sont pour ou contre l'utilisation du français et de l'anglais pour expliquer les cours de l'allemand. 52 apprenants expriment leur souhait d'apprendre l'allemand par le biais des autres étrangères, notamment au début de son apprentissage. Les autres (10) trouvent que cette démarche les perturbe et qu'ils risquent de perdre le bain sonore à force de se servir des autres langues.

Ainsi, en consultant les annales destinées aux apprenants de l'allemand, censés préparer l'épreuve du bac, on peut constater l'utilisation du français pour expliquer les règles de la grammaire et certaines contraintes syntaxiques de la langue.

Pour l'oral, nous avons noté que l'accent germanique, contrairement à la représentation faite par de nombreux apprenants, est loin de l'anglais. Certes, beaucoup de mots sont identiques mais la prononciation est bien différente.

Après avoir questionné les apprenants, nous avons trouvé judicieux de discuter avec les enseignants d'allemand pour voir ce qu'ils pensent, à leur tour, de l'usage des autres langues vivantes en classe.

Entretiens avec les enseignants

À la suite des discussions faites avec les enseignants, nous avons collecté puis synthétisé leurs propos en fonction des thèmes. Ainsi, il y a eu sept questionnements, dont les réponses figurent ci-dessous.

Notre première question est sur l'expérience professionnelle de nos enquêtés. Sur les 10 professeurs, seulement 3 sont anciens dans le domaine avec une expérience qui varie entre 20 et 25 ans, les autres ont une expérience professionnelle qui ne dépasse pas les dix ans. Le but de cette

question est de savoir dans quelle mesure l'expérience pourrait diminuer les entraves liées à l'enseignement de l'allemand.

La deuxième question vise à savoir si les enseignants ont eu des difficultés lors de l'enseignement de l'allemand. En réponse à cette question, tous déclarent avoir rencontré beaucoup d'obstacles relatifs notamment à la prononciation et à la grammaire. Il faut aller doucement avec les apprenants pour qu'ils puissent percevoir le principe de l'apprentissage de cette langue différente de celles déjà étudiées.

La troisième question est axée sur le recours des enseignants à d'autres moyens *non classiques*¹ pour améliorer la qualité de l'apprentissage de la langue. 6 enseignants proposent aux apprenants, en plus du support-manuel, des documents sonores lors de la séance de l'oral. Ces enregistrements comportent des dialogues authentiques et artificiels, des récits courts engageant des images liées à la réalité culturelle de la langue cible, etc.

La quatrième question cherche à connaître si les apprenants éprouvent ou non une motivation pour apprendre la langue. Les interrogés ici parlent de *l'état instable* de la motivation des apprenants. Au départ, ces derniers ont hâte d'apprendre leur *langue préférée*², mais avec les obstacles confrontés parfois même par les excellents, certains ont tendance à être démotivés, voire même découragés. Ainsi, la grammaire en question représente un défi face à ces apprenants, qui ne se sont pas encore familiarisés avec cette nouvelle tendance linguistique.

Pour cette même question, l'ensemble des enseignants s'accorde sur le fait que la motivation pourrait rendre la pratique pédagogique plus facile et efficace. En effet, les apprenants après avoir surmonté les premiers obstacles de l'apprentissage, reprennent leur motivation et pourront même avoir des notes meilleures par rapport à celles de français et d'anglais, d'après ces professeurs.

Une autre question est réservée à l'introduction de l'approche interculturelle en classe. En y répondant, les enseignants disent qu'ils sont contraints de suivre le programme, mais c'est toujours tolérable, pour certains d'entre eux, de donner des flashes culturels, de traiter avec les élèves les similarités et les différences culturelles, et cela à travers les activités de l'oral menées en classe. Ainsi, les apprenants sont par exemple conviés à vanter leur société, leurs traditions (culture source) et en contrepartie, ils sont invités à parler de qui les attire chez le peuple allemand (culture cible).

Le but de la question suivante est de savoir si les enseignants se servent ou non des autres langues pour gérer leurs cours. Parmi les 10 enseignants interrogés, 8 ne se sont pas contentés d'y répondre par *oui* ou par *non* mais ont justifié leurs réponses. Ils nous ont alors semblé apporter un éclairage intéressant sur la façon dont ils envisagent les liens entre l'allemand et les autres langues.

Il s'avère que la majorité est contrainte d'utiliser les autres langues à cause des situations de blocage et de réticence senties chez les apprenants. Selon eux, cette démarche leur fait gagner du temps pour pouvoir avancer dans les activités.

Pour certains professeurs, faire appel au français en matière de phonétique, rend plus explicite la prononciation de certains sons. À cet effet, l'enseignant peut indiquer, en début d'apprentissage, que le [s] devant un [t] ou un devant un [p] en allemand se prononce [ʃ] ; par exemple : sport (\ʃpɔʁt\); stark (\ʃtaʁk\)³.

Deux enseignants rejettent l'idée d'expliquer ou de traduire dans les autres langues, parce qu'ils considèrent que cette pratique inculque chez les apprenants la *mauvaise habitude* d'utiliser ces langues au détriment de l'apprentissage de l'allemand. Pour eux, les apprenants sont obligés de s'arranger pour s'exprimer dans la langue cible. Par contre, le recours aux gestes peut les aider à se faire comprendre.

La dernière question consiste à connaître si l'enseignement des mêmes contenus dans les trois langues pourrait consolider l'acquisition des savoirs en question. À cette question, les enseignants sont unanimes sur le fait que cet *apprentissage simultané* des contenus aide à installer

¹ Il s'agit du recours aux moyens et des réseaux informatiques pour apprendre les langues.

² En l'occurrence l'allemand ou l'espagnol

³ Une transcription phonétique pour les lecteurs non-germanophones.

des compétences de base chez les apprenants comme celles de la production écrite. Par exemple, la rédaction d'un texte argumentatif, abordant le thème de l'immigration clandestine, serait plus réussie si les autres enseignants se rapportent au même sujet lors de la séance de la production écrite.

Synthèse des résultats

D'après les résultats énoncés ci-dessus, nous pouvons déduire que l'apprentissage de plusieurs langues en parallèle pourvoit les apprenants d'une maîtrise meilleure de celles-ci. Chacune de ces langues apporte ses propres richesses qui s'ajoutent au capital linguistique commun à ces langues. Les professeurs, à leur tour, sont conscients de l'apport précieux des autres langues en faveur de la nouvelle langue enseignée, ce qui rend leur conduite plus commode.

Conclusion

Nous sommes partis de l'idée que la connaissance du français et de l'anglais pourrait constituer un appui pour l'apprentissage de l'allemand (langue cible et troisième langue étrangère) par des apprenants algériens, dont les langues maternelles sont l'arabe et/ou le tamazight.

Ce travail nous a permis de noter que, pour de nombreux apprenants et enseignants, il serait possible d'articuler l'apprentissage de l'allemand sur des langues d'appui comme le français et l'anglais.

Cette enquête a permis de constater que le contact de ces langues en classe ne favorise pas seulement la capacité à communiquer mais il offre aussi le privilège de côtoyer les autres cultures relatives à ces langues, à savoir française, francophone, britannique, américaine, germanique, hispanique, etc.

Même si sur le plan psycho-didactique il serait sensé de réfléchir à la façon de se servir de la motivation éprouvée par la plupart de ces apprenants, il est certain que ces résultats reflètent la grande contribution des langues étrangères déjà étudiées à en faire apprendre la troisième.

BIBLIOGRAPHIE

DALGALIAN, Gilbert, Alliance Française à Paris, à *propos du bilinguisme précoce*. 2012. Cité dans : <https://abp.bzh/les-avantages-du-bilinguisme-precoce-conference-de-gilbert-dalgalian-a-moelan-24794>

DERRADJI, Yacine. *Le contact de langues comme rapport de forces*. Cours de post-graduation. Université Mentouri de Constantine. 2001. Cité par ALLIK Amel dans son mémoire de magistère disponible sur : <https://bu.umc.edu.dz/theses/francais/ALL880.pdf>

Programme de français au secondaire. Ministère de l'Education Nationale. 2005. Disponible en PDF sur <http://www.education.gov.dz/wp.pdf>

Programme de l'anglais au secondaire. Ministère de l'Education Nationale. 2006. Disponible sur www.education.gov.dz > Accueil > Ressources

Programmes d'allemand 2ème AS. Ministère de l'Education Nationale. 2006. Disponible en PDF sur : <http://www.education.gov.dz/wp-content/uploads/2015/04/Allemand-2AS-1.pdf>

SERRE, Michel, *Atlas*, Flammarion, 1996. Paris. Disponible sur : <http://multilingues-precoces.over-blog.com/2014/01/citations-et-points-de-vue-sur-le-bilinguisme.html>

TADADJEU, Maurice. *Problématique des langues à l'école en Afrique*, in Robret Chaudenson, Raymond Renard, *Langues et développement*, Agence Intergouvernementale de la francophonie, Didier Erudition. 1999

INTERCULTURAL IN FFL CLASSES

L'INTERCULTUREL EN CLASSE DE FLE

Dr. Thameur TIFOUR

Maître de conférences

Université de Laghouat, Algérie

E-mail: tifourthameur@yahoo.fr

Abstract

Racism, marginalization or any form of cultural negativism requires another vision of oneself and a relativization of one's own values. To learn a foreign language is to enter another cultural arean it is to adapt with another system of representations and to see the word in its various colors. This article reflects on the notion of interculturality, the intercultural pedagogies implemented as well as its place in the Algerian education system.

Résumé

Le racisme, la marginalisation ou toute forme de négativisme culturel nécessite une autre vision de soi et une relativisation de ses propres valeurs. Apprendre une langue étrangère, c'est rentrer dans une autre zone culturelle; c'est s'adapter avec un autre système de représentations et voir le monde dans ses diverses couleurs. Le présent article porte une réflexion sur la notion de l'interculturel, les pédagogies interculturelles mises en œuvre ainsi que sur sa place dans le système éducatif algérien.

Keywords: *intercultural, intercultural pedagogy, representations, vision of the world*

Mots-clés: *interculturel, pédagogie interculturelle, représentations, vison du monde*

Introduction

A l'heure de la mondialisation, la technologie régit les communications et multiplie les modalités conversationnelles. Ainsi, la problématique de la communicabilité est au centre des recherches en interaction verbale et en analyse de discours. Comprendre les mécanismes qui sous-tendent les relations communicationnelles et l'implicite de la rupture discursive demeure une nécessité sur laquelle devraient se focaliser les approches linguistiques et didactiques afin d'éviter toute forme de malentendus et de créer l'esprit du vivre-ensemble.

En effet, l'interprétation de tout acte en communication ne se limite pas au décryptage du message émis par le locuteur, elle en dépasse le verbal pour en atteindre le culturel. Un discours produit n'est que la traduction d'une pensée individuelle ou collective et son interprétabilité est le résultat d'une négociation linguistico-culturelle entre les locuteurs en interaction.

De plus, interpréter positivement les actes d'autrui nécessite la connaissance du système de valeurs qui les produit et son effet sur leur recevabilité en communication. Autrement dit, agir positivement dans une communication exige qu'un ajustement des représentations et une relativisation de la vision du monde soient valorisés en situation.

Cependant, connaître la culture de l'Autre ne signifie pas une simple adhésion à sa représentation ou une perte de la sienne. Il s'agit plutôt d'une diplomatie culturelle qui se base sur

l'égalité entre les cultures et le respect mutuel. Dans cette même optique, Abdallah-Pretceille affirme (1996a, p. 154) :

« Comprendre l'Autre dans son altérité essentielle ne signifie pas en admettre nécessairement les principes et les fondements. Encore moins s'identifier à l'Autre par une sorte de mimétisme culturel : toute morale a ses parodies et ses dérives d'inauthenticité ; la compréhension n'exclut pas la contestation, davantage : elle en est la condition de possibilité. Bref, l'éthique de la différence n'est pas celle du caméléon. »

L'intégration de l'interculturel en classe de FLE vise à installer chez les apprenants une compétence interculturelle leur permettant de comprendre le monde et d'accepter l'Autre dans ses différences. Il s'agit de leur présenter la culture étrangère comme un système de représentations qui coexiste avec le leur et de leur enseigner les valeurs universelles comme des règles de la communicabilité interculturelle. Selon Byram et alii., (2002, p. 29),

« La dimension interculturelle de l'enseignement implique, pour les apprenants, un partage des connaissances entre eux, et un dialogue sur la base des opinions de chacun. Ce type de dialogue doit reposer sur des règles agréées visant à l'acceptation par tous du principe des droits de l'homme. »

2. L'interculturel

1. Définition

Le terme « interculturel » est apparu vers la fin des années soixante dans les déclarations du cadre européen commun de référence. Il désigne toute forme de contact entre deux systèmes culturels distincts, lequel contact est représenté par une rencontre entre deux personnes appartenant à deux cultures différentes. Nous pouvons en retenir les définitions suivantes :

- « L'emploi du mot « interculturel » implique nécessairement, si on attribue au préfixe « inter » sa pleine signification, interaction, échange, élimination des barrières, réciprocité et véritable solidarité. Si au terme « culture » on reconnaît toute sa valeur, cela implique reconnaissance des valeurs, des modes de vie et des représentations symboliques auxquels les êtres humains, tant les individus que les sociétés, se réfèrent dans les relations avec les autres et dans la conception du monde. » (BARYUM et alii., 2002, p. 41)
- « Le préfixe « inter » du terme « interculturel » sous-entend une relation ou plus précisément ce qui relève de l'altérité. L'interculturel prend en compte les interactions entre des individus ou des groupes d'appartenance, c'est-à-dire la confrontation identitaire. Il ne correspond pas à une réalité objective, mais à un rapport intersubjectif qui s'inscrit dans un espace et une temporalité donnés. C'est l'analyse qui confère à l'objet étudié un caractère « interculturel ». » (ABDALLAH-PRETCEILLE, 1999, p. 49)
- « L'interculturalité met en cause l'ancienne modalité de gestion du rapport similitudes-différences [...], ébranle à la fois les limites entre le moi et le non-moi et les attributions qui accompagnent les opérations de catégorisation. » (VINSONNEAU, 2002, p. 60).
- « L'interculturel est la forme civilisée que devrait prendre la rencontre avec l'Autre. Non pas l'incompréhension de l'Autre mais la reconnaissance que l'Autre existe, l'acceptation de sa différence et l'attention portée à ce qu'il peut apporter au patrimoine humain. » (ASGARALLY, 2005, p. 35).

Ces définitions montrent que toute communicabilité culturelle est pensée comme le résultat d'une négociation intersubjective des valeurs mises en situation et de la prédisposition de tout un chacun à la rencontre de nouvelles représentations.

2. Caractéristiques du discours interculturel

Abdallah-Prétceille (1985, p. 30-31) distingue trois caractéristiques du discours interculturel:

- Le discours interculturel est *subjectif* dans la mesure où chaque individu représente sa culture et interprète les actes de l'Autre selon l'arrière-plan culturel dont il dispose. Selon Abdallah-Prétceille (*idem*), cette forme de subjectivité doit obéir à trois exigences : « *éviter toute classification simplificatrice des phénomènes culturels observés; multiplier les perspectives d'analyse et les points de vue ; reconnaître que tout acte interculturel s'inscrit dans un réseau d'intersubjectivités.* »
- Le discours interculturel est *interactionniste*, il est le fruit d'interactions entre les partenaires de la communication. Il s'intéresse aux actions culturellement définies par ce contact entre les cultures.
- Le discours interculturel est *situationnel*, il correspond aux circonstances qui le produisent et à l'époque où il s'inscrit.

1. Processus d'inter-culturation

Selon Camilleri (1985, p. 32), les modalités du processus d'inter-culturation s'établissent autour de quatre pôles :

1.1. Le contact interculturel

Le contact initial avec la culture de l'Autre contribue à la création de nouveaux répertoires de jugement(s) de valeur(s) et de représentation(s). Les deux arrière-plans culturels en interaction(s) produisent en effet des stéréotypes provoquant plusieurs formes de convergences ou de divergences : xénophobie, glottophobie etc.

1.2. La rencontre interculturelle

Il s'agit d'un contact régulier avec la culture cible, lequel contact peut influencer le répertoire de la culture source et créer un nouveau système de représentations. En effet, les rencontres interculturelles régulières peuvent conduire à l'assimilation par la perte de son identité, à l'accommodation de sa vision du monde selon les attentes de la société d'autrui, à la communicabilité interculturelle ou à l'altérophobie.

1.3. Le syncrétisme interculturel

La rencontre avec l'Autre permet la relativisation de certains constituants de la culture maternelle et de la culture cible. Cette forme de combinaison(s) culturelle(s) conduit à la transformation des schèmes d'interprétation relevant de sa vision du monde et à l'appropriation de nouvelles ressources culturellement étrangères. Cependant, la non-sélection des modèles culturels à valoriser ainsi que la non-identification des représentations à relativiser peuvent mener à une rupture communicationnelle et / ou à une occultation de ses ressources linguistico-culturelles ou de celles d'autrui.

1.4. La synthèse interculturelle

Les relations interculturelles se basent sur la prédisposition de tout un chacun à la rencontre de l'Autre et au vivre-ensemble. Etre en contact avec une autre culture implique un échange des visions du monde et un renouvellement permanent des représentations. En effet, le pluralisme culturel en acte conduit à la création d'une identité hybride capable de s'adapter aux différents systèmes culturels en contact et de rajuster les actes en fonction des besoins de la communication et de la société.

2. La communication interculturelle

2.1. Définition

La communication interculturelle désigne tout échange intersubjectif et interpersonnel entre deux individus de deux systèmes culturels distincts. Elle est définie par Licata et Heine (2012, p. 265) comme « *un processus transactionnel, symbolique impliquant l'attribution d'une signification entre personnes de cultures différentes.* »

2.2. Angles d'analyse

2.2.1. Comparatif - Interactionniste

La communication interculturelle s'analyse selon la conformité des comportements des membres d'une société donnée à la culture maternelle. En effet, l'analyse comparative se focalise sur les similitudes et les différences qui existent entre les communicants au sein de communautés distinctes. Ils les comparent selon les valeurs, les normes, les rôles, les attitudes et les représentations. Cependant, l'analyse interactionniste s'intéresse aux échanges culturels et aux fins de la communication.

2.2.2. Interpersonnel – Intergroupe

Le type de la communication interculturelle établie varie selon l'appartenance culturelle des locuteurs. Elle est interpersonnelle lorsque la communication se fait entre deux individus de la même communauté (des personnes qui partagent le même référent culturel) ou inter-groupale lorsque les communicants appartiennent à deux groupes sociaux distincts.

2.2.3. Objectiviste – Subjectiviste

Selon Burrell et Morgan (2002), la communication interculturelle peut être étudiée selon le modèle extrinsèque appelé « objectiviste » ou intrinsèque dénommé « subjectiviste ». En effet, le modèle objectiviste s'intéresse aux circonstances qui participent à la création et à l'interprétation de l'échange discursif tandis que le modèle subjectiviste considère les interactions comme une perception individuelle analysable selon des mécanismes internes liés à la psychologie de l'individu.

3. Pédagogie(s), démarche(s) et recherche(s) interculturelles

3.1. La pédagogie interculturelle d'Abdelwahab Allouche (1984)

Inspiré de la pédagogie interculturelle proposée par Bronckarts (1929), Allouche a constaté que les jeunes immigrés maghrébins rencontrent des difficultés dans l'apprentissage du français et l'intégration dans la société française. En effet, cet auteur pense que tout apprentissage d'une langue cible passe par la valorisation du système linguistico-culturel des apprenants et la création d'un bain sonore semblable à celui dans lequel s'inscrit la communication des natifs. Il propose ainsi une pédagogie interculturelle qui repose sur « une animation socioculturelle basée sur la découverte ou la redécouverte des pays d'origine des immigrés. » Il s'agit d'un travail de simulation culturelle prenant en considération la culture d'origine des apprenants et permettant la découverte de leur culture et celle de l'Autre.

3.2. La démarche interculturelle d'Abdallah-Pretceille et de Porcher (1996)

La dénomination culture/texte littéraire prête à équivoque. Comme le texte littéraire est le produit d'une société, son unité culturelle est indiscutable, soit du côté du référent culturel auquel il

fait référence, soit du côté de la société d'où est issu l'écrivain. Pour Abdallah-Pretceille et Porcher (1996b, p. 138), « *la littérature c'est l'humanité de l'homme, son espace personnel. Elle rend compte à la fois de la réalité, du rêve, du passé et du présent, du matériel et du vécu. Il faudrait probablement qu'elle s'enseigne sous des formes neuves, inédites, correspondant aux besoins des hommes aujourd'hui.* » En effet, l'ouverture sur le monde nécessite une connaissance de la littérature d'autrui, car cette dernière le représente avec les modèles langagiers et culturels qu'elle utilise et le potentiel communicatif qu'elle revêt. La démarche proposée par ces auteurs se focalise sur l'exploitation culturelle du texte littéraire comme support didactique d'inter-culturation. Elle se base sur *la comparaison, la distanciation et la compréhension empathique*.

3.3. La démarche interculturelle de Rittau (2001)

La démarche interculturelle développée par Rittau dans sa thèse de doctorat se focalise sur l'effet de la connaissance des artefacts de la culture cible sur le développement de la compétence interculturelle chez les apprenants. Elle se base sur l'analyse sémiologique de l'imaginaire et de la symbolique d'une culture selon leurs particularités et leur appartenance edificatrice. Elle analyse ces manifestations culturelles de trois points de vue : *littéraire, visuel et actuel*.

3.4. La recherche interculturelle de Marmoz (2001)

Selon Marmoz (2001), la recherche interculturelle ressemble au marché dans lequel s'établit le sens de la négociation entre les partenaires de la communication. En effet, toute forme d'interaction culturelle se définit par trois pistes qui régularisent son fonctionnement à savoir *la pédagogie, l'exploitation et la coopération*. En d'autres termes, la pédagogie se fonde sur la formation d'un sujet-social capable de s'intégrer et de s'adapter à un nouveau système culturel. L'exploitation est la mise en situation des connaissances culturelles antérieurement apprises. La coopération est le miroir de l'aptitude de tout un chacun dans l'ajustement de sa vision du monde et la création de nouveaux schèmes de pensée et de réactions interculturelles.

3.5. La pédagogie interculturelle de Mialaret (2001)

Cette pédagogie interculturelle se focalise sur les liens qui se tissent entre les différentes cultures ainsi que leur impact sur la cohésion sociale. S'affirmer culturellement constitue selon Mialaret une attitude de collaboration assurant ce modèle du vivre ensemble. En effet, il ne s'agit pas d'une négation de l'Autre, mais une affirmation de l'existence d'un pluralisme culturel enrichissant l'esprit de tout un chacun en multipliant les visions du monde et participant à la valorisation des systèmes culturels.

4. Place de l'interculturel dans le système éducatif algérien

4.1. Place de l'interculturel dans les instructions officielles

La finalité de tout enseignement-apprentissage d'une langue étrangère est la formation des citoyens polyglottes. Or, atteindre les objectifs assignés correspond au statut institutionnel de la langue enseignée et à la représentation des partenaires du contrat didactique vis-à-vis de ce système linguistique étranger. L'analyse des documents prescrits du système éducatif algérien montre que la place accordée à la langue française est discutable soit du côté de son statut social soit de celui de sa valeur en classe de langue.

De l'officialisation à l'étrangerité, la place donnée au français se justifie par l'arrière-plan historique auquel se réfère la noosphère dans ses politiques linguistiques et ses décisions didactiques. Dans cette même optique, Morsly, citée par Tifour (2012, p. 45), affirme que,

« (...) Nous dirons que l'attitude à l'égard de la langue française nous semble être le reflet d'un antagonisme profond entre deux forces : attraction et répulsion. Tout se passe en effet, comme si on voulait, à la fois dévaloriser (voire rejeter) la langue française, cette

dévalorisation permettant « de régler ses comptes avec elle » et conditionnant par là même la promotion et la revalorisation de la langue nationale. »

En effet, le phénomène de la généralisation de l'arabisation avait pour objectif de revaloriser la langue arabe en l'officialisant et de reléguer la langue française au second plan. Cet antagonisme linguistico-culturel visait à occulter cette langue du paysage linguistique algérien. Or, le premier août 1999, le président Bouteflika a mis fin à cette attitude négative à l'égard de la langue française en déclarant : « (...) *nous n'avons aucune raison d'avoir une attitude figée vis-à-vis de la langue française qui nous a tant appris et qui nous a, en tout cas, ouvert la fenêtre de la culture française.* »

Contrairement aux différentes places imparties à la langue française, les instructions officielles algériennes accordent de plus en plus de l'importance à l'interculturel en termes d'objectifs à atteindre comme en témoigne la loi d'Orientationsur l'Education Nationale (n° 08-4 du 23 janvier 2008, chapitre I, art. 2) qui définit les finalités de l'Education comme suit :

« L'école algérienne a pour vocation de former un citoyen doté de repères nationaux incontestables, profondément attaché aux valeurs du peuple algérien, capable de comprendre le monde qui l'entoure, de s'y adapter et d'agir sur lui et en mesure de s'ouvrir sur la civilisation universelle. »

Afin de mieux comprendre ce qui est précédemment avancé, les concepteurs du programme explicitent les finalités assignées en affirmant (2008, chapitre I, art. 4) que

« L'enseignement/apprentissage des langues étrangères doit permettre aux élèves algériens d'accéder directement aux connaissances universelles, de s'ouvrir à d'autres cultures. (...) Les langues étrangères sont enseignées en tant qu'outil de communication permettant l'accès direct à la pensée universelle en suscitant des interactions fécondes avec les langues et cultures nationales. Elles contribuent à la formation intellectuelle, culturelle et technique et permettent d'élever le niveau de compétitivité dans le monde économique. »

Les propos suscités montrent que l'enseignement d'une langue étrangère vise à développer chez les apprenants algériens la compétence discursive (celle de la communication) et la compétence interculturelle qui permet la connaissance de la culture maternelle et l'ouverture sur le monde.

4.2. Place de l'interculturel dans les manuels scolaires

Le manuel scolaire constitue l'image des objectifs prônés par tout système éducatif. Il est un auxiliaire didactique permettant à l'enseignant de connaître le contenu du programme élaboré ainsi que ses finalités et à l'apprenant d'adopter les styles d'apprentissage adéquats afin de s'approprier des savoirs enseignés.

L'analyse des manuels scolaires destinés aux apprenants du français montre, contrairement à ce qui a été cité dans les instructions officielles, que l'enseignement de la langue française a été amputé de tout aspect culturel. Autrement dit, le français a été vidé de tout sens culturel et enseigné explicitement comme un ensemble de mots structurés syntaxiquement et interprétés linguistiquement. Or, l'ouverture sur le monde nécessite la connaissance du référent culturel d'où est issue cette langue ainsi que les mécanismes sociétaux qui régissent son fonctionnement. Le contact entre deux personnes de deux cultures différentes est un contact entre deux systèmes de visions du monde distinct(e)s.

En effet, les supports didactiques mis à la disposition des partenaires du contrat didactique traitent la réalité historico-culturelle de l'Algérie ainsi que les valeurs de la citoyenneté et de la solidarité internationale. De plus, nous y avons constaté une timide présence de la culture cible : des textes ou des fiches publicitaires provenant d'autres cultures leur y ont été proposés sans qu'ils soient accompagnés de questions analysant les aspects culturels représentés.

Cependant, les manuels scolaires destinés aux apprenants d'autres langues étrangères proposent des activités de simulation visant à leur présenter la culture de la langue enseignée et à les

initier à l'apprentissage des aspects implicites. Dans cette optique, Bouguerra (2001, p. 28) affirme que « *contrairement aux concepteurs de manuels d'espagnol ou d'anglais qui n'hésitent pas à mettre en contact l'apprenant avec des situations authentiques de la L2, les concepteurs des manuels de français s'efforcent d'évincer toute dimension culturelle de la langue française.* »

5. De l'interculturel au co-culturel : quelles perspectives ?

La création des passerelles entre les cultures est devenue un besoin humanitaire et une finalité éducative sur lesquels devraient se focaliser les politiques linguistiques et didactiques. L'interculturel se fonde sur l'ajustement des représentations et la relativisation des visions du monde. Ainsi, l'enjeu de la didactique des langues est d'installer chez les apprenants une compétence interculturelle permettant de créer l'esprit du vivre-ensemble et d'assurer la communicabilité entre les partenaires du contrat de la communication. Or, la conscience interculturelle ne signifie pas une reconnaissance de la coexistence d'une autre culture ou une définition culturelle, car le pluralisme culturel est une réalité sociétale universelle. Dans cette optique, Abdallah-Pretceille et Porcher affirment (1998, p. 51) que « *la compétence interculturelle s'appuie sur une mise en perspective d'une relation intersubjective, elle renvoie à une culture en acte et non à une définition culturelle. Si l'Autre est au cœur de la communication, la notion prioritaire n'est pas celle de culture mais celle d'altérité.* »

Dans une perspective actionnelle, Puren développait en 2002 l'idée du co-culturel qui considère l'interculturel comme une valeur universelle assurant la communicabilité et la conjugaison des efforts des communicants comme une nécessité sociale pour une action commune. Selon Demougin (2008 : 410),

« Le projet interculturel permet d'éviter à la fois l'« assimilation » à l'« ancienne et le communautarisme, de préférence au multicultural semblant exclure l'idée d'échanges, le co-culturel vise quant à lui davantage à mettre en avant une dimension pragmatique féconde tendant pourtant, et c'est un reproche qu'on peut lui adresser, à une co-neutralisation des idées et des oppositions. »

En effet, la co-culturation met l'accent sur la programmation culturelle de tout un chacun et les similitudes qui existent entre les différentes cultures. Elle propose une perspective co-actionnelle qui vise l'entraide entre les sociétés et la co-crédation d'un monde en paix et un système de valeurs à charge culturelle universelle. Dans cette même optique,

« La question de l'interculturel n'est pas tant la culture de l'Autre, mais tout simplement la question de la relation à l'Autre. C'est autrui, qui, dans sa totale diversité et singularité, sous toutes ses formes, s'impose à nous. (...) Ainsi, la connaissance hors contexte, hors relation, hors communication avec autrui, ne facilite pas la rencontre. (...) L'identité de chacun ne peut plus être définie sans lui, en dehors de lui, mais avec lui. » (ABDALLAH-PRETCEILLE, 1999, p. 146)

Conclusion

L'enseignement d'une langue vivante nécessite la prise en considération de son arrière-plan culturel. En effet, le recours au rapport langue / culture pour le développement des compétences linguistiques, culturelles et interculturelles chez les apprenants les aide à communiquer positivement en ajustant leurs représentations et à devenir des citoyens du monde. L'objectif de son intégration en classe de FLE est de former un individu conscient de son existence, de sa valeur ontologique et de son devoir envers les autres.

Pour conclure, le discours interculturel un discours de Moi et de l'Autre, d'un va-et-vient entre ce que l'on est et ce que l'on peut être. Cet arc-en-ciel culturel fondé sur la diversité des couleurs formatrices de ce monde constitue le point de la communication et de la communicabilité entre les peuples. L'Autre serait notre image si on était et on serait son image s'il était.

L'interculturel est humain, sa valeur est d'être ce que l'on veut être et de communiquer positivement avec ce que l'on peut être.

BIBLIOGRAPHIE

- ABDALLAH-PRETCEILLE, M., *L'éducation interculturelle*, Paris, PUF, 1999
- ABDALLAH-PRETCEILLE, M., PORCHER, L., *Éthique de la diversité et éducation*, Paris, PUF, 1998
- ABDALLAH-PRETCEILLE, M., *Vers une pédagogie interculturelle*, Paris, Anthropos, 1996a
- ABDALLAH-PRETCEILLE, M., PORCHER, L., *Education et communication interculturelle*, Paris, PUF, 1996b
- ASGARALLY, I., *L'interculturel ou la guerre*. Port-Louis (Maurice), Presses du M.S.M, 2005.
- BOUGUERRA, T., *Pour une approche éco-didactique de la citoyenneté : Ecole, langage et citoyenneté*, Paris, L'Harmattan, 2001
- BYRAM, M., GRIBKOVA, B., STARKEY, H., *Développer la dimension interculturelle de l'enseignement des langues : une introduction pratique à l'usage des enseignants*. Strasbourg, Conseil de l'Europe, 2002
- CAMILLERI, C., *Anthropologie culturelle et éducation*, Paris, Unesco-Delachaux & Niestlé, 1985
- Charte nationale de 1974
- Charte nationale de 1976
- CUQ, J., GRUCA, L., *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*, Grenoble, PUG, 2005
- DEMOUGIN, F. 2008. « Continuer la culture : le littéraire et le transculturel à l'œuvre en didactique des langues ». *Éléments de linguistique appliquée*, n°152, p. 411-428
- LICATA, L. ET HEINE, A., *Introduction à la psychologie interculturelle*, Bruxelles, De Boeck, 2012
- Ordonnance n° 05-07 du 23 août 2008
- Ordonnance n° 75-35 du 16 avril 1976
- RITTAU, A., *Propositions pour une méthodologie interculturelle et son application au champ franco-allemand*. Thèse de Doctorat en sciences de langage. Université de Strasbourg 2, 2001.
- TIFOUR, TH., « Le texte littéraire : un médium culturel », *Revue scientifique d'études de la langue française*, n° 7, p. 35-48, 2012
- VINSONNEAU, G., *L'identité culturelle*, Paris, Armand Colin, 2002

MIRCEA ELIADE AND THE "PRO-LEGIONARY" ARTICLES

MIRCEA ELIADE ET LES ARTICLES « PRO-LÉGIONNAIRES »

MIRCEA ELIADE ȘI ARTICOLELE „PRO-LEGIONARE”

Dr. Viviana MILIVOIEVICI

Cercetător științific,
Academia Română – Filiala Timișoara,
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”,
B-dul Mihai Viteazu, nr. 24, Timișoara, România
E-mail: viviana.poclid@yahoo.com

Abstract

It is commonly known that that Mircea Eliade was included in an index list during the communist period; more specifically, his entire work was banned. It is generally known that in a consumer society, anything that is forbidden grows more attractive and fuller of enigmas, a mystery that needs to be solved sooner or later. Anything forbidden becomes a challenge to overcome obstacles, to step beyond the dense curtain of indifference, to unravel, as far as possible, these riddles, and to bring to light the long-awaited truth.

We can assert that these pro-legionary articles, of nationalist inspiration, one finds a certain enthusiasm and interest for the Legionary Movement. However, the pages, the articles, the books must be read in full-length, in order to comprehend the way in which Mircea Eliade understood the Romanian social and political phenomenon of the 1930s.

Résumé

Comme on le sait, Mircea Eliade a été placée sur l'index pendant la période communiste, plus précisément, l'interdiction a donné la priorité à l'œuvre, dans son intégralité. Il est bien connu que dans une société de consommation, tout ce qui est interdit devient plus attractif, plus énigmatique, constituant un mystère qui doit être résolu tôt ou tard. Il vous exhorte à essayer de surmonter les obstacles, à pénétrer au-delà du rideau dense de l'indifférence, à démêler, dans la mesure du possible, ces énigmes et à mettre en lumière la vérité tant attendue.

On peut dire que dans ces articles «pro-légionnaires», d'inspiration nationaliste, on retrouve un certain enthousiasme et un certain intérêt pour le Mouvement Légionnaire. Cependant, les pages, les articles, les livres doivent être lus dans leur intégralité, afin de comprendre la manière dont Mircea Eliade a compris le phénomène social et politique qui s'était répandu en Roumanie dans les années 1930.

Rezumat

După cum se știe, Mircea Eliade a fost pus la index în perioada comunistă, mai corect, interdicția a privit cu prioritate opera, în întregul ei. Se știe, foarte bine, că într-o societate de consum, orice este interzis devine mai atrăgător, mai plin de enigme, constituind un mister ce se cere a fi dezlegat mai curând sau mai târziu. Te îndeamnă să încerci să depășești opreliștile, să pătrunzi dincolo de perdeaua densă a indifferenței, să dezlegi, pe cât se poate, aceste enigme și să scoți la lumină adevărul mult așteptat.

Se poate spune că în aceste articole „pro-legionare”, de inspirație naționalistă, se regăsește un adevărat entuziasm și un interes pentru Mișcarea Legionară. Însă, paginile, articolele, cărțile trebuie citite în întregime, pentru a se putea înțelege modul în care Mircea Eliade înțelegea fenomenul social și politic ce luase amploare în România anilor '30.

Keywords: *Interwar Romania, "the young generation", intellectuality, political instability, spiritual and cultural plan*

Mots-clés: *Roumanie de l'Entre-Deux-Guerres, «jeune génération», intellectualité, instabilité politique, plan spirituel et culturel*

Cuvinte-cheie: *România interbelică, „tânără generație”, intelectualitate, instabilitate politică, plan spiritual și cultural*

Intelectualitatea din perioada interbelică românească – perioadă dominată de o mare instabilitate politică –, a cunoscut mari transformări în plan spiritual. A predominat cultura de grup care suscita angajări politice sau angajări fanatice. Voința de succes a protagoniștilor orchestra în mare măsură opțiunile politice ale membrilor „tinerei generații”. Membrii „generației tinere” s-au grupat și s-au lăsat în mare măsură influențați de mentorul lor spiritual, profesorul Nae Ionescu. Trebuie recunoscut faptul că atmosfera politică era tensionată, iar antisemitismul și xenofobia deveneau probleme acute, nu numai în România, ci și dincolo de granițele țării. Acuzele, injuriile, calomniile apăreau neconținut în paginile gazetelor românești și străine. Această propagandă în favoarea sau contra evreilor a luat formele unor dezbateri la nivel național și european.

În rândurile acestei „noi generații”, tânărul Mircea Eliade se distinge ca un ghid spiritual, un adevărat lider, un șef de coloană al „generaționiștilor”.

Mult timp s-a vorbit despre apartenența acestui tânăr intelectual la grupările antisemite și neonaziste, care s-au afirmat pe eșichierul drept al scenei politice românești interbelice. Unii dintre intelectualii și cercetătorii români și străini de atunci și de acum au pus diverse etichete acestei orientări „legionare” a publicistului. S-au scris mii de pagini, s-a scurs multă cerneală pe marginea acestui subiect „spinos”. Unii acuză, alții denigrează, ceilalți apără. Cert este că aceste fapte trebuie luate ca atare, trebuie văzute ca „derapaje” ale unei tinereți zbuciumate, ale unui „tânăr înfocat”, dornic de afirmare a propriilor idei în planul spiritual și cultural românesc dintre cele Două Războaie Mondiale.

Articolele politice¹ care au făcut obiectul acuzării lui Mircea Eliade de legionarism, de solidarizare cu Garda de Fier, constituie substanța volumului editat de exegetul Mircea Handoca –

¹ În ordine cronologică, aceste articole, grupate în trei secțiuni, sunt: **Articole „legionare”**: Ion Moța și Vasile Marin, în „Vremea”, an X (1937), ianuarie 24, nr. 472, p. 3; *Meditație asupra arderii catedralelor*, în „Vremea”, an X (1937), februarie 7, nr. 474, p. 3; *Comentarii la un jurământ*, în „Vremea”, an X (1937), februarie 21, nr. 476, p. 2; *De unde începe misiunea României?*, în „Vremea”, an X (1937), februarie 28, nr. 477, p. 3; *Revoluție creștină*, în „Buna Vestire”, an I (1937), iunie 27, nr. 100, p. 3; *Piloții orbi*, în „Vremea”, an X (1937), septembrie 19, nr. 505, p. 3; *Mitul generalului*, în „Buna Vestire”, an I (1937), octombrie 14, nr. 189, p. 2; **Anchetele „Bunei Vestiri”**: „De ce cred în biruința Mișcării Legionare”. Răspunsul domnului Mircea Eliade, în „Buna Vestire”, an I (1937), decembrie 17, nr. 244, p. 1-2; *Libertate*, în „Iconar”, (Cernăuți), an III (1937), nr. 5, p. 2; *[Fără titlu]*, în „Buna Vestire”, an II (1938), ianuarie 14, nr. 262, p. 4; *Strigoi...*, în „Cuvântul”, an XV (1938), ianuarie 21, nr. 3120, p. 2; *Noua aristocrație legionară*, în „Vremea”, an XI (1938), ianuarie 23, nr. 522, p. 2; *Liberate și creație în literatura legionară*, în „Sânzana”, an I (1938), ianuarie 29, nr. 16, p. 1; *Provincia și legionarismul*, în „Vremea”, an XI (1938), februarie 13, nr. 525, p. 8; **Alte texte**: „Bluze albastre”. Adevăraților comuniști, în „Cuvântul”, an IX (1932), iulie 4, nr. 2856, p. 1; *Creație etnică și gândire politică*, în „Cuvântul”, an IX (1933), august 26, nr. 2994, p. 1; *Rasism și cinematografie*, în „Cuvântul”, an IX (1933), septembrie 7, nr. 3006, p. 1; *A nu mai fi român*, în „Vremea”, an VI (1933), septembrie 10, nr. 304, p. 6; *O convertire la românism*, în „Cuvântul”, an IX (1933), nr. 3021, p. 1; *Contra Dreptei și contra Stângii*, în

Textele „legionare” și despre „românism” – publicat în anul 2001, la editura Dacia, din Cluj-Napoca. Totalitatea acestor texte (treizeci și patru la număr, conform documentărilor întreprinse de Mircea Handoca) au constituit, de-a lungul vremii, punctul de reper în articolele detractorilor tânărului gazetar.

Unul dintre articole – „*De ce cred în biruința Mișcării Legionare*”. *Răspunsul domnului Mircea Eliade* – de fapt un răspuns la o anchetă inițiată de revista „Buna Vestire” –, a suscitat un viu interes pentru cei care susțin fervent apartenența la ideologia legionară a publicistului Mircea Eliade.

Mircea Eliade a negat mereu paternitatea acestui text. Acest lucru ni-l comunică biograful de origine americană al savantului, Mac Linscott Ricketts: „Eliade mi-a spus în 1981 că a fost rugat să contribuie cu un răspuns la acea anchetă, dar că a refuzat. La puțină vreme a fost surprins să citească în ziar un răspuns pe care nu l-a scris și care a apărut sub numele lui. De fapt, bucata pseudonimă nu conține probabil nimic din ceea ce Eliade nu credea în acel timp; în fapt, apariția se pare că a avut la bază articole pe care el le-a scris în ultima vreme. [...] Într-un fel necaracteristic lui Eliade, articolul prezintă sistematic cinci motive pentru care pretinsul autor crede în triumful Mișcării Legionare. Acestea sunt rezumate la sfârșit: «cred în destinul neamului nostru; cred în revoluția creștină a omului nou; cred în libertate, în personalitate, în dragoste». Chiar dacă Eliade nu a scris acest articol, nu există nicio îndoială că la acea vreme el spera și credea în biruința Mișcării Legionare, pentru cel puțin câteva dintre motivele pe care «Buna Vestire» le-a constatat. [...] Nu intenționez să-l judec pentru credința sa sau pentru refuzul său de a avea de-a face cu «politica».” (RICKETTS, 2004, p. 205). Este un text foarte important, dacă înțelegem că Mihail Polihroniade se simțea îndreptățit să-l „înlocuiască” pe Mircea Eliade, așa cum, în *Rostirea filozofică românească*, Constantin Noica se crede îndreptățit să-l continue pe Mircea Vulcănescu. Polihroniade vrea succesul anchetei și de aceea subliniază polemic teme care există în scrisul lui Mircea Eliade, fără suport politic. Se poate deduce faptul că tânărul Mircea Eliade credea mereu în primatul spiritualității poporului român, în făurirea „omului nou” capabil să ducă mai departe tradițiile românești, să le facă cunoscute lumii întregi.

„Omul nou” e asemănat deseori cu fenomenul de reînnoire a vechilor idealuri (reprezentate în trecut de Eminescu, Hasdeu, Iorga etc.), iar în concepția eliadiană, e asimilat cu „noua generație”. În acest sens, Mircea Eliade ar fi putut să afirme: „Mișcarea tinerească din 1927 s-a născut cu conștiința acestei misiuni istorice: de a schimba sufletul României, subordonând toate valorile unei singure valori supreme: Spiritul. Subordonare care înseamnă, mai ales în faza eroică – sacrificiu, renunțare la sine, asceză. Sensul istoric al acestei mișcări tinerești nu este deloc greu de descifrat. Avându-și izvoarele vii în creștinism – și creștinismul înseamnă «răsturnarea tuturor valorilor» – ea încearcă formarea unui om nou. Căci omul timpurilor moderne a rămas integrat în vechea economie luciferică: a egoismului, a instinctelor, a valorilor celei mai abjecte biologii. De câte ori a apărut în istorie un om nou, el s-a înfăptuit printr-un primat al valorilor spirituale. Lupta între lumină și întunec, între bine și rău nu va fi curmată decât la sfârșitul veacurilor. Dar orice nouă victorie a spiritualului, a luminii nu s-a împlinit decât printr-o renunțare la instinctele de conservare

„Credința”, an II (1934), februarie 14, nr. 59, p. 2; *Judaism și antisemitism. Preliminarii la o discuție*, în „Vremea”, an VII (1934), iulie 22, nr. 347, p. 5; *Creștinătatea față de iudaism*, în „Vremea”, an VII (1934), august 5, nr. 349, p. 3; *Criza românismului?*..., în „Vremea”, an VIII (1935), februarie 10, nr. 375, p. 3; *Rasă și religie*, în „Vremea”, an VIII (1935), februarie 24, nr. 377, p. 8; „*Intellectualii e fasciști!*”, în „Vremea”, an VIII (1935), martie 24, nr. 381, p. 6; *Elogiu Transilvaniei*, în „Vremea”, an VIII (1935), mai 5, nr. 386, p. 3; *Românismul și complexe de inferioritate*, în „Vremea”, an VIII (1935), mai 5, nr. 386, p. 7; *Roumain, Rumenian, Rumäne, Rumeno...*, în „Vremea”, an VIII (1935), iunie 2, nr. 390, p. 3; *Restaurarea demnității românești*, în „Vremea”, an VIII (1935), septembrie 1, nr. 403, p. 3; *România în eternitate*, în „Vremea”, an VIII (1935), octombrie 13, nr. 409, p. 3; *Doctorul Gaster*, în „Vremea”, an IX (1936), iunie 21, nr. 442, p. 9; *Mai multe feluri de naționaliști...*, în „Vremea”, an IX (1936), iulie 5, nr. 444, p. 3; „*Să veniți odată în Maramureș...*”, în „Vremea”, an X (1937), decembrie 5, nr. 516, p. 2; *Moartea doctorului Gaster*, în „Revista Fundațiilor Regale”, mai 1939, nr. 5, p. 395-399.

individuală. Omul nou înseamnă, înainte de toate, depășirea firească a acestor instincte.” (ELIADE, 2001, p. 50; „Vatra”, 2000, nr. 6-7, p. 33).

Putem astfel afirma că, din punct de vedere istoric, „tânăra generație” era desemnată să înfăptuiască acest deziderat al Spiritului: „omul nou”.

Se poate spune că în aceste articole pro-legionare, de inspirație naționalistă, se regăsește un anume entuziasm și un interes pentru Mișcarea Legionară. Însă, paginile, articolele, cărțile trebuie citite în întregime, pentru a se putea înțelege modul în care Mircea Eliade înțelegea fenomenul social și politic ce luase amploare în România anilor '30.

Mircea Eliade nu dovedește o aderare pur politică. „Faptele” prezentate nu se leagă de „cuvinte”. Mircea Eliade a găsit în legionarism o dimensiune religioasă. Nucleul de bază al acestei mișcări era, crede el, în primul rând, etic și spiritual. Legiunea reprezenta, în concepția tânărului publicist, o sinteză între spiritualitate și „românism”, urmând să realizeze, în esență, un „mesianism” specific autohton. Spiritualitate, originalitate, autenticitate, creație – acestea reprezentau substanța Mișcării Legionare pentru savantul român.

Tematica centrală acestor articole „pro-legionare” era aceea a unei „revoluții spirituale”, a unei „aristocrații a spiritului nou”: „Există un aspect al mișcării legionare asupra căruia nu s-a stăruit îndeajuns: *libertatea* omului. Fiind în primul rând o mișcare spirituală, având ca scop crearea unui om nou și ca nădejde *mântuirea neamului* – legionarismul nu se putea naște și nu putea crește decât valorificând libertatea omului, această libertate asupra căreia s-au scris biblioteci întregi și s-au ținut numărate discursuri democratice, fără ca să fie *trăită* și valorificată.” (*Ibidem*, p. 67)

Textele trebuie lăsate singure să vorbească. Noi nu trebuie decât să le analizăm corect, având în vedere momentul istoric în care au fost scrise. „E necesar – scrie Mircea Handoca – să se țină seama de împrejurările istorice în care au fost scrise aceste articole, de documentele existente în epocă, de corespondența și memorialistica tuturor «actorilor».” (HANDOCA, 2008, p. 67). „Mișcarea Legionară” a fost cea mai nocivă mișcare politică din istoria României interbelice. Dar, se poate spune, că a fost o mișcare spirituală la care a aderat majoritatea intelectualității românești a acelor vremuri „tulburi”: Mihail Polihroniade, Mihail Sebastian, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Emil Cioran ș. a.

Tânărul Mircea Eliade a fost considerat „simpatizant legionar”, și asta pentru că a refuzat să semneze o declarație de desolidarizare² de Garda de Fier. Și-a asumat astfel consecințele și a fost închis în lagărul de la Miercurea-Ciuc, împreună cu alți legionari. În *Memoriile* sale Mircea Eliade justifică alegerea solidarizării cu o spiritualitate și o întreagă generație, nu cu o mișcare politică: „Cum nu mă consideram om politic, am refuzat să semnez toate formulele de declarații pe care mi le prezenta un inspector de Siguranță, în diferite faze ale anchetei”, și mai mult, „nu știu cum va fi judecat de istorie Corneliu [Zelea] Codreanu. Fapt este că patru luni după fenomenalul succes al mișcării legionare, șeful ei se afla condamnat la 10 ani de temniță grea, iar după încă cinci luni era executat... În vara lui 1938, a fi legionar sau «simpatizant legionar» implica riscul de a pierde tot: slujba, libertatea și, poate, în cele din urmă, viața. Ușor de înțeles de ce, pentru unul ca mine, care nu credeam în destinul politic la generației noastre (și nici în steaua lui Codreanu), o declarație de desolidarizare de mișcarea legionară mi se părea nu numai inacceptabilă, ci de-a dreptul absurdă. Mi se părea de neconceput să mă desolidarizez de generația mea în plină prigoană, când oamenii erau urmăriți și persecutați fără nicio vină.” (ELIADE, 1991, p. 26-28).

Calomniile și acuzele la adresa lui Mircea Eliade au continuat cu o înverșunare acerbă, mai ales după apariția *Jurnalului* lui Mihail Sebastian, în 1996. S-au făcut mereu referiri la notațiile lui

² Deși Mircea Eliade a semnat, în cele din urmă, o astfel de declarație, care îi aducea eliberarea din închisoarea de la Miercurea-Ciuc. Însă nu era pe deplin liber, fiind „ținut în strictă supraveghere”. În această declarație, scrisă la 28 octombrie 1938, la Sanatoriul Moroieni, Dâmbovița, Mircea Eliade nota: „Subsemnatul Mircea Eliade declar pe onoare și conștiință, de a mea bunăvoie, că pe viitor înțeleg să mă abțin de la orice activitate politică, oricare ar fi ea, și a nu întreprinde nicio acțiune și agitație interzisă de lege”. (textul declarației se regăsește în MEZDREA, 2008, documentul 13, p. 33 (C.N.S.A.S., Fond I[nformativ] 73557, f. 18, manuscris)).

Mihail Sebastian în ceea ce privește convertirea lui Mircea Eliade la legionarism, la orientările sale antisemite și xenofobe. Acuzatorii și detractorii savantului s-au „înfruptat” pe nerăsuflăte din aceste notații personale, intime și au emis numeroase „scenarii”. Scenele și trăirile consemnate au fost interpretate de critică nu cu obiectivitate, cum ar fi fost normal, ci creditate părtinitor, neluându-se în calcul perspectivele din care au fost scrise acestea. Într-un jurnal, autorul acestuia manifestându-și pe deplin subiectivitatea, notațiile intime nu pot fi luate în considerare pentru a emite judecăți de valoare și pentru a demonstra că tânărul Mircea Eliade era, într-adevăr antisemit și legionar³. După cum afirmă Mihail Sebastian în *Jurnal*, convertirea colegului său de generație a avut loc începând cu anul 1936. Însă nu orientările și izbucnirile politice îl fac pe acesta să se îndoiască de sinceritatea prietenului său. Sentimentul de nesiguranță se instalează în sufletul lui Sebastian odată cu citirea primului act din piesa de teatru la care lucra, *Jocul de-a vacanța*: „București, 11 iunie 1936, joi... Alaltăieri seară, la Mircea, am citit actul întâi. Erau de față, afară de Nina și el, Marietta și Haig, Maryse și Gheorghe. Cred că au ascultat cu plăcere, fără oboseală (Îmi dau seama că eroul meu îl enervează pe Mircea și știu de ce. Îl crede suficient infatuat. Se înșeală însă și am să-i încerc să-i explic și lui Mircea deci). Nu pot ști ce cred ei sincer despre act. Evident mi-au spus că le place.” (SEBASTIAN, 1996, p. 62).

Pe parcurs, anumite notații, mai grave, nu întârzie să apară. S-a produs o anume ruptură între cei doi. Însă, apare îndoiala, pe moment nejustificată. Este evidentă o anumită măsură de gelozie/invidie. Mihail Sebastian notează: „Vineri, 25 septembrie 1936. Aseară Mircea a izbucnit deodată, în mijlocul unei conversații destul de potolite despre politica externă și despre Titulescu, ridicând deodată glasul, cu aceea teribilă violență cu care mă surprinde uneori:

– Titulescu? Ar trebui executat. Pus în fața unui pluton de mitraliere. Ciuruit cu gloanțe. Spânzurat de limbă.

– De ce, Mircea? îl întreb surprins.

– Pentru că a trădat. Înaltă trădare. A încheiat cu rușii un tratat secret, pentru ca în caz de război să ocupe Bucovina și Maramureșul.

– De unde știi?

– Mi-a spus generalul Condiescu.

– Și e de-ajuns? Sursa nu ți se pare pătimășă? Informația nu ți se pare fantezistă?

M-a privit lung, cu stupoare, incapabil să priceapă că cineva se mai poate îndoii de un asemenea „adevăr”. Pe urmă l-am auzit spunându-i Ninei în șoaptă:

³ În perioada 3 iunie 1948 – 3 decembrie 1954, Mircea Eliade a fost numit, pe rând, „legionar periculos”, „ideolog al mișcării legionare”, „fascist notoriu”, „dușman al poporului”. Totuși, Securitatea, pentru a obține beneficii de pe urma notorietății istoricului religiilor, încearcă să-l „ademenească” cu scopul de a-l folosi în scop informativ, pentru a da detalii și informații despre confrății săi din Diaspora: „Din 1962, Mircea Eliade devine un obiectiv însemnat al Securității comuniste”. (p. 7). Pentru urmărirea vieții personale și publice a savantului român au fost instruiți „agenți” speciali, informatori plătiți, recrutați atât din lumea politică și cea a deținuților politici, cât și personalități din lumea academică. Înainte de anii '70 majoritatea notelor informative conțineau injurii și termeni precum „legionar” sau „fascist” la adresa lui Mircea Eliade (cf. documentele 5; 6; 7; 8; 19; 20; 23; 25 – „încadrat în mișcarea legionară, în anul 1935, este totodată intim colaborator al profesorului Nae Ionescu”, (p. 43); 28; 31 – „în mișcarea legionară a fost încadrat în grupa scriitorilor și poezilor, de sub conducerea prof. Radu Demetrescu-Gyr”, (p. 50); 33; 35; 36; 37; 38; 41 etc.). După această perioadă, se schimbă tactica, se schimbă și tonalitatea, numele său fiind acum urmat de formula „savant de renume mondial”. Guvernul comunist abordase o nouă strategie, îi publica volumele, îi decernase titlul de *doctor honoris causa* la Universitatea din București, i-au acordat titlul de membru de onoare al Academiei și, în cele din urmă, l-au invitat în țară. Toate strădaniile de a-l aduce în țară au durat până în 1982, însă nu s-au soldat cu niciun rezultat. Starea de sănătate a savantului s-a agravat din ce în ce mai mult, nereușind să-și mai revadă niciodată țara. Notele informative citate în volum subliniază valoarea lor documentară. Multe dintre acestea sunt cifrate, lui Mircea Eliade atribuindu-i-se diverse nume, precum „Neamțu”, „Mareș”. La fel se întâmplă și cu numele informatorilor, al localităților, al instituțiilor etc. În nota strict secretă din 6 iulie 1987 se propunea „închiderea acțiunii informative de influență «MAREȘ»” și clasarea dosarului. Această acțiune informativă „se referă la scriitorul și savantul de renume [mondial] MIRCEA ELIADE și a fost deschisă la 01.09.1980, în scopul determinării acestuia de a se dezice public de gruparea legionară și a fi folosit în acțiuni favorabile R.S. România”. (p. 245). În 1985, savantul Mircea Eliade dona peste 800 de volume Bibliotecii Centrale Universitare din București. (cf. MEZDREA, 2008).

– Îmi pare rău că i-am spus.

Ar fi vrut să adauge: «el nu poate înțelege asta – e orbit».

Tot incidentul m-a deprimat. Scriindu-l, observ că nu regăsesc încordarea enervată de aseară, sentimentul de disensiune iremediabilă pe care l-am încercat.

El este un om de dreapta, până la ultime consecințe. În Abisinia, a fost cu Italia. În Spania, e cu Franco. La noi, e cu Codreanu. Face numai eforturi – cât de penibile? Pentru a ascunde acest lucru, cel puțin față de mine. Dar se întâmplă să-l răzbească, și atunci țipă, cum a țipat aseară. El, Mircea Eliade, crede orbește ce scrie «Universul». Informatorul lui e Stelian Popescu – și crede orbește în el. Veștile cele mai absurde, cele mai trivial tendențioase găsesc în el un ascultător credul. Și era un fel naiv de a se exaspera, de a ridica vocea, pentru a lansa, fără un zâmbet măcar, chestiile abracadabrante pe care le află în oraș, în redacția «Vremii», în redacția «Cuvântului». Titulescu ne-a vândut rușilor. Titulescu a cedat comuniștilor spanioli «25 de avioane comandate în Franța». Dacă eu ridic din umeri, cu neîncredere, el mă privește dezolat, dând ușor din cap, ca în fața unui om ce desăvârșire pierdut pentru adevăr. Aș vrea să elimin din discuția noastră orice aluzie politică. Dar e posibil? Strada urcă la noi vrând-nevrând, și în cea mai anodină reflecție simt spărtura mereu mai mare dintre noi.

Îl voi pierde pe Mircea pentru atâta lucru? Pot uita tot ce este excepțional în el, generozitatea lui, puterea lui de viață, omenia lui, dragostea lui, tot ce e tânăr, copilăros sincer în el? Nu știu. Simt între noi tăceri jenante, care ascund numai pe jumătate explicațiile de care fugim, fiindcă le simțim probabil fiecare, și acumulez mereu deziluzii – între care prezența lui la «Vremea» antisemită (comod, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat) nu e cea mai mică. Voi face tot posibilul să-l păstrez totuși.” (*Ibidem*, p. 85-86).

Asemenea nemulțumiri și izbucniri sufletești vor fi notate în paginile jurnalului său. La unele dintre aceste scene a participat personal, de alte evenimente știe de la alți colegi de breaslă, deci prin intermediari, mai ales după ce Mircea Eliade părăsea definitiv România. Notățiile, totuși, nu pot fi trecute cu vederea. La fel ca și Eliade, crede în „primatul spiritualului”. Așa își explica de ce ar adera și el la Gardă.

În ciuda apariției articolelor prolegionare din „Vremea”, Mihail Sebastian nu rupe relațiile. Continuă întrevederile cu acesta, corespundează. Tonul scrisorilor contrazice „revolta” din jurnal. *Jurnalul* lui Mihail Sebastian a fost receptat atât în România, cât și în străinătate.

După 1989, două voci s-au ridicat împotriva lui Mircea Eliade: Norman Manea și Adriana Berger. Aceasta din urmă a fost secretara personală a profesorului la Chicago, pentru câteva luni, în anul 1984. Este autoarea a unor studii de specialitate și a unei teze de doctorat *Timpul și spațiul în opera de ficțiune a lui Mircea Eliade* (1982). După moartea profesorului, grațitudinea și fascinația pentru acesta se preschimbă în defăimare. Acuzele sunt aceleași: antisemit, fascist, legionar, hitlerist. Însă, cel mai ascultat comentator al lui Mircea Eliade este Norman Manea. În articolul *Culpa fericită – Mircea Eliade, fascismul și soarta nefericită a României*, (apărut la 5 august 1991, în S.U.A., în „The New Republic” și reprodus, sub o formă concentrată, în săptămânalul „22”, nr. 6, 7, 8 februarie 1992), acesta susține orientarea istoricului religiilor spre legionarism, pe tot parcursul vieții. Meticulos, criticul îi face o introducere omului de litere, demnă de statutul recunoscut. Din păcate, unele informații pe care le oferă au o eroare de câțiva ani. Subliniind legătura profundă dintre cărți și viața istoricului, Norman Manea se bazează pe „corecta subliniere” a lui Wendy Doniger, în jurnalul lui Mircea Eliade: „focarul esențial sunt cărțile, oamenii sunt pe al doilea plan.” (MANEA, în „22”, 1992, nr. 6, p. 8). Mai mult, cercetătorul nu ezită să afirme că Mircea Eliade și-a simțit sfârșitul în urma unui vis premonitoriu. Realitatea și visul, conchide Norman Manea, păreau să se fi alăturat, într-un „avertisment sumbru: că timpul vieții expiră”. În articolul său se găsește menționat și numele exegetului american, Mac Linscott Ricketts. Prin el, cercetătorul are la dispoziție un citat despre ce a însemnat „românismul”⁴ în concepția celui pe care îl acuză. Astfel, își

⁴ În ceea ce privește „românismul” susținut și preconizat de Mircea Eliade, Mircea Handoca e de părere că acesta „nu are nimic comun cu demagogia patriotardă. Lichelele și trepădușii se află deopotrivă și la dreapta și la stânga.

demonstrează ipoteza conform căreia Mircea Eliade a fost, pe rând, legionar, antisemit, nazist, hitlerist. Alături de el, nume importante pot fi revendicate drept stegare ale mișcării extremiste de dreapta: Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga (cel care a fost ucis, tocmai de legionari!), Octavian Goga, Constantin Noica și Emil Cioran.

Acesta nu este unul dintre cele mai virulente articole scrise împotriva savantului. Au existat numeroase alte texte mult mai violente. Receptarea biografiei lui Mircea Eliade a avut de suferit în urma unor astfel de articole în care citatele trunchiate au distorsionat firul istoric al evenimentelor. Seriozitatea angajamentelor și interpretărilor trebuie coroborată mereu cu contextul istoric precis, cu documente integrale. Numai așa se poate reconstrui universul intelectual eliadian. Din păcate, informațiile se transmit din gură în gură, fără să se țină cont de exactitatea datelor.

Despre implicarea lui Mircea Eliade în Mișcarea Legionară ar mai fi multe de spus. „...rămâne loc de discuție – notează Nicolae Manolescu – în privința «fascismului» lui Eliade. E destul de greu de explicat nu atât discreția lui Eliade însuși asupra opțiunilor sale politice din tinerețe [...] cât faptul că niște lucruri bine cunoscute în epocă, reamintite de câteva ori ulterior, și nu doar în țară, [...] n-au provocat nicio reacție a lumii academice americane sau europene.” (MANOLESCU, 2008, p. 856).

Bibliografia pe această temă apare neîncetat. Mereu noi dezvăluiri, noi dezbateri. Textele vorbesc pentru sine. Pe de o parte a baricadei sunt cei care acuză⁵, găsind mereu noi explicații, ipoteze și demonstrații. Pe de altă parte, sunt cei care prezintă cu obiectivitate evenimentele⁶,

Vituperarea scriitorului se îndreaptă în ambele direcții, hiperbolizând și ironizând atât pe naționaliștii șovini care vociferează ridicol, cât și pe dogmaticii mănuitoari de stereotipuri, stipendiați de Moscova.” (HANDOCA, 2008, p. 47). În concepția lui Mircea Eliade, „naționalismul nu e numai marea iubire pentru morții și pământul nostru, ci este mai ales setea de eternitate a României. Nu iubești numai tot ce a fost al strămoșilor tăi și ce este încă al tău – ci vrei ca acest tot să fie în eternitate, să rămână peste și dincolo de istorie. [...] Sensul existenței și datoria fiecăruia este *creația*. Creația de orice formă: echilibru interior, familie vie, operă, gând. [...] Cei mai glorioși «naționaliști» nu sunt eroii, nici șefii politici, [...] ci creatorii care cuceresc de-a dreptul eternitatea.” (ELIADE, 1990, p. 127, 128).

⁵ O multitudine de documente, studii, articole și chiar volume dezbăt pe larg apartenența sau, dimpotrivă, nonapartenența savantului la Mișcarea Legionară. Dintre cei care-l acuză pe Mircea Eliade amintim: LAIGNEL-LAVASTINE, 2004, p. 216: „Eliade își alătură vocea prestigioasă la această exaltare a morții și a sacrificiului legionar.”; DUBUISSON, 2003; PETREU, 2009, p. 232: autoarea volumului îi numește pe Nae Ionescu și pe Mircea Eliade „legionari atipici, fără «acte în regulă».”; VOLOVICI, 1995; ȚURCANU, 2005: „Aderând la Garda de Fier, Eliade alesese să servească o mișcare fâțiș antisemită...” (p. 344); „Antisemitismul lui Eliade care, ca și frenezia sa pro-legionară, se dezvăluie într-un mod brutal în 1937 (și) nu este determinat de vreo doctrină. Este, în primul rând, o retorică ce se hrănește dintr-un sentiment de xenofobie generalizată.” (p. 347) etc.

⁶ Dintre cei care consemnează cu obiectivitate toate datele problemei, amintim: Mircea Handoca (exegetul și biograful operei lui Mircea Eliade; cel care a făcut posibilă, după anii 1990, publicarea majorității articolelor de publicistică, dar și a corespondenței private a reputatului savant); UNGUREANU, 1995: „Mircea Eliade și-a motivat astfel, față de Sebastian *aderența* (s.a.) la Garda de Fier: *Eu am crezut întotdeauna în primatul spiritual*, la care Sebastian notează că nu e farsor, nici dement, ci pur și simplu naiv». / Fără îndoială, Eliade este pur și simplu *naiv*. Nu este nici dement, nici criminal, nici asasin. Nu e înregimentat. Are exaltări adolescentine, pe care jurnalul le exploatează din plin (este vorba de *Jurnalul* lui Mihail Sebastian – n. n.). Niciuna dintre frazele care trebuie citate în favoarea lui Eliade nu e decupată din text. Și sunt destule, unele chiar în miezul textelor acuzatoare. Faptul că nu abandonează «Revista Fundațiilor» când scriitorii legionari se retrag, în semn de protest, nu îl duce pe autorul articolului (este vorba de Dr. Lavi, autorul violentului articol din „Toladot” – n. n.) către ideea că Eliade nu se retrage *fiindcă nu se consideră legionar* (s. a.) și nu s-a solidarizat niciodată cu actele politice ale legionarilor!” (p. 139); „De dreapta nu înseamnă de extremă dreaptă. Intelectual de dreapta, Eliade aparține unei structuri politice care poate așeza alături români, evrei, francezi, italieni. În stilul ei tradițional, stânga a încercat să câștige «demascându-i» pe intelectualii dreptei ca înregimentați ai extremei drepte. [...] A stăruit în confuzia de dreapta cu de extremă dreaptă înseamnă a face jocurile unei propagande malefice.” (p. 146-147); RICKETTS, 2007, p. 30-31: „...trebuie subliniat că niciodată Mircea Eliade nu făcuse dovadă de antisemitism militant sau aprobând orice fel de persecuție sau violență. El a fost toată viața lui un adept al lui Gandhi, împotriva violenței. Cu naivitatea lui caracteristică, [...] el își închipuise că descoperise în mistica legiunii o spiritualitate profundă. Omorurile lui Iorga, Madgearu și a altora după plecarea lui l-au șocat profund și l-au deșteptat. Atunci el a condamnat pe ucigași fără cruțare. / [...] el nu a exprimat niciodată simpatii pentru Hitler și [...] nu a aparținut niciodată Gărzii de Fier sau grupării Totul pentru Țară. [...] / Singura dată când și-a manifestat simpatii pentru un regim de dreapta, fără a se limita la aspecte ideologice și fără a se simți îndatorat să-și arate loialitatea față de mentorul său, a fost când a publicat cartea despre regimul lui Salazar, scrisă în 1942.”; GLIGOR, 2007, p. 124: „Cu

argumentându-i „derapajele” tinereții, dar, totodată, argumentându-și opțiunile pentru propriile convingeri. Adevărul este undeva la mijloc. Cu toate acestea, a fost sau nu a fost legionar este o dilemă care se dispersează atunci când luăm în considerare întreaga valoare a operei eliadiene. Cert este că, în momentul se discută despre apartenența lui Mircea Eliade la cultura și literatura română, „baionetele” sunt lăsate jos. În cele din urmă, mândria de a avea un savant român de renume mondial își spune cuvântul.

BIBLIOGRAFIE

*** Revista „Vatra”, număr dedicat în exclusivitate lui Mircea Eliade, nr. 6-7/2000, Târgu-Mureș

BĂDILIȚĂ, Cristian, BARBĂNEAGRĂ, Paul, *Întâlnirea cu sacralul. Șapte interviuri cu și despre Mircea Eliade*, volum realizat de Cristian Bădiliță în colaborare cu Paul Barbăneagră, Botoșani, Editura Axa, 1996

DUBUISSON, Daniel, *Mitologiile secolului al XX-lea. Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade*, ediție augmentată, traducere din limba franceză de Lucian Dinescu, Iași, Editura Polirom, 2003

DWORSCHAK, Francis Ion, *În apărarea lui Mircea Eliade. Polemici și comentarii*, ediția a doua, revăzută și adăugită, cuvânt înainte de Mac Linscott Ricketts, București, Editura Criterion Publishing, 2007

ELIADE, Mircea, *Memorii*, 2 volume (volumul I, 1907-1937; volumul al II-lea, 1937-1960), ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca, ediția I, București, Editura Humanitas, 1991; ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 1997; ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 2004

ELIADE, Mircea, *Profetism românesc. 2. România în eternitate*, [volum alcătuit și îngrijit de Nicolae Georgescu], București, Editura Roza Vânturilor, 1990

ELIADE, Mircea, *Texte „legionare” și despre „românism”*, notă asupra ediției și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001

GLIGOR, Mihaela, *Mircea Eliade. Anii tulburi: 1932-1938*, prefață de Liviu Antonesei, București, EuroPress Group, 2007

HANDOCA, MIRCEA, *Mircea Eliade. Pagini regăsite*, București, Editura Lider, 2008

LAIGNEL-LAVASTINE, Alexandra, *Cioran, Eliade, Ionesco: Uitarea fascismului. Trei intelectuali români în vâltoarea secolului*, traducere din franceză de Irina Mavrodin, Colecția Deosebită 6, EST – Samuel Tastet Éditeur – 2004, pentru versiunea românească

MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008

MEZDREA, Dora, *Nae Ionescu și discipolii săi în arhiva Securității*, volumul I: *Nae Ionescu*; volumul al II-lea: *Mircea Eliade*, prezentarea, selecția și îngrijirea textelor: Dora Mezdrea, București, Editura „Mica Valahie”, 2008

PETREU, Marta, *Diavolul și ucenicul său: Nae Ionescu – Mihail Sebastian*, Iași, Editura Polirom, Colecția Plural M, 2009

RICKETTS, Mac Linscott, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, volumul I: *Copilăria și tinerețea (1907-1933)*, introducere la prima ediție și prefață la ediția românească de Mac Linscott Ricketts, în românește de Virginia Stănescu și Mihaela Gligor, volumul al II-lea: *De la București la Lisabona (1934-1945)*, în românește de Virginia Stănescu, Mihaela Gligor, Olimpia Iacob, Irina Petraș și Horia Ion Groza, București, Criterion Publishing, 2004

siguranță că Eliade și generația sa s-au lăsat prinși în mișcarea politică de dreapta care câștiga teren în România”, și asta, datorită faptului că mișcarea europeană de extremă dreapta a atras în jurul ei o „anumită elită intelectuală”; vezi și Alexandru Paleologu, *Eliade în interbelic*, în volumul BĂDILIȚĂ, BARBĂNEAGRĂ, 1996, p. 53-73; MANOLESCU, 2008, p. 859: „Reprobabilă, xenofobia lui Eliade, ca și atașamentul față de Gardă, nu trebuie confundată cu o fraternizare ideologică și morală cu fascismul antisemit.” etc.

SEBASTIAN, Mihail, *Jurnal, 1935-1944*, ediția I, text îngrijit de Gabriela Omăt, prefață și note de Leon Volovici, București, Editura Humanitas, 1996; ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2002

ȚURCANU, Florin, *Mircea Eliade. Prizonierul istoriei*, traducere din franceză de Monica Anghel și Dragoș Dodu, cu o prefață de Zoe Petre, București, Editura Humanitas, 2005

UNGUREANU, Cornel, *Mircea Eliade și literatura exilului*, București, Editura „Viitorul românesc”, 1995

VOLOVICI, Leon, *Ideologia naționalistă și „problema evreiască”. Eseu despre formele antisemitismului intelectual în România anilor '30*, București, Editura Humanitas, 1995

**A MORE COMPREHENSIVE RESEARCH ON THE
KNOWLEDGE OF LUCIAN BLAGA'S POETIC CREATION IN
THE VOLUMES: EUGEN TODORAN, *WRITINGS*, A CRITICAL
EDITION BY DR. VIVIANA MILIVOIEVICI**

**APPROFONDIR LES CONNAISSANCES DE LA CRÉATION
POÉTIQUE DE LUCIAN BLAGA EN VOLUMES: *ÉCRITS*
D'EUGEN TODORAN, ÉDITION CRITIQUE DU
DR. VIVIANA MILIVOIEVICI**

**APROFUNDAREA CUNOAȘTERII CREAȚIEI POETICE A LUI
LUCIAN BLAGA ÎN VOLUMELE: EUGEN TODORAN, *SCRIERI*,
EDIȚIE CRITICĂ REALIZATĂ DE DR. VIVIANA MILIVOIEVICI**

Prof. Vasile MAN

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș”, Arad

E-mail: vasileman7@yahoo.com

Abstract

The study aims to present the value of the interpretation / exegesis of the professor and man of culture Eugen Todoran relating to the poetic creation of Lucian Blaga. An exceptional merit belongs to the young researcher, Viviana Milivoievici, Phd. – a reference name in current scientific research.

The structure of the study includes: Overview on the Work of Lucian Blaga; The Symbolism of Creation in the Poetry of Lucian Blaga; Lucian Blaga, Poet and Philosopher; The Paradox of Knowledge in the Poetry of Lucian Blaga.

Résumé

L'étude vise à présenter la valeur de l'interprétation / l'exégèse du professeur et homme de culture Eugen Todoran sur la création poétique de Lucian Blaga. Un mérite exceptionnel appartient à la jeune chercheuse, Dr. Viviana Milivoievici – un nom de référence dans la recherche scientifique actuelle.

La structure de l'étude est: Des préliminaires sur le travail de Lucian Blaga; Le symbolisme de la création dans la poésie de Lucian Blaga; Lucian Blaga, poète et philosophe; Le paradoxe du savoir dans la poésie de Lucian Blaga.

Rezumat

Studiul de față își propune să prezinte valoarea interpretării / exegezei profesorului și omului de cultură Eugen Todoran despre creația poetică a lui Lucian Blaga. Un merit excepțional aparține tinerei cercetător, dr. Viviana Milivoievici – un nume de referință în cercetarea științifică actuală.

Structura studiului cuprinde: Preliminarii la opera lui Lucian Blaga; Simbolismul creației în poezia lui Lucian Blaga; Lucian Blaga, poet și filozof; Paradoxul cunoașterii în poezia lui Lucian Blaga.

Keywords: *scientific research, knowledge, exegesis, poet, philosopher, literary creations*

Mots-clés: *recherche scientifique, connaissance, exégèse, poète, philosophe, créations littéraires*

Cuvinte-cheie: *cercetare științifică, cunoaștere, exegeză, poet, filozof, creații literare*

Introducere

Cercetarea științifică, pentru CS dr. Viviana Milivoievici, autoare a unei apreciate opere științifice și literare, este aprofundarea cunoașterii actului de creație.

Cercetător științific la Academia Română, Filiala Timișoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, expert evaluator științific al CNCS (Consiliul Național al Cercetării Științifice), în domeniul Științe umaniste, Filologie, director al revistei internaționale de filologie „Studii de Știință și Cultură”, dr. Viviana Milivoievici (n. Poclid Dehelean), se bucură, prin întreaga sa operă, de prestigiul valorii. Cărțile sale sunt traduse în limbile franceză, germană, sârbă și engleză, având o prezență importantă la susținerea de conferințe și lansări de carte în mari universități și instituții culturale din țară și din străinătate.

Calitatea sa de cercetător științific este remarcabilă prin realizarea și publicarea proiectului: Eugen Todoran, *Scrieri* – în mai multe volume, ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de dr. Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu.

Studiul de față își propune să prezinte valoroase interpretări / exegeze ale profesorului și omului de cultură Eugen Todoran despre creația poetică a lui Lucian Blaga. Un merit excepțional aparține tinerei cercetător, dr. Viviana Milivoievici, un nume de referință în cercetarea științifică și literară actuală.

Structura prezentului studiu cuprinde: I. Preliminarii la opera lui Lucian Blaga; II. Simbolismul creației în poezia lui Lucian Blaga; III. Lucian Blaga, poet și filozof; IV. Paradoxul cunoașterii în poezia lui Lucian Blaga; Concluzii; Bibliografie.

I. Preliminarii la opera lui Lucian Blaga

Profesorul Eugen Todoran este o personalitate distinctă în cadrul literaturii române și al învățământului universitar. „Colaborează cu studii și cercetări la diverse publicații, manifestându-și vocația creatoare, aceea de fin critic literar. Unele dintre ideile prezentate în aceste studii se regăsesc dezvoltate în cercetări de amploare, concretizate în volume de autor și cursuri universitare. Eugen Todoran a făcut parte din grupul de elită care a creat învățământul filologic universitar în spațiul cultural bănățean, întemeind o adevărată școală de exegeză literară.” (MILIVOIEVICI, 2017, p. 15).

„Opera lui Lucian Blaga este o concludentă expresie a tendinței de maturizare a culturii românești într-o etapă decisivă a integrării ei în cultura europeană, după întregirea statului român” cu cele trei provincii românești postbelice, în care Transilvania aducea o tradiție folclorică și literară cu adânci implicații etice, corespunzătoare unei vechi lupte a poporului român pentru eliberare socială și națională.” (TODORAN, 2018, p. 49).

Crezul poetic al lui Lucian Blaga, după care „datoria noastră în fața unui adevărat mister nu e să-l lămurim, ci să-l adâncim așa de mult, încât să-l prefacem într-un mister și mai mare”, se reflectă în lirica sa când spune „sapă, numai sapă, sapă, până dai de stele-n apă”. De aceea, Blaga se va impune ca poet al „noului stil” încă din debutul poetic: *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*.

Așa cum în *Poezia ca destin*, din Prefața la volumul de poeme Viviana Milivoievici, *Albastru – Infinit*, o adevărată metaforă a luminii, se arată că „Poezia nu se poate explica, ci doar să-i trăim frumusețea. Este un destin..., o vocație de-a crea, prin cuvânt, o nouă lume.” (MAN, 2017, p. 9).

Profesorul și omul de cultură Eugen Todoran aprofundează cunoașterea întregului sistem filozofic creat de Lucian Blaga în poezie. Vorbind despre „Noutatea și complexitatea fenomenului poetic blagian (...) prin dubla structură a scriitorului, de poet și filozof, Eugen Todoran afirmă despre aforismele postume ale lui Blaga: la un poet este importantă nu filozofia pe care o pune în poezie, ci filozofia pe care o are” (TODORAN, 2018, p. 55), în care natura operei apare ca o reflectare a stărilor sufletești „într-un elan cosmic”. Fapt ce Lucian Blaga va spune chiar în primele poezii (*Vreau să joc!*): „Pământule, dă-mi aripi: / săgeată vreau să fiu să spintec nemărginirea, / să nu mai văd în preajmă decât cer / deasupra cer, și cer sub mine – / și-aprins în valuri de lumină / să joc / străfulgerat de-avânturi nemaipomenite.”

Năzuința spre absolut apare în opoziție cu trupul trecător (*Dați-mi un trup voi munților*): „Pământule larg fii trunchiul meu, / fii pieptul acestei năpraznice inimi, / prefă-te-n lăcașul furtunilor, care mă strivesc, / fii amfore eului meu îndărătnic! / Prin cosmos / auzi-s-ar atunci măreții mei pași / și-aș apune năvalnic și liber / cum sunt, / pământule sfânt.”

„În creația poetică a lui L. Blaga recunoaștem elanul spre absolut, comparabil cu explozia sufletească din arta lui Van Gogh, Picasso, Brâncuși, poetul fiind «bolnav de prea mult suflet», într-o lume lipsită de orice ideal.” (*Ibidem*, p. 57).

În filozofia lui Blaga – spune profesorul Todoran –, revelarea adevărului divin prin cenzura categoriilor stilistice face ca în locul unei divinități personale, deosebită de natură și superioară ei, deci a unei realități care să-l revendice pe cel ce crede în ea, să apară o realitate transsubiectivă concepută de el ca un Mare Anonim (...) datorită primejdiei ce s-ar ivi pentru el printr-o cunoaștere absolută...

II. Simbolismul creației în poezia lui Blaga

Lucian Blaga are o preferință pentru căutarea de motive noi pe care să le aprofundeze în creații poetice inedite, iar profesorul Eugen Todoran le prezintă cu mare acuratețe.

Analizând filozofic actul creației divine, prin simboluri și viziuni eretice, după care lumina Raiului ceresc provine din arderea flăcărilor din iad, Lucian Blaga preia această dispută în poezia sa. Poetul, susține că prin viziunea sa filozofică în poezie, dorește să aprofundeze a lumii taină, taina creației, lăsând să-i învâluie sentimentele poetice în diferite legende, ca urmare a „ispitei schismatice”, prin despărțirea Bisericii de Răsărit, Ortodoxia de Apus – Biserica Catolică (1054). Legende biblice îi influențează creația poetică, până la taina Evei – prima femeie care nici la Dumnezeu nu i-a spus ce i-a șoptit Șarpele, la izgonirea din Rai!

„Creator de mituri poetice, L. Blaga a restituit simbolurilor valoarea lor de «ventil poetic» în spiritul «eretic» al creației folclorice, dând principiului negației, simbolizat prin șarpe, înțelesul de «stimulator cosmogonic», pentru a înlătura astfel discrepanța cosmică rezultată din actul nedeșăvârșit al creației divine, și totodată spre a compensa, în planul cunoașterii, conștiința «păcatului originar», de «despicare» a ființei, prin ideea de «totalizare» a ei. Deci semnificația ontologică a mitului o deține L. Blaga pentru valoarea ei poetică, «totalizarea» fiind rezultatul unei compliniri cosmogenetice, al desăvârșirii genezei într-un act epigenetic, actul creației, convertit în viziuni legendare și poetice, simbolic atribuit în vechile mituri puterii opuse divinității, spiritului negației.” (*Ibidem*, p. 203).

În poezia *Lumina raiului*, poetul prezintă o imagine a întâlnirii lui Dumnezeu cu Satana, în inima omului: „spre soare râd! / Eu nu-mi am inima în cap, / nici creieri n-am în inimă. / Sunt beat de lume și-s păgân / atâta râs fără de căldura răului?”

Umbra păcatului Evei, la izgonirea din Rai, va însoți mereu gândul poetului în toată poezia sa erotică.

III. Lucian Blaga, poet și filozof

Născut în satul Lancrăm, ce poartă în nume sunetele lacrimii, Lucian Blaga evocă în scrierile sale satul prin valorificarea folclorului. Ca poet și filozof, afirmarea lui Lucian Blaga: „la chemări adânci de mume, în cea noapte te-am ales”, „sunt izvoare folclorice ale poeziei sale, al unei năzuințe formative care, în constelația determinantă a fenomenului stilistic «tinde» a întipări tuturor lucrurilor din orizontul nostru imaginar forme articulate în duhul unei stăruitoare consecvențe, cum singur își definește modul «stihial» sau «elementarizant» ce se destăinuie în formele poeziei lui.” (TODORAN, 2018, p. 395).

Apreciind cultura folclorică românească, Lucian Blaga folosește mitul în poezia sa. „Explicarea genetică a motivului poetic prin recunoașterea unui anumit mod folcloric de a gândi, în marea poezie, lasă deschisă pătrunderea semnificației lui mai adânci, a evidenței lui poetice, pe care spiritul modern nu o poate desconsidera numai pentru că ea necesită o explicare într-un domeniu «dincolo de lumină», cum spune filozoful.” (*Ibidem*, p. 396). Prețuind creația populară ca formă primară de exprimare, Lucian Blaga dă creației sale poetice o viziune filozofică de cunoaștere a lumii, numind „conștiința unui destin emanat din veșnicie”. Considerând nașterea sa „ca prag de lume și poteca patimei”, filozoful recunoaște dincolo de „misticismul doctrinar” al mentalității religioase, imaginația sa poetică, cu tezele lui despre cultura folclorică în care „spațiul mioritic” face parte dintr-o geografie mitică a universului său poetic.

Prefigurând aforismul, după care „Veșnicia s-a născut la sat”, Lucian Blaga spune cum aici inima-ți zvâcnește „ca și cum nu ți-ar bate în piept / ci în adânc în pământ undeva..., în adâncul unei istorii fără început în care: „Se întind domol părinții pe sub pietre, / în timp ce în lumini mai adăstăm, / în timp ce fericiri ne-mprumutăm / și suferinți și apă vie pe la vetre.”

Sunt versuri în care succesiunea generațiilor sunt „neamul”, iar dăinuirea neamului în viața lui este *Țara*: „Pe dealuri se-nalță solare / podgorii albastre și sonde, / Râuri spre alte seminții / duc slava bucatelor blonde. / Țara și-a-mpins hotarele / toate până la cer. / Pajuri rotesc – minutare în veșnicul ceas – / Peste câmp și oier.”

Astăzi, vedem în această nostalgie a poetului, un anumit înțeles al „rădăcinilor strămoșilor” al „neamului” care face istoria, schimbând lumea după semnele vremii. În acest înțeles vorbea filozoful de un „apriorism românesc”: „Examenul atent și stăruitor al culturii noastre populare ne-a dus la concluzia reconfortantă despre existența unei matrici stilistice românești...” (*Ibidem*, p. 398).

Prin fondul poeziei sale, Lucian Blaga este un poet și un filozof al neamului românesc.

IV. Paradoxul cunoașterii în poezia lui Lucian Blaga

„La un poet este importantă nu filozofia pe care o pune în poezie, ci filozofia pe care o are”, spunea Blaga într-un aforism („Contemporanul”, 1966, nr. 47, p. 3). Preocupat de marile probleme ale vieții și existenței, scriitorul spunea: „Orice metafizică este un mit dezvoltat cu mijloace filozofice. Sfatul cel mai bun ce poate fi dat unui metafizician este acela de a nu-și dezvolta excesiv viziunea.” („ASTRA”, 1966, nr. 1).

Ca ramură a filozofiei, metafizica studiază natura realității prin: explicarea lumii, studiul ființei al ființării, discuții metafizice despre Dumnezeu și Libertate. Ontologia, ca ramură metafizică, investighează categoriile de lucru și relațiile dintre ele.” Întrucât în concepția lui Blaga, mitul nu este decât o metaforă cu originile într-o mentalitate primitivă a omului, recunoaștem în această observație indicarea izvorului poetic al metafizicii în general, ca filozofie idealistă și, totodată, indicarea izvorului poetic al filozofiei lui Blaga însuși. Cum singur spunea despre propriul său sistem filozofic: „Încercând în cele de mai înainte să dăm o viziune metafizică despre semnificația ultimă a stilului și a culturii sau despre destinul creator al omului nu am putut ocoli cu totul unele imagini care sunt mai mult de natură mitică decât filozofică.”

Filozofia poeziei lui Blaga exprimă atitudinea sa față de existență și societate, care prevestește situația creată de Primul Război Mondial. „În studiile filozofice ale lui Blaga, complexitatea socială a înstrăinării omului de esența sa specifică este explicată ca o mutație

ontologică provocată „printr-o izbucnire din adânc, nu se știe cum și de ce.” (*Trilogia culturii*, p. 474). În metafizica lui, ea se poate compara cu relația specifică idealismului de esență hegeliană, între eu și celălalt, ceea ce în viziunea religioasă corespunde relației între om și divinitate. Cu deosebirea că lui Blaga, filozof „eretic” în spiritualismul său „liber și creator”, după propria-i explicație, celălalt nu i se revelează eului într-o formă adecvată, deși năzuința omului spre absolut postulează un anumit sâmbure transcendent al realității – așa cum în dialectica lui Hegel, Spiritul absolut, existent în procesul dezvoltării istorice, se pune pe el însuși în altul său, pentru a se întoarce apoi, producând cultura umană, în el însuși.” În viziunea lui Blaga, obsedată de transcendent, celălalt, absolutizat în sine, rămâne Marele Anonim care-l ține pe om departe de el limitându-i cunoașterea prin censura transcendentă a «categoriilor stilistice»... care favorizează plâsmuirea, creația, într-o căutare veșnic neîmplinită a adevărului absolut.” (TODORAN, 2017, p. 320).

Drama cunoașterii în poezie, de „singularizare” și o înstrăinare este exprimată în poeziile: *Lumina de ieri*, *Stelelor*, *Ioan se sfâșie în câmpie*, *În marea trecere*, *Biografie*, *Tristețe metafizică*, *Un om s-apeacă peste margine*. Blaga spune că „mitul e încercarea de a revela un mister cu mijloace de imaginație”, admitând că „mitul convertește misterul existenței... prin figuri care satisfac prin ele însele.” (*Trilogia valorilor*, p. 205). „În locul filozofului Blaga, apare poetul Blaga, pe culmea gândirii sale, de pe care trebuie să-i privim întreaga operă, interpretându-i filozofia mai întâi prin poezia ei.” (*Ibidem*, p. 326). Prin câteva metafore, vedem pătrunderea în filozofia poeziei lui Blaga; „Lumina” este pentru poet ceea ce în filozofie s-ar numi „Infinitul” către care tinde cunoașterea umană obsedată ca un „început” al existenței (*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*).

În viziunea „naturistă” a lui Lucian Blaga, „vechile simboluri mitologice ale devenirii și ale germinației, copacul și sămânța, sunt metafore ale desfășurării firești a vieții în timpul nesfârșit. Poetul simte miracolul „începutului în creșterea copacilor (*Înviere*) și laudă semințele întrucât „un gând de puternică vară, un cer de înaltă lumină, s-ascunde în fieștecăre din ele, când dormi.” (*Mirabila sămânță*).

Sensul adânc uman al căutării adevărului este comunicat astfel prin metafora fântânii: „Să se curme-n piept cuvântul când s-arată că pământul stele și-năuntru are – nu numai deasupra-n zare.” (*Fântânile*). Sensul social al încrederii poetului în viitorul țării sale cuprinde atât concepția filozofică, cât și ineditul liricii lui Lucian Blaga: „Zodii sunt și jos sub țară, fă-le numai să răsară. / Sapă numai, sapă, sapă, până dai de stele-n apă”. (*Ibidem*, p. 330).

Concluzii

„Printr-o aprofundată muncă de cercetare științifică, dr. Viviana Milivoievici pune în lumină devotamentul și vocația sa față de prezentarea unei mari personalități a învățământului superior din Timișoara, Eugen Todoran, reușind, în același timp să promoveze imaginea acestuia în circuitul național al culturii române.” (MAN, 2017, p. 130).

Vocația științifică și literară a autoarei, un nume respectat prin cărțile publicate, se remarcă prin spiritul critic și onest, prin atașamentul său față de opera marilor personalități din lumea școlii, oferind cu generozitate o carte științifică de interes în bibliografia națională.

BIBLIOGRAFIE

MAN, Vasile, Eugen Todoran, *Scrieri. I. Studii și articole (1937-1956)*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2016, în „Studii de Știință și Cultură”, vol. XIII, 2017, nr. 3, p. 129-132

MAN, Vasile, *Poezia ca destin*, Prefață, la volumul Viviana Milivoievici, *Albastru-Înfiniit*, Prefață de Vasile Man (*Poezia ca destin*), Postfață de Florica Pățan (*Lirismul cuantic al unui ALBASTRU – INFINIT*), Timișoara, Editura David Press Print, 2017

MILIVOIEVICI, Viviana, *Profesorul Eugen Todoran, întemeietor de școală filologică și bibliotecă universitară*, în „Studii de Știință și Cultură”, vol. XIII, 2017, nr. 3, p. 15-25

TODORAN, Eugen, *Scrieri. II. Studii și articole (1957-1966)*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2017

TODORAN, Eugen, *Scrieri. III. Studii și articole (1967-1976)*, Ediție critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și bibliografie de Viviana Milivoievici, Prefață de Crișu Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2018

**THE INTERLUDE OF A SOLITARY THOUGHT.
ANIȘOARA ODEANU AND THE LYRICISM OF
EXISTENTIAL ANXIETY**

**L'INTERMÈDE D'UNE PENSÉE SOLITAIRE.
ANIȘOARA ODEANU ET LE LYRISME DE
L'ANGOISSE EXISTENTIELLE**

**INTERLUDIUL UNUI CUGET SOLITAR.
ANIȘOARA ODEANU ȘI LIRISMUL NELINIȘTII EXISTENȚIALE**

Drd. Cristiana GROSU

Facultatea de Litere, Școala Doctorală,
Domeniul fundamental: Științe umaniste,
Universitatea din București
E-mail: cristiana.grosu91@gmail.com

Abstract

A poet, prose writer and journalist from Banat, the daughter of a well-known folklorist, teacher and cultural animator from Lugoj, Anișoara Odeanu is a promoter of the experiential generation, during the spiritual effervescence of the interwar period. The writer joyfully played with pathos the roles of multiple complex characters on the Bucharest literary scene. In her inner complexity as a poet, Anișoara Odeanu belongs to a generation and a time whose echoes reverberate in her poems. Her creative spirit is in full harmony with her philosophy of life: an open challenge, a ridge of prejudices, a release from all kinds of constraints. Her writing reflects the fragility and restlessness, the spectacular side of everyday life, the experiment and the intense and authentic living, beyond any norms and limits imposed by the society of the time.

Résumé

Poète, prose et journaliste du Banat, fille d'un folkloriste, enseignant et animateur culturel bien connu de Lugoj, Anișoara Odeanu est une représentante de la génération expérientielle, pendant l'effervescence spirituelle de l'entre-deux-guerres. Sur la scène littéraire de Bucarest, l'écrivain a joué pathétiquement les rôles de personnages complexes. En sa qualité de poète, Anișoara Odeanu appartient à une génération et à une époque, dont les échos résonnent dans ses poèmes. Son esprit créatif est en parfaite harmonie avec sa philosophie de vie: un défi ouvert, une crête de préjugés, une libération de toutes sortes de contraintes. Son écriture reflète la fragilité et l'agitation, le spectacle du quotidien, l'expérience et la vie intense et authentique, au-delà des normes et limites imposées par la société de l'époque.

Rezumat

Poetă, prozatoare și jurnalistă bănățeană, fiica unui apreciat folclorist, profesor și animator cultural lugojean, Anișoara Odeanu reprezintă un exponent al generației experiențialiste, în perioada efervescenței spirituale a perioadei interbelice. Pe scena literară bucureșteană, scriitoarea a jucat cu patos rolurile unor personaje complexe. În calitatea sa de poetă, Anișoara

Odeanu aparține unei generații și unui timp, ale cărei ecouri răsună în poemele sale. Spiritul său creator se află în armonie deplină cu filosofia sa de viață: o provocare fățișă, o dezbarare de prejudecăți, o eliberare de orice tip de constrângeri. Scrisul său reflectă fragilitatea și neliniștea, spectacolul cotidianului, experimentul și trăirea intensă și autentică, dincolo de orice norme și limite impuse de către societatea timpului.

Keywords: *reflective spirit, Eros/Thanatos, frenzy, self-knowledge, loneliness, soul time/mythical time*

Mots-clés: *esprit réfléchi, androgyne, Eros/Thanatos, frénésie, connaissance de soi, solitude, temps de l'âme/temps mythique*

Cuvinte-cheie: *spirit reflexiv, Eros/Thanatos, frenezie, autocunoaștere, singurătate, timp sufletesc/timp mitic*

Prima decadă a secolului al XX-lea a cunoscut o serie de evoluții majore în ceea ce privește vastul domeniu ideologic, atât de noi și de revoluționare în forma lor de manifestare, încât se poate vorbi despre o renaștere a lumii și a unei întregi paradigme de gândire și de acțiune. Anii 1900 sunt extrem de prolifici. În domeniul filosofiei vieții și a materiei se pun bazele teoriei cuantice, teoriei relativității, interpretării freudiene a visului, revoluției filosofiei husserliene; în domeniul artelor vizuale apare cubismul, precedat de precursora mișcare post-impresionistă.

Schimbările apar și în domeniul muzicii, artele se pregătesc de o modificare uriașă, unele semnând chiar pactul rupturii decisive cu trecutul. Marinetti enunță *Manifestul Futurismului* (1909), provocând arta la o recunoaștere a tehnologiei moderne, vitezei, zgomotului, cerând abolirea sintaxei în poezie, reprezentarea mișcării în pictură și a oricărei conexiuni cu trecutul. Odată cu Marele Război se naște și o mișcare radicală aboliționistă ce sfidează și neagă progresul, cunoașterea, moralitatea, logica, memoria, trecutul și orice experiență ce nu se află sub semnul spontaneității: dadaismul.

Revoluția impusă de curentul modernist înseamnă ceva mai mult decât o simplă reacție împotriva tradiției; *Noul* devine temă de discuție și o frondă a unei opinii ce derivă din refuzul abolirii discontinuității autentice descoperite în lume. Noutatea este frapantă în toate formele sale de manifestare. Lumea anilor '30 este constituită dintr-un peisaj dezolant: nazism, șomaj generalizat, amenințarea războiului din Japonia până în Europa de Vest. O generație aflată la răscrucea a două mari evenimente mondiale nu putea crea decât o poezie capabilă să se plieze contextului general de discuție. Deziluzia, fragmentarismul, înstrăinarea față de societate sunt sentimente aduse de schimbările sociale, politice și economice din societatea interbelică și teme ale poeziei moderniste.

Modernismul celebrează apariția unui nou tip de poezie prin intermediul unui strigăt aluziv și experimental, revoluționar în forma sa de manifestare. Poeții au fost primii care au rezonat cu spiritul începutului de secol al XX-lea, cu sentimentul confuziei și al disperării generalizate ce caracterizează o întreagă paradigmă de gândire și acțiune. Aceștia au sugerat imagini cu un puternic grad de complexitate, conferind poeziei lor expunerea spre o nouă libertate. Poetul se substituie lumii contemporane, suferințele sale interioare devenind suferințele lumii moderne din care el însuși face parte.

Una dintre prezențele liricii interbelice românești este Anișoara Odeanu, scriitoarea capabilă să ignore normele liricii feminine precedente. Creația sa literară transcende eferescenta liricii majore, apropiindu-se de simțirea poezilor moderniști cunoscuți ai liricii universale. Anișoara Odeanu (pseudonimul literar al Doinei Stella Grațiana Peteanu), este cunoscută drept fiica unui apreciat om de cultură și profesor de limbă și literatură română, Aurel E. Peteanu, recunoscut în

lumea literară interbelică pentru contribuțiile sale folcloristice și de istorie culturală, vestit cărturar și suținător al prestigiului cultural al Lugojului.

Anișoara a fost influențată de erudiția, talentul și cunoașterea enciclopedică a tatălui său, evidențiată printr-o scriitură ce reflectă starea de spirit a unei întregi generații: introspecția, analiza sinelui, fragilitatea, retragerea, așteptarea și neliniștea, spectacolul cotidianului, experimentul și trăirea intensă și autentică, dincolo de orice norme și credințe impuse. Cu o copilărie marcată de moartea timpurie a mamei și de un eveniment de mare amploare și impact național (Marea Unire), Anișoara dovedește o profunzime a gândirii, reflectată în scris. Maturitatea sa poetică a fost apreciată încă de la debut pentru notele grave, pentru expresivitate, pentru păstrarea esenței nealterate a lirismului. Anișoara Odeanu aparține unei generații de ideal care a impus o nouă modalitate de creare și receptare a operei de artă. Influențele simboliste, dadaiste, expresioniste reprezintă tendințe marcante în evoluția lirismului românesc interbelic.

Poeții moderniști își caută locul în această societate și se luptă cu propriul sine, așteptând o eliberare și un refugiu permanent. Modernismul marchează ruptura față de trecut, promovând experimentul și individualitatea drept virtuți. După seria șocurilor culturale precedente: *Marele Război*, *Marea Criză economică*, *Marea Depresie*, noul curent apărut pe scena literară începe să se preocupe de conștiința individuală și de sine. Spre deosebire de concepția romantică care promova imaginea idilică a naturii și a istoriei, progresul umanității, a maselor, spiritul modernist accentuează decăderea, înstrăinarea crescândă a individului.

Poeții au fost primii care au rezonat cu spiritul epocii, cu acest sentiment generalizat, de confuzie și disperare. Aceștia au sugerat imagini cu un puternic grad de complexitate, conferind poeziei lor expunerea spre o nouă libertate. Modernismul celebrează apariția unui nou tip de poezie prin intermediul unui strigăt de luptă aluziv și experimental. Noutatea liricii presupune introducerea autoanalizei și introspecției morale. Această caracteristică îl determină pe poet să se substituie lumii contemporane, suferințele sale interioare fiind suferințele lumii moderne din care el însuși face parte.

Anișoara Odeanu, o tânără exuberantă, cu o inteligență scilipitoare și cu o personalitate efervescentă, nu acceptă idealul unei poezii pur picturale și descriptive în stilul parnasian. Prin muzicalitate și sugestie, ton intimist și eliminarea elocvenței, asonanța în locul rimei sonore, nuanța în locul culorilor tari, clarobscurul, vagul, indecisul existenței și al stărilor sufletești, poeta nu descrie, nici nu narează, nici nu enunță clar o idee, ci doar o sugerează, adoptând o tonalitate aluzivă. Ideile sale sunt exprimate prin analogii exterioare. Astfel, tendințele surde, ecourile confuze, combinația uimitoare de gânduri și trăiri, nu vor putea fi transmise cititorului decât pe calea sugestiei, un principiu de bază al liricii simboliste.

Chiar dacă se inspiră din lirica mistică, cu subtile ironii fine ale poetului francez Jules Laforgue, Anișoara Odeanu adoptă un stil personal și devine o voce unică ale cărei ecouri răsună în poemele sale. Scrisul său este o provocare, o eliberare de prejudecăți și de constrângeri. Vizionarismul său timpuriu s-a răsfrânt asupra primelor sale poeme din copilărie. Încă de la vârsta de 10 ani publică poezii în ziare și reviste lugojene, primind două premii naționale, acordate de către Societatea „Tinerimea Română” din București, ce se bucura de o popularitate deosebită în epocă, concursul fiind organizat anual pentru elevii de liceu din întreaga țară.

Debutează în revista „Lumea copiilor”, cu poezia *După mure*. Publică poezii: *Moș Crivăț* (1922), *Sfârșit de iarnă*, *Noapte de vară* (1923), *Bunica* (1924), *Viața* (1925), *Sub raze de soare* (1926), în reviste și ziare locale precum „Răsunetul cultural”, „Gazeta Lugojului”. Primele sale creații se încadrează într-o lirică mimetică, fără un impact deosebit. Talentul se impune odată cu trecerea timpului, scrisul său se îmbogățește cu nuanțe și simbolistici noi, ecouri ce anunță profunzimea liricii de mai târziu.

Treptat începe să se contureze un limbaj poetic adecvat, precum și un stil ce anunță afirmarea ulterioară, atât în activitatea literară, cât și în cea publicistică. Perioada prolifică creației poetice antume este cuprinsă între anii 1939-1943, perioadă în care apar plachetele de versuri: *Fata*

lui *Codru Împărat*, *Moartea în cetate* și *Noaptea Creației*.¹ Printre temele și motive literare recurente pot fi enumerate: singurătatea, plictisul existențial, scepticismul, experiența, autenticitatea, subiectivitatea, triumful eului în expansiune, suferința, traumă, metamorfoza, combustia interioară, fuga de convenții, moartea. „Prin tot ce a înfăptuit în domeniul poeziei – *Fata lui Codru-Împărat* (1939), *Moartea în cetate* (1943), *Noaptea Creației* (1943) – poeta dorește să impună adevărul, să țină seama de el, abordând o creație a neliniștii în legătură cu întrebările, uneori grave, legate de viață, de vigoare și bărbăție, o privire lucidă asupra existenței, attribute care, într-un fel, o singularizează în cadrul liricii feminine interbelice.” (LUCHESCU, 2001, p. 74).

O scindare interioară a personalității, un balans între patimi și puritate, un joc al luminii și al umbrelor. Această tehnică a clarobscurului va pune pecetea asupra scrisului poetei. Prin această caracteristică, Anișoara Odeanu se apropie de simbolistul francez Charles Baudelaire, promotorul liricii moderne, prin același sentiment al solitudinii eterne, al unui destin damnat: „Cred că viața mea a fost damnată dintru-nceput și așa va rămâne pentru totdeauna.” (DRIMBA, 2005, p. 405). Ovidiu Drimba remarca, în studiul său dedicat lui Baudelaire, faptul că dorința poetului a fost căutarea păcii și pătrunderii tainelor în moarte: „Într-adevăr, în afară de Villon nici un alt poet francez n-a trăit atât de intens ca Baudelaire în familiaritate cu moartea.” (*Ibidem*, p. 419). Moartea devine o constantă, un motiv recurent și un simbol. Așa cum Byron spera ca moartea să fie aceea care conduce la cea mai înaltă știință, poetul francez aștepta făgăduința odihnei și a consolării.

Poeta este preocupată în mod manifest de tainele morții, de dramatismul ei, de fascinația devenită obiect de contemplare și inspirație artistică, sub masca unei anume indifferențe boeme. Scriitoarea este un om însetat de real, apropiat și interpretat până la ultimele lui consecințe, dar își păstrează, în același timp, o anume detașare care-i permite dezvoltarea vertiginoasă a propriei ficțiuni creatoare. Lumea visului îi devine propria realitate în care se refugiază.

La vârsta de 27 de ani, Anișoara Odeanu publică prima plachetă de versuri numită *Fata lui Codru-Împărat*, ce cuprinde o serie de poeme în care se împletesc motive populare de inspirație folclorică și mitică, alături de întrebări dramatice de ordin existențial, semne ale unui suflet fragil și sensibil. Privirea lucidă asupra lumii punctează fobia de cotidian și refugiul într-un timp fabulos mitic. Această primă plachetă de versuri este dominată de o notă elegiacă, de natură tragică; tonul evocării este lin, egal, fluid, afundându-se în fibra textului.

Muzicalitatea versificației amintește de influența poeziei simboliste. Poeta meditează asupra existenței, aflată sub semnul iubirii și al forței creatoare. *Trestia neagră*, numele sub care autoarea era recunoscută în lumea literară interbelică, restituie basmul, mitul și visul în poezie, elemente absente în proza sa. „Am început prin proză și, după două romane publicate, mi-am dat seama că tot ceea ce mi se părea esențial în conținutul meu sufletesc n-a fost întrebuințat acolo. Ceea ce realizasem în poezie este mult mai valoros decât ceea ce realizasem în proză.” (ODEANU, 2012, p. 24).

O ființă greu de mulțumit, temătoare de moarte, de îmbătrânire, de eșecul vieții, nutriend mereu ideea că iubirea este un țel, o aspirație spre care tânjesc doar cei care acceptă tacit acest sentiment benefic al împlinirii umane. Pentru aceasta, iubirea, idealul suprem al existenței, nu își atinge împlinirea, iar iubitul se află în ipostaza celui cufundat într-un somn absolut, căutător al împlinirii prin iubire și al regăsirii sinelui. Astfel, iubirea apare în ipostaza neîmplinirii; iubitul este tănuț, vrăjit, ademenit, căutat, blestemat și, cel mai adesea, necunoscut. Acesta rămâne un etern rătăcitor al sorții, un chip venit din alte vremi necunoscute: „Câmpuri, cântați-mi despre omul / Pe care nimeni nu l-a văzut / Și nimeni nu știe cum îl cheamă. / Despre omul ce-și ascundea chipul /

¹În antologia poeziei Anișoarei Odeanu, publicată în anul 1969, apar cronologic volumele de versuri *Fata lui Codru-Împărat*, *Moartea în cetate* și *Noaptea Creației*. Diferența notabilă este aceea că, o parte din poemele ce apar la începutul plachetei *Fata lui Codru-Împărat* sunt reunite într-o plachetă distinctă, sub numele de *Evadarea de seară*.

Mai frumos decât al feților frumoși, sub mohorâtă maramă / Cântați-mi despre iubitul meu necunoscut.” (ODEANU, 1939, p. 28).

Pretutindeni, *Erosul* se împletește cu *Thanatosul*, calea iubirii reprezintă o etapă a trecerii dincolo de limitele existenței, într-o imposibilitate a împlinirii prin și întru iubire. Erosul și Thanatosul reprezintă două modalități de cunoaștere și autocunoaștere. Acestea captează emoțiile, pasiunile, temerile și neliniștile sufletului omenesc. Dragostea și moartea nu se exclud, ci se condiționează reciproc. Atunci când apare iubirea, un sentiment moare, pentru a lăsa spațiu liber unei noi voluptăți.

Timpul iubirii apropie omul de adâncimile ireversibilității temporale, și, implicit de liniștea eternă. În poetica sa, Anișoara Odeanu preia și asimilează idei din psihanaliza freudiană, elemente ce subliniază binomul *viață-moarte*. Dragostea semnifică viață, supraviețuire, nevoia de iubire, dorința, iar impulsul său vitalist se impune în fața repaosului. Conform viziunii lui Freud, Eros este pulsul fundamental al ființei, cathexis, starea organică, a vieții, în timp ce anticathexis-ul îmbracă forma anorganică, de calmitate absolută.

Singurătatea devine o ancoră de care cei doi îndrăgostiți se agață ca de o ultimă șansă. Frământarea permanentă, zbuciumul sufletesc, neliniștea devin teme dominante. Poeta se simte tot mai înstrăinată, mai singură în univers. Frumusețea paradisiacă a naturii este pierdută, iar elanurile vitaliste sunt înlocuite de întrebările esențiale despre ființă și ființare, ecouri ce accentuează ruptura dintre vocea lirică și lume.

În toate poemele cuprinse în această plachetă de versuri se observă conturarea unui cult admirativ față de Lucian Blaga. Respectul față de poetul ardelean a lăsat ecouri adânci în lirica sa de debut. Anișoara Odeanu îi trimite acestuia primul său volum, însoțit de o scrisoare în care își exprimă respectul său profund și admirația față de creația sa: „Stimate Domnule Lucian Blaga, / De mulți ani, de când eram în Căminul Spiru Haret și eram prietenă cu nepoata Dv., Gigi Blaga, versurile Dv. mi-au dăruit clipe de emoție pe care n-am mai încercat-o niciodată atât de complectă și de pură, în fața nici unei lucrări literare. Cred că tot respectul și dragostea pe care o am pentru poezie de ținută nobilă și românească, într-o vreme când se simte influența atâtor școli străine, le datorez numai covârșitoarei influențe a spiritualității Dv. în acest «început de drum». Sunt fericită că am prilejul să v-o mărturisesc și să vă mulțumesc. Primiți, vă rog, domnule Lucian Blaga, asigurarea stimei și admirației mele cele mai profunde.” (LUCHESCU, 2001, p. 152).

Prin stilul său de versificație, Anișoara Odeanu dovedește că se poate apropia de lirica blagiană. Volumele de poezie *În marea trecere* (1924), *Laudă somnului* (1929) și *La cumpăna apelor* (1933) cuprind poeme cu o profundă problematizare filosofică. „În *Laudă Somnului* se accentuează atât tradiționalismul, cât și spiritualismul creștin, derivație bizantină a vechiului panism, sub forma unui paradis destrămat, ucis de voința umană de cunoaștere.” (MANOLESCU, 2008, p. 678). Poezia *În marea trecere* pare un ecou răsrânt în sufletul poetic al Anișoarei: „Nimic nu vrea să fie altfel decât este. Numai sângele meu strigă prin păduri / după îndepărtata-i copilărie, / ca un cerb bătrân / după ciuta lui pierdută în moarte.” (ODEANU, 1939, p. 56).

Poetul Lucian Blaga regretă nașterea, viața însăși, din moment ce nu este capabil să descifreze marile taine ale universului. Un motto reprezentativ viziunii filosofice blagiene despre timp este așezat la începutul volumului *În marea trecere*: „Oprește trecerea. Știu că unde nu e moarte, nu e nici iubire, și totuși te rog: oprește, Doamne, ceasornicul cu care ne măsori destrămarea” (BLAGA, 1924, p. 3), iar ecourile sale le regăsim în lirica poetei, accentuând viziunea sa filosofică despre timp: „Mă sfarm în mine ca un ceas de piatră / Ce singur se macină, macinând timpul, / Și din moartea mea ard, și moartea mi-o acopăr / Cu valuri mari de ceruri călătoare...” (ODEANU, 1939, p. 36).

Întregul univers se află într-o profundă stare de adormire, de hipnoză, de destrămare. Poeta își cultivă același tip de lirism magic, în care metafora somnului este omniprezentă. *Somnul* reprezintă cheia de înțelegere a întregului mesaj transmis de către poetă. Această metaforă centrală a poeziei sale are o funcție dublă. Pe de o parte, somnul simbolizează trecerea într-un tărâm

atemporal, de basm, o atmosferă magică și iluzorie. Pe de altă parte, somnul este metafora morții sau unica modalitate de a facilita ieșirea din timp și pătrunderea progresivă în moarte. Somnul reprezintă un mijloc de a surprinde esențele lumii, o poartă spre alte zări, un portal spre alte dimensiuni, dar și o mantie de purificare, semnificând tocmai întoarcerea la starea paradisiacă, la cumpăna dintre zi și noapte, dintre real și magic. Somnul apropie omul de starea originară, de trecut și, implicit, de strămoși. Visul se prezintă asemeni unei chemări a străbunilor din veacuri demult apuse.

Anișoara Odeanu, fascinată de lecturile poemelor cuprinse în *Lauda Somnului*, se inspiră din meditația poetului asupra sorții schimbătoare a omului în lume, asupra morții, asociată motivului somnului sau asupra omenirii lipsite de sacralitate. Apropiat de natural, de spațiul original imaculat, al liniștii primordiale, eul poetic caută paradisul pierdut în mecanicismul urban: „În minutul cel mai singuratic, / Orașul trosnește din toate încheieturile, / Să se-ntregească iarăși în pădurea / Pe care mâna omului a chinuit-o / Și-a prefăcut-o-n case și în porți. Geme duhul pădurii în oraș.” (ODEANU, 1939, p. 45).

Poeta celebrează ambianța feericului vegetal, cadrul perfect în care dăinuie misterul creației, al legilor aspre și grele, în care Făt-Frumos este un mag dintr-un timp imemorial, un copil al pădurii veșnic tinere. Idealizarea imaginii iubitului reprezintă o componentă importantă a liricii sale transformată într-o alegorie a iubirii pierdute: „Cât e de frumos iubitul meu, / Cât de calde sunt brațele / În care mi-am înecat drumurile, / Cât de adânci sunt ochii / În care zările mi le-am stins.” (*Ibidem*, p. 39). Limbajul plastic potențează cultivarea feericului, folosind tonul confesiv, stăruitor, de rugăciune specific unei litanii, prin preluarea unor elemente din recuzita basmului: „Tristețea mea cântă cu vântul prin văi. / Nimeni să n-o plângă. Noi trăim după legea noastră. / După aceea vom râde, căci iată, pe poteci îndepărtate / Coboară din munți spre orașe negustorii de obiecte colorate.” (*Ibidem*, p. 67).

Acest miracol al cunoașterii semnalează prezența unor trăsături ale fabulosului mitic, ancestral: „În noaptea asta feți-frumoșii / Și-au ascuns fluierul de soc la rădăcina florilor, / Și pe crestele caselor s-au înfoiat cocoșii roșii.” (*Ibidem*, p. 73). Același tipar stilistic, ecou viu al poemului blagian *Munte vrăjit*, din volumul *La cumpăna apelor*.

Nunta celor doi iubiți se petrece într-un cadru natural de o frumusețe ireală, antrenând stihiiile naturii, entități vrăjite ale pădurii și forțe cosmice într-un dans celest. Nunta are loc în cer, iar astfel ea devine un adevărat ritual: „Iubitul meu e frumos și liber. E prieten cu cerbii și luna. / Pe noi nu dragostea ne leagă, ne leagă pădurea, / Și pădurea are legile ei aspre și grele. Niciodată legământ / Făcut sub bolta ei, nu s-a putut desface.” (*Ibidem*, p. 48). În tot acest decor, singurătatea se contopește cu infinitul.

Contrar percepției entuziaste asupra vieții a multor tineri scriitori interbelici, pentru care singurătatea reprezintă echivalentul unui blestem sau a morții înseși, poeta pledează cauzei singurătății pe care o consideră un factor necesar autodescoperirii. Fără aceasta, omul nu poate fi întreg, artistul nu poate fi complet. Aceeași viziune este întâlnită și explicată în corespondența sa, precum în acest fragment extras dintr-o scrisoare adresată de către Anișoara Odeanu bunei sale prietene, Cella Serghi: „Cella, a avea experiențe triste e o întâmplare, nu o inferioritate. Cred totuși că adevărata experiență începe numai din momentul când te vei simți singură. Nu numai neînțeleasă, ci realmente singură. Să petreci seri lungi de singurătate, după care va urma o zi de la care nu aștepti nimic. Pentru asta merită să trăiești. Nu-ți vorbesc de o voluptate a durerii, e un fel de descoperire a ta alături de tine, lucidă.” (SERGHI, 1991, p. 138).

A doua plachetă de versuri, *Moartea în cetate*, reprezintă o celebrare ritualică a morții, având un motto extras din Edgar Allan Poe: „N-am putut să iubesc decât acolo unde Moartea / își amesteca fața cu aceea a Frumuseții.” (ODEANU, 1943, p. 2). Obsesia repaosului final este omniprezentă: poezia este impregnată de ideea morții triumfătoare, conform afirmației autoarei, în prefața acestui volum: „Moartea este templul ultimului țel al unei vieți întregi, o intrare grandioasă

într-o cetate magică, în care sufletul descătușat de caracatița materiei pășește mândru, liber și stăpân.” (*Ibidem*, p. 3).

Există o succesiune de secvențe ce cuprind un întreg ritual al Marii Treceeri: *Preludiu*, *Ultima întâlnire*, *Moartea iubitului*, *Postludiu*. Inedit este ritualul așteptării și pregătirii trecerii, momentul plânsului, al singurătății, al așteptării, al toamnei prelungite, al timpului reflectat în ceasornicele fără limbi, suspendate în veșnicie. Pendulul timpului sufletesc se zbate între real și ireal, între viață și moarte, ploaia adâncește suferința, iar îngerul negru veghează somnul etern.

În această culegere de poeme, tema morții se aprofundează, lirismul dobândește valențe noi, abstracte, iar tonul grav, profund al destăinuirii primește o notă de trăire autentică și conștientizare a suferinței ființei umane. Această confesiune dramatică și melancolică este rostită de vocea profundă, tristă și însingurată a eului-liric.

Iubitul și suferința primesc conturul unor entități identice, complementare. Binomul iubire-suferință marchează această contopire. Muzicalitatea versificației, combinată cu simbolurile extrase din recuzita simbolistă amintesc de spiritul bacovian, de sufletul mistuit de doruri ascunse și latente, iar cugetul apare încărcat de gânduri nelămurite. Poezia *Ploaie de toamnă*: „E toamnă, iubite, e vremea minunii... / Azi, coborâm cu toate apele lumii / Spre Marea cea Mare” (*Ibidem*, p. 18) trimite la simbolul apei, al toamnei și a morții, ca un omagiu adus trăirii bacoviene.

Interesată de condiția umană, autoarea se simte închistată în dogmele unei societăți incapabile de înțelegere, un univers damnat, apăsător, ostil creației artistice. În acest sens, elocventă este poezia *Postludiu*, o artă poetică ce aduce în prim-plan ideea singurătății artistului, a creatorului. Viața intimă este celebrată discret, iar confesiunea se aseamănă unei rugăciuni triste adresate forțelor necunoscute și energiilor latente ale universului. Privirea îndreptată asupra vieții nu dă glas unui țipăt sfâșietor, ci accentuează și adâncește ruptura dintre poet și lume: „Și tu, iubitul meu, ți-ai ferecat toate porțile, / Să stai, în singuratic sfat, cu disperările și morțile. Iată, curând vor răsună în lungul și în latul zării / Clopotele celor o sută de biserici fermecate.” (*Ibidem*, p. 27).

Înclinația spre fantastic și halucinant o apropie pe Anișoara Odeanu de creația lui Emil Botta, poetul îndrăgit de membrii grupului Criterion, bun prieten cu scriitoarea și o prezență obișnuită în garsoniera sa cocheta din centrul Bucureștiului. Ovidiu Papadima observă o asemănare între scriitoarea bănățeană și poet, afirmând: „În poezie, aș așeza-o pe Anișoara Odeanu alături, la valori egale, de Emil Botta, cu care are multe note comune, fără a fi vorba de influențe: fantezia, perspectiva cosmică a poeziei, forța de expresie a sentimentelor, familiaritatea ingenuă cu folclorul, autoironia tot atât de ingenuă...” (UNGUREANU, 1997, p. 15). Ludicul reprezenta pentru poetă masca unor trăiri sumbre, precum singurătatea și moartea, însă Anișoara nu cultivă teama de fenomene înfricoșătoare, ci feericul, posibilitatea apropierei de confesiune și basm.

Mitologia coboară în paginile acestui volum de versuri. Iubitul se contopește cu trecutul, devine un exponent al acestuia, apare asemeni unui „aprig mag” al unei vremi demult apuse în care realitatea se contopea cu fantasticul, iar imposibilul devenea posibil. Apropierea de sfera Divinului facilitează pătrunderea în marea taină a lumii. Refugiul într-un timp mitic, într-un stagiul original de evoluție marchează apropierea de starea inițială și inițiatică a lucrurilor neîncepute, atunci când oamenii obișnuiau să se simtă aproape de basme și de Dumnezeu. Cele trei ipostaze distincte temporale: *fugit irreparabile tempus*, *fortuna labilis* și *vanitas vanitatum* se întrepătrund armonios în fibra textuală.

Înțelepciunea ultimă se naște din veșnicul repaus, din liniștea lucrurilor nenăscute. „Știu, acesta e semnul, / Sunt mâinile lui Dumnezeu ce recrează lumea, / Și, vis al mâinilor lui Dumnezeu, sunt mâna mea și-a ta. (...) Și lacrimi cad din stele și din frunze, una câte una. / Luceafăr singuratic, fiecare casă / Rodește-n ploaia lacrimilor tremurând spre-nalt.” (ODEANU, 1943, p. 56).

Placheta de versuri *Noaptea creației* a apărut în anul 1943 și a fost reeditată în 1969, la Editura pentru Literatură, cu o prefață semnată de Ion Oarcăsu, unul dintre criticii literari dedicați studiului operelor poetei bănățene. Majoritatea poemelor cuprinse în volum subliniază același ton interogativ, aceleași neliniști privitoare la ființă și ființare. Interogațiile retorice presupun o privire

lucidă asupra existenței și o evoluție în direcția maturității poetice: „Anișoara Odeanu a evoluat hotărâtor spre o poezie complexă, cu aluviuni subtextuale și imagini frapante. Feeria ei domestică îmbină transa erotică, somnul elementar, oboseala și neliniștea citadină, cu momente de necruțătoare luciditate.” (UNGUREANU, 1997, p. 13). Forța de expresie a limbajului este de netăgăduit. Cea de-a treia plachetă de versuri aparținând Anișoarei Odeanu se înscrie în aceeași lirică modernistă, fiind caracterizată de oboseală, melancolie, scepticism, nervozitate mascată sub un calm aparent.

Anișoara Odeanu este considerată poeta dispozițiilor trecătoare care se pot evapora într-o clipă. Poeta trăiește sentimentul ratării unei oportunități și gândul unei existențe nedemne. Mai mult decât atât, crezul criterionist nu îi este străin acesteia. Anișoara face parte din generația tinerilor care înfățișează ostentativ „o atitudine «accentuat contemplativ-mistică», care «se îndepărtează hotărât de pozitivism» și au o viață spirituală mai adâncă și o interpretare spirituală a existenței.” (LEPUȘ, 2015, p. 116). Conform afirmațiilor liderului spiritual al tinerilor interbelici, Nae Ionescu, generația de după război era considerată drept „o generație curioasă, deschisă bucuriilor spirituale și totuși tristă.” (*Ibidem*, p. 117).

Paradoxal însă, un ton optimist răzbate dintre rânduri, întărind ideea unei regenerări, a unei renașteri. Dincolo de suferință, arta are o putere tămăduitoare, o forță interioară de netăgăduit. Alte primăveri renasc în sufletul pârlit de suferința așteptării. „Iar când lacrimile îmi cad, în răstimpuri, / Cad în neștire, ca frunzele toamna, / Ca să înflorească înăuntru alte primăveri.” (ODEANU, 1969, p. 22). Revelația cugetului imprimă trăirii alte ritmuri. Timpul se comprimă și se dilată asemeni respirației unui bolnav în care mai palpită o urmă de speranță: „Purtând în mine anii cerului întreg, / Cu inima de tinerețe fără bătrânețe, grea / Blestemul și binecuvântarea ta / Abia acum le înțeleg.” (*Ibidem*, p. 32).

Limbajul plastic potențează imaginația și cugetul creator. Realitatea este metamorfozată conform sensibilității și imaginației eului poetic care oferă o gamă variată de cercetări asupra luminii și formelor. Cele mai multe dintre poeme redau atmosfera unui basm oriental, peste care șade același vâl melancolic și curat, o moleciune și o lentoare care risipește neliniștea cotidianului. Poemele sunt vizionare, tonul este lucid, iar melodii ascunse învăluie prezența iubitului, într-o ambianță de liniștitoare intimidată, într-o notă apropiată feeriei domestice.

Imaginarul demonic și metamorfoza se dezvăluie gradual, pe măsură ce timpul trece, iar versul curge lin și melodios. Noaptea este momentul prielnic transformărilor de orice tip: „În adâncă noapte / Nu mai sunt eu. Brațele mele albe și calde / Încremenesc ca niște șopârle reci / Înghețate de o neștiută vrajă.” Angelicul și demonicul se contopesc în aceeași ființă suspusă chinului halucinant: „Sunt înger și copil – dar ochii-mi ard / Ca ochii unui demon, gonit din rai, și din iad / Gonit de pe toate cărările lumii.” (*Ibidem*, p. 62).

Sugestia sinestezică a morții „brațele albe și calde / Încremenesc ca niște șopârle reci” oferă nuanțe binomului viață-moarte. Moartea este în viață, pretudindeni; o prezență concretă văzută, simțită, așteptată, dorită, alungată și rechemată, în același vechi joc al luminilor și umbrelor. „Chipuri de oameni cu surâsuri vagi și împăcate. / Atotcunoscătoare, / Trec prin lumea asta moartă / Mai vie decât lumea vie.” Astfel, viața dobândește un nou contur, ce pare a se desprinde chiar din tainele morții. Petre Comarnescu a remarcat solipsismul la care ajunge aceasta, împlinit prin comunicarea cu basmele și cu „mărețele năluci ivite între puritatea de gheață a morții și focul ademenitor al stelelor, voind parcă să desprindă viață până și din tâlcurile morții.” (COMARNESCU, 1943, p. 7).

Ultima strofă a poeziei *Simfonia destinului* are o semnificație aparte, ce merită a fi transcrisă integral. Feeria domestică, combinată cu transa erotică, somnul, oboseala și neliniștea citadină creează un moment unic, de profundă și stranie luciditate, în care taina, emoția și confesiunea lirică vorbesc despre veridicitatea iubirii și echilibrul în cuplu. Certitudinea predestinării face parte din trăirea autentică a amorului și restabilește armonia perechii inițiale, androgine: „Acum se scrie pretutindeni, / Acum răsună singure planele ce n-au mai fost de mult cântate, / Acum visează casele

și sunt atât de blânde, / Că singuraticii-ar putea să-și reazime frunțile / De pereții lor, / Și zidurile le-ar răspunde mângâindu-i. / Totul e bun, iubitul meu. / Să fim buni unul pentru celălalt, fără să ne-o spunem. / Înțelegi tu, în ceasul acesta, întâlnirea noastră? / Să privim înainte. Nu mai suntem singuri. / Pentru că nu mai suntem «unul» fiecare. / Dă-mi mâna. Iată, acum putem să ascultăm «Simfonia Destinului».” (ODEANU, 1969, p. 79).

Cele trei coordonate esențiale ale creației poetice ale Anișoarei Odeanu sunt *Iubirea*, *Timpul* și *Moartea*. Filosofia modernistă și-a pus amprenta asupra viziunii sale despre lume, inserând neliniștea metafizică și deznădejdea în sufletul unei tinere iubitoare de viață, însă nevolnică în soluționarea complicațiilor sale. „Ființă animată de un freamăt lăunțic continuu, Anișoara Odeanu se sincroniza ușor cu frenezia generației '27. Trăia o neliniște care amenința să-i erodeze echilibrul.” (BENGA, 2016, p. 14).

Poeta a simțit și gândit asemeni tinerilor care s-au exprimat într-un spațiu ce a absorbit lacom filosofia occidentală și întreaga sa suită de forme de reprezentare. Anișoara Odeanu a dat glas trăirilor unei tinere aflate la începutul unui drum anevoios și necunoscut, străbătut de unda nesigură a unui șoc postbelic. Poezia sa este impregnată de etosul unei existențe nesigure și de simbolurile începuturilor și finalurilor. Primul mare război a născut experiențe, atitudini, idei și modele discursive relevante pentru cultivarea unei noi sensibilități și a unui nou demers cognitiv.

Arta sa poetică evidențiază o consecventă căutare, o dezvăluire de sine clară și energică, reprezentând o confluență a unor orientări complementare romantice și simboliste, un melanj de forme, culori și muzici difuze, de amploare textuală și rigiditate schematică, de retorică autenticistă, teoretizată în formula modernistă.

Aceasta refectare poliedrică reprezintă emblema scrisului său, fie că vorbim de creație literară sau jurnalistică; o provocare fățișă, o dezbarare de prejudecăți, o eliberare de orice tip de constrângeri. Autoarea a oscilat permanent între lumi, între alegeri, între stiluri. Sub masca unității textuale atotcuprinzătoare, fluxul cuvintelor îl urmează pe cel ideatic, într-un monolog nonconformist despre viața trăită în intimitatea neînțelegerii.

BIBLIOGRAFIE

Bibliografia operei

ODEANU, Anișoara, *Fata lui Codru-Împărat*, București, Colecția „Universul Literar”, Tipografia „Universul”, 1939

ODEANU, Anișoara, *Moartea în cetate*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943

ODEANU, Anișoara, *Noaptea Creației*, București, Editura pentru Literatură, 1969

ODEANU, Anișoara, *Ora fără chip*, București, Editura Palimpsest, 2012

Bibliografie generală

BLAGA, Lucian, *În marea trecere*, Cluj, Editura Radio Reclame, 1924

SERGIU, Cella, *Pe firul de păianjen al memoriei*, București, Editura Porus, 1991

Bibliografie critică

DRIMBA, Ovidiu, *Istoria Literaturii Universale*, vol.II, București, Editura Vestala, 2005

LEPUȘ, Miruna, *Tânăra generație interbelică*. București, Editura Vremea, 2015

LUCHESCU, Gheorghe, *Anișoara Odeanu*. Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001

MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Pitești, Editura Paralela 45, 2008

Periodice și site-ografice

BENGA, Grațiela, *Anișoara Odeanu și generația '27*, www.viataromaneasca.eu, accesat la: 17 decembrie 2016, URL: <http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/80_via-a-romaneasca-7-8-2012/32_comentarii-critice/1237_anisoara-odeanu-si-generatia-27.html>

COMARNESCU, Petre, *Poezia de grav andante a domnișoarei Odeanu*, în „Timpul”, numărul din 23 februarie 1943, p. 7

UNGUREANU, Cornel, „România literară”, XXX, 1997, nr. 3

THE AESTHETIC OF THE UGLY IN ALEXANDRU A. PHILIPPIDE'S POETIC WORK

L'ESTHÉTIQUE DU LAID DANS L'ŒUVRE POÉTIQUE D'ALEXANDRE A. PHILIPPIDE

ESTETICA URÂTULUI ÎN OPERA POETICĂ A LUI ALEXANDRU A. PHILIPPIDE

Drd. Ana-Maria ICHIMESCU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași,
Școala Doctorală de Studii Filologice,
B-dul Carol I, Nr.11, 700506, Iași, România
E-mail: ichimescu.anamaria@yahoo.com

Abstract

The purpose of this study is shaped around the identification of the idiosyncratic features of Alexandru A. Philippide's poetry in the aesthetic of the ugly. The aspects to be further discussed shall be pointed out with samples from lyrics of poems such as: "Pastorală", "Cel din urmă om", "Desen murdar", "Visul rău" or "Tainicul Țel".

Résumé

L'objectif de cette étude est d'identifier les caractéristiques idiosyncrasiques de la poésie d'Alexandru A. Philippide dans l'esthétique du laid. Les aspects à approfondir seront mis en évidence à l'aide d'échantillons de paroles de poèmes tels que «Pastorală», «Cel din urmă om», «Desen murdar», «Visul rău» ou «Tainicul Țel».

Rezumat

Scopul acestui studiu se conturează în jurul identificării trăsăturilor care circumscriu poezia lui Alexandru A. Philippide în categoria estetică a urâtului. Aspectele pe care le vom nuanța vor fi exemplificate prin versuri din poezii precum: „Pastorală”, „Cel din urmă om”, „Desen murdar”, „Visul rău” sau „Tainicul Țel”.

Keywords: *Alexandru A. Philippide, aesthetic of the ugly, void, soul alienation, irony*

Mots-clés: *Alexandru A. Philippide, esthétique du laid, du vide, de l'aliénation de l'âme, de l'ironie*

Cuvinte-cheie: *Alexandru A. Philippide, estetica urâtului, vidul, înstrăinarea sufletului, ironia*

Alexandru A. Philippide (1 aprilie 1900 – 8 februarie 1979) este unul dintre scriitorii perioadei interbelice ce își găsește cu greu încadrarea într-o anumită formulă. Situându-se alături de Tudor Arghezi, George Bacovia, Lucian Blaga sau Ion Barbu, Alexandru A. Philippide își cristalizează o operă poetică de o mare complexitate și profunzime. Deși climatul cultural al vremii se contura în jurul neliniștilor argheziene, al solitudinii bacoviene și al interogațiilor blagiene,

Alexandru A. Philippide este mai degrabă un scriitor mimetic, mai aproape ca formulă de Ion Pillat, decât de corifeii poeziei interbelice. Ambitus-ul său liric e legat de surprinderea zbuciumului lăuntric, de marile căutări ale spiritului, de uimire și de contemplație. Cu privirea în absolut, Alexandru A. Philippide privește în fond sfera lăuntrică a omului, puterea regeneratoare și transfiguratoare a spiritului.

Debutază în mai 1919, cu poezia *Cântecul câtorva*, la revista „Însemnări literare”, și desfășoară o intensă activitate publicistică. Colaborează cu versuri, eseuri și traduceri la revistele interbelice reprezentative: „Viața românească”, „Integral”, „Gândirea”, „Contemporanul” ș.a., iar în perioada postbelică la „Contemporanul”, „Gazeta literară”, „Luceafărul”, „Secolul 20” etc. A scris și proză, două nuvele: *Floarea din prăpastie și Îmbrățișarea mortului*. Întrebat de George Arion despre motivele care au stat la baza deciziei de a scrie proză, scriitorul se arată mai degrabă nemulțumit de modul cum au receptat criticii primul volum: „Criticii au spus că scriu o proză fantastică. Mi se pare greșit. Fantasticul are alte legi. Mai potrivit ar fi termenul de literatură enigmatică.” (ARION, 1982, p. 136). Aceeași idee, însă mult mai nuanțată, o găsim și în prefața volumului *Scrieri I*: „Fantastic înseamnă ceva care iese din realitate, din verosimil, din posibil, și nu e explicabil prin cauze naturale. (...) Iată de ce aș da prozei mele narative calificativul de enigmatic; enigmaticul atâta curiozitatea și lasă loc unei explicații posibile în mintea cititorului.” (PHILIPPIDE, 1975, p. 10).

Cu toate acestea, Alexandru A. Philippide este unul dintre scriitorii literaturii române care a fost multă vreme lăsat într-un con de umbră. Structura de adâncime a poeziei philippidiene a fost ignorată și chiar negată, ca o povară speculativă la un poet ușor de rezolvat. Îi revine lectorului de astăzi să recupereze și să ofere, în veșmintele unei noi interpretări, chintesența acestui scriitor contradictoriu.

Urâtul, această categorie a esteticii, se află la antipodul frumosului, un *frumos negativ*, în termenii lui Karl Rosenkranz. Fiind foarte greu de definit, conceptul a primit de-a lungul timpului numeroase caracteristici și a fost adesea corelat cu monstruosul, grotescul, macabru etc. În acest sens, Edgar Allan Poe, în *Principiul poetic* sublinia: „Categorია frumosului presupune și atrage după sine categoria non-frumosului, adică a *urâtului*, ce constituie opusul ei natural, și care este necesară pentru ca conștiința estetică să poată întreprinde valorizarea negativă a obiectului.” (POE, 1971, p. 39).

Estetica urâtului caracteristică operei poetice a lui Alexandru A. Philippide își are resortul în însăși atitudinea de revoltă a scriiturii sale. Deși imposibil de încadrat într-o cheie definită, cele o sută paisprezece poezii ale poetului sunt marcate de *revoltă și negație*. Încă din primele sale poezii se întrevăd semnele unui poet dilematic, cuprins de dorul absolutului. Într-una din poeziile sale de început, *Lied*, poetul se întreabă: „Al meu mi-e sufletul, ori mi-e străin?” Această interogație va constitui turnesolul poezicii sale căci, într-o epocă în care Lucian Blaga suferea de prea mult suflet, Alexandru A. Philippide exclama: „Și sufletul mă doare ca un trup! / Din mine-aș vrea să-l scot, și să-l omor...” (*Romanță*). Privită în acest sens, am putea spune că întreaga poezie a lui Alexandru A. Philippide stă sub semnul *pustiei*, a *golului*, a *iluziilor deșarte*, căci: „clișeele sunt moarte”, „cerul este în zdrențe”, „grădina e pustie” și „soarele e mort”. Cu toate acestea, confesiunea philippidiană nu este o simplă consemnare a unor reminiscențe particulare depresive. Înlănțuirea de stări, de instantanee pe care marele poet, pe urmele lui Baudelaire, le depersonalizează, aparține unui însingurat, condamnat la cutezanța comunicării. Interesant de remarcat ni se pare faptul că Philippide își domină propriul univers, când ca un melancolic tiran, dornic de cât mai multe sacrificii, întru primenirea desăvârșită a lumii, când ca victimă a propriei conștiințe vizionare, condamnată inexorabil la risipire. Această oscilație între vindicativ și sacrificiu evidențiază întocmai „dramatismul agresiv al poeziei moderne”, după expresia lui Hugo Friedrich, trecerea de la o stare la alta, spațiul dintre înălțare și prăbușire, dintre aspirație și disperare. Această căutare febrilă, care însoțește aventura existențială, dă impresia unei segmentări de instantanee, menite să

încrusteze descriptivismul revelației și subliniind în același timp tragismul, dar și grotescul acestei lumi.

Într-un eseu publicat în 1945, *Poezia brânzei*, Alexandru A. Philippide menționa că: „În sine nicio temă nu-i urâtă sau vulgară; urâte și vulgare sunt numai ochiul care privește și spiritul care contemplă și exprimă” (PHILIPPIDE, 1978, p. 463). În acest cadru, romanul lui Zola, *Pânțelele Parisului* (1873) și poezia lui Maurice Rollinant, *Frumoasa brânzărită* (1883) devin textele fundamentale pentru concepția potrivit căreia: „Poezia brânzei poate sta alături de aceea a florilor sau a îngerilor. (...) Nu calitatea temei e hotărâtoare, ci calitatea celui care o întrebuițează și care o transfigurează fără să o falsifice. Orice subiect are dreptul la expresia poetică, așa cum orice om are dreptul la fericire.” (*Ibidem*, p. 463). Este dezideratul pe care îl adoptă și poetul supus analizei căci, în filigranul poeziilor sale, se observă o anumită predispoziție spre deformarea grotescă a lumii.

Pentru a înțelege această teorie a lui Alexandru A. Philippide trebuie să recurgem inițial la o suită de interogații, iar prima dintre ele ar fi: de ce își intitulează Philippide primul volum de poezii *Aur sterp*? Această alăturare antinomică a termenilor, a aurului – simbol al perfecțiunii, al luminii și al cunoașterii și sterp – simbol al zădărniceiei și al absenței facilitează comprehensiunea poeziei philippidiene. Alexandru A. Philippide construiește un univers în care frumosul și urâtul se află pe același palier, în care frumosul nu se poate contura decât prin îngroșarea urâtului. Este un mecanism pe care Philippide, pe urmele lui Arghezi, îl folosește pentru a stimula reacția omului pus în fața grotescului. O reacție care este mult mai fecundă, mai autentică căci, urâtul întotdeauna șochează. Așadar, observăm încă de la început o întenebrare a atmosferei lirice philippidiene, unde pustiul devine toposul fundamental. Observăm într-un poem precum *Apus de toamnă* chiar și agonia soarelui: „Bătrânul soare orb trăiește încă?” Simbolul luminii se desfășoară la Alexandru A. Philippide în spiritul unei viziuni de tip heraclitian, unde totul este facere și des-facere, de la „îndemnul de aur și lumină” până la „amurgul aiurit de vânt și ciori”, obiectul purtând în germene contrariul său. Lumina se manifestă ca o realitate a cosmosului și ca o realitate a omului, dar în această urmă formă ea se comportă ca „moment” al duratei, cu precedente în formele opuse, ale tenebelor și cu un viitor destinat inexorabil morții. La nivelul lumii umane, devenirea ia înfățișări dramatice, anxioase, intensifică iluzia și sentimentalizează eșecul. Aflat în cuplu cu lumina, întunericul conferă semnificațiile sale în primul rând poetului. El este cel care se simte posesorul unor „lacrimi mari de întuneric”. Nu e o abstracție, ci pustiul subiectiv traversează spațiul philippidian. Poetul amintește de sentimentul zădărniceiei, unde nu există nimic compensatoriu: „Mi-e dat să-mi caut timpul zburdând din eră-n eră / Și să colind, eratic, prin secolii glodoși. / Tot ce-i contrast m-atrage, și-n mine, ca-ntr-o seră, / Cresc brazii nalți alături de cactușii buboși.” (*Frontispiciu*). Totul în lirica philippidiană este construit din imagini proiective, avertizatoare, hașurate de umbrele sfârșitului.

Dacă prin estetica urâtului Arghezi „intuia posibilitatea de a face să țâșnească frumosul artistic din urâtul natural, de a făuri valori estetice din materiale inferioare, disprețuite” (MICU, 1965, p. 149), urâtul din lirica philippidiană contribuie la îngroșarea unor detalii care duc înspre deformare, grotesc, monstruos. Această plăcere de a dezarticula lumea și de a o reconstitui apoi, aduce poemelor lui Alexandru A. Philippide o undă de revoltă, în care totul e amenințat cu desfacerea, cu dezmembrarea.

În fapt, aflăm că în poezia *Cel din urmă om*, chipul acelui om sfârșit ne apare ca o imagine reprezentativă pentru întreaga umanitate („îl poți vedea în fiecare oglindă”): „În fața găurită de vărsat / Nasu-i moale, lung și straniu. / Înăuntru-n dosul feței tupilat, / Gândul trebuie să crească, / Ca o inimă sub craniu.” Este, fără îndoială, o imagine răsturnată a tiparelor clasice și a unei ordini prestabilite. În noua lume a lui Alexandru A. Philippide, această figură hidoasă a celui din urmă om nu reprezintă decât imaginea apocaliptică a sfârșitului lumii, a dezordinii și a efectului de șoc: organele, membrele sunt inversate, sunt substituite de alte funcții, iar oroarea nu întârzie să apară.

Deși apropierea de poezia baudelairiană este evidentă, există unele similitudini între poezia lui Alexandru A. Philippide și cea a lui J. Laforgue sau E. Verhaeren. De ultimul l-ar apropia

într-adevăr surprinderea acelei „vigori și violențe a vieții obișnuite, căreia i se imprimă o viteză cinematografică”, cum observa Aldous Huxley într-un eseu consacrat poetului flamand. Numai că Philippide nu realizează un simplu epigonism, ci integrează elementele de atmosferă ale viziunii sale sub spectrul dezintegrării: „În urma mea, orașul, ca o fiară / Cu solzi de smoală și aripi de fum, / Își clocotea urgia seculară. / (...) Lăsasem în orașul de piatră și metal / Biserici proaspete de cărămidă / Cu-nfățișare roșă de spital / Și clopote ce sună cu scârbă și obidă.” (*Ceasul greu*).

Aceste viziuni apocaliptice se articulează mai pregnant într-o altă poezie a lui Alexandru A. Philippide – *Uzina*: „Ciclopi cu măruntaiele de foc, furnale-adânci / Își scuipă-ucigătoarea lor lumină. / Spinările-ncordate luminează ca niște stânci, / Și pielea asundă-n stropi fierbinți benzină. / Gând și oțel, unul în altul scurmă, / Și iadul urlă, până când, grăbit, / Trâmbiți de soare cresc la răsărit/ Ca prevestirea unei judecăți din urmă”. După cum am menționat și anterior, Alexandru A. Philippide cultivă o poezie a contrastelor îngroșate, a trecerilor bruște de la sublim la terestru, de la azur la noroi. Atitudinea romantică își asimilează aici lecția lui Baudelaire, din ale cărui *Fleurs du Mal* poetul nostru a dat, în 1934, o culegere admirabilă de *Flori alese*. Această tendință de a familiariza universul metaforic cu fascinația urâtului, Alexandru A. Philippide, după Arghezi, o transformă în principiu al poeticii sale. Imaginile se încheagă din senzația aceasta a aliajului ciudat pe care îl realizează viața între străluciri astrale și imondicii. Ea e un „râu”, cu „ceru-ntors pe dos” și unde, noaptea „se scaldă stelele și strigoi.” Visătorii au „aripi de nouri” și „inimi de argilă”. Pietrele sunt „scuipate”-n drum și „sărutate”-n temple. Vântul dezmiardă mocirla „cu foșnete duioase, / Și Soarele-i frământă cu aur mărul des...” Astrul zilei „se sparge-n ceafa zării” ca o „bubă rea”. Autodefinirile, la care-l conduc pe poet cufundările înlăuntrul său, oscilează și ele între aceste impulsuri contradictorii. Alexandru A. Philippide notează: „Dacă-aș fi vrut (pe vremea când visam) / Să fi fost altfel decât sunt, / Aș fi vrut să mă fi născut pământ, / Cu răme-n mine, rădăcini, și iarbă / Pe fruntea mea boltită către soare. / Sau, poate... aș fi vrut să mă fi născut soare...” (*Schiță pentru un autoportret*).

Spectacolele pe care și le proiectează poetul nu sunt nicidecum delectabile. Materiile pe care le dispune în universul său imaginar au fost parcă de mult supuse uzurii. Prin opacitatea acestor substanțe nu străbate nicio lumină, realul e degradat, aparențele sale sunt jalnice. S-ar părea că în această lume a urâtului, făptura care stă la pândă are chipul hidos al celui din urmă om. Și ne putem întreba dacă acele peregrinări ale poetului să fie oare ca o pedeapsă a vizionarului prea curios, a poetului care a coborât *ad infernos*? Sau poate fi o sancțiune a esteticului, a poeticului sau o condamnare a celui care se complăce în propriile viziune, după cum ne spune chiar poetul: „Să mergem către zările urâte / Și să scăpăm de grija de-a dori!” (*Seara cu fulgere*).

BIBLIOGRAFIE

- ARION, George, *Interviuri*, II, București, Editura Eminescu, 1982
 MICU, Dumitru, *Opera lui Tudor Arghezi. Eseu despre vârstele interioare*, Editura Pentru Literatură, 1965
 MOUTSOPOULOS, Evangelos, *Categoriile estetice*, traducere de Victor Ivanovici, introducere de Constantin Noica, București, Editura Univers, 1976
 PHILIPPIDE, Alexandru, *Aur Sterp*, Iași, Editura Viața Românească, 1922
 PHILIPPIDE, Alexandru, *Stânci fulgerate*, București, Editura Cultura Națională, 1930
 PHILIPPIDE, Alexandru, *Visuri în vuietul vremii*, București, E.S.P.L.A., 1939
 PHILIPPIDE, Alexandru, *Studii și eseuri*, vol. III, București, Editura Minerva, 1977
 POE, Edgar Allan, *Principiul poetic*, București, Editura Univers, 1971
 ROSENKRANZ, Karl, *O estetică a urâtului*, Editura Meridiane, 1984

**II. GERMANIC LANGUAGES AND CULTURES /
ROMANIAN LANGUAGE AND CULTURE /
CULTURES ET LANGUES GERMANIQUES /
CULTURE ROUMAINE /
LIMBI ȘI CULTURI GERMANICE /
LIMBĂ ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ**
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Rodica Teodora BIRIȘ

A HISTORICAL JOURNEY: GREAT BRITAIN IN THE INTERWAR PERIOD

UN PÉRIPLÉ HISTORIQUE : LA GRANDE-BRETAGNE DANS L'ENTRE-DEUX-GUERRES

UN PERIPLU ISTORIC: MAREA BRITANIE ÎN EPOCA INTERBELICĂ

Lect. univ. dr. Florina CODREANU

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Bulevardul Muncii 103-105, Cluj-Napoca, 400000

E-mail: florina.codreanu@lang.utcluj.ro

Abstract

Promoting at the European level a politics of tolerance and reconciliation, the case of Great Britain after the World War I unfolds a political program dedicated to the economic recovery and the internal regulation with the express purpose of avoiding a potential national ruin. The present paper follows, more descriptively than analytically, the way in which the interwar parliamentary democracy consolidated on the foundations of an unwritten constitution, the common law and the coherent separation of state powers. The role of the prime minister is more important than ever since he embodies the bond between the king and the cabinet, along with the role of the parliament which guarantees the representativity of the people through the introduction of direct election. Our endeavour casts light upon the weakness of the British democracy in the interwar period, obsessed by the home situation and the preservation of balance of world power, which loses sight of the obvious lack of correspondence between the ideal of peace from home and the national ideals across the world, either justified or extremist. Moreover, the long-lasting imperialist mentality would not limit the colonial desire for self-determination.

Résumé

En encourageant à l'échelle européenne une politique de tolérance et de réconciliation, la Grande-Bretagne d'après la Première Guerre mondiale offre un modèle politique dédié à la reconstruction économique et au rétablissement intérieur pour éviter sa propre ruine. Notre article envisage d'une façon plutôt descriptive qu'analytique, la manière dont s'est renforcée la démocratie parlementaire dans l'entre-deux-guerres, fondée sur l'absence d'une constitution écrite, sur le droit coutumier ainsi que sur une séparation cohérente des pouvoirs dans l'État. Le rôle du premier ministre est plus important que jamais, puisqu'il représente le lien entre le roi et le cabinet, l'objectif final étant d'introduire le vote direct. Notre démarche veut faire la lumière sur la faiblesse de la démocratie britannique dans l'entre-deux-guerres, obsédée par la procédure nationale et le maintien de l'équilibre des forces dans le monde, en perdant de vue le fait que peut-être l'idéal de paix de chez nous ne correspond pas aux idéaux nationaux du monde. En outre, la pérennisation d'une mentalité impérialiste ne limitera pas le désir d'autodétermination des peuples colonisés par les Britanniques.

Rezumat

Promovând pe plan european o politică a toleranței și a împăcării, Marea Britanie de după primul război mondial oferă un model de politică închinat refacerii economice și restabilizării interne în vederea evitării unei potențiale ruinari. Lucrarea de față urmărește mai mult descriptiv decât analitic felul în care s-a consolidat democrația parlamentară interbelică bazată pe lipsa unei constituții scrise, pe dreptul cutumiar și pe separarea coerentă a puterilor în stat. Rolul primului ministru e mai important ca niciodată, reprezentând liantul dintre rege și cabinet, deopotrivă cu rolul parlamentului care girează reprezentativitatea poporului prin introducerea votului direct. Demersul nostru pune în lumină slăbiciunea democrației britanice în perioada interbelică, obsedată de cauza internă și menținerea echilibrului puterii în lume, care pierde din vedere că idealul pacifist de acasă nu corespunde idealurilor naționale din lume, fie ele îndreptățite sau extremiste. Mai mult, permanentizarea unei mentalități imperialiste nu va limita dorința de auto-determinare a popoarelor colonizate de britanici.

Keywords: war, parliamentary democracy, political power, unwritten constitution, imperialism

Mots-clés: guerre, démocratie parlementaire, pouvoir politique, constitution non-écrite, impérialisme

Cuvinte-cheie: război, democrație parlamentară, putere politică, constituție nescrisă, imperialism

Introducere

În perioada interbelică, democrațiile occidentale au promovat o politică conciliatoristă bazată pe valorificarea efectelor păcii în opoziție inerentă cu emergența sistemelor totalitare de tip nazist sau fascist bazate pe agresivitate și înarmare continuă. Poziția Marii Britanii în această perioadă e una de consolidare a securității naționale prin proiecte sociale și economice, dincolo de transformările politice care se vor produce prin intermediul celor dintâi. Visul spulberat de reîntoarcere la starea de dinaintea războiului, când orașul Londrei funcționa ca centru financiar al economiei globale, va fi înlocuit cu măsuri rapide și eficiente: „Națiune cu un caracter prea original pentru a fi sensibilă la înrâuriri din afară, ea a găsit pentru problemele epocii soluții adaptabile naturii sale.” (MAUROIS, 1970, p. 299). În mod paradoxal, războiul a adus beneficii democrației, făcând din Marea Britanie o societate mai democratică prin unirea eforturilor și solidaritatea socială exersate odată cu intrarea în război. Mai mult, anii douăzeci și treizeci ai secolului XX sunt revelatori pentru felul în care o democrație a știut să facă față unei noi lumi, reconfigurate de criză și depresie, fără a cădea în extremismul politic ce a distrus democrația în marea parte a Europei. Astfel, în anii treizeci Marea Britanie este o democrație parlamentară stabilă în acord cu tradiția parlamentarismului britanic, dar și sensibilă la avansul luat de Partidul Laburist în dauna celui Liberal și la reafirmarea monarhiei ce va atinge punctul culminant în abdicarea regelui Eduard al VIII-lea în 1936.

Sistemul constituțional

Adoptând cu succes regimul de guvernare parlamentar la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Marea Britanie se va afirma pe harta monarhiilor europene ca model clasic de transferare a puterilor regale în mâinile Guvernului, crescând responsabilitățile primului ministru, care la rândul său răspunde de numirea membrilor guvernului, de demisia sau schimbarea atribuțiilor ce le revin acestora. Prin controlul exercitat asupra miniștrilor, primul ministru reprezintă mediatorul direct dintre aceștia și monarh, asigurând ducerea la îndeplinire a funcției executive.

În lipsa unei Constituții scrise, practica parlamentară are rolul de a completa actele de garantare a drepturilor și libertăților în domenii de importanță națională. Dreptul cutumiar bazat pe responsabilitatea colectivă a Cabinetului și pe cea individuală a miniștrilor are avantajul autoreglării prin practică și exercițiu constituțional fără necesitatea confirmării scrise. Totodată, limitarea prerogativelor regale, dincolo de faptul că a deresponsabilizat monarhul în acord cu tradiția conform căreia acestuia nu i se poate imputa nimic greșit¹, a dus la creșterea importanței Parlamentului, în speță a Camerei Comunelor a căror membri sunt aleși prin vot direct, astfel încât teoretic poporul poate conduce prin reprezentare. În ceea ce privește Camera Lorzilor, a două componentă a Parlamentului, acesteia îi revine rolul consultativ și revizionist în îndeplinirea funcției legislative.

În sfârșit, controlul asupra guvernului pentru situații deosebite nu e realizat direct de către Parlament, ci e încredințat în mod singular în Europa unei instanțe independente alcătuite din juriști (*Tribunal of Inquiry*). Acest lucru se realizează din anul 1921 și urmărește scoaterea de sub influența partidelor politice a cercetării activității executivului. Cu toate acestea, Parlamentul poate înființa comisii de anchetă având ca mandat investigarea unei probleme pe modelul unei instanțe judecătorești. De asemenea, există comisii permanente în Camera Comunelor care decid legalitatea unei acțiuni. Una peste alta, separația principalelor puteri în stat nu e doar funcțională, ci fiecare putere susține crearea unor condiții propice de reglare reciprocă și prefacere constituțională adaptată timpului și nevoilor curente.

Deopotrivă cu evoluția democrației, ritmul avansului constituțional a fost resetat tot de război, în cursul anilor 1914-1918, prin reglarea tuturor activităților în măsură să asigure victoria mult dorită. De la forța umană, producția industrială, aprovizionarea cu hrană, la transportul naval, guvernul le-a așezat pe toate sub direcția sa: „Autoritatea a fost concentrată într-un cabinet intern sau «de război», rupt de rutina administrativă și însărcinat cu conturarea unui program politic de care acțiunea fiecărui departament era legată.” (tr. n.) (KEIR, 1947, p. 458). Printre schimbările cele mai pregnante, abandonarea reprezentării intereselor în favoarea reprezentării proporționale cu populația, înlăturarea restricțiilor de avere sau sex pentru a intra în Camera Comunelor, cât și instaurarea treptată² a votului universal pot fi amintite în perioada de față. Universalizarea votului în rândul populației masculine avea să crească masa electorală de la sub opt milioane la peste douăzeci și unu de milioane. Cu 615 membri din anul 1920, Camera Comunelor își desfășura activitatea în calitate de cel mai important for decizional în stat întrucât reprezenta direct interesele electoratului de al cărui consimțământ depindea în exercitarea atribuțiilor.

Îmbinând dreptul statuar învederat în rezolvarea unor situații de criză care premereg adoptării unei poziții comune, prin urmare exemplare, cu dreptul jurisprudențial care se reazămă pe existența unui precedent în rezolvarea unor cazuri ulterioare, și cu obiceiul constituțional bazat pe norme și reguli transmise de la o generație la alta, constituția nescrisă a Marii Britanii oferă modelul unei organizări statale în egală măsură originală și transparentă, consfințind un stadiu de dezvoltare socială, economică și politică, mult evoluat prin comparație cu democrațiile continentale.

Evoluția regimului politic

Dacă datorită războiului, regimul politic britanic pusese accent pe ferocitatea intrinsecă a ministerului de război, avându-l ca premier pe liberalul David Lloyd George (1916-1922), odată cu terminarea războiului, prudența ministerului de finanțe ocupă prim planul vieții politice. Totodată, partidul liberal vechi de trei secole (v. whig) își semnează dispariția³ pe fondul creșterii partidului laburist, la origine socialist și muncitoresc, dar în prezent primind în rândurile sale inclusiv

¹ Imunitatea suveranului e transcrisă în maxima clasică a legii engleze: *The King Can Do No Wrong!*

² În 1918 se dădea drept de vot tuturor bărbaților peste douăzeci și unu de ani și femeilor peste treizeci de ani prin *Representation of the People Act* pentru ca peste zece ani, în 1928, femeile cu drept de vot să aibă aceeași vârstă cu bărbații.

³ „Partidul liberal era scindat și distrus, și nu și-a mai câștigat niciodată importanța, deoarece partidul laburist i-a luat locul pas cu pas în alegerile următoare.” (TREVELYAN, 1975, p. 821)

intelectuali liberali cu înclinație spre reprezentarea maselor în chestiuni de muncă, șomaj sau repartitia bunurilor. Desigur că rolul sindicatelor (*trade unions*) în această perioadă e mai pregnant ca niciodată.

În termeni generali, în perioada interbelică, economicul decide politicul. Astfel, o creștere economică foarte scurtă după primul război mondial va aduce, în 1921, nu mai puțin de două milioane de muncitori fără loc de muncă și doar în 1940 șomajul național va scădea sub un milion pentru prima dată în decurs de douăzeci de ani. Toate hotărârile de natură politică, implicit guvernarea prin rotație a partidului conservator (1922-1924-1929) și laburist (1924, 1929-1931), vor reprezenta urmarea imediată a situației economice, de la depresia industrială, criza prelungită din 1921 până în 1930, la scăderea comerțului extern în acord cu sărăcirea generală a lumii după ravagiile războiului.

Costul războiului ridicat în patru ani la un milion de morți și două milioane de răniți va fi completat de o datorie națională ce a crescut de la 650,000 de lire sterline la opt miliarde de lire sterline, din care 850 de milioane reprezentau datoria către Statele Unite ale Americii. Atât sacrificiile umane care trebuiau răscumpărate prin beneficii bănești, cât și cele financiare care erau acoperite doar într-o mică măsură de creșterea taxelor, se reflectau în opțiunile politice ce căutau evitarea ruinei bugetului. Întrucât menținerea valorii aur a lirei a dus la creșterea șomajului, abia în anii 1931-1935 are loc o redresare economică prin măsurile ministrului finanțelor Neville Chamberlain, dintre care se pot deduce trei metode importante: abandonarea valorii aur a lirei, renunțarea la liberul schimb prin introducerea unor tarife protecționiste și consolidarea unor economii și impozite adecvate. În plus, în calitate de prim ministru, începând cu anul 1937, conservatorul Neville Chamberlain va duce o politică de împăciuire, obsedată de menținerea echilibrului puterii în Europa prin intermediul Ligii Națiunilor.

De altfel, în toți anii de după război, se remarcă în politica dusă de Marea Britanie o doză prea mare de îngăduință față de agresivitatea în creștere a fascismului germano-italian, care desființa treptat echilibrul politic statornicit prin pacea de la Versailles din 1919. Lipsa de vigilență privind supravegherea democrației în Germania și transformarea Ligii Națiunilor într-un mecanism automat de producere a păcii și menținere a securității generale au fost blamate de majoritatea criticilor istorici: „politica engleză, a avut doar un singur merit, acela al bunăvoinței, dar n-a dat dovadă nici de prevedere și nici de fermitate [...] Astfel, mișcarea izolaționistă din America și mișcarea pacifistă din Marea Britanie, laolaltă, au lăsat omenirea pradă soartei sale, îngăduind «războiul inutil», cum l-a numit Winston Churchill.” (TREVELYAN, 1975, p. 823-824).

Cât privește existența pe teritoriul britanic a Partidului Comunist Englez, fondat în 1920, și a Ligii Engleze a Fasciștilor din anul 1932 – avându-l ca lider pe Oswald Mosley, chiar dacă influența lor a fost una proeminentă pe fondul creșterii popularității socialismului și marxismului, acestea nu produc fisuri profunde într-un regim preponderent democrat, fiind finalmente scoase în afara legii.

Imperiul britanic

E interesant de urmărit cum în toată această perioadă, în care dispar cele trei mari imperii, austriac, țarist și otoman, Imperiul Britanic depune eforturi considerabile de menținere a legăturilor, fie ele sentimentale, culturale sau practice, între membrele independente și egale ale Commonwealth-ului (dominioanele), precum și între Britania și coloniile sale (vezi *History of Britain & Ireland...*, 2011, p. 343). Organizarea la Wembley a Expoziției Imperiului Britanic (1924-1925) pentru a sărbători trecutul și prezentul imperial comun are un scop eminamente propagandistic, de reînviere a sentimentului imperial. Cu această ocazie, regele George al V-lea ține primul său discurs radiofonic, expoziția în sine având un succes covârșitor în ciuda găselnițelor de ordin clișeistic, cum ar fi modelul Prințului de Wales făcut din unt canadian. Tot în rândul agrementului nou instaurat și a valorificării timpului liber intră și organizarea companiei imperiale britanice de zbor, care oferă călătorii de lux spre toate destinațiile imperiului. De asemenea, în 1930 se organizează Jocurile Imperiului, unde crichetul e încărcat cu valori britanice semnificative. Nu în

ultimul rând, în 1932 are loc la Ottawa Conferința Economică a Imperiului Britanic prin care s-a instituit privilegiul imperial, încurajând comerțul în cadrul imperiului și înălțând bariere cu celelalte state prin tarife diferențiate.

Cu toate că pretenția de suprafață a Coroanei era aceea a unei misiuni de civilizare a dominioanelor albe (Australia, Canada, Africa de Sud și Noua Zeelandă) și coloniilor (India de Vest, S-E Asiei, Africa) în drumul lung spre auto-guvernare, după război sacrificiul uman comun nu a întărit legăturile cu guvernul britanic, ci dimpotrivă a crescut dorința de independență, la început a dominioanelor și apoi a Indiei. Așadar, cârmuirea britanică nu s-a confruntat cu un progres lent spre auto-guvernare după cum își propuse, ci cu o adevărată mișcare de independență fondată pe proteste. În 1926 se recunoaște în mod oficial independența dominioanelor: „egale în statut, în niciun fel subordonate una celeilalte... asociate în mod liber ca membre ale Commonwealth-ului britanic al Națiunilor” (tr. n.) (*Ibidem*), iar în 1931, are loc la Londra un congres asupra viitorului Indiei la care e invitat Mohandas Gandhi, conducătorul mișcării de independență a Indiei și un adevărat maestru al propagandei politice. Refuzul codului vestimentar occidental dă măsura gesturilor sale politice bine calculate, astfel încât, în 1935, în ciuda multor opoziții, Actul Guvernului Indiei trece de Parlament, conferindu-i-se Indiei auto-guvernarea într-o anumită măsură deoarece încă păstra controlul viceregelui Britaniei. Acesta era într-adevăr un compromis care nu a mulțumit pe nimeni și nu a rezolvat nimic, denunțând rasismul în acordarea auto-determinării populațiilor albe și reticența manifestă pentru extinderea dreptului la populațiile non-albe. În consecință, abia în 1945, presiunea de a pune capăt colonialismului a atins apogeul și în 1947 s-a format republica independentă a Indiei.

În ceea ce privește Irlanda, relația sa cu imperiul britanic a fost una dramatică, întemeiată pe scindare între nord și sud, între catolici și protestanți. În 1921, printr-un tratat, era înființat statul liber irlandez ca dominion, cele șase comitate din Ulster obținând un sistem de autonomie proprie și drept de reprezentanță în Parlamentul de la Westminster. Naționalismul catolic îndreptat împotriva protestantismului din Ulster, sprijinit de partidul conservator și armata britanică, a dus în prealabil la un război civil, dintre care cele mai notabile și mai sângeroase momente sunt *Easter Rising* (1916) și *Bloody Friday* (1920). Greșeala guvernului britanic de a executa după război cincisprezece lideri ai mișcării de eliberare a îngreunat și mai mult raporturile transformate nu de puține ori în atacuri teroriste.

Felul în care Marea Britanie a ales să-și gestioneze puterea politică între cele două războaie mondiale, ținând cont de siguranța pe care i-o conferea poziția geografică insulară, a fost în mod previzibil dictat de nostalgia imperială a trecutului⁴. Coroana, ca singur bun rămas valid în urma războiului, va dicta din umbră și în acest sens, fără a rămâne un simplu depozitar al unei puteri formale. Nu întâmplător, Winston Churchill – om politic de excepție și imperialist convins, va refuza să prezideze peste disoluția amânată a Imperiului Britanic.

⁴ „În lumea postbelică [după primul război mondial] nu parlamentul, ci coroana constituie legătura simbolică a imperiului, în loialitate și în lege.” (TREVELYAN, 1975, p. 816)

BIBLIOGRAFIE

- MAUROIS, André (1970): *Istoria Angliei*. Volumul II, București, Editura Politică
- KEIR, Sir David Lindsay (1947): *The Constitutional History of Modern Britain (1485-1937)*. Third Edition, London, Adam & Charles Black
- TAYLOR, A. J. P. (1975): *English History 1914-1945*. Penguin Books, London, Oxford University Press
- History of Britain & Ireland. The Definitive Visual Guide* (2011), Sir Barry Cunliffe, Eric Evans, Kenneth Morgan, Miri Rubin (Eds.), London, Dorling Kindersley
- TREVELYAN, G. M. (1975): *Istoria ilustrată a Angliei*. În românește de Florica-Eugenia Condurachi și Dan Hurmuzescu, București, Editura Științifică

**III. SLAVIC LANGUAGE AND CULTURE –
ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE /
LANGUE ET LITTÉRATURE SLAVE –
LANGUE ET CULTURE ROUMAINE /
LIMBĂ ȘI CULTURĂ SLAVĂ –
LIMBĂ ȘI LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:
Virginia POPOVIĆ**

THE ROLE OF THE ARAD BOOKSELLERS *GEBRÜDER BETTELHEIM* ON THE CULTURAL DEVELOPMENT IN VELIKI BEČKEREK

ROLUL LIBRARILOR ARĂDENI *FRAȚII BETTELHEIM* LA DEZVOLTAREA CULTURII ÎN BECICHECUL MARE

Conf. univ. dr. Ferenc NÉMETH

University of Novi Sad,
Hungarian Language Teacher Training Faculty, Subotica
E-mail: ferenc.nemet@magister.uns.ac.rs

Conf. univ. dr. Virginia POPOVIĆ

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy,
Department of Romanian Studies
E-mail: popovic.virdjinija@ff.uns.ac.rs

Abstract

Just before the outbreak of the Hungarian Revolution in 1848, which historiography also calls the Reformation Age due to the awakening of national consciousness, development of civil society and culture, in Veliki Beckerek, headquarters of Torontal County, in May 1843 the brothers Bettelheim opened their company (the first bookstore in the city), called Arad book-publishing house Gebrüder Bettelheim. In a very short time, they started a literary publishing house in the town on Begej, the first private lending library (1852), which became a reliable supplier to the Veliki Beckerek's civic readership, advertising that they can obtain any printed book, newspaper or magazine in the area. The county procured through it office supplies for the county administration. The activity of the Bethlehem family was significant and pioneering in that in 1843 there was no printing house, publishing activity or public library in Veliki Beckerek, so in the middle of the 19th century this company was the leader in spreading the culture of books, written words and enlightenment in the city, including and connecting by their activity mentioned provincial cultural milieu on the edge of Hungary to the European cultural and literary trends. This paper tends to presents precisely this praiseworthy, largely unknown cultural role of the Bettelheim brothers to promotion and development of the book in Banat.

Rezumat

Înainte de izbucnirea Revoluției maghiare din 1848, pe care istoriografia o numește și Epoca Reformei datorită trezirii conștiinței naționale, dezvoltării societății și culturii, în mai 1843 Frații Bettelheim au deschis o librărie și o editură în sediul comitatului Torontal, Becicherecul Mare. În foarte puțin timp, în orașul de pe Bega a început să funcționeze și prima bibliotecă privată de împrumut (1852), devenind astfel furnizori de încredere pentru cititorii vienezi, cu posibilitate de achiziționare a orice carte tipărită, ziar sau revistă din țară și străinătate. Datorită acestei librării (mai târziu și bibliotecii) au putut fi achiziționate materiale de birou pentru administrația comitatului Torontal. Activitatea familiei Bettelheim a avut o mare importanță, mai ales că până în 1843 în această regiune nu exista nicio tipografie, nicio activitate publicistică sau bibliotecă publică. Importanța librarilor Bettelheim și a companiei lor era una majoră, fiind mai întâi purtătoarea

răspândirii culturii, a cuvântului scris în Becicherecul Mare la mijlocul secolului al XIX-lea, dar mai ales prin activitatea acestei companii, viața culturală de la marginea Ungariei a putut să se sincronizeze cu tendințele literare și culturale europene din această perioadă. Prin această lucrare vom încerca să prezentăm rolul cultural, al companiei Gebrüder Bettelheim în această parte a Banatului.

Keywords: *Arad, Veliki Beckerek, Bettelhem Brothers Book Publishing House, book culture, beginnings of publishing in Veliki Beckerek*

Cuvinte-cheie: *Arad, Becicherecul Mare (Veliki Bečkerek), activitatea editorial-publicistică a fraților Bettelheim, cultura cărții, începuturile editoriale*

Despre istoria librarilor și editurilor bănățene în secolul al XIX-lea nu avem prea multe informații, mai ales că sursele sunt în general scrise în limba germană sau maghiară și cercetătorii care nu cunosc bine aceste limbi sunt nevoiți să se bazeze pe surse deja existente în limbile pe care le cunosc. În cazul de față, autorii, fiind cunoscători ai limbii maghiare au putut cerceta documentele din arhiva istorică a orașului Becicherecul Mare, (Veliki Bečkerek, Nagybecskerek, Groß-Betschkerek). Prin prezenta lucrare autorii au dorit să scoată în lumină unele informații mai puțin cunoscute despre librării arădeni care au contribuit la dezvoltarea culturii în Becicherecul Mare, oraș din județul Torontal, astăzi cel mai mare oraș din Banatul sârbesc central.

În urma alipirii județului Torontal Ungariei, mai precis după anul 1779, orașul din Banatul sârbesc central Becicherecul Mare, devenind sediul acestui district a început brusc să se dezvolte atât din punct de vedere economic, cât și spiritual, datorită faptului că aici a fost concentrată viața politică și spirituală precum era sediul administrației județene și al diverselor servicii județene, dar mai ales aici a fost locul de întâlnire al intelectualilor, a notarilor provinciali, proprietarilor de terenuri și a funcționarilor publici. Acest rol central al orașului de pe Bega s-a intensificat în primele decenii ale secolului al XIX-lea, iar paralel cu aceasta s-a dezvoltat și acest oraș bănățean (NÉMETH, 2015, p. 569). În anul 1832, a fost fondat primul cazinou civic (care avea și o bibliotecă de împrumut de tip închis pentru membrii săi), în 1837, cel de-al doilea cazinou, pe când în 1839 orașul a primit și o clădire de teatru și un gimnaziu maghiar. Ceva mai târziu, în 1846/47 a fost înființat Gimnaziul Piarist și în noiembrie 1847 a început să funcționeze tipografia lui Franz Paul Pleitz (1805-1884), care răspundea nevoilor tipografice locuitorilor din această parte a Banatului (*Ibidem*). Toate acestea au făcut ca orașul să se dezvolte într-un ritm accelerat, devenind în jurul anilor 1840 un oraș frumos și modern.

Fenyés Elek într-un articol afirmă că în 1839 „Becicherecul Mare este un oraș foarte plăcut, centrul districtului Torontal, lângă Bega navigabil (...). Casele lui sunt în mare parte acoperite cu țigle, iar străzile sunt frumos amenajate. Are cinci biserici, sediul comitatului Torontal, în care s-au ținut sesiunile și ședințele de judecată; un oficiu poștal, o salină, două cazinouri, un teatru, două farmacii și o fabrică de bere. A numărat 15.544 de locuitori, din care 3.968 de religie greco-catolică, 604 evangeliști, 66 de religii reformate, 10.398 de ortodocși și 508 de evrei. Aceștia a fost sârbi, nemți, maghiari, români, slovaci și bulgari. A avut un comerț dezvoltat cu bovine și piele proaspătă; aici s-au stabilit numeroși meșteri. (...) Plantația de duzi este cea mai frumoasă din toate orașele județului; are și pădurea sa proprie.” (FÉNYÉS, 1839, p. 386).

În acea perioadă de creștere economică și culturală a orașului, a fost deschisă prima librărie din oraș. În luna mai 1843 pe strada principală, în așa-numita Casa lui Fetter (casa familiei Fetter) a fost deschisă o librărie a fraților Bettelheim (*Gebrüder Bettelheim; FP Bettelheim, Buch-, Kunst-, Papier-, Schreib- und Zeichen-Requisiten-Handlung*) (Németh 1985: 19). Această familie ebraică a venit în Becicherecul Mare în anul 1840, pe vreme când comunitatea ebraică a numărat aproape 500

de suflete (Ibidem). Era o familie cunoscută de evrei din Požun (Bratislava), a cărei membrii, începând cu secolul al XVIII-lea au avut un rol important în comunitate, dar și mai larg (UJVÁRI, 1929, p. 114-115). Astfel, la începutul secolului al XIX-lea, membri familiei Bettelheim s-au aflat la Arad, unde au deschis în anul 1825 o librărie care a funcționat destul de bine în această perioadă.¹ Pe o ramură a arborelui genealogic al familiei lor, găsim și unele rude din Becicherecul Mare, familia comercianților Fetter: Šalamon și Regina Fetter, care erau rude apropiate cu librării arădeni. Dintr-un document care datează din 3 iulie 1856 vedem că Šalamon Fetter este fratele lui Johan Bettelheim (tatăl fraților Bettelheim), care, între timp, și-a schimbat numele în Fetter în 1840 atunci când a trecut la catolicism, ceea ce înseamnă că frații Bettelheim (Franz, Paul și Moric) au fost nepoții de frate ai lui Šalamona Fetter.² Tot acest document confirmă că unul dintre frați, Franz, a muncit în Becicherecul Mare începând cu luna mai 1843 (chiar dacă, din alt izvor vedem că aici a muncit din februarie 1843).³ Librăria și tipografia cu numele *Gebrüder Bettelheim* a funcționat la Becicherecul Mare între anii 1843 și 1850, iar începând cu 1851 a funcționat sub numele lui Franz Paul Bettelheim (*F. P. Bettelheim, Buch-, Kunst-, Papier-, Schreib- und Zeichen-Requisiten-Handlung*).⁴

Becicherecul Mare în anii 1840, deși era un centru județean, nu avea propria librărie. Franz Paul Bettelheim a venit din Arad în orașul de pe Bega cam pe la sfârșitul anului 1842 sau la începutul anului 1843, unde a început activitatea sa de librar. Despre începuturile activității companiei înainte de luna mai 1843, aflăm din scrisoarea lui Bárany Ágoston trimisă lui Ferenz Toldi, în care, pe 13 februarie 1843, relatează că „achiziționarea cărților în Becicherec nu a fost așa de grea deoarece un librar care nu era de religie creștină a deschis o librărie care funcționează fără prea multe greutăți.” (NÉMETH, 1984, p. 18).

În perioada când frații Bettelheim au deschis prima lor librărie (1843) la Becicherecul Mare, a funcționat și librăria lor din Arad, înființată încă în anul 1825.⁵ De pe facturile emise de ei răsfoite de autorii acestei lucrări în Arhiva istorică a orașului Zrenianin, putem citi că cititorii prin intermediul acestor librării au putut să se aboneze la „orice revistă din țară și străinătate” și că „fiecare revistă din țară și străinătate este expediată cititorilor destul de repede” datorită librăriei Bettelheim. Despre oferta lor de carte aflăm că în librărie s-au putut achiziționa „diferite genuri de publicații științifice și școlare; ediții religioase; cărți de rugăciune a diferiților editori; lucrări din domeniul sănătății, dreptului și economiei; cărți pentru tineri de diferite vârste; beletristică; ediții reprezentative de artă; gramatici și dicționare în diferite limbi; tăblițe pentru caligrafie și planșe pentru desenat.”⁶ În prima jumătate a secolului al XIX-lea, o librărie cu o ofertă atât de ramificată și bogată nu putea fi menținută decât cu legături excelente de afaceri interne și externe pe care frații Bettelheim le-ar fi avut deja de mult timp. În documente mai citim că: „datorită numeroaselor conexiuni pe care le deținem, toate operele literare publicate în limbi iluminate pot fi procurate de la noi și la un preț accesibil”⁷. Toate aceste informații nu erau o simplă reclamă, ci compania le-a putut realiza în realitate.

Compania arădeană Bettelheim a început cu activitatea publicistică încă în anul 1890. În *Bibliografia cărților maghiare*, editată de Géza Petrik, sunt incluse aproximativ 30 de cărți publicate de frații Bettelheim⁸, din care doar una a fost publicată înainte de revoluția maghiară, în 1845 și anume cartea *Aradi úszómester [Învățătorul arădean de înot]*. Celelalte cărți au fost

¹ *Adressbuch*. Wien, 1882. 5.

² Informații din arhiva familiei Bettelheim (proprietate privată).

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ A vedea facturile familiei Bettelheim din Arhiva Istorică a orașului Zrenianin.

⁶ *Ibidem*

⁷ *Ibidem*

⁸ *Bibliografia maghiară 1712-1920*. Bibliografie retrospectivă a lui Géza Petrik cu adăugiri de Sándor Kiszlingstein, Sándor Kozocsa, Budapesta: Biblioteca Națională Széchényi.

publicate abia între 1855 și 1889.⁹ Acest lucru mărturisește și faptul că epoca de aur a companiei Bettelheim a fost prin anii 1860. Cărțile pe care le-au publicat au fost în mare parte cărți școlare și hărți care s-au folosit în învățământ și anume: *Dics-énekek [hymnuszok] folyó beszéd gyermekek számára / Cântece de laudă [imnuri] pentru copii*, Arad, 1855; Baló Benjámin: *Kereszténytan 9-14 éves ref. gyermekek számára / Creștinismul pentru elevii de vârstă 9-14 ani*, Arad, 1856; Csik János: *Vezérkönyv a méter-rendszer tanításához / Manual pentru funcționarea sistemelor de măsurare*, Arad, 1875; Kacziány Nándor: *A magyar népalkotmány vázlata felelős minisztériummal és megyei önkormányzattal közjogi szempontból tekintve / Proiectul constituției maghiare și autonomia județeană din punct de vedere al dreptului public*, Arad, 1867; Záray Ödön: *Magyar nyelvtan / Gramatică maghiară*, Arad, 1870; Sziklay Mária: *A természetrajz elemei leányok számára / Elemente ale naturii pentru fete*, Arad, 1872; Záray Ödön: *Népiskolai földirat / Geografie pentru școala populară*, Arad, 1874); ediții științifico-populare și distractive pentru tineri (Ördög Endre: *Kenderessi Pozdorja Boldizsár utazása a hatodik világrészben / Călătoria lui Kenderessi Pozdorja Boldizsár în a șasea parte a lumii*, Arad, 1860; Kovács József: *Egy magyar amazon / Amazonul maghiar*, Arad, 1869); calendare populare în tiraj mare (*Aradi utasító Naptár 1856-1861*); diferite opere literare (*Sükösd Sámuel emléke egyházi beszédeiből / Discursurile bisericești ale lui Sükösd Sámuel*, Arad, 1858; Tusnádi: *A székegyház s egy régi baj / Secuii sunt un vechi necaz*, Arad, 1863; Gyöngyössi Rezső: *Költemények / Poezii*, Arad, 1870). Pe lângă aceste titluri, începând cu anul 1861 frații Bettelheim au publicat și cotidianul în limba maghiară *Alfeld (Alföld)*.¹⁰

Activitatea lor de librari și editori confirmă și faptul că mai mulți ani au fost comisari pentru vânzarea cărților apărute la Editura Universității Regale de la Buda, precum și a prestigioasei librării și edituri din Budapesta ale lui Robert Lampel. (MÉSZÁROS, 1989, p. 86-110). Frații Bettelheim au fost implicați în activități sociale, unde au trimis ajutoare și au donat bani în scopuri utile. În anul 1860 a fost lansată o acțiune pentru scăderea prețurilor manualelor și ustensilelor școlare în ziarul *Vasárnapi Ujság*, pentru ca acestea să fie disponibile tuturor, imediat au și anunțat că au redus și prețurile publicațiilor lor.¹¹ La fel, când a fost inițiată acțiunea de strângere de fonduri pentru construcția palatului Academiei Maghiare de Științe în anul 1860, Jula Bettelheim din Arad a donat „172 de forinți, două monede de aur și un taler”¹², iar Franz Paul Bettelheim din Becicherecul Mare doi forinți.¹³

Încă de la începutul activității sale, Editura *Gebrüder Bettelheim* din Becicherecul Mare a încercat să câștige încrederea celor doi clienți importanți: administrația comitatului Torontal și a Consiliului municipal al orașului Becicherecul Mare. Conform materialului de arhivă consultat, am aflat că frații Bettelheim au și reușit acest lucru, fiind păstrate facturi emise celor doi clienți, care se referă la vânzarea materialului de birou și diverse formulare tipărite.¹⁴ În această perioadă cei doi frați controlau complet comerțul cu carte nu numai în Becicherecul Mare, ci și într-o bună parte a Banatului. Un lucru important a fost că datorită lor s-au înmulțit cărțile autorilor bănățeni, în special ale autorilor din Becicherecul Mare. Am amintit mai sus una dintre cele mai cunoscute cărți, *Aradi Úszómester [Învățătorul arădean de înot]* din 1845, de pe coperta căreia citim că localitățile unde a fost publicată cartea sunt Arad și Becicherecul Mare, iar editura este cea a fraților Bettelheim.¹⁵ Această carte este de o mare importanță, ea fiind prima carte de specialitate despre înot în limba maghiară. Chiar dacă pe copertă nu se găsește numele autorului, conform opiniei lui Jena Bako, această lucrare a fost Peter Vajda (BAKÓ, 1986, p. 174-175), un învățător din Szarvas (acum

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ *Vasárnapi Ujság*, 12. aug. 1860

¹² *Vasárnapi Ujság*, 24. jun. 1860

¹³ *Vasárnapi Ujság*, 29. jul 1860

¹⁴ Trecerea în revistă a proceselor-verbale al sesiunii economice a orașului Becicherecul Mare, 1846/nr. 1254, nr. 1503.

¹⁵ *Bibliografia Maghiară 1712-1920*. Petrik Géza retrospectiv bibliografică Kiszlingstein Sándor, Kozocsa Sándor, valamint az Országos Széchényi Könyvtár kiegészítéseivel. Budapest / Bibliografie retrospectivă a lui Géza Petrik cu adăugiri de Sándor Kiszlingstein, Sándor Kozocsa și Biblioteca Națională Széchényi, Budapesta

localitate maghiară în Croația). În introducere, autorul îi încurajează pe cititori să „grăbească la piscina civică din Arad și imediat să învețe să înoate acolo, conform instrucțiunilor din această broșură” pentru că „înotul permite corpului să se miște liber și confortabil așa cum pot face doar păsările în zbor.” (*Ibidem*). Această lucrare în cele 13 capitole explică înotul, metodologie care, din punct de vedere profesional este valabilă și astăzi. (*Ibidem*).

Una dintre activitățile companiei înainte de 1848 a fost achiziționarea manualelor, care era una din cele mai profitabile activități, mai ales din toamna anului 1846, când a fost deschis Gimnaziul Piarist în Becicherecul Mare, elevii fiind aprovizionați cu manuale chiar din librăria lor (NÉMETH, 1995). Sezonul de vânzare a manualelor a început de obicei în septembrie-octombrie și a durat până în jurul Crăciunului, prin vânzarea cadourilor de sezon precum erau cărțile luxoase pentru copii, cărți de rugăciune cu coperte de calitate și diferite calendare „în toate limbile vorbite în această zonă”, numărul tipurilor de calendare în anii viitori ajungând și până la 50-70. (*Ibidem*). Frații Bettelheim au ținut în librărie jucării pentru copii din lemn și metal, achiziționate din „cele mai mari fabrici germane de jucării.” (*Ibidem*).

Despre perioada din jurul revoluției din 1848 nu avem prea multe informații, dar presupunem că asemeni altor librari din monarhie și compania fraților Bettelheim, *Gebrüder Bettelheim*, s-au confruntat cu o perioadă mai grea, mai ales că cititorii mai degrabă cumpărau reviste, ziare, afișe sau broșuri informative decât cărți (FÜLÖP, 1974, p. 227). Cu siguranță s-au descurcat, pentru că în anii de după revoluție, chiar și în epoca absolutismului lui Bach, au lucrat cu mare impuls și inventivitate, chiar și în noile împrejurări socio-politice strict cenzurate. În cadrul companiei, începând cu anul 1851 s-au produs și anumite schimbări, compania din Becicherecul Mare o conducea Franz Paul Bettelheim (Németh 1995). Librăria s-a sprijinit și pe mai departe pe cumpărătorii din districtul Torontal și pe orașul Becicherecul Mare. În ciuda situației politice din această perioadă, în toamna anului 1847 în orașul de pe Bega, s-a deschis tipografia lui Franz Paul Pleitz, care, în 4 ianuarie 1851, a publicat săptămânalul în limba germană, *Gross-Becskereker Wochenblatt* (NÉMETH, 2014, p. 97). Bettelheim a folosit această ocazie pentru reclamarea activităților companiei și noile apariții editoriale.

Din aceste reclame, care de multe ori au fost publicate pe întreaga pagină, s-a putut vedea profilul librăriei dar și caracterul activității publicistice, precum și gustul publicului cititor. Prin analiza reclamelor aflăm că activitatea companiei Bettelheim a fost orientată, în primul rând spre profit, fiind concentrată pe vânzarea calendarelor de tiraj mare și a cărților cu conținut distractiv în limba germană și maghiară și a cărților autorilor locali, a materialului consumabil de birou, albumelor foto, jucăriilor etc. Proprietarii s-au concentrat în general pe cititorii germani, librăria oferind în general cărți austriece, nemțești și maghiare.

Toate noutățile editoriale au fost foarte repede anunțate în săptămânalul în limba germană *Gross-Becskereker Wochenblatt*. Astfel, în anul 1854, un număr de douăzeci de calendare populare în limba germană publicate la Viena, Pesta, Timișoara s-au reclamat în acest săptămânal (*Neuer österr. Illustrierter Volkskalender; Weber's, Gubitz's, Trevend's, Steffen's, Nieritz's illustrierter Volkskalender; Illustr. Hans-Dampf-Kalender; Jártsch's kathol. Volkskalender; Kaschauer Pfennig-Kalender; Kaschauer Haus-Kalender; Temesvárer Beobachter-Kalender; Christlicher Bilder-Kalender; Bucsanszky's grosser Bilder-Kalender*) unele calendare erau și în limba maghiară (*Jáskun Népnaptár, Fillér Naptár, Müller Gyula Nagy Naptára*), loc de reclamă au avut și studiile politice nemțești și maghiare.¹⁶ În anul 1854, au putut face reclamă la vreo douăzeci de calendare, doi ani mai târziu această ofertă a ajuns până la șaiszeci.¹⁷ Din aceasta, 35 erau în limba germană, 17 în limba maghiară iar celelalte erau publicații în limbile română, sârbă și croată.¹⁸ Această perioadă era epoca de aur a calendarelor care s-au procurat în tiraje mari fiind foarte populare publicului cititor. Concurența a fost destul de mare, astfel că unii editori au trebuit să fie inventivi, astfel că

¹⁶ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 21 octombrie 1854

¹⁷ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 27 noiembrie 1856

¹⁸ *Ibidem*

librăria Bettelheim a început să vândă și calendare mirositoare ale căror pagini mai întâi au fost stropite cu parfum.¹⁹

Bettelheim a încercat să satisfacă gustul localnicilor din Becicherecul Mare, acordând o atenție deosebită divertismentului și generației tinere. În decembrie 1855 a anunțat vânzarea jucăriilor pentru copii, cu ajutorul cărora copiii au putut învăța să citească, să scrie, să numere și să folosească hărțile. Este vorba de jocul didactic descoperit de Karl Winternic (*Leseschpiel; Schreibspiel; Rechenspiel; Länderspiel; Kaiserspiel*).²⁰ Pentru distracția tinerilor în ofertă a avut și o carte despre chiromantie și o ediție de cărți pentru ghicit.²¹ La fel, publicul cititor feminin a putut să-și facă abonament la revista vieneză pentru femei *Damen-Moden-Zeitung* și la revista de modă *Iris* din Graz.²²

Compania lui Bettelheim era în primul rând o papetărie sau magazin unde se vindea material pentru birou, cărți de rugăciune în coperte din piele, împodobite cu argint, diferite tipuri de hârtie pentru scrisori, plicuri în culori, invitații tipărite, felicitări tipărite pentru zile de naștere și Anul Nou, diferite tipuri de hârtie de desenat, cărți de colorat, creioane, albume foto de familie, dar s-a ocupat și cu legarea cărților și confecționarea cutiilor pentru cadouri.²³

Având în vedere că săptămânalul local în limba germană *Gross-Becskereker Wochenblatt* (1851-1853) nu a fost păstrat în biblioteci, nu avem informații precise despre data exactă a deschiderii primei biblioteci publice de împrumut Bettelheim din Becicherecul Mare. Totuși, din o reclamă apărută în 1856, aflăm că biblioteca de împrumut funcționează deja de patru ani și că a avut la deschidere 416 de titluri de carte, iar după patru ani numărul a ajuns la 1240 de titluri. Biblioteca a fost completată săptămânal cu titluri noi, iar cititorii interesați au putut prin abonament să împrumute titlurile dorite.²⁴ Deschiderea bibliotecii de împrumut a fost de mare ajutor financiar nu doar pentru librăria Bettelheim, ci și pentru cetățeni deoarece cărțile puteau fi închiriate la un preț accesibil, nu era nevoie să fie cumpărate, ceea ce era deosebit de important pentru cetățenii care au fost în situație materială mai slabă. În acest fel, compania fraților Bettelheim a contribuit semnificativ la popularizarea cărții în orașul Bega. Bettelheim a putut astfel să împrumute cărțile din depozit contribuind astfel la răspândirea culturii cărții în Banat. Asemeni bibliotecarilor profesioniști, în anul 1865, a publicat pe șaiszeci de pagini un catalog cu cărțile existente în bibliotecă pentru ca cititorii să fie informați ce titluri pot împrumuta.²⁵ Catalogul a fost publicat de tipograful Pleiz cu titlul *Verzeichnis der Bücher aus F. P. Bettelheim's Leich-Bibliothek* și a conținut 1756 de titluri de carte pe care le aveau frații Bettelheim în biblioteca de împrumut. Printre aceste titluri, cele mai multe erau cărți de beletristică în limba germană, enumerate în ordine alfabetică, iar numărul din fața titlului indica, de asemenea, numărul de inventar al cărții.²⁶ Presupunem că biblioteca de împrumut a funcționat până în anul 1868 când Bettelheim a plecat din oraș.

Pe lângă activitatea de bibliotecar, Bettelheim s-a ocupat și cu activitatea de publicare, mai ales a operelor scriitorilor locali, pentru care această activitate era de o importanță mare, în sensul că i-a încurajat să scrie și ajutându-i totodată la publicarea lucrărilor lor. Nu se știe precis câte cărți a finanțat librăria lui Bettelheim, însă, tot din reclamele locale publicate în presa locală, putem afla că în perioada 1861-1865 a încurajat și finanțat publicarea cărților lui Hölzl Lőrinc (1824-1893) și Johann Heinrich Schwicker (1839-1902). Hölzl a fost învățător de muzică și compozitor, astfel că datorită companiei lui Bettelheim în februarie 1861 a apărut compoziția (devenită mai târziu foarte cunoscută) *Chardașul din Torontal (Torontáli csárdás)* pe care autorul a dedicat-o soției moșierului

¹⁹ *Vasárnapi Ujság*, 17 decembrie 1854

²⁰ *Ibidem*

²¹ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 20 septembrie 1856

²² *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 1 ianuarie 1859, 10 decembrie; 5 ianuarie 1861

²³ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 27 noiembrie 1856; 24 decembrie 1862

²⁴ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 27 noiembrie 1856

²⁵ Vezi Catalogul Bibliotecii Széchényi din Budapesta (număr: 208.422)

²⁶ *Ibidem*

László Karácsony din Beodra (astăzi Novo Miloševo).²⁷ În luna mai 1865, Bettelheim i-a publicat aceluiași compozitor și un *Quadrille* compus pentru pian, în baza motivelor din opereta *Flota Burilor* (*A búr flotta*).²⁸ Mai târziu, în anul 1861, Bettelheim a fost editorul lucrării istorice a lui Johann Heinrich Schwicker despre istoria Banatului Timișan în limba germană (*Geschichte des Temeser Banats*)²⁹ despre care în luna august a fost publicat un articol destul de vast în presa locală din Becicherecul Mare.³⁰

Prin plecarea lui Franz Paul Bettelheim din Becicherecul Mare, în anul 1868, s-a desființat și compania de pe râul Bega, care timp de un sfert de secol a răspândit cultura cuvântului scris, fiind un adevărat sprijin autorilor locali (NÉMETH, 1997, p. 442-463).

BIBLIOGRAFIE

- BAKÓ J. (1986). *Az úszás története / Istoria înotului*. Sport, Budapest, p. 174-175
- BOROVSKY S. (1911). *Districtul Torontal*. Budapest, p. 569
- FÉNYES E. (1839). *Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben / Starea actuală a Ungariei și provinciile sale asociate în termeni statistici și geografici*. IV. Pest. Trattner-Károlyi, p. 386
- FÜLÖP G. (1974). *A könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmus időszakában (1789-1917) / Cultura cărții și a bibliotecii în perioada capitalismului (1789-1917)*. I. Tankönyvkiadó, Budapest, p. 227
- MÉSZÁROS I. (1989). *A tankönyvkiadás története Magyarországon / Istoria publicării manualelor în Ungaria*. Budapest-Dabas, p. 86-110
- NÉMETH F. (2015). *A bánági közélet / Școala secundară din Banat*. Grafoprodukt, Szabadka, p. 8-20.
- NÉMETH F. (1984). *Írók, könyvek, könyvkereskedők Zrenjaninban a 19. század első felében / Scriitori, cărți, vânzătorii de cărți în Zrenjanin în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. „Magyar Szó”, Kilátó, 10. mart 1984
- NÉMETH F. (1997). *Knjižare u Zrenjaninu do 1918. godine* apud. Jonović, P. *Srpsko knjižarstvo*. Prometej-Biblioteka Matice srpske, Novi Sad, p. 442-463
- NÉMETH F. (1995). *Az első becskerekai könyvkereskedés / Prima librărie*. Bácsország, 4. maj
- NÉMETH F. (2014). *A bánáti tipográfus / Tipografiile bănățene*. Pleitz Ferenc Pál (1804-1884). Bácsország Vajdasági Honismereti Társaság, Szabadka, p. 97
- NÉMETH F. (1985). *Egy régi bánáti kiadó. Fr. P. Bettelheim zrenjanini tevékenységéről / Un vechi editor bănățean. Despre activitățile lui F. P. Bettelheim din Zrenjanin*. „Magyar Szó”, Kilátó. 2. Novembar, 19
- Gross-Becskereker Wochenblatt*, 21. okt. 1854
- Gross-Becskereker Wochenblatt*, 27. nov. 1856
- Magyar Könyvészet 1712-1920*. Petrik Géza retrospektív bibliográfiája Kiszlingstein Sándor, Kozocsa Sándor, valamint az Országos Széchényi Könyvtár kiegészítéseivel / Bibliografie retrospectivă a lui Géza Petrik cu adăugiri de Sándor Kiszlingstein, Sándor Kozocsa, Budapest: Biblioteca Națională Széchényi
- Vasárnapi Ujság*, 4. jun 1854
- Vasárnapi Ujság*, 12. aug. 1860
- Vasárnapi Ujság*, 24. jun. 1860

²⁷ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 9. febr. 1861

²⁸ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 20. maj 1865

²⁹ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 29. jun 1861

³⁰ *Gross-Becskereker Wochenblatt*, 2. aug. 1862

Vasárnapi Ujság, 29. jul 1860

Zsidó Lexikon. (Editor: Ujvári Péter). A Zsidó Lexikon kiadása. Budapest, Lexiconul evreiesc, 1929, p. 114-115

**IV. TRANSLATIONS – TRANSLATION STUDIES /
TRADUCTIONS – ÉTUDES DES TRADUCTIONS /
TRADUCERI – TRADUCTOLOGIE**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Ioana NISTOR

Mirel ANGHEL

PAREMIOLOGY IN THE ROMANIAN TRANSLATIONS OF THE *EXEMPLARY NOVELS* (I)

LA PARÉMIOLOGIE DANS LES TRADUCTIONS ROUMAINES DE LES *NOUVELLES EXEMPLAIRES* (I)

PAREMIOLOGIA ÎN TRADUCERILE ROMÂNEȘTI ALE *NUVELELOR EXEMPLARE* (I)

Asist. univ. dr. Alin Titi CĂLIN

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași,

Facultatea de Litere,

Bulevardul Carol I, 11, 700506, Iași, România

E-mail: alin.t.calin@gmail.com

Abstract

Inscribed in the area of comparative analyzes in the field of Romance linguistics, the sphere of translation studies and applied paremiology, the paper aims to analyze the paremias used by Miguel de Cervantes in volume I of the "Exemplary Novels", following the Romanian translation. In the study, clarifications are made about: the context in which they are issued, the functionality at the level of discourse and their origin. We also follow the creative changes of the expressive language, subscribed to the construction figures gathered in the quadripartite ratio.

Résumé

Inscrit dans le domaine des analyses comparatives dans la sphère de la linguistique romane, dans le domaine des études de traduction et de la parémiologie appliquée, l'article vise à analyser les parémies utilisées par Miguel de Cervantes dans le volume I des «Nouvelles exemplaires», à la suite de la traduction roumaine. Dans l'étude, des éclaircissements sont apportés sur: le contexte dans lequel ils sont émis, la fonctionnalité au niveau du discours et leur origine. Nous suivons également les changements créatifs du langage expressif, souscrits aux figures de construction rassemblées dans le rapport quadripartite.

Rezumat

Înscrisă în aria analizelor comparative în domeniul lingvisticii romanice, sfera traductologiei și a paremiologiei aplicate, lucrarea își propune analizarea paremiilor întrebuițate de Miguel de Cervantes în volumul I al „Nuvelelor exemplare”, urmărind modalitatea de traducere în limba română. În cadrul studiului, se fac precizări cu privire la: contextul în care acestea sunt emise, funcționalitatea la nivelul discursului și originea lor. De asemenea, se urmăresc modificările creative ale limbajului expresiv, subscrise figurilor de construcție reunite în quadripartita ratio.

Keywords: *contrastive paremiology, permutations, correspondences, equivalent, translation option*

Mots-clés: *parémiologie contrastive, permutations, correspondances, équivalent, option de traduction*

Cuvinte-cheie: *paremiologie contrastivă, permutări, corespondențe, echivalent, opțiune traductivă*

Preliminarii introductiv-metodologice

Bogăția conținutului sapiențial al operei lui Cervantes a constituit tema de investigație a numeroase studii (BARSANTI VIGO, 2008), (BRĂDEANU, 2008), (CĂLIN, 2017). Paremiile sunt cristalizări ale înțelepciunii milenare a căror transpunere în textele beletristice reprezintă o provocare pentru traducătorii care au misiunea de a găsi echivalențe sau corespondențe viabile la nivel discursiv și paremiologic. Întrucât cercetările menționate sunt orientate către renumitul roman al scriitorului spaniol, am decis să investigăm, din punct de vedere paremiologic și traductologic, unitățile aforistice prezente în altă operă: *Nuvela exemplare*, realizând un studiu spaniol-român. Din rațiuni de extensiune impuse de revistă, ne oprim doar asupra volumului I ce cuprinde nuvelele: *La gitanilla*, *Rinconete y Cortadillo*, *La española inglesa*, *El Licenciado vidriera*, *La fuerza de la sangre*.

În realizarea analizei, ne-am prevalat de două modele de investigație. Primul îi este atribuit lui Pavel Ruxăndoiu (2003), care investighează proverbele în funcție de contextele: situațional, funcțional și discursiv. Astfel, am avut în vedere în ce situație sunt emise paremiile, cu ce funcție la nivel discursiv și, pe cât a fost posibil, sorgintea acestora. Al doilea model a fost preluat de la Stelian Dumistrăcel (2006) care valorifică teoria *quadripartita ratio* pentru a identifica abaterile declanșate în urma reconstruirii discursului repetat. Prin urmare, am examinat înlocuirile, suprimările, expansiunile și permutările survenite în urma procesului traductiv. Se impune a se menționa că toate citatele din opera originală a lui Cervantes au fost preluate din *Novelas ejemplares*, vol. I, Edición de Harry Sieber, Cátedra și că varianta din limba română este *Nuvela exemplare*, vol. I, traducere din limba spaniolă, studiu introductiv, note și comentarii de Sorin Mărculescu, Polirom, 2001.

1. *La gitanilla*

-Calla, niña, que la mejor señal que este señor ha dado de estar rendido es haber entregado las armas en señal de rendimiento; y el dar, en cualquiera ocasión que sea, siempre fue indicio de generoso pecho. Y acuérdate de aquel refrán que dice: "Al cielo rogando, y con el mazo dando".

-Taci, fato, că cel mai bun semn ce l-a dat domnul acesta cum că-ți este supus e că-ți închină astfel armele în chip de supunere, iar dărnicia, în orice împrejurare, a fost întotdeauna semn de inimă mărinimoasă. Și adu-ți aminte de proverbul care zice: „La cer înalți ruga și dai cu măciuca.” (p. 114)

Subliniind necesitatea împletirii actelor spirituale cu cele laice, materiale, ce se înscriu în imperativul inherent al muncii, proverbul semnalat a mai fost evocat de către Cervantes în *Don Quijote de la Mancha*, cu o mică discrepanță dată de numirea concretă a divinității: *A Dios rogando y con el mazo dando*. (CERVANTES, 1991, p. 298). Antinomia celor două acte menționate este realizată la nivelul compoziției prin constituenți nominali și verbali, cei din urmă conferind rimă paremiei. Unitatea este amintită în momentul în care Prețioasa refuză să accepte banii tânărului pretendent. Văzând-o atât de principială și judicioasă, bătrâna recurge la forța axiomatică a proverbelor, evocând în mod direct maxima populară. Structura este anunțată de către locutor, astfel încât aceasta apare izolată la nivelul discursului.

Proverbul nu are un corespondent în cultura țintă, astfel încât a fost recreat, reconstruit de către traducător. S-au menținut constituenții nominali și verbali din fraza spaniolă, precum și caracterul prozodic al paremiei. Abateră de la unitatea originală constă în permutarea substantivelor și verbelor și în schimbarea modului gerunziu *rogando, dando*, cu cel indicativ, *înalți, dai*. Operând puține modificări, tălmăciul a oferit cititorului o structură paremiologică care are forma unei apoftegme, dar care nu răspunde orizontului cultural al acestuia. Este drept că orice altă tentativă de transpunere ar fi sortită unui posibil eșec, întrucât paremia este anunțată de parcă ar fi unanim recunoscută. În egală măsură, așa cum am precizat la început, cu o ușoare diferență, fraza

a mai fost folosită de către Cervantes și, prin urmare, a fost tradusă mai târziu de către același traducător. *Roagă-te la Dumnezeu și dă-i maiul greu* este structura propusă ulterior de Mărculescu. (CERVANTES, 2004, p. 302). Cu ceva mai multe permutări, expresia lasă în continuare impresia unei calchieri excesive. Alt tălmăci al romanului cervantesc, Edgar Papu propunea: *la ceruri rugi rostești, iar cu ciocanul tot lovești*. (CERVANTES, 1969, p. 398). Spre deosebire de Mărculescu, Papu oferă o variantă a proverbului etnocentrică, mai aproape de cultura română, care ar fi putut fi întrebuințată și în acest caz.

Yo sé del señor don Juanico, sin rayas, que es algo enamorado, impetuoso y acelerado, y gran prometedo de cosas que parecen imposibles; y plega a Dios que no sea mentiroso, que sería lo peor de todo. Un viaje ha de hacer ahora muy lejos de aquí, y uno piensa el bayo y otro el que le ensilla; el hombre pone y Dios dispone; quizá pensará que va a Óñez y dará en Gamboa.

Știu despre seniorul don Juanico, fără linii, că e cam iubăreț, năvalnic și pripit și mare făgăduitor de lucruri ce par cu neputință și să deie Domnul să nu umble și cu minciunile, căci ar fi cel mai mare rău din toate. Are de făcut acum o călătorie tare departe de-aici, dar una gândește șargul și alta cine pune șaua pe el, omul propune și Dumnezeu dispune; gândești poate că te duci la Óñez și te pomești la Gamboa. (p. 119)

De această dată, avem un caz de „acumulare paremiologică”¹, întrucât sunt folosite în mod succesiv trei proverbe, în același context situațional și funcțional. Mai precis, înainte de înțelegerea de a o urma, ducând o viață de țigan, pentru a-i testa iubirea, Prețioasa îi ghicește viitorul lui don Juanico, în prezența altor țigăncușe și a tatălui său. Țigăncușa își începe discursul printr-o caracterizare a nobilului și devoalează celorlalți că acesta va pleca într-o călătorie. Aceasta își manifestă circumspecția față de reușita călătoriei, inserând în discursul său cele trei unități apoftegmatice semnalate. Astfel, în termenii lui Peter Grzybek (1987), paremiile au funcții cu caracter pragmatic de avertizare și calificare. Toate cele trei expresii propagă eșuarea treburilor planificate, datorită implicării unei instanțe superioare.

Prima transpunere este rezultatul unui calc lingvistic, însă reușește să asigure coerența textului, întrucât sensul proverbial se receptează grație structurii logico-semantică. Maxima populară este diluată în discurs, fiind precedată de conjuncția adversativă.

Al doilea proverb poate fi revendicat de către Biblie, deoarece întâlnim în *Pildele lui Solomon* (16, 1): „În putere stă omului să plăsmuiască planuri în inimă, dar răspunsul limbii vine de la Domnul.” și (16, 9): „Inima omului gândește la calea lui, dar numai Domnul poartă pașii lui”. În pofida unui context genetic comun și culturii țintă, în paremiografia română nu există acest proverb. Misiunea traducătorului, și de această dată, nu a fost deloc anevoioasă, alcătuirea și claritatea înțelesului paremiologic permițând o tălmăcire literală. Brevitatea, ritmicitatea, caracterul didacticist al expresiei finale din română asigură cursivitate lecturii, cititorul fiind conștient de prezența unui proverb. Este important a se preciza că Cervantes mai folosește proverbul în remarcabilul său roman și că Mărculescu a efectuat același procedeu de tâlcuire. La antipod, Edgar Papu, celălalt traducător al romanului a propus din nou pentru echivalarea proverbului cu o variantă orientată către tezaurul paremiologic românesc: *socoteala din tîrg nu se potrivește cu cea de-acasă*. (CERVANTES, 1969, p. 207).

Despre ultima paremie evocată, Juan Suñé Benages (1929, p. 84) spunea că e vorba despre o unitate care nu apare consemnată de către Academia Spaniolă și că exprimă neconcordanța dintre expectativă și reușită. Fiind trimeri vădite la particularitățile endemice spaniole, Sorin Mărculescu introduce o notă prin care explică sensul și originea structurii: „...Óñez... Gamboa: adică „dai din lac în puț”. Óñez și Gamboa erau două facțiuni rivale din Țara Bascilor, al căror conflict a durat

¹ Eleanor O'Kane relevă că acest procedeu stilistic a apărut odată cu literatura medievală, dar că a fost propriu perioadei Renașterii. Cervantes îl folosește și în *Don Quijote de la Mancha*, fiind inserat în intervențiile lui Sancho Panza.

vreme îndelungată (din sec. al XIII-lea până în sec. al XV-lea, când regele Enrique al IV-lea i-a poruncit lui don Pedro Fernández de Velasco, conte de Haro, să pună capăt nesfârșitei dispute. De aici și proverbul: «O sois Óñez, o Gamboa»².

Literalitatea la care recurge și de această dată Sorin Mărculescu nu este eronată, întrucât tâlcuitorul optează pentru augmentarea culturii cititorului, prin explicațiile oferite. În egală măsură, structura, chiar dacă are trimiteri la nume spaniole, amintește de o formulă apoftegmată prin alcătuirea bimembră, caracterul metaforic și expresiv. Sesizăm mici intervenții la nivelul rescrierii unității: permutarea verbului și a adverbului, folosirea prezentului *gândești, te duci* în locul viitorului *pensará* și *dará*. De remarcat, ca o marcă a oralității proverbelor românești (Danilov, 1995, p. 34-36), schimbarea persoanei verbelor a III-a, cu a II-a.

En conclusión, somos gente que vivimos por nuestra industria y pico, y sin entremeternos con el antiguo refrán: "Iglesia, o mar, o casa real"; tenemos lo que queremos, pues nos contentamos con lo que tenemos.

Așadar, sîntem oameni ce trăim mulțumită dibăciei și papagalului nostru și, fără să ne încurcăm cu zicala cea veche: „Biserica sau marea sau casa regelui”. Avem ceea ce ne dorim, deoarece ne mulțumim cu ceea ce avem. (p. 127)

Varianta trunchiată a proverbului – *Tres cosas hacen al hombre medrar: iglesia, mar y casa real*³ („Trei lucruri îl fac pe om să prospere: biserica, marea și casa regală”) apare anunțată de către emițător, așadar este izolată la nivel discursiv. Maxima populară propagă o veche judecată conform căreia modalitatea prin care un om poate prospera este fie să aparțină clerului, fie comerțului, fie casei regale. (ETXABE, 2012, p. 214). Cu toate acestea, emițătorul – bătrânul țigan – nu face decât să contrazică proverbul, spunându-i lui Andrés că bunăstarea tagmei lor nu constă în credința populară vehiculată.

Unitatea evocată nu are un corespondent în cultura română, astfel încât traducătorul a transpus literal unitatea. Fiind compusă din constituenți nominali și conjuncții disjunctive, fără jocuri de cuvinte, rimă sau metafore, procedeul s-a putut efectua în bune condiții. Sensul proverbial se transmite, însă ar fi fost, poate, prielnică o notă de subsol cu câteva explicații, așa cum a mai realizat cu alte ocazii Mărculescu. Aidoma altor situații, expresia a mai fost utilizată de către Cervantes în *Don Quijote de la Mancha* (CERVANTES, 1991, p. 465), iar cu acel prilej traducătorii, inclusiv Sorin Mărculescu au optat pentru calchierea structurii.

No se toman truchas, etcétera -replicó el viejo-: todas las cosas de esta vida están sujetas a diversos peligros, y las acciones del ladrón al de las galeras, azotes y horca; pero no porque corra un navío tormenta, o se anega, han de dejar los otros de navegar.

Nu prinzi păstrăvi... și așa mai departe – i-o întoarce bătrânul –: toate lucrurile din viața asta sînt supuse feluritor primejdii, iar faptele hoțului celor ale galerelor, bicelor și spînzurătorii, dar nu înseamnă să se lipsească toți a naviga numai pentru că o corabie a fost lovită de furtuni ori s-a scufundat. (p. 129-130)

Inserată în aceeași discuție dintre bătrânul țigan și Andrés, unitatea apoftegmată este vizibil trunchiată, personajul, respectiv scriitorul, bazându-se pe cunoștințele aforistice ale interlocutorului. Expresia paremiologică este menționată de către bătrân pentru a-l avertiza pe Andres că nimic nu se obține fără trudă.

² Aceeași documentare o regăsim și la Vicente Garmendia (2008, p. 231) care oferă și alte variante ale proverbului, cu aceleași figuri centrale și același sens proverbial: *Tal piensa ir a Óñez y da en Gamboa, No sabían claro si fuesen Óñez o Gamboa.*

³ Regino Etxabe (2012:, p. 214) relevă și varianta în care *iglesia* este înlocuit cu *ciencia*: *Tres cosas hacen al hombre medrar: ciencia, mar y casa real.*

Am mai identificat același tip de întrebuintare parțială în romanul-capodoperă al lui Cervantes, în cazul aceluiași proverb. Forma integrală a structurii este *No se toman truchas a bragas enjutas* și dezvăluie necesitatea efortului în atingerea unui scop. (ETXABE, 2012, p. 316). În ceea ce privește tălmăcirea formulei, nu am observat sub niciun raport interferări. Totuși, în secțiunea de note și comentarii, traducătorul oferă varianta completă, originală a proverbului, traducerea în română (*nu prinzi păstrăvi cu izmenele uscate*) și alte precizări importante pentru strategia sa generală de echivalare a paremiilor. Iată ce relevă:

Să spunem cu acest prilej că ne-am impus principiul de a *traduce* proverbele, iar nu de a *le echivala*. Un proverb este expresia concentrată a unui întreg orizont stilistic, cu legi și modulări mentale proprii. A fi pus, în cazul nostru, o zicală românească precum „Și cu curechiul uns și cu slănina în pod nu se poate” sau „Și lupul sătul și mielul întreg nu se poate” ar fi echivalat cu o propunere de paralelism, util doar unei istorii comparate a mentalităților, nefiind nicidecum o traducere în accepția proprie a termenului.

Prin urmare, traducătorul preferă transpunerea tezaurului paremiologic spaniol, așa cum este în original, reflectând viziunea despre lume a poporului, chiar dacă asta presupune uneori o transpunere exocentrică. Nu își dorește echivalențe perfecte, nici măcar parțiale, ci vrea să îl apropie pe cititorul limbii ținte de fondul proverbial al unei culturi necunoscute.

*No podía creer sino que aquel paje había venido allí atraído de la hermosura de Preciosa; porque **piensa el ladrón que todos son de su condición**. Nu putea crede decât că pajul acela venise acolo atras de frumusețea Prețioasei, fiindcă-și închipuie furul că toți îi împărtășesc cusurul.* (p. 136)

Spre deosebire de cazurile anterioare, prezenta paremie nu este enunțată într-un dialog, de către un personaj, ci apare la nivelul narațiunii, reflectând gândurile lui Andrés, sub forma unei justificări a raționamentului său. Precedată de conjuncția cauzală *porque*, expresia vehiculează tendința unui răufăcător de a-i socoti pe ceilalți că au aceleași practici.

Fără a avea un echivalent în paremiografia română – probabil și dacă l-ar fi avut, Mărculescu nu l-ar fi utilizat – proverbul a fost tradus literal, însă formula creată, prin alegerea unor corespondenți potriviți, are forma și caracterul unei structuri paremiologice. Astfel, *el ladrón* a fost transpus cu termenul arhaizat *furul*, iar rima substantivelor *ladrón – condición* a fost recreată și în română grație folosirii judicioase a termenilor *furul – cusurul*. Nu există procedee de construcție a unității, care să arate eventuale abateri sau incongruențe față de original, ci, prin întrebuintarea unor vocabule expresive, s-a reușit recrearea unei structuri proverbiale adecvate.

2. Rinconete y Cortadillo

*-¡Qué bien está en la cuenta el señor! -dijo Chiquiznaque-. Bien parece que no se acuerda de aquel refrán que dice: "**Quien bien quiere a Beltrán, bien quiere a su can**".*

*-Bine mai judecă domnul! – zise Chiquiznaque. – Pare-mi-se că nu-ți mai amintești proverbul care zice: „**Cine-l iubește pe tataia îi iubește și potaia**”* (p. 239)

În contextul situațional al înjunghierii slujitorului și nu al stăpânului, Chiquiznaque se disculpă și se justifică înaintea lui Manglipodio, amintind o paremie care semnalează că o afecțiune față de un om se propagă și asupra apropiaților săi (ETXABE, 2012, p. 356). Prin urmare, personajul deturneză sensul proverbial al structurii și îl adaptează conjuncturii sale.

Sorin Mărculescu și-a respectat principiul de transpunere al proverbelor, dar a efectuat aceeași selecție expresivă a termenilor, reușind să conserve rima din expresia originală. Se remarcă procedeul de *immutatio* în eliminarea substantivului propriu *Beltrán* și folosirea în schimb a substantivului comun *tataia*.

3. *La española inglesa*

-Ahora se verifica lo que comúnmente se dice, que **dádivas quebrantan peñas**, pues las que ha traído Ricaredo han ablandado el duro corazón de nuestra reina.

-Acuma se adeverește ceea ce se spune îndeobște, că **darurile sfarmă stâncile**, fiindcă cele aduse de Ricaredo au înmuiat inima aspră a reginei noastre. (p. 301)

Chiar dacă nu apare izolat la nivel discursiv, proverbul este anunțat de către personaj și avertizează asupra puterii banilor în toate aspectele vieții. (ETXABE, 2012, p. 124). Contextul situațional al emiterii unității se produce când Ricaredo reușește înduplecarea reginei, datorită darurilor sale. Prin urmare, funcția proverbului este de judecare.

Construită dintr-o propoziție simplă, cu o structură logico-semantică clară, unitatea este transpusă întocmai de traducător, fără procedee de reconstrucție. Cu toate acestea, mai târziu, în momentul traducerii romanului lui Cervantes, când se regăsește din nou această formulă, Mărculescu avea să propună un echivalent diferit, mai arhaizat pentru *dádivas*, anume *plocoane*. (CERVANTES, 2004, p. 302).

4. *El Licenciado vidriera*

-Con mis estudios -respondió el muchacho-, siendo famoso por ellos; porque yo he oído decir que de **los hombres se hacen los obispos**.

-Cu studiile mele – răspunse băiatul –, devenind vestit prin ele, pentru că am auzit că **din oameni se fac episcopii**. (p. 325)

Prezent din nou în dialog, la începutul nuvelei, aforismul popular în cauză vehiculează egalitatea oamenilor în a triumfa și a a dobândi ceea ce își doresc (ETXABE, 2012, p. 133). Structura este amintită de unul dintre cei doi adolescenți, la începutul nuvelui, ca justificare și întărire a credinței sale.

Fraza este din nou parțială, forma completă apărând și în roman: *de los hombres se hacen los obispos, que no de las piedras*. (CERVANTES, 1991, p. 282). Se recurge la valoarea de adevăr fundamental, universal valabil, pe care o au, în genere, paremiile, expresia apărând aidoma unei situații precedente după conjuncția cauzală *porque*. Se implementează cu aceeași consecvență literalitatea, însă, comparând această transpunere, cu cea pe care o realizează mai târziu Mărculescu în traducerea romanului, constatăm un proces de *transmutatio* prin permutarea constituenților: *episcopii din oameni se fac*. (CERVANTES, 2004, p. 285).

5. *La fuerza de la sangre*

Mas, como decirse suele, que **cuando Dios da la llaga da la medicina**, la halló el niño en esta casa, y yo en ella el acuerdo de unas memorias que no las podré olvidar mientras la vida me durare.

Dar, așa cum se spune că **Dumnezeu când dă rana, dă și leacul**, copilul și l-a găsit în casa aceasta, iar eu am legate de ea niște amintiri pe care nu le voi putea uita cât voi trăi. (p. 363)

Cu o geneză revendicată de Biblie, Cartea lui Iov (5, 18): „Căci El rănește și El leagă rana, El lovește și mâinile Lui tămăduiesc” formula apoftegmatică este evocată de Leocadia când descoperă că fiul ei a fost găsit chiar de către părinții celui care a violat-o. Astfel, aceasta reușește să își recupereze nu doar copilul, ci și onoarea, ca urmare a căsătoriei cu Rodolfo. Forța divină de a determina evenimentele spre binele oamenilor (exprimată de proverb) este amintită de personaj ca o modalitate de a justifica și constata, în același timp, evenimentele petrecute.

În transpunerea unității, traducătorul operează două permutații. Se remarcă comutarea primilor doi termeni *cuando Dios/Dumnezeu când* și adăugarea în a doua parte a paremiei a

conjunției *și*. Întâlnită și în roman, tălmăcirea structurii a fost realizată în chip diferit la nivel semantic și, pe cale de consecință, la nivel prozodic: *Dumnezeu, când rănește, și lecuiește* (CERVANTES, 2004, p. 167). În mod vădit, rezolvarea tâlcuirii paremiologice realizate mai târziu se dovedește o variantă mai bună. De asemenea, punem în lumină și echivalarea propusă de Edgar Papu care, prin selecția termenilor, autohtonizează proverbul, conferind un caracter popular: *Domnul dă dalacul și tot el dă leacul*. (CERVANTES, 1969, p. 214).

Concluzii

Multe dintre paremiile întrebuițate în volumul I al *Nuwelelor exemplare* au mai fost folosite de către Miguel de Cervantes în *Don Quijote de la Mancha*. Am putut constata că quasi-proverbele pe care avea să le propună în 2004 pentru roman aveau să devină mai bune decât cele pentru nuvele în 2001. În egală măsură, au fost și cazuri când modalitatea de reconstruire a proverbelor cervantești de către Edgar Papu și Ion Frunzetti în 1969 au fost mai reușite sub raport stilistic decât creațiile lui Sorin Mărculescu.

Paremiile identificate au fost inserate în dialoguri, în intervențiile personajelor, anunțate, pe alocuri, de către personaje prin formule specifice. Expresiile au survenit ca o modalitate de justificare a unui raționament, ca formă de caracterizare, iar într-un caz au fost chiar contrazise de către emițător. Am întâlnit folosirea trunchiată a unei structuri apoftegmatice, prilej cu care autorul ne-a arătat că se bazează pe cunoștințele paremiologice ale cititorilor. De asemenea, am identificat inserarea succesivă în cadrul aceleiași intervenții a mai multor proverbe, procedeu la care mai apelează Miguel de Cervantes și în *Don Quijote*. Nu am putut preciza sorgintea paremiilor, decât în cazul celor cu geneză biblică, chiar dacă există, în general, expresii cu origini latinești, grecești sau sunt specifice spaniole.

Sorin Mărculescu optează pentru a transpune literal paremiile lui Cervantes, fiind atent la semantismul constituenților pe care îi utilizează pentru a conferi un oarecare grad de autohtonizare. În ceea ce privește figurile de reconstrucție ale lui Quintilian și valorificate de Stelian Dumistrăcel, am remarcat predilecția lui Mărculescu pentru *immutatio*. Nu au fost găsite inadvertențe sau alunecări de sens, meritul tâlcuitorului de a îmbogăți cultura paremiologică a cititorilor.

BIBLIOGRAFIE

Biblia sau Sfânta Scriptură, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006

BRĂDEANU, Ligia, *Difficulties and Strategies in the Translation of Proverbs (with illustration of the translation into English of proverbs from Don Quijote)* în AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LIV, 2008, p. 179-196

CĂLIN, Alin Titi, *La riqueza paremiológica del «Quijote»: características y valoración*, în „Acta Iassyensia Comparationis”, *Special Issue: 400 Years with Shakespeare and Cervantes*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, p. 113-120

CERVANTES, Miguel, *Novelas ejemplares*, vol. I, Edición de Harry Sieber, Madrid, Cátedra, 1998

CERVANTES, Miguel, *Nuvele exemplare*, vol. I, traducere din limba spaniolă, studiu introductiv, note și comentarii de Sorin Mărculescu, Iași, Polirom, 2001

CERVANTES, Miguel, *El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha*, vol. I-II, Edición (introducción, texto y notas) de John Jay Allen, Madrid, Cátedra, 1991

CERVANTES, Miguel, *Iscusitul hidalgo don Quijote de la Mancha*, vol. I-IV, traducere de Edgar Papu și Ion Frunzetti, cu un studiu introductiv de G. Călinescu, București, Editura pentru Literatură, 1969

CERVANTES, Miguel, *Don Quijote de la Mancha*, vol. I-II, traducere, cuvânt înainte, cronologie, note și comentarii de Sorin Mărculescu, cu un studiu introductiv de Martín de Riquer, Pitești, Editura Paralela 45, 2004

DANILOV, Ilie, *Paremiologia rusă din perspectivă comunicativă, lingvistică și stilistică*, Editura Sirius 4, Veliko Turnovo, 1995

DUMISTRĂCEL, Stelian, *Discursul repetat în textul jurnalistic*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006

ETXABE, Regino, *Diccionario de refranes comentado*, Madrid, Ediciones de la Torre, 2012

GARMENDIA, Vicente, *Algunos apellidos vascos en locuciones y refranes españoles*, în „Sancho el sabio: Revista de cultura e investigación vasca, N. 29, 2008, p. 229-236

GRZYBEK, Peter, *Foundations of Semiotic Proverb Study*, în *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship*, The Ohio State University, Nr. 4, 1987, p. 39-85

O'KANE, Eleanor, *The proverb: Rabelais and Cervantes*, în „Comparative Literature”, 2, Bell & Howell Information and Learning Company, University of Oregon, 2001, p. 360-369

RUXĂNDIOIU, Pavel, *Proverb și context*, București, Editura Universității din București, 2003

SUÑÉ BENAGES, Juan, *Fraseología de Cervantes: colección de frases, refranes, proverbios, aforismos, adagios, expresiones y modos adverbiales que se leen en las obras cervantinas*, Editorial Lux, 1929

**V. SCIENTIFIC CULTURE / CULTURE SCIENTIFIQUE /
CULTURĂ ȘTIINȚIFICĂ**

Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Alexandru CISTELECAN

Eugen GAGEA

CULTURAL HISTORY IN THE INTERWAR PERIOD

HISTOIRE CULTURELLE DE L'ENTRE-DEUX-GUERRES

ISTORIE CULTURALĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Dr. Alina MARTIN-MITRICĂ

Profesor – asociat,
Universitatea de Vest Timișoara
E-mail: alina.martin@e-uvv.ro

Abstract

Along with civilization, culture defines us as human beings, takes us out of the state of "animality". Both primitive and advanced culture start from the same mechanism, made up of three parts (material, human and spiritual). In other words, culture is an orderly system that includes three fundamental concepts (behavior, mechanism and tool), to which is added the concept of social heritage. As such, we can talk – without stopping – about function and functionalism in culture. Martin Heidegger was one of the few who truly understood the impact of technology on culture, and Leo Frobenius used the term morphology of culture for the first time. Instead, the idea of the inevitable decadence of cultures pervades Spengler's philosophical work.

After the Great Union, a series of Romanian scientists considered the culture-economy relationship as an integral part of the culture-society relationship, being established, more and more, a direct link between rationalization and culture. Debates on this issue lasted until the outbreak of World War II.

Résumé

Avec la civilisation, la culture nous définit en tant qu'êtres humains, nous sort de l'état d'«animalité». Les cultures primitive et avancée partent du même mécanisme, composé de trois parties (matérielle, humaine et spirituelle). En d'autres termes, la culture est un système ordonné qui comprend trois concepts fondamentaux (comportement, mécanisme et outil), auxquels s'ajoute le concept d'héritage social. En tant que tel, nous pouvons parler – sans nous arrêter – de fonction et de fonctionnalisme dans la culture. Martin Heidegger était l'un des rares à avoir vraiment compris l'impact de la technologie sur la culture, et Leo Frobenius a utilisé le terme morphologie de la culture pour la première fois. Au lieu de cela, l'idée de la décadence inévitable des cultures imprègne l'œuvre philosophique de Spengler.

Après la Grande Union, une série de scientifiques roumains a considéré la relation culture-économie comme une partie intégrante de la relation culture-société, établissant de plus en plus un lien direct entre rationalisation et culture. Les débats sur cette question durèrent jusqu'au déclenchement de la Seconde Guerre mondiale.

Rezumat

Alături de civilizație, cultura ne definește ca oameni, ne scoate din starea de „animalitate”. Atât cultura primitivă, cât și cultura avansată pornesc de la același mecanism, alcătuit din trei părți (material, uman și spiritual). Cu alte cuvinte, cultura reprezintă un sistem ordonat care include trei concepte fundamentale (comportament, mecanism și instrument), la acestea adăugându-se și conceptul de moștenire socială. Ca atare, putem vorbi – fără opreliști – despre

funcție și funcționalism în cultură. Martin Heidegger s-a numărat printre puținii care au înțeles, cu adevărat, impactul tehnicii în cultură, iar Leo Frobenius a folosit, pentru prima dată, termenul de morfologie a culturii. În schimb, ideea decadenței inevitabile a culturilor străbate opera filosofică a lui Spengler.

După Marea Unire, o serie de oameni de știință români au considerat relația cultură-economie ca parte integrantă a raportului cultură-societate, fiind stabilită, tot mai mult, o legătură directă între raționalizare și cultură. Dezbaterile pe această temă au durat până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Keywords: *culture, philosophy of culture, cultural universe, civilization, rationalization*

Mots-clés: *culture, philosophie de la culture, univers culturel, civilisation, rationalisation*

Cuvinte-cheie: *cultură, filosofia culturii, univers cultural, civilizație, raționalizare*

Introducere

Primul teoretician științific al structuraliștilor, Bronislaw Malinowski, consideră *cultura* o totalitate formată din bunuri de consum, drepturi constituționale acordate diverselor grupuri sociale, idei, deprinderi, profesiuni, credințe și obiceiuri. În concepția lui Malinowski, studiind orice tip de cultură (primitivă sau avansată), descoperim, de fiecare dată, același mecanism, constituit din trei părți (material, uman și spiritual), cu ajutorul căruia omul poate rezolva problemele specifice cu care se confruntă, atribuindu-le, concomitent, un conținut și o finalitate culturală: „Astfel de probleme decurg din faptul că omul, al cărui trup este sclavul diverselor necesități organice, trăiește într-un mediu ce se dovedește a fi, în același timp, cel mai bun aliat al său, întrucât îi pune la dispoziție materialul necesar dezvoltării aptitudinilor, dar și un dușman periculos, care adăpostește multe forțe ostile.” (USCĂTESCU, 1987, p. 37-38).

La Malinowski, ideea despre *cultură* și, în special, despre cultură ca știință se bazează pe conceptele de *comportament*, *mechanism* și *instrument*, incluse într-un sistem coordonat. De altfel, acestora li se adaugă conceptul de *moștenire socială*, cu o funcție bine determinată. Sub acest aspect, cultura este apreciată drept „o unitate bine organizată”, care permite indivizilor să se constituie în grupuri, iar aceste grupuri, la rândul lor, devin grupuri organizate. Astfel, se conturează ideea de *funcție* și *funcționalism* în cultură: obiectele culturale au o funcție socială bine stabilită, iar fiecare cultură reprezintă un ansamblu de elemente strâns legate între ele, constituind o structură unitară. În final, se stabilește un dialog dinamic între om și natură, ajungându-se la o integrare și organizare socială, la însuși *faptul de cultură*. (Ibidem, p. 38-39).

Pornind de la motive obiective (amplarea și capacitatea sa integratoare, interferența inevitabilă cu domeniile altor discipline – antropologia, sociologia, etnografia, istoria religiilor, psihologia, etc.), persistă și, în mod aproape sigur, vor persista încă mult timp dificultățile pe care le implică încercarea de a profila o autentică *știință a culturii*. (Ibidem, p. 39).

Printre aceste dificultăți figurează, în mod cert, confundarea sau limitarea unei teorii simple și cuprinzătoare a culturii cu *filosofia culturii*. De altfel, în epoca modernă, filosofia culturii debutează cu opera lui Giambattista Vico (*Știința Nouă*), continuă cu Condorcet și filosofia acestuia asupra progresului și se dezvoltă în etape succesive prin opera estetică a lui Schiller, schemele socio-filosofice ale lui Saint-Simon și Comte, iar ulterior, prin operele semnate de Danilewsky, Nietzsche, Dilthey, Blaga, Spengler, Toynbee, Ortega și D'Ors, sau prin teoria lui Cassirer asupra formelor simbolice. În schimb, filosofia contemporană devine ecoul impactului tehnologiei asupra domeniului culturii sau chiar își propune să înlocuiască umanismul cultural printr-un umanism științific. (Ibidem, p. 40).

Teoria culturii și, într-un plan mai larg, *Istoria culturii* (o istorie care să devină ecoul unor conexiuni profunde și semnificative) este obligată să asimileze realizările obținute, în decursul ultimelor generații, de către *Științele culturii*. Trebuie să menționăm faptul că *Științele culturii* au dobândit, destul de târziu, caracterul de disciplină organizată după metode și criterii științifice pregătite să-i definească bazele, câmpul de cercetare, scopurile, adică limitele și profilurile clare și lipsite de echivoc. (*Ibidem*, p. 42).

Malinowski aprecia că nicio cultură (primitivă sau civilizată) nu poate face abstracție de un comportament organizat în vederea atingerii unor scopuri concrete și că niciun tip de cultură nu va putea evita, la infinit, definirea sa ca instituție și principiile unei analize determinate. Fiind un fapt dinamic și viabil, cultura există doar dacă se raportează la un sistem de condiții care s-o garanteze ca organism viu, impulsivat de necesități, într-un mediu natural adecvat și operând în cadrul unui grup social.

Din acest motiv, o teorie științifică a culturii este bazată, cu precădere, pe datele biologice ale omului. Or, dacă nu sunt îndeplinite condițiile și necesitățile minime, nașterea unei culturi este de neconceput. Deci, există o legătură funcțională fundamentală între faptul cultural și necesitățile omului, care cresc exponențial raportat la gradul său de cultură. De asemenea, fără ideea de grup organizat, s-ar dovedi imposibilă „intervenția unui procedeu tehnologic, descoperirea unui principiu, o idee nouă, o revelație religioasă, o mișcare estetică.” (*Ibidem*, p. 43).

Martin Heidegger a înțeles, cu adevărat, impactul tehnicii în cultură, „noua metafizică planeară” creată de tehnică transformându-se, în final, într-un fapt de cultură. În egală măsură, mutațiile din planul tehnologic și biologic au demonstrat enorma capacitate de adaptare a omului, plasticitatea surprinzătoare cu care se încadrează în mediul înconjurător; în consecință, s-a putut discuta despre eterna tinerețe a omului ca ființă culturală. Din perspectiva ontologiei culturii se poate trage concluzia că „prăpastia” dintre evenimentul uman și evenimentul natural se adâncește foarte mult în prezent. În calitate de parte componentă a unui univers cultural, omul este conștient de revoluția care se produce în planul cel mai profund al istoriei sale naturale. În consecință, în zilele noastre, *teoria culturii* trebuie să devină ecoul acestor limite, al acestei situații-limită. (*Ibidem*, p. 45-46).

Încă de la început, obiectivul esențial al *morfologiei culturii* a fost descoperirea *sufletului* care se dezvoltă în corpurile istorice și culturale, imprimându-le vitalitate. A. Weber afirma, în acest sens, următoarele: „Religiile, sistemele ideologice, creațiile artistice sunt modalități de expresie ale sufletului care s-au transformat, pur și simplu, în formă”. Spengler, Frobenius, Klages sau Spranger, la rândul lor, oferă, din perspective diferite, o explicație morfologică a culturii. De asemenea, Toynbee înlocuiește *morfologia* sau *afinitățile morfologice* din cultură cu conceptul de *omologie* sau *câmpuri istorice inteligibile*, amintind de *tipurile ideale* ale lui Max Weber. Vorbind despre propriul său sistem, Alfred Weber formulează următoarea concluzie: „Și totuși nu există nicio îndoială că interpretarea pe care am dat-o conceptului de cultură prezintă afinități cu atitudinea morfologică”. De altfel, A. Weber consideră manifestările culturale drept simboluri, apropiat, în abordarea subiectului amintit mai sus, de maniera lui Cassirer (filosof al formelor simbolice, promotor al unui important curent interpretativ al secolului XX, referitor la faptele culturale). (*Ibidem*, p. 59-60).

Leo Frobenius a utilizat, pentru prima oară, termenul de *morfologie a culturii* în două lucrări publicate în perioada 1897-1899, intitulate *Doctrina cercurilor culturale* și *Doctrina naturalistă a culturii*. În lucrările menționate, cultura era considerată o entitate care transcende domeniul vieții omului în sine și care posedă propriile sale legi de dezvoltare. De fapt, prin intermediul morfologiei culturii, Frobenius intenționa să pună bazele unei doctrine care să țină cont de manifestările externe ale formelor sau de tipurile de cultură existente pretutindeni. Însă, adevărata morfologie a culturii este formulată de Frobenius, în opera sa *Paideuma* (1921), o expresie a ambiției de a înțelege diferitele stiluri culturale în funcție de determinările spațio-temporale ale acestora. În condițiile date, *morfologia* devenea o doctrină a formelor, care își propunea să evite pericolele unui pozitivism

biologic și care considera cultura drept un ansamblu de formații și mișcări dinamice supraindividuale. De altfel, Frobenius și Spranger acordau o importanță cu totul specială întâlnirilor, conexiunilor și impactului dintre culturi. De exemplu, Spranger opina că aceste fenomene pot apărea în una și aceeași zonă sau se pot manifesta la distanță în timp și în spațiu. În această direcție era reliefată situația Romei, care supune Grecia, dar se inspiră din *paideea* greacă, pentru ca, mai târziu, ambele relații să fie depășite de credința creștină în izbăvirea sufletelor, iar, în final, creștinismul va cuprinde – în doctrina sa – ideea romană asupra Imperiului universal și, în egală măsură, speculația metafizică greacă. (*Ibidem*, p. 60).

Deseori, „conflictul rezultă din dezagreabila și neliniștitoare înghesuială pe care, în vechile teritorii, suprapopulate, o provoacă excesul de locuitori. Uneori predomină factorul economic, alteori, factorul religios; în alte cazuri, însă, lupta capătă un evident caracter politic. Dar, cum toate aspectele vieții culturale sunt atât de intim legate între ele, se poate întâmpla ca importanța majoră atribuită unui factor să devină, brusc, importanța majoră atribuită altuia.” (*Ibidem*, p. 61).

În lucrarea sa fundamentală, *Decadența Occidentului*, Spengler consideră *cultura* drept fenomenul original, elementul vital al istoriei. De altfel, Spengler se arată preocupat – în mod real – de destinul Occidentului sub aspect cultural, îl respinge pe Hegel și își propune să continue opera lui Nietzsche, Goethe și Schopenhauer, preluând, chiar, de la Goethe, ideea unei morfologii a istoriei universale. Pentru Spengler, cultura constă în opoziția dintre univers ca istorie și univers ca natură, opoziție inclusă, mai târziu, în teoria istoriei elaborată de Windelband și Rickert. Cultura se bazează pe *afinitățile morfologice* preluate de Spengler din ideile biologice ale lui Goethe, de aici provenind și conceptul de *protoforme*, care modelează destinul culturilor vii. Astfel, Spengler formulează multiple afinități morfologice, care pot aparține aceluiași ciclu cultural sau unor cicluri culturale diferite în spațiu și în timp. În acest sens, Spengler stabilește afinități morfologice între calculul diferențial și principiul dinastic al regelui francez Louis XV, între ideea greacă de *polis* și geometria euclidiană sau între muzica contrapunctică și sistemul economic de credit. Pe baza aceluiași principiu, Spengler a formulat o idee foarte interesantă despre *contemporaneitatea* faptelor istorice sau culturale: „Eu numesc contemporane două fapte istorice care, fiecare în cultura sa, se manifestă absolut în aceeași situație relativă și au, prin urmare, sensuri absolut identice”. Deci, Spengler consideră contemporane figuri sau fapte de cultură situate la distanță de secole sau milenii în istorie. În viziunea sa, *cultura* reprezintă un protofenomen al istoriei universale, un fenomen primar, particular și ireductibil, expresie a unui suflet cultural specific, orice cultură fiind supusă unei legi interne de dezvoltare. Același Spengler susține faptul că analogia, omologiile și metamorfozele operează în culturi la fel cum acționează, din punct de vedere biologic, în orice organism viu.

Spengler identifică opt *culturi* de bază: egipteană, babiloneană, hindusă, chineză, mexicană, clasică veche, magico-arabă și occidentală (faustică). Sub raport morfologic, cultura reprezintă, de fapt, relația dintre cultură și istoria vizibilă, dintre cultură și viață, suflet, natură, spirit. Spengler consideră că, prin intermediul *numărului*, omul exercită o magie asupra naturii, descoperind, în acest mod, conceptul de *limită* și noțiunea de *varietate*. Sunt consacrate o multitudine de culturi și, în egală măsură, de lumi numerice, după cum afirmă însuși Spengler: „Există multe universuri de numere pentru că există multe civilizații. Întâlnim un tip de număr hindus, arab, antic, occidental, fiecare dintre ele unic încă de la origine, fiecare exprimând o istorie diferită a lumii.” (*Ibidem*, p. 61-62).

De fapt, Spengler a căutat, din răspuțeri, să formuleze o concepție asupra lumii culturii care să marcheze o schimbare radicală, asemănătoare, aproape până la identificare, cu descoperirea lui Copernic. Concepția sa asupra lumii este susținută de ideea de *destin* și de cea de *cultură*, ca protofenomen al istoriei universale. Pornind de la faptul că fiecărei culturi îi corespunde un suflet, Spengler distinge trei tipuri de *suflet*, ceea ce ne-ar putea duce cu gândul spre matricea stilistică din filosofia culturii a lui Lucian Blaga: sufletul *apolinic*, ale cărui simboluri primare sunt corpul uman, nudul, ideea de *polis*, senzualismul, ideea de *limită* și de *contur*; sufletul *magic* arab, având – ca

simboluri primare – spațiul boltă și spațiul peșteră, mozaicul, arabescul, algebra, astrologia, moscheile, cupola Sfintei Sofia și califii; sufletul *faustic* occidental, ale cărui simboluri primare sunt spațiul infinit, dinamica lui Galileo, dogmatismul catolico-protestant, rațiunea de Stat, clar-obscurul, contrapunctul, perspectiva.

Teoria culturii elaborată de Spengler – arată cunoscutul ontolog al culturii G. Uscătescu – se remarcă, în mod deosebit, prin ideea decadenței ineluctabile a culturilor, argumentând printr-un citat din celebrul filosof: „Orice *cultură* își are propria sa *civilizație*. Civilizația este destinul inevitabil al unei culturi. Civilizația este alcătuită din stările extreme și cele mai artificiale pe care le poate cunoaște o specie umană superioară. Aceste stări reprezintă o încheiere; sunt rezultatul devenirii, care succede devenirii înseși, moartea care urmează vieții, scleroza care urmează dezvoltării. Reprezintă sfârșitul irevocabil la care s-a ajuns dintotdeauna, în virtutea unei necesități foarte profunde.” (*Ibidem*, p. 63).

Totuși, opera lui Spengler este completată și, parțial, contrazisă de lucrările lui Frobenius (*Paideuma, Cultura ca ființă vie*) și Eduard Spranger (*Probleme de morfologia culturii, Forme de viață*). În final, Frobenius insistă asupra conceptului de *armonie* și *dizarmonie* în culturi și asupra aceluia de *decadență* în funcție de acestea, acordând un rol extrem de important conceptelor de *spațiu psihic*, *complex vital* și *voință de formă*. Și pe Frobenius îl preocupă, în mod special, problema vârstei juvenile și a funcției sale culturale, el încercând să stabilească armonia dintre „unitatea eului și unitatea lumii realității”. De fapt, eul își constituie propria sa lume, iar din spațiul vital geografic își alcătuiește spațiul psihic al *paideumei*.

Mizând, la rândul său, pe criterii metodologice destul de concrete, Spranger delimitează, din punct de vedere morfologic, forme de viață, tipuri psihologice și acordă o importanță culturală, cu totul aparte, psihologiei adolescenței. În acest sens, el distinge șase *tipuri psihologice*: omul teoretic, omul economic, omul social, omul estetic, omul politic și omul religios. În viziunea lui Spranger, conceptul de *ethos* constituie, de fapt, fundamentul procesului cultural, iar ideea datoriei, baza religioasă și educativă reprezintă temeliile culturii superioare. Spranger ajunge la concluzia că raportul dintre *faptul social* și *faptul cultural* provine din legăturile stabilite între *formă* și *formare*.

Începând cu Alfred Weber, morfologia culturii ajunge să cuprindă trei categorii fundamentale: *proces de societate*, *proces de civilizație* și *mișcare culturală*. De altfel, A. Weber utilizează propria sa schemă, care perfecționează, sub raport critic, și încununează rezultatele unei morfologii a culturii, analizând două culturi primare remarcabile, precum cea egipteană și cea babiloneană. (*Ibidem*, p. 63-64).

Putem vorbi, în egală măsură, și despre o împărțire dihotomică a culturii, în *cultură materială* și *cultură non-materială* (*spirituală*).

Cultura materială este alcătuită din totalitatea obiectelor fizice făcute de mâna omului, numite *artifact* în limba engleză (un piaptăn, o cană, o unealtă, o clădire, etc.); unii cercetători consideră că acest domeniu al culturii include și obiecte naturale, care au o semnificație aparte pentru om și sunt utilizate de el (un lac, o pădure etc.).

În schimb, *cultura non-materială* (*spirituală*) este formată din toate produsele intangibile create de om (abilitățile tehnice, obiceiurile, normele, credințele, valorile, atitudinile, limbile, etc.), care sunt transmise din generație în generație. (MIHU, 2002, p. 83).

Mai mulți antropologi culturali încearcă să clarifice relațiile dintre două concepte, *cultură* și *civilizație*. De altfel, conceptul de *civilizație* a fost utilizat, pe scară largă, de gânditorii francezi din secolul al XVIII-lea, ca fiind opus conceptului de *barbarie*. Astfel, societățile civilizate erau considerate total diferite față de societățile primitive, barbare, pornind de la considerentul că erau stabile, moderne și literate. Trebuie subliniat faptul că disocierea între cele două concepte a apărut în Germania, îmbrăcând forma opoziției dintre *Kultur* (cuvânt de origine germană) și *Civilization* (cuvânt de origine franceză). Profund influențată de tradiția romantică, la un moment dat *cultura* a fost percepută ca depozitarul celor mai deosebite forțe umane, a realizărilor artistice și a perfecțiunii individuale, iar *civilizația* a fost considerată un proces de dezvoltare materială, care amenință

cultura individuală prin crearea unei societăți urbane, de masă. În acest context, societatea industrială modernă a fost văzută, tot mai mult, ca o forță impersonală ce standardizează sau, după alte surse, chiar plafonează, cultura și conștiința umană. Pornind de la sarcinile fundamentale ale sectorului economic românesc după Primul Război Mondial (asanarea și dezvoltarea diversificată a tuturor ramurilor de producție, de circulație, de desfacere și de repartitie), unii contemporani preconizau faptul că ridicarea nivelului cultural trebuia să urmeze împrumutării, noul ideal fiind, pentru multă vreme, „o serioasă, continuă și perseverentă culturalizare a tuturor categoriilor sociale și o străduință tot atât de mare pentru dezvoltarea vieții economice naționale.” (PUȘCAȘ, VESA, 1988, p. 237-238).

În acest sens, în noua organizare economică a României interbelice trebuia să se țină cont nu numai de rentabilitatea capitalului și facilitarea consumului intern, ci și de interesele muncii fizice și intelectuale, perfecționate prin cultură. Unii oameni de știință au considerat relația cultură-economie ca parte integrantă a raportului cultură-societate, noțiuni aflate în stare de interdependență progresivă. (*Ibidem*, p. 238).

În expunerea sa, din deschiderea ciclului de conferințe cunoscut sub denumirea de „Săptămâna culturii raționalizate” (22-30 noiembrie 1930), inginerul Th. Ficșinescu sublinia următoarele: „mulți au băgat de seamă că raționalizarea tehnică nu era suficientă pentru a spori randamentul economic, că hotărâtori deveneau și factorii extensivi și intensivi”. În concepția sa, era illogic ca raționalizarea să cuprindă doar activitatea economică; din contră, pe măsură ce aceasta, exprimând o nouă mentalitate și un sistem de idei bine definite, se concretiza în realizarea și în repartizarea bunurilor materiale, „apare mai strigătoare și mai de nesuportat sărăcia și anarhia în producția și distribuția bunurilor intelectuale și morale”. Astfel, era stabilită o legătură directă între *raționalizare și cultură*, cele două categorii condiționându-se reciproc și garantând – împreună – „ființa și progresul neamului nostru”. Deci, era necesar, mai mult ca oricând, să fie aplicate – în domeniul culturii – metodele raționalizatoare cu care era tratată viața economică, renunțându-se la sistemul soluțiilor fragmentare, improvizate sau împrumutate, și să se formuleze – în baza realităților și idealurilor proprii – „programul unitar al României moderne.” (*Ibidem*, p. 244-245).

După cum semnala M. Oromolu, asocierea între *cultură și raționalizare*, deși pare, la prima vedere, aridă, era perfect justificată, de vreme ce *cultura* alcătuiește baza raționalizării și-i pregătește mentalitatea indispensabilă, iar *raționalizarea* devine un factor necesar pentru a sistematiza și dezvolta cultura, în funcție de nevoile și aptitudinile poporului român. În opinia sa, *raționalizarea* se bazează pe știință și pe metodele ei și, pentru a reuși, pretindea „un fond foarte solid de *cultură* atât generală, cât și profesională și, prin urmare, *raționalizarea trebuie să fie considerată și sub aspectul ei cultural*”, iar dacă *raționalizarea* era influențată de *cultură*, aceasta, la rândul său, trebuia – în mod imperativ – să se conducă după principiile raționalizării. (*Ibidem*, p. 245).

Totuși, ideea raționalizării culturii a fost înțeleasă, în mod diferit, de conferențieri. De pildă, N. Iorga insistase pe principiul raționalizării culturii în sens extensiv, în deplină concordanță cu afirmația sa din 1907, potrivit căreia „fără cultura poporului orice alcătuire economică, orice formă politică n-au nicio valoare”. În anul 1930, el se declara încântat de încercarea de a pune – la dispoziția culturii – metodele științifice și ingineresti, înlăturând, în acest fel, caracterul ei individual, anarhic și inefficient. Pornind de la premisa că orice ocupație din societate stabilește un contact destul de vizibil cu cultura, el a criticat – cu severitate – elementele care-i blocau raționalizarea, adică lipsa lucrărilor care ghidează majoritatea ramurilor de activitate. Iorga considera că lipsa raționalizării se reflecta, în egală măsură, și în absența comunicării culturale între toate straturile sociale, în special cu țărănimea (pătura socială predominantă a societății românești), în insuficienta difuzare, în păturile largi ale populației, a lucrărilor de certă valoare și în nereceptivitatea „elitei” conducătoare față de scrierile de preț, iar cu asemenea sisteme de cultură nu se putea ajunge niciodată la raționalizarea ei. În viziunea marelui istoric, marile neajunsuri constau în faptul că *cultura*, „împrumutând mult de la popor, nu a întors nimic din ceea ce a primit și, astfel,

se menține o veșnică datorie față de el, aceea de a lua un contact cât mai intim și mai intens cu masa poporului”; de aici provenea necesitatea pătrunderii culturii „până jos”, cu alte cuvinte până în ultimul cătun și sătuc „uitat de lume”, prin contribuția decisivă a statului și a tuturor factorilor de cultură. În acest sens, Iorga lansa un atac destul de dur la adresa unor fenomene curente petrecute în cultura românească dintre cele două războaie mondiale, o parte dintre ele fiind moștenite din perioada anterioară: „Să înceteze cu cultura de diplome, formală, să însuflețim forța ei vie și să o facem practică, pentru a pătrunde în rândurile mulțimii. Numai atunci vom fi pregătiți pentru a începe opera de raționalizare a culturii neamului românesc”. Prin prisma celor afirmate de marele savant, cultura trebuia să devină eficientă în modernizarea societății. (*Ibidem*, p. 246).

La rândul său, dr. N. Lupu a remarcat faptul că se dovedea absolut necesar să fim „maleabili și expeditivi”, adaptând cultura și normele de civilizație la nevoile poporului; de altfel, poporul român, aflat în strânsă comuniune cu natura, a căpătat pricepere, inteligență vie, dexteritate bogată, spontaneitate, capacitate estetică, tenacitate în muncă, etc. În încheierea expunerii sale, Lupu constata că „cult e acela ce pune – în funcție socială – cunoștințele sale, nu acela ce le posedă” și că aspirații la bugetul statului erau datori să devină „propagatori ai culturii în marile straturi ale populației rurale”.

C. Rădulescu-Motru observa că profitul material determină preferința pentru o anumită profesie, cu alte cuvinte cauza face parte din climatul cultural al societății capitaliste, care transformă moneda într-un instrument de valorificare a spiritului de inițiativă al celor cu vocația muncii. (*Ibidem*, p. 247).

De asemenea, D. Gusti reliefa faptul că Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, din obligația de a munci pentru un viitor mai bun, și-a propus să participe la educația socială a maselor pentru a face din popor „o personalitate creatoare de cultură distinctă printre celelalte neamuri”. De fapt, patriotismul cultural era menit să accentueze specificul românesc în patrimoniul omenirii, din care era parte intrinsecă, imprimându-i mai multă strălucire, importanță și utilitate socială. Era vorba, fără îndoială, despre trecerea – în plan cultural – a formulei „prin noi înșine”, reclamată – în mod prioritar – pentru orice manifestare statală, cu atât mai mult cu cât ieșise la iveală faptul că împrumuturile contractate în Apus „au fost utilizate pentru a mări beneficiile personale, iar nu productivitatea culturală a țării”.

De pildă, Vasile Pârvan susținea teza că, indiferent de idealul cultural propus, era imperios necesar ca acțiunea de transformare a elementelor sociale să înceapă cu individul, deoarece prefacerea societății era, fără îndoială, rezultatul înnoirii factorilor componenți. În mod asemănător, după Marea Unire, Gr. Antipa consemnase faptul că la baza activității trebuia pus, neapărat, individul, cu un dublu scop: unul, de natură urgentă, de înălțare și înnobilare a firii sale, de pregătire în vederea rolului pe care urma să-l îndeplinească în societate; altul, îndepărtat, de a oferi poporului posibilitatea de a ajunge „la o civilizație cât mai înaltă și mai profundă a țării și a vieții sale”. Afirmția de mai sus pornea de la convingerea fermă că prin dezvoltarea și perfecționarea însușirilor, cultura îl făcea pe individ capabil de a lucra cu puteri tot mai mari la rezolvarea problemelor timpului și ale neamului. (*Ibidem*, p. 248-249).

Procesul amintit trebuia să debuteze, la nivelul păturilor de jos ale populației, prin lichidarea analfabetismului, un flagel ce accentua, în proporție covârșitoare, iraționala distribuție a culturii. De exemplu, la sate, analfabetismul cuprinsese 48,6% din totalul populației, media în ambele zone (rural și urban) fiind de 38%. De vreme ce analfabetismul și subculturalizarea țineau departe de viața publică largi categorii de cetățeni, generalizarea culturii a fost apreciată drept „contribuția cea mai de căpetenie pentru propășirea, sub toate raporturile, a statului”. De altfel, parlamentarii români ajunseseră la convingerea că, cu cât se oferea mai multă instrucție și cultură maselor, nu numai elitelor, cu atât mai multă strălucire dobânda viața economică și punerea în valoare a condițiilor favorabile ivite prin făurirea statului național unitar. În concluzie, nu era necesar ca fenomenul cultural să-și abandoneze statutul tradițional, însă nici nu trebuia să rămână indiferent la imperativele forțelor de producție. Se dorea, în mod imperativ, o cultură mai angajată în rezolvarea

tuturor problemelor sociale, nu numai în enunțarea și în reflectarea lor, cerință rezumată de sociologul D. Gusti în expunerea de motive la legea organizării culturii: „munca intelectuală a fost chemată, după război (Primul Război Mondial – n. n.), să lucreze – alături de munca manuală – la refacerea lumii.” (*Ibidem*, p. 250).

Concluzii

Alături de civilizație, cultura ne definește ca oameni, ne scoate din starea de „animalitate”. Atât cultura primitivă, cât și cultura avansată pornesc de la același mecanism, alcătuit din trei părți: material, uman și spiritual. Cu alte cuvinte, cultura reprezintă un sistem ordonat care include trei concepte fundamentale (*comportament, mecanism și instrument*), la acestea adăugându-se și conceptul de *moștenire socială*.

BIBLIOGRAFIE

- MIHU, Achim, *Antropologia culturală*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002
PUȘCAȘ, Vasile, VESA, Vasile (coord.), *Dezvoltare și modernizare în România interbelică (1919-1939). Culegere de studii*, București, Editura Politică, 1988
USCĂTESCU, George, *Ontologia culturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987

THE PAPER OCTOPUS: THE EFFECTS OF BUREAUCRATIC PRACTICES AND BARRIERS IN THE ROMANIAN SECONDARY EDUCATION SYSTEM

LA PIEUVRE DE LA PAPERASSE: EFFETS DES PRATIQUES ET DES BARRIÈRES BUREAUCRATIQUES SUR L'ENSEIGNEMENT SECONDAIRE EN ROUMANIE

CARACATIȚA DE HÂRTIE: EFECTELE PRACTICILOR ȘI BARIERELOR BIROCRATICE ASUPRA SISTEMULUI SECUNDAR DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN ROMÂNIA

Conf. univ. dr. Darius BOROVIC

Universitatea de Vest din Timișoara,

Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic,

B-dul V. Pârvan, nr. 4, Timișoara, România

E-mail: darius.borovic@e-uvv.ro

Abstract

The goal of the study is to highlight useless bureaucratic practices, consuming time and resources, that negatively affect the quality of teaching and classroom practices in the Romanian secondary education system. The study uses qualitative research methods, especially the in-depth interview and the gateway approach described by C. L. Mears (2009). The study highlights the main symptoms of the bureaucratic malady by describing the authentic but demoralizing experiences of the members of the educational community affected by the syndrom of bureaucracy. The effect of the bureaucratic practices on the professional and personal experience of the teacher is profound an affects the classroom teaching. For improving the quality of the educational activities in Romanian primary and secondary education, policies that adress the nocive structural aspects of bureaucracy are required.

Résumé

Le but de l'étude est de mettre en relief des pratiques bureaucratiques inutiles, chronovores, consommatrices de ressources, qui nuisent à la qualité de l'enseignement et de la pratique de classe dans le système éducatif secondaire en Roumanie. L'étude emploie des méthodes de recherche qualitative, surtout l'interview de profondeur et l'approche de type gateway décrite par Mears (2009). L'étude met en relief les symptômes de la maladie bureaucratique en décrivant les expériences réelles, décourageantes, vécues par la communauté des enseignants affectés par le syndrome de la bureaucratie. Les pratiques bureaucratiques ont un effet profond sur le vécu professionnel et personnel de l'enseignant, effet qui a des conséquences sur la classe. Pour améliorer la qualité de l'acte d'enseignement on a besoin de politiques qui taclent ces aspects structurels nocifs de la bureaucratie.

Rezumat

Studiul are ca scop evidențierea unor practici birocratice inutile, consumatoare de timp și de resurse, care afectează în mod negativ calitatea instruirii și a practicii de la clasă în sistemul educațional secundar românesc. Studiul folosește metode de cercetare calitative, în special bazate pe interviul de profunzime și abordarea de tip „gateway” descrisă de C. L. Mears (2009). Studiul evidențiază principalele simptome ale maladii birocratice prin descrierea experiențelor autentice și demoralizante trăite de comunitatea educațională afectată de sindromul birocrăției. Practicile birocratice au un efect profund asupra experienței profesionale și personale cadrului didactic, efect care se răsfrânge asupra clasei. Pentru creșterea calității actului educațional din sistemul primar și secundar de învățământ sunt însă necesare politici care abordează aspectele structurale nocive ale birocrăției.

Keywords: *bureaucracy, harmful practice, qualitative research, secondary education*

Mots-clés: *bureaucratie, pratiques nocifs, recherche qualitative, éducation secondaire*

Cuvinte cheie: *birocrăție, practici nocive, cercetare calitativă, educație secundară*

1. The theoretical framework and the motivation of the study

For more than 10 years I worked as social studies teacher in a high school in Timișoara. In the past 12 years besides having lectures about didactics I also supervise the teaching activities of future teachers in school. This gives me the opportunity to visit schools quite often. Things changed very much in the last 10 years. When I was a high-school teacher I had to elaborate an annual teaching plan, very seldom other documents, and this was it. I can't remember more. So you had to spend few hours each semester for bureaucratic work. Things changed very much in the past 10-12 years. Now I see teachers overwhelmed by documents and reports, constantly complaining that they almost have no more time to teach and to plan their teaching activities. So I decided to make the voice of the teachers heard. The goal of the study is to highlight useless bureaucratic practices, consuming time and resources, that negatively affect how good teaching and other activities are carried out in the Romanian primary and secondary education.

A well noticed and discussed phenomenon of the European society is the “the long-term, progressive growth and spread of bureaucracy” entering all institutions public or private (CHARLTON, 2010, p. 964). Bruce G. Charlton compares this irrational and uncontrollable process with a cancer that eventually is going to kill the institution that supports it (CHARLTON, 2010, p. 962). This theoretical framework helps us interpret the spread of bureaucracy in the primary and the secondary education. In this article, the ever-growing bureaucratic demands from several institutions on the schools is seen as a cancer that suffocates teaching and reduces the motivation for creative activities in school.

Robert Bjork compares the role of the imposed bureaucracy on education to the one in the American Navy. Opposed to the influence of bureaucracy in the Navy, a high level of bureaucracy in education reduces the freedom, the flexibility, the autonomy of the teacher and as a consequence it impacts in a negative manner the creativity of the educational process at classroom level. It has also a negative impact on the teachers' motivation. One reason for this is the fact that upper level bureaucrats often forget the main educational purpose of the school and are trying to reject their past as school teachers. (BJORK, 1977, p. 53). This patterns also have an influence on Romanian schools.

The idea of debureaucratization was first launched in 2016 by the former minister of education Professor Mircea Dumitru, also former Rector of the University of Bucharest (TOMA,

2016). In November 2019 the minister of education Mrs. Anisie established an operational group with the purpose “to debureaucratize activities in the pre-university education system” (www.edu.ro). The so called “Commission for Cutting Papers” established a web site where teachers and other interested members of the educational community could choose from a list what papers to cut, as a part of a google forms questionnaire (www.debirocratizare.edu.ro). The minister identifies debureaucratization with the elimination of documents that are an excessive burden for teachers. The work of the commission had no impact on the education system since the government has fallen in February 2020 and because of the pandemic most of the teaching was online since March 2020.

2. The methodology

The methodology used is the qualitative interview described as the gateway approach in the Columbine research. In this approach it is very important to prevent the alteration of “*the participants’ perspective and understandings in the research*”. The researcher has access to the interior world of the participants to what is called a “metaphorical community of experience”. During the in-depth interviews the researchers has access not only to facts but to several layers of meaning. The meaning of the participant’s story is going to unfold itself in relation to the social, educational, and political context. In this perspective remembering certain events does not only passively bring them to surface but it’s an active process facilitated by the researcher (MEARS, 2009, p. 52)

To interact with the subjects, I used the in-depth interview described widely in literature. This sort of interview is a form of social encounter where speakers interact bringing to light past and future versions of themselves, discussing actions, feelings, emotions, and the data results from this interaction (RAPLEY, 2004, p. 18). So the interviews were not based on creating neutrality, but on creating rapport with the participants.

The interviews took place during the years 2016 and 2019 and started with an informal dialog to make the participant feel relaxed and open to conversation. After this my questions went somewhat directly to the point. Although I had an interview guide with clearly stated questions, I let the conversation itself lead to conclusions and to other problems. Finding interesting thoughts in some statement, I asked the participants for clarification. In that way the main problems were analyzed in depth and the participants could express their feelings, their emotions and they presented events more vividly. Only if the conversation got stuck, I asked another question. But the question was asked as a mean to continue the interactive investigation.

Corden and Sainsbury analyses why researchers are including quotations within in the presentation of their findings: “as the matter of enquiry; as evidence; as explanation; as illustration; to deepen understanding; to give participants a voice, and to enhance readability” (CORDEN, SAINSBURY, 2006, p. 12) In this particular research the quotations are used as evidence, to improve understanding and to make the text easier to read.

The points of view and ideas of the participants will be often expressed like an imaginary dialog between them and between them and me. In the presentation of the research I am using the dialog text lines from transcript. For readability some of the dialog lines were slightly adapted without major changes and alteration of meaning. Between dialog lines, interpretation and conclusions have been inserted. During the interviews I was alone with the participants and the dialog was only between me and them. The dialog between participants never happened since the participants did not meet during my research, but it helps providing a more vivid real life context. The dialogues are related to specific subjects that were investigated. Each participant brings his own perspective and contributes to building a broader context for understanding the real problems related to bureaucracy in schools.

The participants in the interviews where selected using several criteria: they should be from different areas of studies; from different schools and school types whit different results in national

evaluations; they should have a diverse teaching experience taking into consideration their carrier path and the years spent in one school. To create a better context for understanding I will make a short description of the interviewed teachers and the students. In order to protect the participants, names and sometimes locations and of the teachers have been changed.

Diana is a teacher in her early forties with humanistic background and also the headmaster of a large 1-8 grade school in a regular neighborhood of Timișoara.

Carmen is a Romanian Language and Literature Teacher in her early thirties in a small 1-8 grade school from a village in the Timiș county and is also the head of the Quality Assurance Commission. She is living in Timișoara and commutes to school every day.

Gina is first year university student in Timișoara, studying Latin and Romanian. She talks about her high-school years spent in an industrial high school from a village in Arad county.

Tudor is a teacher and school counselor in his mid-fifties in a highly ranked high-school from a neighbor county where he also spent several years as school inspector.

Amalia is a young substitute teacher in her late twenties in 2 village schools near Timișoara. She commutes to work by car every day.

Maria is an English teacher in her early forties from a vocational high-school in Timișoara, teaching pupils from grade 5 to 12, also member of the Quality Assurance Commission of her school.

Alexandra is a technology teacher from a high-school in Timișoara, also a member of the school Board. Although she is in her mid-forties, her experience as a teacher is relative short since she changed her career in her early forties.

Cristian is a science teacher in his early fifties, teaching in a secondary school in a city near Timișoara and also a teacher trainer.

3. Documents and reports that eat up teachers' time and resources

The participants knew that the interview was about bureaucracy in the Romanian primary and secondary school system so one of them gives us his definition of the concept.

TUDOR: From a sociological perspective we can associate bureaucracy with people who (nobody disputes that they are specialists) are looking for work solely to justify their activity, their jobs.

Since this negative aspect of bureaucracy came out I could state my first formal question focusing on how bureaucracy negatively impacts school activities.

DARIUS: What kind of bureaucratic requirements are there in school or related to your teaching activity, requirements that have an impact on your ordinary classroom activity?

DIANA: Reports that have to be finalized, on a very short notice ... more and more activities that the teacher must carry out, which have no connection with his actual classroom teaching.

All participants mentioned a lot of papers, documents and reports that are required: *A report in September when the school year starts, the report with extracurricular activities, the report about planning and the planning itself, the reports for ARACIP ("Romanian Agency for Quality Assurance in Pre-University Education"), the reports with the open lessons (lessons which can be attended by other teachers for observation), the final reports- at the end of each semester and the end of the school-year, containing the number of promoted students, the students that failed.*

TUDOR: From the point of view of the teacher, sometimes we are asked for things that seem useless, but I agree that the world is progressing and everyone should produce something that will last. But I do not understand why a document for example, which I write in an electronic version, is not enough. You are required, for example, to have the document in Word format not only then you have to send it somewhere to be stored, then print it on paper in at least 3 copies, burn it on a CD and send it in print and attached to an email. This is a black hole for resources. If banks accept for

example requests for money transfer in electronic format, why, in the education system, it not enough to produce the requested documents digital only? So that's how I see this right now, bureaucracy is consuming our time, our resources, our nerves, and is overwhelming our teaching activity.

Since the educational authorities put pressure on the headmaster, some of the subjects had to ask the other teachers for several forms and reports:

- reports concerning the number absent children;
- reports about children with disciplinary problems;
- a monthly report about the acts of violence and bullying that happen in school with details about the types of violence (verbal, emotional, physical), who is involved (the parent, the child, the teacher, children among them, parents between them). This report has to be uploaded on a newly established portal;
- all kinds of reports related to us, related to the evolution of the students;
- all sort of documents for the tutoring/counseling classes related to the planning and implementation of these activities.

The teachers are required to submit besides their regular planning certain regular reports that should be accomplished by the school administration or the secretary. Some of these reports are required on a monthly basis while others when the school year ends. All the participants consider that these documents and reports tend to distract the teachers from their teaching activity. The interviewed teachers expressed disgust and anger regarding the huge number of documents and the fact that some needed to be printed in several copies and provided by other means as well (CD, email, upload to a platform and so on)

4. The pressure of centralization and the unnoticed work of teachers at home

Romania has a centralized education system with a ministry of education and subordinate school inspectorates in each county. The school inspectorates have to ensure that all activities in all schools are carried out according to regulations and laws. The school inspectors supervise some of the activities of the school, the principal and the teachers. The school inspectorate is also responsible for the employment of the teachers and has a human resources department (MEC, 2002). The inspectorates and the school inspectors are one of the main reason the negative consequences of bureaucracy come to life.

School inspections carried out by county school inspectors produce more pressure on the teachers to elaborate and organize several reports and other documents. Although the main purpose of the school inspection is to evaluate how qualitative teaching and other learning and management activities are in the educational institutions and to provide feedback and guidelines for the teachers, it became more and more a bureaucratically control of documents and reports.

DARIUS: How did you feel during the school inspections carried out by teams?

Maria: During the inspection brigade, it seemed to me that everyone was trying to do what they haven't done in a year or half a year.

AMALIA: Yes, the teachers' main concern were documents not lessons, to have everything organized. So the teachers' stress was not related to how the lessons would turn out but to have all the required documents for the school inspection. Being new in the system they were teaching me: you should take care, you should prepare your lessons very well, see what methods you use, how you use them, so that you make a good impression because they (the school inspectors) don't require much from us because we are old and we know how to do our job. I did not know at that time that nobody will come to inspect me, but I was prepared.

Carmen and the other participants to the interview share the same opinions about school inspections.

CRISTIAN: An inspector came to assist me for two teaching hours, but the rest of the time, the whole week, he checked only papers: the schedules if they are up to date, the annual, half-yearly planning, papers from the management and other documents from the employee's personal files (certificates of birth and marriage, university diplomas, attendance certificates from different courses, internships, training workshops and so on)

CARMEN: I have heard all kinds of opinions of people who are not a part of the education system, who consider that a teacher works a few hours with the students and then he goes home and everything is fine, he has a lot of free time, he has vacations, so it is extraordinarily good to be a teacher/educator. This is really not true. I also speak on behalf of my colleagues, but I take myself as an example: I come home, maybe I eat something and then I prepare my worksheets for the next day, some sheets even have to be prepared for days in advance because we don't have access to a copy machine whenever we need to. Sometimes it may take up to a week until that sheet is multiplied. During the afternoon I prepare the sheets but I also prepare all kinds of presentations to make the lessons more attractive and I also evaluate student papers or tests at home, because there is insufficient time to do it at school. I also evaluate several papers from different national-exam simulations. Sometimes I have to prepare materials for student contests for which the school has registered. So the work does not end with leaving school, it continues at home.

Carmen gave me an invaluable insight of the regular activities of a teacher but also some activities that were required during the school inspection. It is strange to acknowledge that a school inspector who has to check the quality of the educational process spent only two hours observing the lessons, thought by the teacher, while the rest of the week he checked only reports, tables and documents. During school inspections a disproportional amount of time is devoted to bureaucratic aspects than to the basic aspects of education.

It seems that for the authorities' documents can prove the quality of education better than the real educational process itself. On the other hand, Carmen describes very vivid how in Romania the teacher's activity continues unnoticed at home.

5. How the useless bureaucratic burden affects the quality of education and learning

Since all sort of bureaucratically demands were exposed by the interviewed teachers the conversation started to evaluate the usefulness of the multitude reports, tables and so on. So I asked if all these reports that the teachers have to submit to the educational authorities are used by somebody.

DIANA: I find it hard to believe that anybody uses them because I can't imagine someone is capable of monitoring such a huge amount of reports required regularly. I mean, some types of reports we have to submit monthly.

The perception of the teachers about these bureaucratic requirements is not at all favorable:

TUDOR: For most colleagues it is a pointless endeavor. On the other hand, people grit their teeth and do this bureaucratic work if they want if they want a 5-year salary increase, if they want to be admitted to work on a project. Then they accomplish these requirements even if they do not agree with them.

ALEXANDRA: These activities are consuming resources, time, money - because you are required to give all your planning in 3 copies, but the paper and printing resources you have buy yourself. And they are part of a very stressful system.

CARMEN: There are many documents that have to be delivered at a deadline and usually the deadline is on the same day or even one day before the present date. And the teacher is stressed because he can no longer do his work and must only compose documents that are required by the ministry, by the inspectorate.

Besides being printed and signed all documents should be registered as well.

TUDOR: Everything gets a very official form, a legal format: they have a registration number, the signed approval of the headmaster and the school stamp.

Since Gina talks about her last years in high school, she remembered very vividly how the bureaucratic requirements affected the teaching and the capacity of the students to perform well at the national exams.

GINA: Well, I noticed these things while I was a student in the 11th grade, but in the 12th grade the situation was already much more worrying.

The most significant effect of these bureaucratic requirements is on the teaching, the preparation for class and the learning of the students. This is presented in a very explicit way by the former 12th grade student.

GINA: There are a lot of reports that are required from the teachers, a lot of papers to do, a lot of problems to solve ... and they don't have enough time to deal with the lessons they have to teach, and to discuss them with us because these papers take time. They all have to finish the reports... this is why they write their reports during the teaching hours.

This affected students more at the important subjects that were required for finalizing high-school, for the baccalaureate exam.

GINA: I remember that our teacher was very ambitious and always organized the activities during the tutoring/counseling classes, well, we, the students organized them for the teacher. For four years, I organized them too. I was told that these activity plans and reports, would bring the teacher a salary increase.

So the students wrote, organized, planned and reported non-existent extracurricular activities and projects during the school hours. If documents are the only means of justifying activities, then you only need some signed papers and you can fake that the activity happened.

Diana, the school headmaster, noticed a connection between the “paper-contest” and the teacher evaluation sheet.

DIANA: You know; I think it all starts from the way the evaluation sheet of the teachers is conceived. The evaluation sheet is not designed by the schools but by higher authorities (the ministry). Nobody takes into account photos and concrete results of the school activities... All the results that are required are results that can be written on paper. Almost exclusively, it matters more what you have written than what you have actually done. It's terrible ... taken into account my relationship with my colleagues and the social climate of the school in general. You know it's a continuous run after projects, after partnerships, after meetings, after all those kinds of things, which I don't necessarily find unrelated to the class and the children. Every teacher wants to have

more of these. When you are more concerned about writing these things than the activity itself, I believe that the student is disadvantaged.

The teacher portfolio is closely linked to the teacher evaluation. It is a folder containing all sort of paper proofs of the teacher's professional activities and development.

CRISTIAN: Don't ask me what the teacher portfolio contains, how much it should contain. Well, it contains information related to the teacher's studies, the teaching rank, and besides that, well let me start ... I can't even tell you what goes in there, absolutely everything, from workshops, symposiums and conferences to prove very good results in student's contests (well the truth is that this is important for a teacher's portfolio) then, papers about organizing all kinds of non-formal activities competitions, projects....

The bureaucratic pressure that affects the teachers in Romanian schools consists largely in reports, justifying documents, participant lists, plans and all sorts of table containing certain data. These requirements to produce such documents come from the ministry, the school inspectorates and is sometimes enforced by the school management. All documents have to be provided in special templates and formats in more than one copy, they need to be approved by the headmaster with his signature and they also need official registration numbers and the school stamp. The deadline for producing certain documents is often on the same day as the request from the school authorities. Teachers have to produce the required documents on the same day so they skip some teaching or work during their class. This affects the quality of teaching very profoundly and gives students motive to worry. The preparation time in the afternoon is often affected by the documents that the teacher has to produce. These all affect the quality of teaching. The documents that are required for the teachers' portfolio and are also used as indicators for the teacher evaluation. Since often only papers count, some teachers use signed and stamped documents to fake non-existing activities to get salary raises. These practices lead to the altered value that it matters more what you write and the documents that you can provide than what you actually do and contribute to a very stressful working environment seen as a pointless endeavor. The students and the quality of teaching have the most to lose. This *paper-contest* is seen as useless since there are not enough bureaucrats to analyze this large number of documents and use this huge amount of information.

6. How school bureaucracy is decimating non-formal activities

Centralization also has an effect on non-formal education in schools: on school trips, on study visits.

TUDOR: The inspectorate must be notified if you are organizing any activity other than regular teaching. You need signatures approvals, yes ...

CARMEN: We wanted to make a trip to the mountains. I gave up because a new order was given, a new regulation for school trips. I gave up because it would have been necessary to make an entire folder with many documents, including the existence of medical staff to accompany the students (nurse, doctor, etc.), all kinds of documents from the bus-transportation company, from the hotel where we would have stayed. As a teacher I had to actually go from one place to another to gather a lot of papers and then to send this folder to the inspectorate for approval at least one month before the actual trip, including a medical certificate from the doctor (providing that each participant student has no health problems and is eligible to attend). And one of the moms told me that such a certificate is only valid for 24 hours but we were asked for it a month before the trip. Then I had to bring the folder to the school inspectorate and wait very long for approval. Reading and seeing how many documents are required for a trip or even a short trip to a nearby town, I gave up and so did my other colleagues.

TUDOR: I find it revolting. I know many cases of colleagues who either ignore this regulation and take themselves the responsibility for the trip. If an accident happens during the trip who is responsible? Everyone who accompanies the students but not the school inspectorate who approved the trip.

The number of student visits and trips declined drastically. For the few years this regulation was active, so many schools gave up their school trips finding other ways of non-formal activities. Thankfully the regulation was revoked but the mind setting that school trips are a bureaucratically waste of time still exists.

MARIA: And then, due to the fact that there was a wave of pressure on the teacher, activities like this have become rarer. All children and the parents have to lose, but they are unaware of this. These activities, are also included in the teacher's portfolio, together with training courses, professional development and so on.

Although we live in a society where the papers are considered very important, the most important one cannot be used, for example the school curriculum and the school manuals for several areas of study.

DIANA: What could I say, for the subjects I teach (citizenship education, social studies), it is clear that you have to move away from the textbook and present things so that they understand something from your presentations. But there's a mismatch between the school manual and the curriculum not only in my subject area. For example, the 5th grade math textbook is not used, it cannot be used. The teachers teach according to the curriculum; they have to develop their own materials in order to teach their lessons.

DIANA: Let's talk about the wrong definitions, or the inappropriate information from the textbooks. For example, I did not order manuals neither for the 7th grade nor the 8th grade, because the information is not updated. In some of these textbooks we are not even considered an EU member country.

Sometimes the school manuals are not according to the requirements of the curriculum and the contained information has scientific errors. This provides the teacher with less support for planning and delivering updated and interesting lessons. As a consequence, the teachers need more time to prepare and elaborate teaching materials.

7. How the educational system enforces bureaucracy over quality of teaching and about how much time it takes to do your job well as a teacher

Another problem that comes with the fact that different agencies generate many "bureaucracies, some more powerful than others". The real power of these agencies and structures "arises from the interrelations of bureaucracies" (WEINBERG, 1969). So we have different bureaucracies that put pressure on the schools sometimes demanding similar documents and sometimes demanding different ones. This increases the pressure on schools and on teachers and multiplies the bureaucratic burden.

During the dialogue an important problem emerged: the disproportional high amount of time spent by the authorities for checking documents instead of checking the teaching and the educational process. After inspecting two lessons (two teaching hours) of Carmen, the rest of the time the school inspector verified documents.

CARMEN: The remaining the time, the whole week he checked papers: if the schedules are up to date, the annual and half-yearly planning, several documents from the management and other documents from the teachers (certificates, diplomas from different courses, internships, training....)

ALEXANDRA: I have heard all kinds of opinions from other people who are not employed in the educational system. They consider that a teacher works a few hours with the students and then he comes home and everything is fine, he has a lot of free time, he has vacations, it is extraordinarily good in the education system, which is not true. I also speak on behalf of my colleagues, but I take myself as an example: I come home, maybe I eat and then I prepare my worksheets for the next day, some sheets I have to prepare earlier because we don't have access to a copy machine whenever we need to. It may take up to a week until our work sheet is copied, so we need to prepare the files few days before the lessons. I prepare the work sheets, but I prepare also several presentations to make the lessons more attractive. I also have to grade some of the works or tests at home, since I do not have enough time at school. I have to evaluate several other kinds of papers from different simulations for exams as well. Sometimes I prepare certain materials for contests in which we have registered and we have to participate. So the work does not end with leaving school, it still continues at home and in our free time.

Bureaucracy in education is linked to the centralization of the educational system. Multiple authorities check mostly bureaucratic aspects of school life considering that this is a proof for quality in education.

TUDOR: But the craziest thing about centralization is the one with the national data bases that we have: one made by SIVECO (a private firm), one made by ARACIP ("Romanian Agency for Quality Assurance in Pre-University Education"), one made by UMPFE ("The Management Unit for Projects with Foreign Funding") these all for the ministry of education. All databases have swallowed a great deal of money from several sources and are practically not functional. If the minister requests a report to the physics inspector from the ministry, the later writes a note to all the physics inspectors in the counties. The physics inspector from each county sends the note to the school headmasters. The headmaster sends the note to the teachers who have to write the reports. Then the reports go back to the ministry in reverse order, instead of searching the information directly in the national data base. And this is how centralization in education works regardless of all the in the national databases.

The quality of the school Education should be ensured through the relative new established "Romanian Agency for Quality Assurance in Pre-University Education" (ARACIP). Every school has a quality assurance commission that is responsible for quality related aspects of the school and its educational processes. The "Quality Assurance Commission" (CEAC) prepares quality-related documents to inform school management and to be prepared for control visits of the "Romanian Agency for Quality Assurance in Pre-University Education".

TUDOR: The "Quality Assurance Commission" exists in most schools at least on paper. CEAC collects documents to inform school management how things are going in school. The heads of these commissions are regular teachers that teach like all other teachers but they have an extra work load: 1. They have to collect several documents, 2. They have to write reports, 3. They have to elaborate an activity plan. These are all complex and complicated activities because many of the data already exist in different places in the school but not in the required format. A big part of the data is already known and is related to employment records or is self-explanatory. For example, they need all sorts of procedures regarding the students' activities, although the responsibilities of the students are inscribed in the school regulation. Is a procedure still necessary? (ironically). There is also a procedure regarding the document circuit. Things that work fine according to

common sense, should not be written down by anyone because they work fine, they are part of a tradition, a routine of good practice that has been working for years. So this teacher (the head of the Quality Assurance Commission) does a great job coordinating and putting data in different templates, while the other members collect data and different documents. The problem is that after you have done all the electronic documents, they must also be printed. So the quality commission has more documentation than the whole school in one place. So I don't know if it's bureaucracy or not, you say ... (laughing ironically)

DIANA: so there is this commission, a commission that must permanently access some sites, some online forms that they must fill out or choose from lists predefined things or check some boxes...

DIANA: It is very difficult for me to answer this question, I do not know if this commission can help and do you know why? ... because the deadlines for finishing the reports are often so pressing that you have only time to deal with papers and registration numbers. You can't actually have an overall vision to help. Because if you lean only on the details and don't try to synthesize, you can't take a step forward. So I perceive this commission as something that stresses me periodically. It happens monthly when that poor girl (one of the teachers who is more involved in the commission) comes and asks me all kinds of things about numberless procedures, all kinds of reports from meetings with the parents, from lectures, from all sort of things that she has to upload somewhere. I think it has to be uploaded to a platform that closes periodically and if you did not fill out in time all the fields the platform closes and everything is lost, all the fields you filled out before. It's something terrible.

In one of the schools there are for teachers involved in the school quality commission but most of the time this participation is not voluntary, or it is seen as some undesired workload.

DIANA: I want to say that everyone is running away from the quality commission today. Every year we have a lot of stress with establishing this commission, because the members are not allowed to be part of the school board - it would be a conflict of interest, I do not understand why but it does not matter. Then we have to change some of the members and no one wanted to take their place.

Although a lot of documents are created and uploaded to the quality commission portal there is no visible result. In order to be able to upload this information, you need to collect it from a lot of people in the school. This automatically means a lot of extra time spent in school because these things are done after the completion of the teaching classes. As a consequence, nobody wants to get involved in such a commissions.

DIANA: The teacher in the quality committee is seen as the black man. The black man keeps asking for several documents. The poor man is himself stressed about what he has to do and of course there is a great pressure on his fellow teachers. Whatever you do, whatever you discuss with parents, children, anyone, if it is not written on paper, registered with the school- secretariat (so that you can prove that you spoke, that you did several things) the activity is not relevant. And then there's a continuous run, after these papers, after reports, transcripts... and people do them ... because let's say they're used to. But when in addition to this you have to go to the secretariat, where there is a crazy activity all the time, in order to receive a registration number, the school stamp and signatures, I find it an exaggeration.

CARMEN is also a member of the quality commission of the school and has a lot of practice in uploading several documents to the platform ARACIP portal. She gives examples of such documents.

CARMEN: There are activity/project plans with objectives, resources, evaluation type, estimated budget that have to be uploaded there.

DARIUS: Activities of the school or of each teacher individually?

CARMEN: School activities, the most important ones of course. Then there are school documents you have to scan (or at least the first page) many documents, internal regulations, teacher employment documents, payrolls, all the procedures. At one point it was specified that we should scan the personal portfolio of each teacher and the personal portfolio of each student, which is overwhelming. I don't think that someone would have done such a thing, so we decided to send a general overview of what can be found in such a portfolio. As we have only one printer and one scanner, which is in the headmaster's office, we don't even have access to these technical means. Yes...and other documents regarding the evaluation activity, the activity in the school, questionnaires addressed to parents, to students....

DARIUS: What happens to all these documents, all of them have to be scanned?

CARMEN: No, a general report has to be made here, some conclusions uploaded on the platform, a statistical analysis of the data. We try to do something like this even though as a profession I am not a computer scientist or a mathematician and we did not take statistics courses to do all kinds of tables and reports of this kind.

DARIUS: Was there any data requested about the school, about the buildings?

CARMEN: Everything about the building - an inventory containing about 300 pages, the inventory of the school. I could not scan this inventory completely, I scanned a summary, a page or two. It would have been impossible to scan the whole inventory and the platform did not allow to upload so many pages.

DARIUS: I understand that quality assessment is done using an internet platform?

CARMEN: We've talked about this platform before. At first I thought it was a pretty good idea, because we introduced a lot of information during the school year but in the end the report is generated automatically by this platform. During the process, seeing the multitude of documents and information that have to be uploaded there by a strict deadline (because otherwise you are no longer allowed to add anything) I was not so excited anymore. In addition, when I asked an expert about a problem I had - because there are a few experts in different regions of the country - no one ever answered. So we don't have practically anyone to ask about that platform, if questions arise. I can't say what happened. It was funded from a project that is finalized. Nobody is using this internet portal anymore. I have no clue, but every time when I access the option "ask an expert" nobody gives an answers. therefore, I it is a mystery if I have to upload school data again this semester or not (outrage). Nobody gives me any advice so I have no clue how to handle practical aspects!

During the interview I tried to figure out what the purpose of all this uploaded quality assessment data is.

CARMEN: It's hard to say to what purpose this data is collected. It seems like an extra job and it's not worth it. I see a certain meaning to have the quality commission, but there are too many documents required that are of no use to anyone. These documents also exist on paper, can be found in the school, and the colleagues got bored of giving me so many reports. Sometimes the teacher must give the same documents in different formats to the quality commission, to the school management and to some other commissions as well.

DARIUS: Does the quality commission have an effect on the to the quality of school education?

CRISTIAN: Theoretically, it should, but practically through the time wasted with uploading so many scanned documents or with typing information in certain e-forms, I don't think it has any beneficial effect.

DARIUS: But how does the quality commission affect the quality of education?

ALEXANDRA: Negatively, because if you are a teacher for math, Romanian, English, other for other subjects required for the National Evaluation, you have to additionally prepare your students, designing work sheets and so on. Although you have other tasks to do, you still have to scan a large

amount of documents on one scanner and you don't have access all the time. I don't really see how this would help anyone: the school management cannot carry out certain activities because we have to use their office and the computers; we cannot do our job, process materials for teaching, design worksheets for students because we have to scan and introduce data.

Although Quality Assurance Commissions exist in most of the schools at least with its name, instead of providing real feedback about the quality of the educational process and the facilities of the school it is an extra bureaucratically burden that forces teacher to produce all sorts of documents, to scan them after they are given an official signature and registration number and to upload them on a malfunctioning internet platform that closes regularly and deletes all previous uploads if the process is not completed. The teachers in charge of the Quality Assurance Commissions are avoided by their colleagues since they are constantly asking for certain documents and nobody wants to be in this commission since it is a sissy, unrewarding and unpaid supplementary job. The amount of documents that need to be produced and processed by this commission and the lack of necessary powers deprives it from having a positive influence on education. The bureaucratic burden related to the activity in the commission has a negative influence on teaching and education. In a bureaucratic system the only intervention of the authorities can only be bureaucratic.

8. Conclusion

Papers and documents are just one visible aspect of bureaucracy, the tip of the iceberg. Bureaucracy has its foundation in a centralized system. This is why removing some of the documents that teachers had to produce would lead to other documents to replace them.

With the multitude of authorities that are controlling and supervising of the primary and secondary education and with school left whiteout any real power of decision the bureaucrats still exercise pressures on the schools and the teachers despite the Cutting Paper Commission or other projects that address only the symptoms of bureaucracy. Removing some of the symptoms would replace them with other similar ones.

Centralization in education works like a constant pressure from several hierarchically superior authorities, mostly related to bureaucratic aspects. But the workload goes straight to the teachers depriving them of the necessary time and mood to perform the teaching and planning well. One way to reduce bureaucracy in schools is to decentralize the educational system. It is necessary to reduce the power of bureaucratic authorities and on the other hand to bring the power of decision at school level. On the other hand, the schools need more administrative staff to deal with bureaucratic problems. This would give the teacher more time to focus on teaching and lesson planning and would impact the quality of education directly.

BIBLIOGRAPHY

BJORK, Robert M., *How Useful Is the American Educational Bureaucracy?* Peabody Journal of Education, Vol. 55, No. 1 (Oct., 1977), pp. 51-55, Taylor & Francis, <http://www.jstor.org/stable/1492506>

CHARLTON, Bruce., G. (2010) *The cancer of bureaucracy: How it will destroy science, medicine, education; and eventually everything else.* Medical Hypotheses 74 (2010) 961-965

CORDEN, Anne; SAINSBURY, Roy. (2006) *Using verbatim quotations in reporting qualitative social research: researchers' views.* York: The University of York. ESRC 2136

MEARS, Carolyn Lunsford. (2009). *Interviewing for Education and Social Science Research: The Gateway Approach.* US: Palgrave Macmillan

MEC. *Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a inspectoratelor școlare din 05.10.2011*

RAPLEY, Tim. (2004). *Interviews* in Seale C.& Giampietro G. & Gubrium J. & Silverman D. (Eds.): *Qualitative Research Practice.* London: Sage

WEINBERG, Meyer. (1969) *Educational Bureaucracy and Educational Change, Equity & Excellence in Education*, 7:5, 39-48, DOI: 10.1080/0020486690070506

www.debirocratizare.edu.ro; Accesed on 10.01.2020

<https://www.edu.ro/etichete/comisia-de-%E2%80%9Et%C4%83iat-h%C3%A2rtii%E2%80%9D>. Accesed on 10.01.2020

<https://revista22.ro/actualitate-interna/debirocratizarea-aplicata-de-ministerul-educaiei-se-elimina-copiile-legalizate>; Accesed on 10.01.2020

THE PEDAGOGICAL EDUCATION IN DOROHOI COUNTY DURING THE INTERWAR PERIOD

ÉDUCATION PÉDAGOGIQUE DANS LE COMTÉ DE DOROHOI EN PÉRIODE D'ENTREGUERRE

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PEDAGOGIC DIN JUDEȚUL DOROHOI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Prof. drd. Cristian Vasile MIRON

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava,

Școala Doctorală de Științe Socio-Umane

Email: cristinel_miron@yahoo.com

Abstract

At the beginning of the 20th century, schools were confronted with a lack of specialized primary teachers, especially in urban and rural primary schools. The emergence of pedagogical schools for teachers took place as an effect of increasing the number of schools, and in the context of the lack of teachers. In this context, both the decisive political factors in Dorohoi County and those at the national level, supported the emergence of pedagogical schools for teachers. The main schools of this profile, from Dorohoi County, were The Pedagogical School for Teachers "Alexandru Vlahuță" from Șendriceni and The Pedagogical School for Teachers "Dr. Angelescu" from Dorohoi. Although they confronted many material difficulties, they played an important role in enlightening the masses through culture.

Résumé

Au début du 20e siècle, il y avait une très grande pénurie d'enseignants spécialisés dans les écoles primaires et primaires rurales. L'émergence d'écoles pédagogiques pour enseignants s'est faite dans un contexte d'augmentation du nombre d'écoles et dans un contexte de manque d'enseignants. Dans ce contexte, les facteurs politiques décisifs dans le comté de Dorohoi et ceux au niveau national ont favorisé l'émergence d'écoles normales pour les enseignants. Les principales écoles de ce profil, du comté de Dorohoi, étaient l'école normale des enseignants «Alexandru Vlahuță» de Șendriceni et l'école normale des enseignants «Dr. Angelescu» de Dorohoi. Bien que confrontés à de nombreuses difficultés matérielles, ils ont joué un rôle important pour éclairer la population par la culture.

Rezumat

La începutul secolului XX, în școlile primare din mediul rural și din cel urban, exista un deficit foarte mare de cadre didactice specializate. Apariția școlilor pedagogice pentru învățători și învățătoare a avut loc în contextul creșterii numărului de școli și pe fondul lipsei de dascăli. În acest context, atât factorii politici decidenți din Județul Dorohoi, cât și cei de la nivel național, au sprijinit apariția școlilor normale de învățători și învățătoare. Principalele școli de acest profil, din Județul Dorohoi, au fost Școala Normală de Învățători „Alexandru Vlahuță” din Șendriceni și Școala Normală de Învățătoare „Dr. Angelescu” din Dorohoi. Deși s-au confruntat cu numeroase dificultăți materiale, acestea au avut un rol important în luminarea maselor prin cultură.

Keywords: *Dorohoi, normal schools, Alexandru Vlahuță, Dr. C. Angelescu*

Mots-clés: *Dorohoi, écoles normales, Alexandru Vlahuță, Dr. C. Angelescu*

Cuvinte-cheie: *Dorohoi, școli normale, Alexandru Vlahuță, Dr. C. Angelescu*

Introducere

Intrarea în vigoare a Legii Instrucțiunii Publice, în anul 1866, a dus la înființarea unui număr tot mai mare de școli, pe întreg teritoriul României. Astfel, în conformitate cu prevederile legii, urmată de modificări ulterioare, s-au înființat școli de nivel primar, secundar, dar și școli cu profil economic, comercial, pedagogic și tehnic. Pe măsură ce numărul școlilor începe să crească, prin construcția de noi clădiri destinate instituțiilor de educație, începe să se diversifice și să se îmbogățească materialul didactic, încep să apară bibliotecile școlare, reviste cu profil pedagogic sau asociații profesionale ale învățătorilor.

Apariția școlilor pedagogice s-a făcut într-un context legislativ favorabil. Funcționarea învățământului pedagogic în România a fost reglementată prin *Legea asupra învățământului primar, primar-profesional, primar-superior și normal primar*, din anul 1900 („Monitorul Oficial”, 1900). În conformitate cu prevederile acestei legi, învățământul pedagogic avea rolul de a forma învățătorii și învățătoarele din mediul rural și cel urban, în cadrul școlilor normale, dar și institutorii și institutoarele ce urmau să predea în cadrul școlilor pedagogice. Legea prevedea o durată de cinci ani de învățământ pentru școlile normale de învățători sau învățătoare. Aceeași durată de studiu era prevăzută și pentru absolvenții școlilor normale de institutori din București și Iași.

Prin *Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar*, din anul 1924 (Monitorul Oficial, 1924), se completa legea din anul 1900, fiind supusă reglementării modalitatea de organizare a învățământului primar, ce cuprindea grădinițele de copii, școala primară, școala și cursurile pentru adulți. Legea stipula o organizare unitară a instituțiilor de educație pedagogică, pe întreg teritoriul țării, cu o durată de studii de șapte ani, iar pe lângă fiecare școală pedagogică trebuia să existe o școală de aplicație, care avea rolul de a oferi absolvenților o pregătire metodică.

Școala Normală de Învățători „Alexandru Vlahuță” din Șendriceni, Județul Dorohoi, a fost înființată în anul 1919 („Solia”, 1919, p. 2), urmare a vizitei efectuate la Dorohoi de către C. Rizu, inspector general din minister.

Primul director al instituției a fost profesorul de limba română, Constantin N. Iancu. Pentru o bună organizare a Școlii Normale de Învățători „Alexandru Vlahuță” din Șendriceni a fost înființat, încă din anul 1919, un comitet școlar care era prezidat de directorul școlii. Comitetul școlar, directorul școlii și cadrele didactice s-au concentrat să acorde un conținut instructiv-educativ de calitate, în vederea pregătirii temeinice a elevilor pentru cariera didactică.

În primul an de existență, Școala Normală a funcționat în incinta Gimnaziului de Băieți „Grigore Ghica Voievod”, având trei clase: clasa I și a II-a, cu elevi proveniți de la școlile din Săveni și Dersca, și o clasă a V-a cu elevi care absolviseră patru clase gimnaziale. Spațiul folosit de elevii normaliști, în cadrul Gimnaziului de Băieți, era destul de neîncăpător, fiind nevoiți să folosească clase în Școala Numărul 1 de Băieți și Școala Numărul 2 de Băieți din localitate.

În anul 1920, a fost cumpărat un nou spațiu de școală, la care se adăugau 16 hectare de teren, de la Obștea Agricolă Cananău din Șendriceni. Din mărturiile primului director al unității, profesorul Constantin N. Iancu, aflăm că acesta a fost delegat de Ministrul P. P. Negulescu să negocieze cu proprietarii moșiei cumpărarea locului unde va fi noua școală. Achiziția propriu-zisă a

terenului a avut loc în luna iulie 1920, când s-au semnat documentele de transfer, prin Tribunalul Dorohoi, contra sumei de 189 000 lei. (*Evocări*, 1978, p. 17).

După cumpărarea proprietății, noii proprietari au început un proces de amenajare și reparații a noului local de școală. Lucrările de reparații au fost făcute cu ajutorul personalului școlii, al elevilor normaliști și al sătenilor. Aceste lucrări au fost finalizate în data de 15 septembrie 1920, ceea ce a permis începerea noului an școlar în bune condiții. La această dată, erau renovate sălile de clasă, dormitoare, bucătăria, cancelaria profesorilor. Spațiul oferit de acestea era destul de restrâns, iar iluminatul se făcea cu ajutorul lămpilor cu petrol.

În anii următori, Școala Normală de Învățători „Alexandru Vlahuță” a fost împrumutată de Comitetul Agricol din Dorohoi cu alte 34 hectare de teren, învecinate cu școala.

Din veniturile provenite din taxe, din cele provenite de la terenurile agricole sau din cele guvernamentale, administratorii școlii au reușit să îmbunătățească condițiile din școală, cum ar fi: realizarea instalației electrice, aprovizionarea cu apă potabilă, montarea mozaicului pe holuri, construcția băii, achiziționarea unui autobuz pentru transportul cadrelor didactice de la Dorohoi, construcția unui dig pentru a întâmpina eventualele inundații.

În anul 1923, au început lucrările la construcția unui nou local de școală, lucrări ce au fost finalizate în anul 1926. Finanțarea construcției a fost asigurată prin fonduri primite de la Minister, dar și prin sume de bani provenite de la Comitetul Școlar. La construcția noului corp de clădire au participat, pe lângă muncitorii angajați, și elevii normaliști ai școlii.

În ceea ce privește numărul de elevi înscriși pe clase și a absolvenților, pentru perioada 1919-1948 (*Evocări*, 1978, p. 29, 32, 38), situația se prezintă astfel:

Nr. crt	Anii școlari	Clasele								Total	Absolvenți
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
1.	1919-1920	93	57	-	-	19	-	-	-	169	-
2.	1920-1921	34	78	51	-	-	20	-	-	183	20
3.	1921-1922	56	39	68	53	-	-	-	-	216	-
4.	1922-1923	109	47	39	59	46	-	-	-	300	-
5.	1923-1924	58	83	46	33	50	41	-	-	311	41
6.	1924-1925	50	53	69	44	30	47	-	-	293	46
7.	1925-1926	52	39	61	72	41	25	-	-	290	23
8.	1926-1927	63	41	40	61	69	41	-	-	315	35
9.	1927-1928	68	46	38	44	59	68	-	-	323	54
10.	1928-1929	54	60	40	36	48	53	-	-	299	51
11.	1929-1930	24	42	46	40	27	45	-	-	224	44
12.	1930-1931	27	26	62	74	56	54	-	-	299	-
13.	1931-1932	20	23	18	37	67	50	48	-	263	48
14.	1932-1933	18	18	20	27	32	60	48	-	223	48
15.	1933-1934	25	23	22	30	37	38	69	-	224	67
16.	1934-1935	36	26	19	22	25	32	34	-	194	-
17.	1935-1936	41	36	22	30	20	23	26	32	230	32
18.	1936-1937	47	42	31	31	21	12	21	26	231	25
19.	1937-1938	40	47	39	27	25	18	12	18	226	17
20.	1938-1939	40	46	40	39	27	22	15	12	241	12
21.	1939-1940	38	39	39	37	32	21	19	14	239	14
22.	1940-1941	-	38	81	43	36	52	30	16	296	16
23.	1941-1942	28	-	33	34	26	27	26	20	194	20
24.	1942-1943	39	29	-	29	28	25	31	21	202	21
25.	1943-1944	45	39	26	-	23	26	21	23	203	20

26.	1944-1945	40	37	29	30	-	23	24	43	226	43
27.	1945-1946	24	30	33	27	25	-	23	22	184	22
28.	1946-1947	54	54	28	30	21	22	-	22	231	21
29.	1947-1948	44	45	48	27	38	33	34	-	269	-
TOTAL										7117	740

Din tabloul de mai sus se observă faptul că în clasa I, numărul elevilor era unul ridicat, dar scade progresiv spre ultimii ani de studiu. Acest lucru a fost cauzat de dificultățile materiale și financiare cu care se confruntau părinții elevilor, dar și de interesul scăzut pentru școală manifestat de unii părinți. O altă cauză a scăderii numărului de elevi spre anii terminali ar putea fi exigența din ce în ce mai crescută a cadrelor didactice.

De asemenea, între anii 1929-1933, anii crizei economice, numărul elevilor a coborât dramatic. Astfel, dacă în anul școlar 1928-1929 au fost înscriși 54 elevi în clasa I, în anul 1931-1932 au fost înscriși 20 de elevi în clasa I, iar în anul următor numărul acestora scade la 18.

Perioada de criză economică a fost resimțită puternic și de cadrele didactice, în special prin faptul că nu și-au primit salariile pentru munca prestată luni la rând.

O altă perioadă în care numărul de elevi a scăzut a fost cea de după anul 1940, când a avut loc intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial. Astfel, în anul școlar 1940-1941, nu a existat clasa I și ca efect al acestui fapt, în anul 1947-1948, nu au existat absolvenți. După terminarea războiului, efectivele de elevi încep din nou să crească.

Dintre disciplinele studiate la Școala Normală de Învățători „Alexandru Vlahuță” amintim limba română, limba franceză, istoria, geografia, matematica, științele naturale, desenul, lucrul manual, muzica vocală, gimnastica, violina, contabilitatea, medicina populară și altele. Un rol important în cadrul Școlii Normale de la Șendriceni se pune pe predarea științelor pedagogice, a psihologiei, sociologiei, logicii, în vederea pregătirii temeinice a viitorilor absolvenți.

Practica pedagogică a elevilor se făcea în cadrul Școlii de Aplicație, instituție de pe lângă Școala Normală de Învățători „Alexandru Vlahuță” din Șendriceni. În cadrul acestei școli, viitorii învățători studiau metoda și tehnicile de predare, ținând lecții model sau asistând la cele predate de profesorii de pedagogie sau învățătorii școlii. După aceste lecții-model, aveau loc discuții de analiză, în vederea corectării anumitor greșeli.

După finalizarea studiilor, elevii plecau din școală cu un bogat material didactic, realizat de ei, cum ar fi: planșe, hărți, imagini, caiete cu planuri de lecții, desene. Toate aceste materiale le puteau fi de folos în viitoarea activitate de predare.

Dintre cadrele didactice care au predat la Școala Normală de Învățători „Alexandru Vlahuță” Șendriceni menționăm pe Constantin N. Iancu, Maria D. Grigorescu, Arcadie Armeanu, Ilie Popescu Teiușan, D. Grigorescu, Vasile Bocescu, Octav Grigorescu, Arcadie Danilievici, Petru Andrieșescu și alții. (MANDACHI, 2008, p. 229).

O personalitate a școlii românești, care a predat la Șendriceni, a fost profesorul Ilie Popescu Teiușan, care a devenit cercetător în domeniul pedagogiei. (STOIAN, 1976, p. 325).

Școala Normală de Învățătoare „Dr. C. Angelescu” din Dorohoi, Județul Dorohoi, și-a început activitatea la data de 1 septembrie 1925 (A. N. R., P. O. D., f. 1-4). Pentru început, elevii acestei școli au studiat în localul Școlii Primare Mixte Nr. 3, având opt încăperi pentru clase.

În vederea unei bune organizări, școlii i-au fost transferate patru hectare de teren, din suprafața aparținând Comunei Dorohoi.

Primul director al unității a fost profesoara Xenia Nicolau. La sfârșitul anului școlar, se organizau expoziții ale obiectelor create în școală: obiecte de lenjerie, rochii, bluze, covoare cu motive românești, uniforme școlare, baticuri, șorțuri etc. Multe dintre obiectele produse erau scoase la vânzare pentru a se strânge sume de bani necesare la întreținerea școlii. (CIUBOTARU, 1987, p. 118).

În ciuda dificultăților financiare cu care s-a confruntat această școală, procesul instructiv-educativ a fost unul de calitate, studiindu-se limba română, istoria, matematica, limba franceză, religia, științele naturale, geografia, caligrafia, lucrul manual, desenul, muzica vocală, violina, gimnastica. Pe lângă disciplinele de cultură generală, viitoarele învățătoare studiau și discipline specifice viitoarei lor vocații, cum ar fi pedagogia, psihologia, logica, sociologia.

În anul 1926 a existat o primă intenție concretă de a se construi un local de școală destinat Școlii Normale, când a avut loc licitația pentru acest obiectiv de investiții, dar construcția propriu-zisă a clădirii a fost abandonată („Monitorul Oficial”, 1926, p. 3).

Din cauza crizei economice și ca urmare a cererii scăzute pentru această instituție de învățământ, Școala Normală de Învățătoare „Dr. C. Angelescu” din Dorohoi a fost desființată foarte curând, în anul 1929. După desființare, au fost numeroase încercări de a redeschide o școală de învățătoare la Dorohoi. A fost reînființată abia în anul 1948, numindu-se „Școală de Aplicație”.

Concluzii

Putem afirma că dezvoltarea școlilor normale de la începutul secolului trecut, s-a făcut într-o strânsă legătură cu nevoia de dezvoltare a societății, în contextul creșterii numărului de școli și al dezvoltării demografice a societății. În acest context, prin conturarea unui cadru legislativ, realizat prin modificări succesive, s-a urmărit dezvoltarea generală a populației, creșterea calității vieții și iluminarea maselor prin cultură.

Deși s-au confruntat cu dificultăți materiale și financiare, funcționând în localuri împrumutate de la ale școli, în condiții uneori improprii, școlile normale din Județul Dorohoi au beneficiat de cadre didactice dedicate muncii lor, care au transmis viitorilor dascăli o educație pedagogică de calitate.

O altă trăsătură a școlilor de învățători și învățătoare dorohoiene a fost aplicabilitatea a educației teoretice. Astfel, în Școlile de Aplicație, profesorii și elevii țineau lecții practice cu scopul de a pregăti temeinic absolvenții pentru cariera didactică.

Acknowledgment

This work is supported by project POCU 125040, entitled "Development of the tertiary university education to support the economic growth – PROGRESSIO", co-financed by the European Social Fund under the Human Capital Operational Program 2014-2020.

BIBLIOGRAFIE

Arhivele Naționale ale României, Serviciul Botoșani, Fond Primăria Orașului Dorohoi, Ds. 41/1925

CIUBOTARU Ș., *Pagini din istoria învățământului botoșănean – 1759-1948* (1987), București, Editura Litera

MANDACHI, D. MANDACHI I. (2008), *Incursiune în Trecutul Școlilor Dorohoiene*, Dorohoi

„Monitorul Oficial al Județului Botoșani”, nr. 1/1-15 ianuarie 1926

„Monitorul Oficial al României”, nr. 75, 5 iulie 1900

„Monitorul Oficial al României”, nr. 101, 26 iulie 1924

STOIAN S. (1976), *Pedagogia română modernă și contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică

Școala Normală de la Șendriceni – Evocări (1919-1957), (1978), București, Editura Litera

Ziarul „Solia”, 17 august 1919

THE AVANT-GARDE WRITERS' DOROHOI DURING THE PRE-WAR PERIOD

LE DOROHOI DES ÉCRIVAINS D'AVANT-GARDE PENDANT LA PÉRIODE D'AVANT-GUERRE

DOROHOIUL ANTEBELIC AL AVANGARDIȘTILOR

Dr. Flavius PARASCHIV

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

E-mail: flaviusparaschiv91@gmail.com

Abstract

This research paper presents some aspects from the history of the pre-war Dorohoi City, based on a series of documents from that time and more. The starting point of the article is represented by concrete historical data and then by texts from the official newspapers of the local and regional press. The article is focused on recreating the atmosphere in which some well-known writers of the Romanian literary avant-garde were born: this is the case of authors like the novelist and publicist Ion Călugăru, the poet Moldov (a pen-name probably used for recalling the north-east area of Romania) and of course Sașa Pană, the great promoter of the avant-garde and founder of the literary magazine “Unu”.

Résumé

Cette recherche présente quelques aspects de l'histoire du Dorohoi d'avant-guerre, ayant comme support une série des documents de l'époque et pas seulement. Le point de départ de l'article est représenté, tout d'abord, par des données historiques concrètes et ensuite par des textes des journaux officiels de la presse locale (avec priorité) et régionale. On cherche à surprendre la configuration et l'atmosphère dans lesquelles sont nés des écrivains célèbres de l'avant-garde littéraire roumaine: par exemple, l'écrivain et le publiciste Ion Călugăru, le poète Moldov (comme il aimait signer, en rappelant probablement du Nord de la Roumanie), sans oublier Sașa Pană, grand promoteur de l'avant-garde et fondateur de la revue «Unu».

Rezumat

Lucrarea de față prezintă, bazându-se pe o serie de documente din epocă și nu numai, câteva aspecte din istoria Dorohoiului antebelic. Pornind, înainte de toate, de la date istorice concrete și mai apoi apelând la texte din presa locală (în special) și regională, prezentul articol urmărește să configureze atmosfera în care s-au născut și copilărit nume cunoscute din avangarda literară românească: prozatorul și publicistul Ion Călugăru, poetul Moldov și, nu în ultimul rând, Sașa Pană, promotor de seamă al avangardei și fondatorul revistei literare „Unu”, spre exemplu.

Keywords: avant-garde, jews, Dorohoi, city, pre-war

Mots-clés: avant-guerre, documents, avant-garde, Dorohoi, hébreu

Cuvinte-cheie: avangardiști, istorie, interbelic, Dorohoi, evrei

Câteva date istorice

Atestată documentar încă din octombrie 1407, fosta reședință a vornicilor Țării de Sus (1568-1778) devine, fără îndoială, una din cele mai vechi așezări omenești din Moldova. Localizat în nord-estul țării, într-un spațiu colinar, Dorohoiul, din punct de vedere geografic, este situat lângă punctul de contact dintre Podișul Sucevei și Câmpia Moldovei, pe cursul superior al râului Jijia. Mărginit de Siret și Prut, actualul municipiu este descris în sursele istorice ca un târg prosper, dezvoltat economic (într-o oarecare măsură) și, mai ales, ca un punct vamal pentru cei care exportau animale și multe alte produse din orașele Liov și Camenița, în special, sau din celelalte țări vecine. Deși vechiul târg medieval a cunoscut o istorie relativ încordată – amintim, în treacăt, de invaziile tătarilor din Crimeea sau de exploatarea materiale ale armatei turcești, în prima parte a anilor 1700 – evenimentele fulminante ale timpului au trecut fără prea multe consecințe, orașul dezvoltându-se, într-o oarecare măsură, în paralel cu celelalte zone populate din provincie. Dar diferențe există, desigur, mai ales în ceea ce privește calitatea vieții. Astfel, spre deosebire de Iași sau Botoșani, unde industria și negustorii duceau o viață prosperă, iar balurile și petrecerile nu erau străine, Dorohoiul s-a confruntat cu o sărăcie specifică orașelor periferice. Astfel, nu este de mirare că viitorul copiilor nu era oferit și asigurat de instituțiile de învățământ, oamenii alegând mereu să fructifice bogățiile pământului, în speranța că așa vor putea supraviețui și generațiile următoare.

Agricultura era ocupația principală, fapt accentuat și de ruta importantă de transport care asigura legătura dintre Marea Baltică și Marea Neagră. Documentele sugerează ideea că, în prima perioadă a existenței sale, ținutul în care a copilărit poetul avangardist Moldov (1907-1966) nu era altceva decât o piață locală, restrânsă, cu o importanță minimă în nordul Regatului României. Târgurile săptămânale și anuale au ajutat la dezvoltarea orașului, negustorii oprind de multe ori în zonă pentru a face schimb de mărfuri, chiar dacă absența căilor de transport pune în dificultate activitatea comercială (GUȚIC, GRIGORAȘ, 1982, p. 39), aspect care nu s-a schimbat nici în primul deceniu al secolului trecut, după cum dovedesc publicațiile epocii.

Monografiile dedicate Dorohoiului evidențiază că aproximativ 80% din populație se axa pe agricultură - de menționat faptul că majoritatea terenurilor erau arendate de celebrul Mochi Fischer – în special pe cultura cerealelor, creșterea vitelor etc. Mai mult, cei mai bogați, care dețineau suprafețe mari de pământ, exportau constant cereale, lemne, făină de calitate superioară și animale. Se pare că exista – înainte de 1919 – și o anemică formă de industrie, reprezentată de utilizarea cât mai eficientă a materiilor prime locale, predominând, astfel, producția obiectelor de consum: lumânări, alcool, spirt, săpun, oale, farfurii ș.a.m.d. Alături de tăbăcării și prese de ulei, documentele rețin și moara de o mare importanță locală, construită de I. H. Zoller în 1868 (AMARANDEI, 1999, p. 39-40), alături de fabrica de spirt, construcții admirate de tinerii mahalalelor dorohoiene, așa cum relatează și naratorul din romanele lui Ion Călugăru, *Copilăria unui netrebnic* (1936) și *Lumina primăverii* (1948).

La începutul secolului XX, ținutul – denumire obținută alături de privilegiile aferente încă din secolul al XV-lea – a fost transformat, „modernizat”, datorită reformei inițiate de Alexandru Ioan Cuza în 1864, într-un județ alcătuit din 5 plăși (subdiviziune administrativă de rang secund, care denumește un teritoriu mai mic decât un județ), intitulate Bașeu, Centrala, Herța, Lascăr și Siret. Activitatea meseriașilor se diversifică, iar existența celor peste 900 de ateliere de croitorie, dulgherie, cojocărie, fierărie, cizmărie etc. este lămuritoare în această privință. Dar prosperitatea acestui spațiu geografic a depins și de un alt moment semnificativ în acest proces de „ascensiune” socio-economică. Volumele de specialitate, dar și presa din prima parte a secolului XX au punctat nu de puține ori importanța construirii căilor ferate în regiune.

Retras în colțul de nord al Moldovei, la sfârșitul anilor 1800, proaspătul județ a solicitat realizarea unei conexiuni mai stabile cu restul Regatului. Fondurile au fost acordate, iar pe lângă cei 15.000.000 de lei oferiți de guvernul condus de Lascăr Catargiu, s-a remarcat și contribuția cultivatorilor de cereale, comercianților, micilor întreprinzători, meseriașilor, iar populația s-a putut bucura de inaugurarea căii ferate Dorohoi-Leorda-Verești în 1888, în prezența oficialităților locale

și nu numai, în timp ce legătura cea mai importantă și utilă, care leagă județul de Iași, a fost finalizată abia în 1896. (*Ibidem*, p. 34-35).

Dorohoi – între realitate și ficțiune

Presa locală de la începutul anilor 1900 subliniază de multe ori situația lamentabilă a orașului, iar din acest motiv textele publiciștilor sunt virulente, dovedind un puternic simț al emancipării, mai ales în ceea ce privește accesul la facilitățile care pot crește calitatea vieții. Gara, de pildă, se dorea a fi impunătoare, pentru că deschidea calea spre îmbunătățirea orașului, dar realitatea era, însă, total diferită. Lipsurile au persistat, iar județul, în mare parte, era încă într-o stare deplorabilă, fără a mai pune în ecuație și starea șteltilor din Mihăileni sau Bucecea, de pildă.

Un articol relevant în acest sens este publicat de un anume G. M. în „Steaua” (un ziar dorohoian) și poate fi considerat, în fond, o mărturie cât se poate de clară a situației sociale din fostul târg din zona Moldovei. Problema majoră nu era lipsa elementelor fundamentale oricărei așezări omenești comerciale, ci lipsa de interes a oficialităților. Primul paragraf susține că Dorohoiul este reședința unui mare centru agricol și comercial, frecventat atât de negustorii altor județe, cât și de cei aflați dincolo de graniță. Cu toate acestea, publicistul nu ezită să sublinieze care este, de fapt, adevărata realitate a Dorohoiului: „Desfidem pe oricine să ne arate la un oraș de reședință o gară nu mai proastă și incomodă, dar cel puțin o gară în halul celei din Dorohoi. În ceea ce privește serviciile, toate biourile sunt îngrămădite într-o singură cameră; dacă ai ceva de reclamat șefului, te împiedică tacul telegrafistului [...]. Cu pasagerii este și mai frumos; sala de așteptare este una și singură pentru pasageri de toate clasele, aice vedî un elegant bolero bleugendarm și alături coșcogea cu miștele afară.” (G. M., 1902, p. 1). Mai mult, pe pagina următoare¹, autorul, cu un ton ironic, neiertător, consideră „că din punctul de vedere al ventilației (mai necesară la gara de Dorohoi de cât în orice parte a universului) are două uși față în față producând în permanență curent de aer dătător de pneumonii, bronchițe, gâlci și tusă măgărească [...]”, iar comparând atmosfera din alte gări, autorul, cu un umor savuros, ajunge la concluzia că „noi Dorohoiienii nu suntem atât de fericiți cât găștele și cocoșii de alte gări!” (*Ibidem*, p. 2).

O imagine asemănătoare a Dorohoiului este evidențiată și în alte articole ale epocii. De exemplu, directorul ziarului „Steaua” din Dorohoi, Mihail Nicolau, a scris un text în care își propune să identifice de ce calitatea drumurilor era de neacceptat: „Se știe de toată lumea – nu credem că vom fi contraziși – starea mai mult ca mediocră în care se găsesc drumurile comunale în acest județ: în cele mai multe părți nu este nici terasament și acolo unde este se crede deja că s’ă făcut tot pentru aceste drumuri; dacă în rare locuri, mulțumită înprejurărilor, se vede aruncat ceva prundiș pe drumuri, aceasta înseamnă deja un lux și poate pentru a mai acoperi acest lux lasă șanțurile drumurilor pline bălării. [...]” (NICOLAU, 1902, p. 1). Care este, totuși, cauza acestor nemulțumiri? Clasa politică, evident. Utilizarea necorespunzătoare a fondurilor de către conducerea locală și exploatarea țăranilor în vederea amenajării zonelor care nu traversează comuna sunt principalele cauze accentuate de condeiul publicistului moldovean, iar finalul textului trasează și o posibilă soluție, care să asigure depășirea acestui obstacol: „Numai când țăranimea, cunoscându [-și] interesul, va pune în capul ei consiliu comunal din mijlocul ei, aceste vor lucra cu demnitate pentru interesele. [...] «Mântuirea ta prin tine va fi Israile».” (*Ibidem*).

Aparent, situația finaciară nu era tocmai îmbucurătoare, dar în mod surprinzător imaginea orașului se schimbă, chipurile, în nici două săptămâni. Un articol nesemnat – probabil publicat de același Mihail Nicolau – conturează o altă față a Dorohoiului, una mai „luminoasă” și prosperă. Reactualizând importanța construirii liniilor ferate, autorul observă cu satisfacție că „astă-zi avem pavaje bune, piața pavată, plantațiuni, localuri de școli, o catedrală frumoasă și un palat administrativ și mai frumos. În curând vom avea un palat municipal și o grădină publică cu care ne vom mândri” (*În chestiunea înfrumusețării orașului*, 1902, p. 2). Lista viitoarelor „realizări”

¹ Toate fragmentele desprinse din presa vremii respective vor fi redactate în original, fără a modifica după normele actuale topica, stilul sau ortografia propozițiilor.

continuă, în ciuda faptului că peste câteva zile ziarul schimbă perspectiva asupra orașului. Presa dorohoiană a subliniat uneori neglijența (sau nepăsarea?) guvernului față de orașele mici ale Regatului, iar, în mare parte, de reproșat nu era lipsa de voință a locuitorilor pentru îmbunătățirea existenței, care și așa era încercată de sărăcie, ci „crima” pe care o comit cei de la putere când ignoră nevoile urgente ale comunităților mai puțin dezvoltate. Același ziarist G. M. scrie că există o „diferențiere în modul cu care se îngrijește de administrațiunea, de progresul județelor ce alcătuiesc statul ce acel guvern este chemat a-l conduce; or, dacă guvernul face această diferențiere, dacă această diferențiere este sistematică și tradițională trecând de la guvern la guvern după ordinea în care succedea [...] – este datoria județului horopsit ca să se miște, este datoria reprezentanților din Parlament [...], de a impune chiar acelor de la centru, observarea regulilor de echitate și de dreptate.” (G. M., *Starea Dorohoiului*, 1902, p. 1). Finalul este la fel de „dramatic” și aduce iar în discuție raportul dintre oraș și restul țării. Teoretic, edilii ar fi trebuit să depună un real efort pentru bunăstarea populației de care răspund. Întrebarea era dacă cei aleși aveau de gând să aducă o contribuție reală, iar răspunsul, dacă reprezintă, într-adevăr, dorințele și gândurile „colectivului”, este la fel de savuros pentru că dovedește ipocrizia și nefericita atitudine a cetățenilor din arealul moldovenesc în cauză: „Alții ne vor răspunde că tot s'a făcut ceva și în județul Dorohoi; desigur că s-a făcut, dar aceia ce s-a făcut este atât de disproportionat cu aceia ce s'a făcut în alte județe încât au rămas în urmă de tot și avem în lumea românească o așa de frumoasă opinie despre noi că ți este groază să spui că ești Dorohoian.” (*Ibidem*, p. 2).

Toate aceste inconveniențe s-au remediat în timp, orașul lui Sașa Pană evoluând treptat, din punct de vedere social și economic, deși mentalitatea retrogradă, marcată de nenumărate frustrări, a pus în dificultate o anumită minoritate etnică. În 1903, spre exemplu, s-au montat primele instalații eficiente de iluminat². La mijlocul aceluiași an, comerțul se afla într-o perioadă de stagnare severă, din cauza taxelor impuse grosolan la intrarea sau ieșirea din orașelul dorohoiienilor. Oamenii erau datori lui From Fischer, membru al familiei care deținea o mare parte din pământurile arendabile din țară, negustor iscusit, „prețuit” pentru că „a dat și el, dar în schimb primește și cu vârf și îndesat.” (NICOLAU, 1903, p. 1). Nu se mai cunoaște astăzi deznodământul momentului evocat, dar situația economică s-a remediat, probabil, tot pe sacrificiul populației. De altfel, la începutul Primul Război Mondial existau pe întregul județ numeroase mori, șase fabrici de spirt, două de apă gazoasă, o fabrică care producea săpun, o fabrică de ulei și o tăbăcărie. Modernizarea drumurilor naționale și județene au deschis și alte căi spre progresul economiei locale, iar activitățile celor dornici de muncă s-au extins și prosperat. (AMARANDEI, 1999, p. 40-41).

Dorohoiul înregistra, în urma datelor obținute în recensământul din 1-10 decembrie 1899 o populație de 12.090 de oameni, după studiul lui Octav I. Guțic și Gheorghe Grigoraș sau 12.701 după monografia lui Gheorghe Amarandei, iar din punctul de vedere al religiei, confesiunile principale, cu cei mai numeroși practicanți, se grupau astfel: 5415 erau ortodocși, în timp ce populația de origine iudaică era formată din 6903 de practicanți. (*Ibidem*, p. 38). Evident, evreii reprezentau o mare parte din cetățenii orașului și nu este de mirare că Regatul României, la începutul secolului XX, în 1902, mai precis, era alcătuit din 6.195.732 de oameni, iar evreii erau în număr de 255.700, adică 4,1% din numărul total de locuitori ai țării. (CAJAL, KULLER, 1996, p. 99).

O privire scurtă prin documentele vremii poate aduce la suprafață o serie de manifestări considerate astăzi improprii într-un stat civilizat, dar, în epoca respectivă, atacurile rasiale erau o constantă. În secvențele următoare vom încerca să conturăm atitudinea unor ziare formatoare de opinii din nordul României față de comunitatea iudaică din Dorohoi.

Un scurt articol despre neajunsurile care străbăteau o anumită zonă a orașului propune o viziune nu departe de realitățile vremii. Cei din redacția ziarului local „Steaua”, binevoitori, au hotărât să lanseze o proprie investigație, iar rezultatele (deloc atipice) nu au întârziat să apară. Se

² A se vedea următorul text referitor la problema iluminatului public: *Iluminarea orașului*, „Steaua” (Dorohoi), I, nr. 315, 5 ianuarie 1903

pare că dezvoltarea Dorohoiului a ajuns la un impas, atunci când s-a „declanșat” o dublă criză: una economică, iar cealaltă sanitară. Evident, textul se referea la comunitatea evreiască, acolo „unde pâraul Cășăpiei cu malurile lui mici, cu apa sa ce se restăgolește alene pe un noroiu murdar, cu milioanele de microbi ce sălășluiesc într-însul mulțămii atențiunei plebei mărginașe, care înmagazinează în el tot ceea ce nu trebuie omenirii, constituie un focar de infecțiune care va face la ocazie orașul Dorohoiu tot așa de bine primitor al holerei sau ciumei ca și Smirna, Cair sau alt oraș din orient [...]”. Dar prin această parte a orașului locuiește și o populațiune în stare de a primi holera și ciuma din cauza mizeriei în care trăiește.” (NICOLAU, *O mică anchetă*, 1902, p. 1). Este, desigur, vorba despre mahalalele evreiești, care, nu numai că erau separate de restul populației din oraș, dar chiar și așa-zisa lor comunitate era divizată în funcție de starea materială a fiecărui mozaic³, iar în paginile următoare vom evidenția acest aspect apelând la câteva articole memorabile apărute în publicațiile locale ale epocii.

Dar ce îl deranja, totuși, pe directorul gazetei „Steaua”, Mihail Nicolau? După ce îndeamnă administrația locală să țină cont și, în ultimă instanță, să acționeze în vederea remedierii problemelor cauzate de revărsările Cășăpiei, iată că publicistul propune o „soluție” benefică și pentru minoritatea evreiască: din moment ce această comunitate de origine iudaică se întreține din „comerțul ambulant”, indiferent că această preocupare ar fi intervenit în desfășurarea comerțului stabil, autoritățile să „închidă ochii” și să accepte automat această sursă de venit a evreilor din periferia Dorohoiului (*Ibidem*). În aparență, Mihail Nicolau se arată a fi împotriva evreilor, dar, de fapt, discursul lui critic vizează nu populația iudaică săracă și umilă, ci activitatea „evreilor capitaliști”, opinie dezvoltată mai pe larg într-un text semnat de același autor în 1903: *Indigenatele*.

Constatând faptul că Vechiul Regat s-a îndatorat până aproape de faliment, ziaristul dorohoiian afirmă că liberalii, pentru a scăpa de împrumutul de 75 de milioane, au fost obligați de condițiile date să ofere privilegiile evreilor, în vederea păstrării unei imagini cât mai „solide” în Europa. Un astfel de privilegiu este cel care acorda mozaicilor dreptul de încetățenire, decizie aprig contestată, Nicolau susținând fervent faptul că această hotărâre trebuie luată și de restul populației pe baza votului universal. Nimic ieșit din comun, pentru acele vremuri, până acum. Nu simpatiza evreii, dar programul propus de „Steaua” promova, în primul rând, prosperitatea și emanciparea cetățenilor, iar în opinia ziaristului, guvernul naturalizează, în principal, evreii capitaliști, cei considerați „o putere de temut pentru aspirațiunile democratice ale poporului românesc; [...] când puterea lor economică se va uni și cu puterea politică, ei vor deveni adevărații despoți sub regimul actualului sistem electoral. [...]”. Și să nu se uite că marii capitaliști Evrei, în genere inculți și bogați, n’au nimic comun cu noi; ci din potrivă vor uza și de această nouă armă, politica, pentru ca să ajungă factotum în țara aceasta.” (NICOLAU, 1903, p. 1). Timpul a dovedit că aceste argumente nu erau, poate, departe de adevăr, iar ridicarea la putere a unui om ca Max Auschnitt, cel mai important industriaș din România interbelică, apropiat al regelui Carol al II-lea într-o perioadă, este un exemplu edificator. Revenind la Mihail Nicolau, se poate spune că acesta nu credea în inițiativele capitaliștilor, considerând că doar evreii educați erau demni de a primi dreptul de înpământenire, fiindcă au fost învățați și crescuți conform valorilor spirituale românești încă din școală, demers care ar fi sugerat ideea că cetățenia nu se acordă după criterii financiare, ci după meritele personale ale fiecăruia. (*Ibidem*).

³ Câțiva evrei, care dețineau un rang social mai mare, au recurs la fraudă pentru a dobândi mai multe beneficii materiale. Escrocheriile mărunte nu erau rare. Uneori erau implicați și edili, iar lămuritor este, spre exemplu, următorul fragment dintr-un text fără semnătură intitulat *Gheșeftele* din „Steaua (Dorohoi)”, anul IV, nr. 13, 28 august 1905, p. 1: „O ancheta s’a deschis, Aron Finkelstein [individ cu o oarecare influență locală, care solicita ilegal bani de la măcelari pentru ceea ce se numește astăzi autorizație de funcționare] a fost arestat și plângerile tuturor breslelor evreești din Dorohoiu curg zilnic. Se vorbește că fie-care breaslă de negustori are «vornicul» ei care le încasează sume ori de câte ori au nevoie vre-o autorizațiune a primăriei [...]. Cum se face că acești «vornici» dădeau și revocau autorizațiunile pe cari numai primarul putea să le dea și să le revoace și cum plățile ce le făceau evreii corespund cu epoca deliberării ori revocării autorizațiunilor?”

Această stare de spirit era absolut necesară Dorohoiului. Ziarul „Steaua” – săptămânalul intereselor generale, după cum apare și în subtitlul publicației – s-a dovedit a fi uneori ostil față de minorități, dar fără a promova un antisemitism intens, întâlnit în alte publicații ale perioadei, ca ziarul buzoian *Alarma. Organ naționalist* (1898-1916; 1919-1929), de pildă.

Un articol nesemnat – *Chestia comunității israelite* – conține, de exemplu, într-o tonalitate mai mult sau mai puțin acidă, informații cuprinzătoare despre mișcarea de exploatare a evreilor dorohoieni declanșată atât de epitropie, cât și de un membru al bogatei familii Fischer. Dar care era acum cauza insatisfacțiilor? Legea care impunea taxe neconstituționale pe... carnea de consum. Altfel spus, autoritățile, în frunte cu cei câțiva evrei înstăriți, au decis să oblige restul comunității iudaice să cumpere produse doar de la anumiți „hahami” – persoane „autorizate” care sacrificau vitele și păsările după legile mozaicilor – și la un preț prestabilit, mai mare decât cel obișnuit pentru un astfel de ritual culinar („după capriciu”, susținea vocea necunoscutului autor). Aici a fost scânteia scandalului care a ajuns până la București, autorul necunoscut al textului amendând imediat și fără reținere pretenția evreilor de a li se aproba cererea prin care aceștia solicitau dreptul de autoguvernare. Fără îndoială, acest gest era scandalos, pentru că reclamația, aproape imposibil de realizat, nu înseamnă altceva decât cererea minorității în cauză „de a fi un stat în stat”, iar de „aici și până la a pretinde de a li se recunoaște dreptul de persoane morale și juridice nu este decât un pas.” (*Chestia comunității israelite*, p. 1).

Dorința evreilor de a deveni autonomi era considerată un atac periculos la adresa statului român, dar, la o lectură atentă, frustrarea necunoscutului autor viza din nou „discrepența” între straturile societății din fostul târg medieval moldovean: unul din primarii Dorohoiului se pare că era în relații mai bune cu israeliții, permițându-le „luxul” de a avea la îndemână beneficiile abatorului deținut de epitropie, construcție pe care nu toți o puteau utiliza, iar această eroare decizională trebuia neapărat îndreptată, pentru că, aparent, Dorohoiul era singurul județ care a adoptat reguli utile doar pentru o singură categorie etnică. (*Ibidem*, p. 1-2).

Atmosfera aceasta încordată se va amplifica în timp. Majoritatea ziarelor, chiar dacă mai publicau texte cu un caracter antisemit, comentau, în mare parte, evenimentele sociale, politice etc. din zonă sau din restul țării. Mai găsim, cu ceva timp înainte de celebra revoltă țărănească din 1907, câte un text caustic și relevant pentru subiectul prezentului demers. Spre exemplu, un scurt „laudatio”, publicat în secțiunea „Oameni de bine” a ziarului botoșănean „Moldova de Sus”, despre realizările primarului Dorohoiului din 1906, poate reprezenta o sursă consistentă de informații în ceea ce privește evoluția orașului. Edilul, Onisifer Gherghel, era apreciat pentru faptul că în „mahalaua țigănimei a trasat și făcut drumuri pe locurile mlăștinoase de sute de ani. A construit o biserică la cimitir, de toată frumusețea. A închis cășăpiile evreești, fiind astăzi numai cășăpiile comunale, aducând comunei un venit neașteptat de înbucurător. [...]. Veniturile comunale le-a mărit cu peste 26 de mii lei. Om foarte popular; urât de moarte de jidani, căci cuconul Misiică, li-i spaima lor.” (UN DOROHIOAN, 1906, p. 3).

Publicația din orașul istoricului Nicolae Iorga a dovedit un puternic spirit antievreiesc, poziție pe care nu o descoperim în ziaristica locală. Un lung și dur articol despre starea deplorabilă a Botoșaniului din Regat, scris de directorul „Moldovei de Sus”, atinge, inevitabil, influența negativă a israeliților asupra bunăstării celorlalți locuitori. Gradul de intoleranță se dovedește a fi și mai mare aici. Iată câteva exemple care nu necesită explicații. Sublinierile din următoarele fragmente aparțin ziaristului dorohoiian: „Viața bucuriei e a jidovilor: viața durerii a creștinilor. [...] Dacă Românii aduc de vânzare la târg, prin toate ulițele și afară de rohatcă, jidovii adiminesc și nșeală pe nimic munca creștinilor. Comerțul, industria mare și mică, de ei e făcută. Tinichigii, rotari, cojocari, ferari, abagii, lipscanii, nu mai vorbesc de manufacturiști, tot ei sunt. Românul nu poate face nici un negoț, concurența jidovească îl nenorocește. [...] Tricotajul, boiengeria, tipografia, librăria, legătoria de cărți etc., în mîna lor se produc de unde se deduce exact: *toată bogăția financiară o conduc ei*. [...] Brutăriile jidovești fac pâinea murdară; boalele contagioase le aduc Evreii. [...] Descurajarea, deprinderea cu Evrei, tocirea simțului național asta ar trebui să preocupe pe fiecare pentru a le

înlătura. [...] *Cituțeni rumuni, dipitat rumun* a vrut să fie altul, iar în timpul din urmă evrei dau fetele lor după Români. E asimilare? să o creadă ei! E o tactică meschină pentru descompunerea organului românesc pentru ori ce chip și prin orice mijloace!... Să ne trezim!...” (CIHAN, 1909, p. 1-2). Botoșaniul – „Bardiceff”-ul României, cum spunea regizorul Iacob Sternberg – a găsit în evrei atât cauza stagnării economiei, cât și un plan malefic prin care aceștia puneau la cale controlarea directă a populației prin amestecul raselor.

În 1911, Dorohoiul era un „oraș curățel, în formațiune modernă, liniștit și cu un trai destul de ieftin, pentru care preferințe e merit să joace rolul orașului austriac Gratz, patria unui Mozart, adică să devină Eldoradoul pensionarilor din întreaga țară.” (DEVEX, 1911, p. 2). Textul este o premieră în publicistica locală: în primul rând, condițiile viitorului municipiu sunt comparate cu cele oferite de unul din cele mai mari orașe din Austria, iar în al doilea rând, evreii sunt prezentați într-o lumină nouă, pozitivă, pentru că au susținut, din fonduri proprii, întemeierea unui teatru, instituție culturală care lipsea cu desăvârșire în județ și unde activau tinerii de la școlile israelite din regiune. (*Ibidem*). Teatru nu exista propriu-zis, dar, din fericire, numeroase unități de învățământ au fost create și susținute constant, cele mai importante fiind Gimnaziul „Grigore Ghica V. V.”, Școala inferioară de Meserii Dorohoi, Școala Profesională de Fete „Domnița Ileana” și Școala Israelito-Română.

Scena politică locală nu era extrem de efervescentă, liberalii fiind cei care dețineau controlul. Cu toate acestea, mișcarea socialistă s-a extins, la sfârșitul secolului XIX-lea, și în Dorohoi. Cu un an înainte de moartea lui Mihai Eminescu, Cercul Socialist din Iași trimite la Botoșani și Dorohoi un reprezentant puternic și convingător, iar acesta nu era nimeni altul decât Panait Moșoiu, un susținător înfocat al marxismului. Autorul volumului *Propaganda în mișcarea socială* (1891) participă la alegerile din 1888, unde susține, în urma unui manifest intitulat „Către muncitori”, alegerea unui deputat de stânga. Astfel, a luat naștere mișcarea socialistă în târgul lui Ion Călugăru. Primii ani ai secolului XX cunosc și susținerea programată a muncitorimii, în ziare precum „Lumina conștiinței”, „Steaua”, „Breslașul”, „Voința”, „Lumina”, „Amicul progresului”, „Farul”, „Vremuri noi”, „Poporul” etc. (GUȚIC, GRIGORAȘ, 1982, p. 40-42). O parte din aceste publicații apăreau fie zilnic, fie săptămânal, iar orientarea lor ideologică propunea un tip de discurs facil, alcătuit din (pseudo) încercări de argumentare. În orice caz, majoritatea textelor aveau în vedere poziția socială a „clasei muncitoare”, sintagmă care devine un fel de motto pentru gazetarii periodicelor menționate mai sus. Iată, de pildă, un fragment dintr-un scurt text apărut în „Breslașul”: „Nu credem ca în toată lumea civilizată, să existe un stat în care clasa muncitorilor să fie tratată ca la noi. [...] Și sărăcia, știută de toți, că e fiica ignoranței și mama viciilor a crimei și a prostituției. Căci la noi nimeni nu s'a gândit la o educație serioasă a copiilor clasei de jos, pregătindu-i și îndrumându-i spre munca onestă.” (VASILIU, 1909, p. 1). Urmează apoi o gamă largă de divigații statistice, exemple etc., în care cei asupriți și „exploatați” erau înfățișați într-un manieră ideologizată, formulă care-și va cunoaște apogeul după 1945.

Exista, totuși, și o presă de altă natură, reprezentată atât de gazetele cu tendințe liberale, cât și de revistele literare: „Gazeta de Dorohoi”, „Dorohoiul”, „Ecoul Dorohoiului”, „Cronica Dorohoiului”, „Satul nostru”, „Primăvara” etc. Tinerii dorohoieni aveau la dispoziție o serie întreagă de mijloace de informare și, în lipsa altor posibilități, activitățile care implicau lectura erau, pentru cei care știau să citească, singura modalitate de a depăși statutul social conferit de mahalalele în care trăiau: „Un copil de ovrei e mai oropsit chiar decât un măgăruș.” (CĂLUGĂRU, 1958, p. 29), susține vocea naratorului din textul care împrumută și titlul antologiei (*Casa soarecilor*) publicate de Sașa Pană la câțiva ani după moartea prietenului său din copilărie, Ion Călugăru.

Acesta este, în esență, Dorohoiul în care s-au născut și copilărit autori ca Ștrul Leiba Croitoru (cunoscut mai bine ca Ion Călugăru), Marcu Taingiu (cel care a semnat cu *pen name*-ul Moldov) sau Alexandru Binder (adevăratul nume al lui Sașa Pană, medic și fondator al publicației „Unu”).

În câmpul ficțiunii, Dorohoiul nu a cunoscut multe reprezentări. Excluzând paginile din jurnalul lui Sașa Pană, care înfățișează atmosfera județului în anii Primului Război Mondial, există câteva reprezentări mai mult sau mai puțin consistente în opera lui Călugăru, cel care a notat și înfățișat cel mai des atmosfera în care a copilărit.

Romanul lui Călugăru din 1948, *Lumina primăverii*, spre exemplu, debutează cu câteva pagini „nostalgice” despre istoria Dorohoiului. Cum nu ne concentrăm acum pe latura estetică a volumului, relevant este, pentru discuția de față, tabloul următor, unde orașul celor trei avangardiști de la „Unu” este reprezentat cât se poate de convingător: „Pe hartă e înscris un punctuleț. Înăuntrul lui se adâncesc fel de fel de copăi, vâlcele, ondulează dealuri și dâmburi, iar pomăturile la bariere, cimitirele, ulițele, șoselele se întind până în fundul orizontului. Punctul de pe hartă se cheamă Dorohoi. Te întrebi: frumoasă priveliștea? Cine ar putea răspunde hotărât: e cu adevărat frumoasă! Cei ce s-au născut acolo iubesc apele, răsfirarea ulițelor, aroma poamelor, lumina primăverilor, toamnele târgului.” (CĂLUGĂRU, 1955, p. 9).

Târgul de provincie nu oferea multe posibilități tinerilor înzestrați: prin urmare, plecarea acestora la București („centrul” mișcărilor inovatoare) nu este de mirare. Sașa Pană și Ion Călugăru au „evadat”, la nici optsprezece ani, din Dorohoi, Mihail Sebastian a părăsit Brăila în favoarea prosperității promise de capitală, iar B. Fundoianu, la sfârșitul Primului Război Mondial, după ce a finalizat trei ani de studii la Facultatea de Drept din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, decide să se mute, însoțit de Filip Brunea-Fox, la București, iar lista poate continua.

Dar care erau minusurile provinciei? De ce plecau toți la București cu speranța că așa vor putea să se realizeze pe plan profesional? În primul rând, provincia nu posedă o identitate bine delimitată în modernitate. Nu are posibilitatea necesară de a construi valori, ci se rezumă la o simplă preluare pasivă a valorilor propuse de capitala României. În al doilea rând, provincia dovedește faptul că se opune schimbărilor economice și sociale, aspect care se observă și în lipsa revistelor și mișcărilor culturale, literare. Noul este acceptat doar dacă provincia se recunoaște în elementele propuse de centrul-capitală, iar atunci când îl acceptă, periferia îl supune unor noi transformări estetice. (MIRONESCU, 2011, p. 20-25).

Dorohoiul nu se diferențiază, în această privință, cu nimic de Romanul lui M. Blecher sau de Moineștiul lui Tristan Tzara. Dubletul centru – margine (provincia, în cazul de față), această discrepantă socială, economică și, mai important, culturală, a fost, într-o oarecare măsură, „simțită” și de ziarile dorohoiene. Un text din gazeta locală „Steaua” schițează raportul dintre viața orașenilor și cea a sătenilor din unghiul activităților culturale, educative etc. Bibliotecile erau se pare goale, iar conferințele pe diverse teme, întâlniri în zonele urbane la care participau toate categoriile de vârstă, erau practic inexistente la Dorohoi. Altfel spus, „mișcarea culturală se reduce la zero în orașele de provincie, iar discuțiunea se mărginește în public la cancanurile politice locale, iar în intimitate la jocul de cărți care de o mie de ori e mai dăunător ca cârciuma sătenilor.” (NICOLAU, *Cercurile culturale*, 1903, p. 1). Această stare de spirit a fost de câteva ori semnalată în presă. De exemplu, un text despre înființarea școlilor pentru adulți inserează un scurt pasaj despre pasivitatea celor de la guvernare față de traiul anost și mediocru al oamenilor din zonele rurale: „Veșnic le-a plăcut guvernanților noștri să pună o perdea de fer între lumea satelor și cea a orașelor, veșnic le-a plăcut să considere țărănimea ca pe o turmă ignorantă și periculoasă.” (NICOLAU, *Școlile de adulți*, 1902, p. 2).

Tocmai acest mediu lipsit de orice tentativă de progres pe cale culturală au încercat adolescenții dorohoieni talentați să-l abandoneze în vara anului 1919. În cazul lui Ion Călugăru, există o oarecare formă de dispreț față de această lume, care s-a manifestat în diferite doze în presa interbelică.

Un exemplu este savurosul text tipărit în 1924, intitulat sugestiv *Pitorescul provincial*. Plin de umor și ironic, articolul reprezintă primul pas în procesul de „separare” conștientă față de Dorohoiul antebelic, spațiu privit cu suspiciune, asimilat ca un potențial factor negativ în evoluția unui individ din cauza viziunii înguste asupra realității. Pentru creatorul *Paradisului statistic*

(1926), provincia, în fond, este un loc antimodern prin excelență, fapt care contravenea cu atmosfera socială și culturală a anilor '20. Iată câteva pasaje din articolul menționat anterior: „Provincia e o eroare de alcătuire omenească, cu existența scuzată doar de pitorescul ei specific. [...] E la fel de ridiculă pe toată întinderea pământului românesc: aceleași mahalale cu lauri porcești crescuți în poartă, câni și porci slobozi pe lângă casă și o frântură de gard de bârne – rămășițe dintr'un grajd de odinioară. [...] Pretutindeni provincia a fost iaz miasmatic, plin de țăntari – târgul – măimuțarie între orașul mare și sat. E un fel de ornitorinc care ouă și-și alaptă apoi puii. Trece un expres prin gara târgului și oamenii socot încă viteza lui scornire drăcească, vâslește deasupra un avion și babele se crucează iar fecioarele tardive vestesc venirea Antichristului.” (CĂLUGĂRU, 1924, p. 16). Pe de o parte, scriitorul semnalează imposibilitatea provincialilor de a depăși granițele impuse de sărăcia periferiei, de târgul moldovenesc, în exemplul dat. Pe de altă parte, este accentuat din nou faptul că cei din provincie se opun (inconștient) noului, modernizării. În alte cuvinte, provincialii merg în direcția opusă progresului tehnologic, situându-se, astfel, împotriva transformărilor firești ale timpului. Exista și o salvare din acest hău nebulos, desigur: Bucureștiul, capitala, acest mecanism care deținea toate instrumentele esențiale (a se înțelege: oameni capabili) să propună cu adevărat ceva inovator pentru România, chiar dacă „moda” suferă mutații locale în zonele din provincie. Despre acest fenomen discuta prozatorul născut în Dorohoi, atunci când afirma că „bruma de mișcare culturală se concentrează toată în București, societățile industriale pornesc din București și toată țara se învârtă împrejurul orbitei bucureștene. [...] – Descentralizați viața și-i se va imprima țării un alt ritm, provincia de acum monotona și meschină se va diferenția. Lăsați să inunde altă viață și de vom fi puternici ne vom păstra originalitatea. Ucideți pitorescul provincial – cărciume cu cârnați, salcâmiști și oțetariști sterpe și lăsați să descâlcească sărăcia, căci nu-i nevoie să păstrăm sărăcia ca să avem de ce să fim milostivi.” (*Ibidem*). Există un dispreț jovial față de universul închis al târgurilor din provincie în textul prozatorului dorohoiian. Această atitudine față de lumea în care a copilărit trebuie înțeleasă ca o formă de separare a propriei identități de ceea ce l-a marcat în tinerețe: mediocritatea mahalalei și dificultatea stabilirii unui oarecare contact cu civilizația aflată în perpetuă mișcare, aspect pe care educația îl putea ofera din plin.

Nici vorbă de ură în scrierile lui Călugăru despre zona natală. Hipersensibilitatea, care s-a manifestat constant în existența autorului, și mahalaua neofertantă pe toate planurile, au condus la manifestări asemănătoare în scris față de orașul natal. Câțiva ani mai târziu, în revista de avangardă („Unu”), care a apărut inițial la Dorohoi, chiar pe prima pagină, Călugăru figurează cu un scurt text-manifest, un soi de „resemnare” față de zona în care a copilărit, spațiu geografic care, în viziunea lui, se află în continuare într-o stare de stagnare. În 1928, cititorul revistei „Unu” a putut parcurge un scurt fragment jucăuș, dar mai ales ironic la adresa locului unde Călugăru l-a cunoscut pe Sașa Pană. Tonul textului (*Mesaj*) trebuie privit doar ca o simplă mostră a stilului acid, mușcător, nonconformist și, evident, împotriva curentului, propus de programul literar, cultural etc. susținut de scriitorii adunați în jurul periodicului fondat în nordul României: „Dorohoiul a fost cândva un ținut ce l-am posedat. O vizunie unde am compus poeme, am complotat împotriva Siguranței Statului și am râvnit fetele care poartă pantaloni cu dantelă. Nu m'aș putea lăuda c' am cucerit acest târg. L-am avut. Fără vrere, fără efort. Dar întru amintirea timpului mai port în loc de monogamă stema județului: un rac. Dorohoieni, sunteți raci și ați văzut sub ochii voștri crescând un demon. Odată, demonul vostru își va aprinde luleaua la jăratecul luceafărului – dar nu veți înțelege vitejia lui, precum n'ați înțeles nimic. Sunteți gușați! Numai unul dintre voi avu îndrăzneala să-și poarte gușa pe față. Cred însă că e prea multă cinste pentru voi și atât. Aici sfârșesc mesajul.” (CĂLUGĂRU, 1928, p. 1).

Se poate desprinde cu ușurință atitudinea zeflemitoare și caustică din pasajul citat mai sus, care vizează și de data aceasta nu orașul în sine, ci mai degrabă locuitorii, acei oameni descriși cu un epitet care nu face onoare nimănui. Prin „gușați”, desigur, autorul nu se referă la boala cauzată de funcționarea necorespunzătoare a tiroidei, ci la mentalitatea înapoiată a dorohoienilor, la

existența lor limitată, în timp ce el este „demonul”, cel care a reușit să „învingă” și să se realizeze profesional la București.

Surprinzător este finalul *Mesaj*-ului prin care publicistul interbelic se întoarce cu o ironie nemiloasă asupra propriei vieți atunci când notează la sfârșitul textului că a scris toate acele rânduri la „reședința” lui de vară, pe 30 mai 1928. În realitate, autorul *Copilăriei unui netrebnic* nu numai că nu a avut vreodată casă de vacanță, dar nici măcar o casă proprie nu a deținut până în prima parte a anilor 1930, perioadă care coincide cu oficializarea relației matrimoniale cu Titina Căpitănescu, viitoarea soție, artistă minoră care provenea dintr-o înstărită familie de evrei. Totuși, de ce a ales această formă de autopersiflare, care, în fond, îl plasa nu departe de condiția oamenilor criticați în articolul de la sfârșitul anilor 1920? Este vizibil, în acest punct, faptul că textul nu e scris cu scopul de a denigra o anumită comunitate. Interesul poate fi, pe de o parte, de a oficializa relația cu spiritul avangardei și cu „Unu”, iar pe de altă parte, sugerează și o legătură de „substrat” cu cei din Dorohoi, o apropiere de comunitate prin ceea ce îi unește definitiv: condiția socială precară.

Concluzii

Dorohoiul antebelic a fost, fără doar și poate, nu tocmai cel mai potrivit loc pentru tinerii talentați ai secolului trecut. Istoria i-a reținut, mai ales, pe Ion Călugăru, Sașa Pană și Moldov, dar – cu siguranță – există și alte exemple. Din fragmentele desprinse din presă se pot observa câteva aspecte esențiale: în primul rând, existau numeroase probleme legate de facilitățile orașului, care afectau în mod negativ calitatea vieții celor din comunitate, iar în al doilea rând – un fenomen care va lua amploare în deceniile următoare – populația evreiască era marginalizată și atacată în paginile publicațiilor din regiune.

BIBLIOGRAFIE

- AMARANDEI, Gheorghe, *Dorohoiul istoric și cultural*, Botoșani, Editura Quadrat, 1999
 CAJAL, Acad. Nicolae, KULLER, Dr. Harry, *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, București, 1996
 CĂLUGĂRU, Ion, *Casa soarecilor*, ediție îngrijită de Sașa Pană, București, Editura pentru Literatură și Artă, 1958
 CĂLUGĂRU, Ion, *Lumina primăverii*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955
 CĂLUGĂRU, Ion, *Mesaj*, „Unu”, anul I, nr. 3, iunie 1928
 CĂLUGĂRU, Ion, *Pitorescul provincial*, „Cuvântul liber”, seria II-a, anul I, nr. 25, iulie 1924
Chestia comunității israelite, „Steaua”, anul II, nr. 23, 9 noiembrie 1903
 CIHAN, Const., *Botoșanii*, „Moldova de Sus”, anul II, nr. 13 (31), 13 aprilie 1909
 DEVEX, *Plimbări prin Dorohoi*, „Cronica Dorohoiului”, anul I, nr. 4, 23 ianuarie 1911
 G. M., *Gara de la Dorohoi*, „Steaua”, an I, nr. 2, 2 iunie 1902
 G. M., *Starea Dorohoiului*, „Steaua”, anul I, nr. 9, 21 iulie 1902
 Gheșeftele, „Steaua (Dorohoi)”, anul IV, nr. 13, 28 august 1905
 GUȚIC, Octav I., GRIGORAȘ, Gheorghe, *Dorohoi*, București, Editura Sport-Turism, 1982
În chestiunea înfrumusețării orașului, „Steaua”, anul I, nr. 8, 14 iulie 1902
 MIRONESCU, Doris, *Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei*, Iași, Editura Timpul, 2011
 NICOLAU, Mihail, *Cercurile culturale*, „Steaua”, anul I, nr. 40, 9 martie 1903
 NICOLAU, Mihail, *Drumurile Comunale*, „Steaua”, anul I, nr. 2, 2 iulie 1902
 NICOLAU, Mihail, *Indigenatele*, „Steaua”, anul I, nr. 38, 23 februarie 1903
 NICOLAU, Mihail, *O mică anchetă*, „Steaua”, anul I, nr. 9, 21 iulie 1902
 NICOLAU, Mihail, *O mică anchetă*, „Steaua”, anul I, nr. 9, 21 iulie 1902

NICOLAU, Mihail, *Stare de nesuferit*, „Steaua”, anul II, nr. 6, 29 iunie 1903

NICOLAU, Mihail, *Școlile de adulți*, „Steaua”, anul I, nr. 8, 14 iulie 1902

UN DOROHIOIAN, *Onisifer Gherghel. Primar al orașului Dorohoi*, „Moldova de Sus”, anul I, nr. 11, 8 decembrie 1906

VASILIU, M., *Din durerile noastre*, „Breslașul”, anul I, nr. 4, 16 decembrie 1909

MORPHO-FUNCTIONAL ASPECTS IN *THE SONG OF THE BRIDE* FROM THE WEDDING CEREMONIAL REPERTOIRE OF THE LIPOVAN RUSSIANS FROM SARICHIOI

ASPECTS MORPHO-FONCTIONNELS DANS *LE CHANT DE LA MARIÉE* DU RÉPERTOIRE DE CÉRÉMONIE DE MARIAGE DES RUSSES LIPOVANS DE SARICHIOI

ASPECTE MORFO-FUNCȚIONALE ÎN *CÂNTECUL MIRESEI* DIN REPERTORIUL CEREMONIAL DE NUNTĂ AL RUȘILOR LIPOVENI DIN SARICHIOI

Prof. univ. dr. Mirela KOZLOVSKY

„Ovidius” University from Constanța, Faculty of Arts,
Bd. Mamaia, nr. 124, Constanța
E-mail: mirelakoz@gmail.com

Abstract

Dobrogea was and continues to be a region where several ethnic groups coexist, each with its own culture that ensures its uniqueness in this region. In addition to the Daco-Romanians, many other ethnic groups settled here, including the Lipovan Russians. Leaving their homeland and choosing the status of an ethnic minority, the Lipovan Russians kept their traditions, customs, language and dress, but especially their faith, in the territories of adoption. For the values they believed in and still believe in, they assumed a precarious existence in less favorable territories.

For more than three centuries, the Dobrogea cultural treasure has included the creations of the Lipovan Russians who managed to preserve the perpetuation of their group identity by preserving their traditions. Lately, the proximity with the majority ethnic group or with other ethnic groups has favored the metamorphosis of the musical repertoire according to the sensitivity and ethnic specificity.

The present research aims to analyze the morpho-functional aspects found in the "Bride's Song" from the bridal repertoire of Lipovan Russians from Sarichioi, performed vocally only by women.

Résumé

Dobrogea était et continue d'être une région où coexistent plusieurs groupes ethniques, chacun avec sa propre culture qui assure son caractère unique dans cette région. En plus des Daco-Roumains, de nombreux autres groupes ethniques se sont installés ici, y compris les Russes lipovans. Quittant leur patrie et choisissant le statut de minorité ethnique, les Russes lipovans ont conservé leurs traditions, coutumes, langue et tenue vestimentaire, mais surtout leur foi, dans les territoires d'adoption. Pour les valeurs auxquelles ils croyaient et auxquels ils croient encore, ils ont assumé une existence précaire dans des territoires moins favorables.

Depuis plus de trois siècles, le trésor culturel de Dobrogea comprend les créations des Russes lipovans qui ont su préserver la perpétuation de leur identité de groupe en préservant leurs traditions. Dernièrement, la proximité avec l'ethnie majoritaire ou avec d'autres ethnies a favorisé la métamorphose du répertoire musical selon la sensibilité et la spécificité ethnique.

La présente recherche vise à analyser les aspects morpho-fonctionnels trouvés dans le "Bride's Song" du répertoire nuptial des Russes lipovans de Sarichioi, interprété vocalement uniquement par des femmes.

Rezumat

Dobrogea a fost și continuă să fie o regiune în care coabitează mai multe grupuri etnice, fiecare având o cultură proprie ce îi asigură unicitate în această regiune. Pe lângă dacoromâni, aici s-au așezat multe alte grupuri etnice, printre care și rușii lipoveni. Părăsind patria și alegând statutul de minoritate etnică, rușii lipovenii și-au păstrat în teritoriile de adopție tradițiile, obiceiurile, limba și portul, dar mai ales credința. Pentru valorile în care au crezut și încă mai cred, ei și-au asumat o existență precară în teritorii mai puțin favorabile.

De mai bine de trei veacuri tezaurul cultural dobrogean are în componența lui și creațiile rușilor lipoveni care au reușit prin conservarea tradițiilor să-și asigure perpetuarea identității de grup. În ultima perioadă, proximitatea cu grupul etnic majoritar sau cu alte grupuri etnice a favorizat metamorfozarea repertoriului muzical în conformitate cu sensibilitatea și specificul etnic.

Cercetarea de față își propune să analizeze aspectele morfo-funcționale ce se regăsesc în „Cântecul miresei” din repertoriul nuptial al rușilor lipoveni din Sarichioi, interpretat vocal numai de către femei.

Keywords: *folklore, Lipovan Russians, wedding, bride's song, rites of passage*

Mots-clés: *folklore, Russes lipovans, mariage, chanson de la mariée, rites de passage*

Cuvinte-cheie: *folclor, ruși lipoveni, nuntă, cântecul miresei, rituri de trecere*

Introducere

Despre grupul etnic al rușilor-lipoveni stabiliți de mai bine de trei secole pe pământ românesc, cercetările mai vechi sau mai recente oferă informații ce țin de trecutul, evoluția, traiul, religia, tradițiile, obiceiurile și cultura scrisă. (TUDOSE, 2015, p. 6).

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, după Sinodul din 1666-1667, la inițiativa Țarului Alexei Mihailovici și a Patriarhului Nikon, în Biserica Rusă sunt introduse noi reforme, vechile cărți și orânduiri bisericești fiind înlocuite cu cele de sorginte grecească. (*Ibidem*, p. 12).

Aceste reforme au dus la disensiuni între reprezentanții bisericii oficiale, adepți ai reformelor, și credincioșii păstrători ai vechii rânduieli, amplexarea disputelor dintre aceste două categorii religioase generând scindarea Bisericii Ruse și apariția unei comunități religioase în societatea pravoslavă – staroverii sau credincioșii ortodocși de rit vechi. (*Ibidem*, p. 12).

Disensiunile au dus la migrarea unui număr însemnat de familii de credincioși ortodocși de rit vechi către state din afara granițelor Imperiului Rus. Se estimează că peste trei milioane de credincioși de rit vechi au părăsit ținuturile de origine. (IPATIOV, 2001, p. 29).

Ajunși în spațiul românesc staroverii s-au îndreptat în două direcții: în nord spre Bucovina (anexată în anul 1775 de Austria), iar în sud spre Dobrogea (aflată până în anul 1878 sub dominație turcească). (TUDOSE, 2015, p. 14). Toleranța autorităților austriece și turcești în ceea ce privea religia, precum și beneficiile acordate noilor sosiți, au avut scopul de ai determina să se stabilească în regiuni mai puțin primitoare, departe de teritoriul original. (TIULIUMEANU, 2015, p. 121).

În Dobrogea au ales localitățile de la gurile Dunării și de pe malul lacului Razelm (TUDOSE, 2015, p. 14), aflate fie la adăpostul apei și a mlaștinilor, fie lângă păduri greu accesibile, toate aceste locuri oferind condiții de supraviețuire. Apa le asigura hrana, stuful necesar construcției

de locuințe dar și perpetuarea îndeletnicirilor ancestrale – pescuitul, agricultura și creșterea animalelor.

Păstrând nostalgia locurilor de origine, rușii lipoveni din Dobrogea reprezintă o insulă slavă distinctă în societatea românească. Izolarea pe care le-a oferit-o geografia ținutului dobrogean a contribuit la menținerea unui trai patriarhal, la păstrarea cu rigurozitate în teritoriile de adopție a tradițiilor, obiceiurilor, limbii și portului, dar mai ales a credinței, indiferent de fenomenul de aculturație la care au fost supuși.

Pe teritoriul țării noastre au fost menționați pentru prima oară în anul 1762, când au fost semnați în satul Sarichioi, (*Ibidem*, p. 25) localitate în care rușii lipoveni sunt și în prezent majoritari.

Chiar dacă stilul de viață tradițional al locuitorilor din Sarichioi s-a adaptat la progresul societății și la civilizația centrelor urbane, migrarea către orașe nu s-a produs pe scară largă, astfel că sentimentul apartenenței la grup s-a menținut nealterat. Putem considera că acest aspect a contribuit substanțial la menținerea și perpetuarea obiceiurilor și practicilor comunitare.

Lucrarea de față își propune să evidențieze aspectele morfo-funcționale ce se regăsesc în „Cântecul miresei” din repertoriul nupțial al rușilor lipoveni din Sarichioi, interpretat într-o secvență importantă a ritualului nupțial.

Aspecte generale cu privire la ritualul nupțial al rușilor lipoveni

În demersul științific propus am optat atât pentru cercetarea indirectă cât și pentru culegerea directă a informațiilor, apelând la următoarele metode: interviul directiv, interviul încrucișat, conversația, comunicarea orală, observația și înregistrarea.

Cântecul ritualic pe care îl vom analiza circula în localitatea Sarichioi numai în varianta vocală, fiind interpretat atât în grup cât și solistic. Interpretarea vocală ne dezvăluie din punct de vedere diacronic apartenența acestui cântec la stratul vechi al creației populare a rușilor lipoveni, când acompaniamentul instrumental nu se practica.

În ultimii ani, datorită lipsei de interes a tinerei generații față de repertoriul tradițional, acest cântec este amenințat de trecerea în repertoriul pasiv. Pentru că majoritatea femeilor care ar putea să-l interpreteze a ajuns la vârste respectabile, acesta este cântat numai solistic, membrii comunității apelând la doamna Uliana Mitri, un rapsod renumit.

Pentru comunitatea rușilor lipoveni din Sarichioi nunta este un eveniment important ce prezintă obiceiuri realizate prin manifestări etnografice și artistice complexe care conțin rituri de trecere și de inițiere, practici ce reflectă credințe arhaice, un repertoriu bogat în cântece interpretate vocal sau cu acompaniament instrumental, muzică de joc. (BADRAJAN, 2002, p. 7)

În trecut, nunta se desfășura într-o atmosferă sobră, nefiind permisă muzica instrumentală și dansul. Repertoriul nupțial era interpretat în limba rusă cu precădere vocal, fie solistic sau în grup, numai de către femei, sau în grupuri mixte. Pentru că muzica instrumentală era interzisă, nu se executa nici muzică de joc, astfel că singurele cântece interpretate erau cele ritualice și cântecele propriu-zise.

Rușii lipoveni din Sarichioi au păstrat până în ziua de azi etapele ritualului nupțial, acestea fiind și în prezent respectate cu strictețe.

Logodna, care precede căsătoria, este o perioadă în care se organizează petreceri atât la casa viitoarei mirese (devișnic) cât și a viitorului mire (acolisnaia). În trecut, femeile, rude sau prietene ale viitoarei mirese, organizau șezători în care se confecționau batiste cu marginea dantelată și baticuri, ce urmau să fie dăruite cadou nuntașilor.

Aceste șezători erau însoțite de cântece pe care le interpretau vocal în grup. În zilele noastre, întâlnim obiceiul ca mirele să ofere cadou miresei un inel, iar aceasta îi face la rândul ei cadou o cămașă. Este un element de noutate, împrumutat de la grupul majoritar dacoromânesc cu care a intrat în contact de-a lungul timpului această comunitate conservatoare.

Și în prezent căsătoria realizată între credincioși staroveri are loc duminica (niciodată sâmbăta sau în zile de post) și conține două etape distincte: cununia religioasă, oficiată în limba slavonă, și petrecerea propriu-zisă. În ziua nunții, de obicei la primele ore ale dimineții, se pregătește mireasa, care se îmbracă în straiile de biserică.

Tot acum, mama miresei îi împletește părul într-o singură coadă, obiceiul purtând numele casă (coada). Femeile care asistă la acest moment ascultă interpretarea solistică a cântecul ritualic *To не тpyбушки тpyбят рано по запе/Nu trâmbișile sunară devreme dimineața*, ce face parte din genul cântecului ritualic al miresei.

Mirele, nașii, preotul, câțiva băieți din corul bisericii și restul alaiului sunt așteptați la casa miresei cu pâine și sare. Urmează momentul în care are loc obiceiul de „cumpărare-vânzare” a miresei. La finalul negocierilor ginerele bea un pahar de vin și bate palma ca semn al înțelegerii, iar momentul este susținut de cântece vesele interpretate de nuntași.

După ce preotul, care a însoțit alaiul până la casa miresei, citește o rugăciune celor doi miri, cu toții pleacă apoi spre biserică. Înainte de a părăsi casa părintească, mireasa își cere iertare și primește binecuvântarea părinților. În drum spre biserică tatăl miresei poartă o icoană, pe care mai târziu o va dăruii tinerilor căsătoriți, iar mama miresei duce un colac cu sare.

Preotul, împreună cu băieți din cor, cântă cântece religioase pe tot parcursul drumului până la biserică. În tipul cununiei se face o scurtă pauză deoarece părul miresei, împletit într-o singură coadă, se despletește de către nașa, care îl împletește în două cosițe ce sunt mai apoi prinse într-un coc ce simbolizează familia (femeia și bărbatul devin o singură ființă).

Peste coc nașa va așeza chicika (accesoriu asemănător unui fileu de strâns părul), simbol al trecerii tinereii fete la statutul de femeie măritată. Pentru că în trecut femeile purtau părul lung toată viața, chicika era purtată permanent.

După ce mirii sunt cununați, toți participanții se îndreaptă către casa mirelui, unde soacra mare îi întâmpină pe tinerii căsătoriți cu colacul cu sare, iar socrul mare le dăruiește icoana pe care a purtat-o până la biserică.

Mirii sărută icoana, colacul și mâinile părinților, primind binecuvântarea acestora. Din acest moment tânăra soție va rămâne în casa soțului, deoarece destinele lor au fost unite în fața lui Dumnezeu, a familiilor și a apropiaților prin sfânta cununie.

Analiza morfo-funcțională a cântecului miresei:

To не тpyбушки тpyбят рано по запе / Nu trâmbișile sunară devreme dimineața

Așa cum știm, caracterul etnic-tradițional condiționează o anumită funcționalitate a folclorului, iar aspectele morfo-funcționale ce se regăsesc în „Cântecul miresei” din repertoriul nupțial al rușilor lipoveni din Sarichioi vin să demonstreze acest caracter. (OPREA, 2002, p. 21).

Profunde transformări și progresul societății contemporane nu au putut elimina din conștiința rușilor lipoveni din Sarichioi concepțiile ancestrale, conservate și perpetuate prin obiceiul nupțial.

Necesitatea și obligativitatea realizării secvențelor acestui obicei a determinat păstrarea în practica comunității a cântecul miresei *To не тpyбушки тpyбят рано по запе/Nu trâmbișile sunară devreme dimineața* datorită rolului important pe care mireasa îl are pe toată durata desfășurării ritualului și a caracterului mistic cu care este investită pe tot parcursul înfăptuirii lui.

Întemeierea unei noi familii, care are sarcina să perpetueze specia, reprezintă un aspect important în comunitatea rușilor lipoveni din Sarichioi și de aceea ceremonialul nupțial și-a păstrat valoarea ritualică. Acest aspect a fost favorizat și de izolarea în care au trăit în teritoriul dobrogean.

Și la rușii lipoveni ritualul nupțial conține cele trei etape importante ale trecerii:

- Îmbrăcarea miresei – cu rolul de a pregăti mireasa pentru noua stare,
- Iertarea – ce reprezintă despărțirea de vechea stare și
- Legătoarea – ce marchează integrarea propriu-zisă în colectivitatea tradițională.

Cântecul ritualic al miresei, ce însoțește prima dintre cele trei etape, contribuie la realizarea trecerii și restabilirii echilibrului întrerupt în sistemul relațiilor de înrudire, atât la nivelul grupului de vârstă cât și al întregii colectivități. (BADRAJAN, 2002, p. 30)

Dacă la dacoromâni momentul trecerii miresei în rândul femeilor măritate are loc la finalul ritualului nupțial, la rușii lipoveni acesta se realizează în biserică, în timpul cununiei religioase, atunci când se întrerupe slujba pentru ca nașa să poată prinde părul împletit în două cosițe în chicika - simbolul femeii măritate.

То не трубушки трубят рано по заре / Nu trâmbițele sunară devreme dimineața

Largo ♩ = 58

То не трубушки трубят и рана ды и па заре, ды и рана ды и па заре.
Тужит плачить и свет и Аннушка ды и па русой касе, ды и па русой ка-се:
Што ни свет ли мая косынька ды и русыя была, ды и русыя была.
Как любила ды сваю косыньку ды и частинька чесать, ды и частинька чесать.
Как любила ды сваю русую ды и мелка заплетать, ды и мелка заплетать.
Как вечорней парюю ды и девушки пляли, да и девушки пляли.
С волыса ли и ды да волыса ды и вином и аблили, да и вином и аблили.
А как утришней парюю ды и маминька плела, ды и маминька плела.
С волыса ли ды да волыса да и слезой облила, ды и слизой облила

Nu trâmbițele sunară devreme dimineață,
 Ci e plânsul Anei, cu lacrimi pe față.
 Își plânge coada-i bălăioară,
 Împletită ultima oară.
 Își iubea cosița îngrijită,
 Frumos, mărunțel împletită.
 Fetele îi împleteau pe înserat,
 Fir cu fir părul, cu vin, l-au udat.
 Iar în zori, mama-i împletea,
 Fir cu fir, cu lacrimi, o uda.
 Panglică roșie îi puneă,
 Cu măgele o orna.
 Mărgica pe jos s-a rostogolit,
 Lacrimi amare din ochi i-au pornit.

(JORA, 2014, p. 349)

Cântecul miresei *To ne тpyбушки тpyбят рано по запе/Nu trâmbițele sunară devreme dimineața* este un cântec lirico-dramatic, ce se cântă la împletitul părului, după ce mireasa a fost îmbrăcată de fetele din alai în hainele speciale pentru cununie.

Interpretarea cântecului produce o atmosferă cu o încărcătură emoțională puternică, generată de plecarea fetei din casa părintească. Caracterul intim și performarea numai în prezența unui grup restrâns de femei reprezintă principalii factori care i-au asigurat transmiterea până în zilele noastre în varianta originală, interpretarea fiind exclusiv vocală.

Cântecul contribuie prin intermediul limbajelor muzical și poetic la realizarea mesajului codificat în actul ritualic de trecere a tinerei din stadiul premarital în cel marital. Acest aspect este certificat de participantele la ritualul împletirii părului în cosiță: fetele din anturajul miresei și mama acesteia.

Textul augmentează emoția actanților și prin amintirea teritoriul de origine pe care comunitatea l-a părăsit în momente de disperare, când viața le era periclitată.

Caracterul solemn al interpretării este dictat de tempo-ul Largo (cu pătrimea la 58 M.M.), iar alternanța mersului melodic treptat cu cel realizat prin salturi intervalice (terța, cvarta și sexta) conferă monodiei un aspect sinuos.

Tiparul versurilor este dinamic iar ritmul este giusto-silabic. Scara sonoră este hexacordia eolică (re1, mi1, fa1, sol1, la1, si bemol1) ce aduce sunetele mi1 și fa1 în dublă înfățișare sonoră - mi natural și cu bemol, respectiv fa natural și cu diez.

Funcționalismul sonor evidențiază următoarele sunete din scară: sunetul sol1 finală; sunetul do1 subton; sunetul re1 coardă de recitare; sunetele mi1, fa1, sol1, la1 piloni sonori ce dezvăluie stratul pentacordic din care a evoluat hexacordia eolică; sunetul si bemol1 reprezintă climaxul melodiei (sunetul cel mai înalt).

Dramatismul discursului sonor este intensificat de apogiaturile simple anterioare, ce sunt atașate de sunetele pilon mi1, fa1, sol1.

În acest cântec am remarcat câteva elemente ce îl apropie de bocet. Aș începe cu dinamica aproape uniformă a cântecului, intensitatea fiind de cel mult mezzoforte, fapt ce imprimă un caracter solemn. Alte elemente ce creează similitudini cu bocetul sunt reprezentate de forma elastică a strofei melodice, de repetarea variată a singurei fraze ce alcătuiește pseudostrofa și de ambitusul de septimă mică (do1-si bemol1) al cântecului.

Cadențele interioare fixează cezurile și sunt realizate pe treapta a 4-a prin secundă mare descendentă.

Cadența finală, realizată tot pe treapta a 4-a, dar prin secundă mare ascendentă, determină caracterul concludiv al frazei.

Concluzii

Analiza morfo-funcțională a cântecului miresei *То не трубушки трубят рано по заре/Ну trâmbițele sunară devreme dimineața* a scos în evidență aspecte importante cu privire la conservarea repertoriului nupțial al comunității de ruși lipoveni din Sarichioi. Aceste elemente vin să demonstreze că este o creație ce aparține stratului vechi, mai puțin afectat de influențele din afara comunității sau progresul societății. Aspectele care confirmă cele afirmate anterior sunt următoarele:

- caracterul intim și performarea numai în prezența unui grup restrâns de femei;
- lipsa acompaniamentului instrumental;
- interpretarea vocală (individuală);
- tempo-ul care imprimă caracterul solemn al interpretării;
- tiparul versurilor care este dinamic (mai mult de 8 silabe);
- scara sonoră diatonică (hexacordia eolică re1, mi1, fa1, sol1, la1, si bemol1);
- dinamica aproape uniformă;
- forma strofei melodice;
- cadențele interioare ce fixează cezurile;
- caracterul concluziv al frazei finale, cu cadență pe treapta a patra.

Rușii lipoveni din Sarichioi fac parte dintr-un popor dârz și tenace, care și-a dezvăluit sensibilitatea creatoare dând la iveală bunuri culturale valoroase, capabile să le ofere recunoaștere identitară într-o regiune de interferență a multor etno-culturi, așa cum este Dobrogea.

Cultura tradițională a rușilor lipoveni poate fi considerată, în comparație cu celelalte culturi tradiționale din spațiul dobrogean, impenetrabilă și conservatoare. Fiind bine reprezentați din punct de vedere numeric și protejați de Delta Dunării, ei și-au putut păstra nealterate tradițiile până la mijlocul secolului trecut, fenomenul de asimilare fiind îngreunat, în primul rând, datorită utilizării idiomului în cadrul familiei, la școală și în biserică.

BIBLIOGRAFIE

BADRAJAN, Svetlana, *Muzica în ceremonialul nupțial din Basarabia – Cântecul miresei*, Chișinău, Editura Epigraf, 2002

IPATIOV, Filip, *Rușii-lipoveni din România*, studiu de geografie umană, Presa Universitară Clujană, 2001

JORA, Roman, *Folclor muzical-coregrafic al rușilor lipoveni din județul Tulcea*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2014

OPREA, Gheorghe, *Folclorul muzical românesc*, București, Editura Muzicală, 2002

TUDOSE, Pavel, *Rușii lipoveni din România – istorie și actualitate*, București, Editura Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, 2015

TIULIUMEANU, Mihai, *Cazacii din Dobrogea: o istorie uitată*, București, Editura Militară, 2015

VI. BOOK REVIEWS / CRITIQUES DE LIVRES / RECENZII

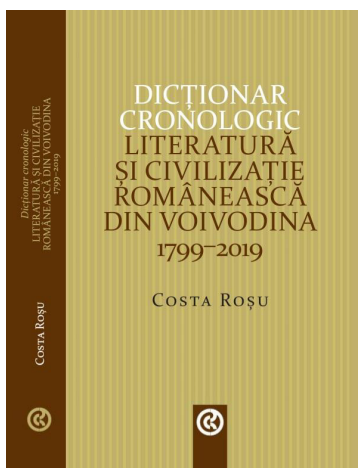
Coordinator/Coordinateur/Coordonator:

Emilia PARPALĂ

O NOUĂ LUCRARE LEXICOGRAFICĂ DEOSEBIT DE IMPORTANTĂ PENTRU ROMÂNII DIN VOIVODINA

COSTA ROȘU, *DICȚIONAR CRONOLOGIC. LITERATURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ DIN VOIVODINA-1799-2019*, ZRENIANIN, EDITURA ICRV, 2018, 320 p.

Conf. univ. dr. Virginia POPOVIĆ
Universitatea din Novi Sad, Serbia,
Facultatea de Filosofie
E-mail: popovic.virdjinja@ff.uns.ac.rs

Lucrările lexicografice ale lui Costa Roșu reprezintă o culme a creației lexicografice în Voivodina, ele fiind un reper pentru toți cercetătorii preocupați cu studiul culturii române în această zonă. Din anii nouăzeci când îi apare lui Costa Roșu primul volum lexicografic și până în zilele noastre, cercetarea lexicografică întreprinsă de el trece printr-un proces intens de schimbare, de adaptare la noile tehnologii, de modernizare a mijloacelor de redactare, de consultare, prin intermediul unui șir de demersuri interdisciplinare. Astfel apar următoarele lucrări lexicografice: *Dicționarul literaturii române din Iugoslavia 1945-1990* (1989), *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia* (1998), *Personalități românești din Voivodina* (2004), *Dicționarul preoților români din Banatul sârbesc 1761-2010* (2011); *Dicționar cronologic „Libertatea” 1945-2010* (2012), *Dicționarul cronologic*.

Românii din Voivodina 1919-2014 (2015), *Dicționarul etnologilor români din Serbia. Colecția restituiri* (2018), *Dicționar cronologic. Literatură și civilizație românească din Voivodina 1799-2019* (2020), *Dicționarul Scriitorilor Români din Voivodina* (2020).

Noua lucrare lexicografică a acad. Costa Roșu, *Dicționar cronologic. Literatură și civilizație românească din Voivodina 1799-2019* (Editura ICRV, Zrenianin 2018, 320 p.) apare după o muncă de mai mulți ani în șir asupra culturii și literaturii românești din Voivodina.

Pentru a face o analiză a acestui volum unic în Voivodina, începem de la cuvântul civilizație, folosit de Costa Roșu în titlul volumului. Definiția termenului de civilizație este dat de mulți analiști și cercetători ai fenomenului cultural, folosindu-l pentru a desemna creațiile materiale și mijloacele cu care omul își adaptează mediul înconjurător, pe când termenul de cultură pentru a desemna creațiile sufletești, spirituale, sistemele de idei și valori. De exemplu Simion Mehedinți în *Civilizație și cultură* definește cultura drept suma tuturor creațiilor sufletești, intelectuale, etice și estetice, iar civilizația drept suma tuturor creațiilor tehnice care ajută la adaptarea omului la mediul geografic. Pe de altă parte Ovidiu Drâmba în *Istoria culturii și civilizației* despre cultură afirmă că ea se referă la ansamblul aptitudinilor, actelor și operelor limitate la domeniul spiritului și intelectului, iar civilizația ca totalitatea mijloacelor cu ajutorul cărora omul se adaptează mediului fizic și social.

Dicționarul începe cu anul 28 aprilie 1764, dată considerată de Costa Roșu foarte importantă, atunci fiind născut unul din primii reprezentanți ai iluminismului românesc din Banat,

Paul Iorgovici (1764-1808), primul intelectual bănăţean, care în lucrările sale reflectă tendinţele epocii spre redeşteptarea naţională şi progres cultural realizat prin însuşirea ştiinţelor vremii, a culturii şi educaţiei în limba maternă (Ştefan Munteanu, prefaţă în *Observaţii de limba românească*, Buda, 1799, ediţie critică, studiu introductiv, note şi bibliografie de Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu). Paul Iorgovici este primul care a folosit cuvântul *naţie* pornind de la ipoteza că limba este principalul mijloc de comunicare între oameni şi de exprimare a ideilor şi sentimentelor lor, convins că între limbă şi societate există o deplină legătură, căci „starea limbii şi a naţiei intra-acelaşi pas umblu.” (v. Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu, p. 10).

Dicţionarul este continuat cu prezentarea unui număr însemnat de cărturari din secolul al XIX-lea care erau originari din Banat: Nicolae Tincu-Velia, Procopie Ivaşković, Petru Ivaşcu, Ştefan Niagoe Popovici, Teodor Petrişor, Savu Butoarcă, Petru Stoica, Gheorghe Alexici etc. Costa Roşu a prezentat cronologic activitatea cunoscuţilor învăţători, profesori, preoţi, ziarişti sau folclorişti, începând cu data naşterii şi localitatea, ocupaţia şi cele mai importante opere care au contribuit la dezvoltarea şi promovarea culturii în Banat. Din cronologie aflăm numele cărturarilor, opera şi cele mai importante activităţi ale celor mai cunoscuţi intelectuali din satele Banatului sârbesc, la fel apariţia societăţilor culturale şi a ziarelor româneşti sau bilingve, precum şi a traducerilor, lucrări importante pentru dezvoltarea învăţământului, literaturii, limbii şi a altor ramuri de activitate care se întrepătrund cu dezvoltarea culturii şi civilizaţiei româneşti din Banatul sârbesc.

Din *Dicţionarul cronologic. Literatură şi civilizaţie românească din Voivodina 1799-2019* aflăm despre dezvoltarea literaturii din Banatul sârbesc începând cu primele culegeri de folclor în satele româneşti, primele creaţii publicate în ziarele şi revistele româneşti, primele opere dramatice scrise pentru necesităţile societăţilor culturale din acea vreme, până la înfiinţarea primelor publicaţii periodice, care au contribuit nu numai la dezvoltarea literaturii şi jurnalisticii ci şi la dezvoltarea societăţii. Cuvântul scris era pentru românii din Banatul sârbesc călăuza spre o viaţă şi societate mai bună, modernă, care merge pas la pas cu dezvoltarea societăţii altor ţări balcanice. Din *Dicţionarul* lui Costa Roşu, aflăm din punct de vedere cronologic despre cele mai importante evenimente în dezvoltarea cuvântului scris, avem în faţa noastră întreaga istorie culturală din Banatul sârbesc. Toate evenimentele istorice prezentate cronologic de Costa Roşu şi cultura au avut un impact major asupra dezvoltării economice şi sociale. Pe de o parte, cultura a avut o importanţă deosebită pentru evidenţierea tradiţiilor şi obiceiurilor bănăţene, iar, pe de cealaltă parte, produsele culturale generate (operele literare, ziarele, manualele, antologiile de foclor, lucrările ştiinţifice etc.) contribuie la bunăstarea socială a românilor bănăţeni în ultimele două secole. Valorile culturii scrise şi orale şi a instituţiilor înfiinţate de-a lungul timpului în Banat, au făcut posibilă încurajarea spre dezvoltarea învăţământului şi culturii mass-media. Dezvoltarea culturii a dus la înfiinţarea cenaclurilor literare, societăţilor culturale şi a revistelor culturale, care au generat opere de valoare ori când este vorba de cuvântul scris, de opere artistice sau contribuţii ştiinţifice lingvistico-literare.

Dicţionarul cronologic al acad. Costa Roşu, încă o dată, demonstrează că există foarte multe posibilităţi de a scoate la suprafaţă valorile culturale ale unei naţiuni. Această modalitate este una foarte interesantă, prezintă o vedere de ansamblu a istoriei culturii şi literaturii, evenimentele anterioare apariţiei cărturarilor şi influenţa activităţii lui literare asupra societăţii vremii, apariţia unei opere literare şi influenţa acestei opere asupra literaturii în general. *Dicţionarul cronologic. Literatură şi civilizaţie românească din Voivodina 1799-2019*, o lucrare importantă de lexicografie, vine să completeze operele lexicografice anterioare realizate de Costa Roşu. Luate în ansamblu, aceste lucrări sunt foarte importante pentru promovarea valorilor culturale ale comunităţii româneşti din Banatul sârbesc, reprezintă parte din patrimoniul cultural, elemente definitorii ale identităţii noastre naţionale.

**MIRCEA MUTHU,
LIVIU REBREANU SAU PARADOXUL ORGANICULUI,
EDIȚIE DEFINITIVĂ,
CLUJ-NAPOCA, EDITURA ȘCOALA ARDELEANĂ, 2020, 174 p.**

Prof. Dumitru MIHĂILESCU

E-mail: mihailescu_dumitru@yahoo.com

Mircea Muthu, profesor universitar dr. emerit la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, este estetician, comparatist, balcanolog, critic și istoric literar, autor al unor valoroase lucrări de sinteză despre literatura română, de la *Orientări critice* (1972) la *Estetica între mediere și sinteză* (2016). Este coautor la dicționare de literatură română și la numeroase volume colective. A fost distins cu Ordinul Național Pentru merit în grad de cavaler (2000), Orde des Palmes Academiques (2001), pentru servicii culturale franceze. Muzeul Național al Literaturii Române i-a decernat Premiul „George Călinescu” pentru întreaga activitate.

Cartea *Liviu Rebreanu sau paradoxul organicului*, apărută la Editura Școala Ardeleană, din Cluj-Napoca, în anul 2020, o carte elegantă ca stil și ca realizare editorială, o carte de teorie literară și de estetică, marchează intrarea într-o nouă etapă a exegezei rebreniene. La receptarea lui Liviu Rebreanu și-a adus o contribuție majoră Nicolae Gheran, un editor exemplar căruia publicul românesc îi datorează integrala ediției critice de *Opere*, una dintre puținele integrale ale scriitorilor noștri canonici. La acesta se mai adaugă volumul *Caiete*, toate acestea făcând servicii foarte importante criticii literare.

Deoarece „critica românească a simțit sporadic și mai ales în chip inegal imperativul unei radiografieri înnoite a operei lui Rebreanu considerată în ansamblul său” (p. 9), universitarul Mircea Muthu ne propune o nouă exegeză „atât prin reasezarea în alte ecuații, mai actuale, a unor teme, cât și prin generozitatea deschiderilor menite să dezvăluie mereu surprinzătoare dimensiuni ale scrierilor lui Liviu Rebreanu.” (A. Moldovan).

Pornind de la ideea că „pagina confesivă este complementară celei ficționale, mai mult, mărturisirile redactate sub diferite forme alcătuiesc punctul de convergență dintre teoreticianul *sui-generis*, scriitorul, animatorul cultural și omul Rebreanu (p. 11), criticul Mircea Muthu are în vedere, în demersul său, pe lângă romanele autorului, *Jurnalul*, *Spovedaniile*, *Caietele*, *Mărturisirile*, publicistica, conferințele precum și sugestii extrase din scrierile altor exegeți.

Esența acestui eseu poate fi decodată din însăși aserțiunea autorului din capitolul *Evoluția literaturii urmează evoluția vieții*: „Astfel, *Viața* (tradusă în relația polivalentă dintre om și pământ, dintre istorie și «timpul cel mare»), apoi *Opera* (ce transformă aceste relații în «lumea nouă, mărunță din subconștientul meu»), în sfârșit, *Teoria* (fixând operei statutul de filosofie *ad concretum*) – toate aceste ipostaze alcătuiesc, la rândul lor, trinitatea subsumată unei categorii suverane: *organicul*.” (p. 14). În opinia lui Mircea Muthu, „nivelurile organicului se condiționează reciproc într-o dialectică proprie existenței și din studierea căreia prozatorul va extrage «pulsția vieții», convertită apoi în *ritmul epic*. (p. 15).

Organicul, notează Mircea Muthu, categorie ontologică, biologică și în egală măsură estetică tutează paginile semnate de Liviu Rebreanu. Citând un fragment din *Laudă țaranului*

român, criticul subliniază faptul că „*Omul și pământul* trăiesc, în proză, sub diferite forme de conexiune”, iar „în raportul dintre pământ și om cel de al doilea termen este preferat în ipostaza de țaran cu valoare estetică de *prototip*, noțiune ce traduce, în alți termeni, identificarea lui cu însuși poporul român.” (p. 16). Legătura ancestrală cu pământul, simțul proprietății – remarcă autorul – face parte din existența lui zilnică, deoarece pământul e, pentru țaran, nu un obiect de exploatare, ci o ființă vie, față de care nutrește un sentiment straniu de adorație și teamă” (p. 15), mărturisește prozatorul ardelean în discursul de recepție.

Respingând ideea artei cu tendință, Liviu Rebreanu, deși nu a formulat niciodată o teorie sistematică a romanului, pledează consecvent în interviurile și memoriile sale pentru „libertatea creației și libertatea inspirației”. Autorul eseului relevă faptul că „axul concepției lui Liviu Rebreanu despre existență și artă” trebuie văzut și în frecvența cu care el utilizează „noțiunea de *epopee*, ca formă exemplară de epic, sau cea de *prototip*” (p. 24), concluzionând că „proza lui Rebreanu, ca și teoria de altfel, ilustrează *paradoxul organicului* resimțit și dorit ca peren, însă minat de o dramă care este aceea a societății moderne însăși”. Romanul *Răscoala* „semnifică momentul reprezentativ pentru ceea ce numeam *paradoxul organicului* la Rebreanu.” (p. 25).

Capitolul *Romanul, „un corp sferoid”, se termină precum a început* este consacrat „mecanicii procesului creator”, autorul având în vedere „laboratorul de creație”, „documentarul” marilor scrieri rebreniene, poietica lor, schițele și desenele ce alcătuiesc protogeneza acestora în care „descifrăm simetrii de scene și de personaje: acestea certifică, pe de o parte, funcția de metronom a «legii morale» – intrinsecă literaturii ardelenе – și definitivează, pe de alta, imaginea oarecum grafică a sferoidului manifestat în orizont preponderent social (*Ion*, *Răscoala*), psihologic (*Pădurea spânzuraților*), istoric (*Crăișorul Horia*), abisal (*Ciuleandra*) sau mitologic (*Adam și Eva*)”. (p. 39). Toate acestea „trădează fără-ndoială imaginarea prealabilă a materialului epic, uneori până la detaliu”, conchide criticul.

Rebrenologul Mircea Muthu constată că în documentarul principalelor romane „circularitatea este prezidată (...) de existența unui *centru* sau principiu coagulant (...) ce arhitectează, în liniile sale generale, întregul edificiu epic.” (p. 45). Excepție face romanul *Gorila*, un roman politic, care nu va avea un *centru* care să realizeze „coeziunea întregului.”

Pornind de la importanța pe care Liviu Rebreanu o acordă *incipit*-urilor și primului capitol din fiecare roman, autorul eseului precizează că „Primele fraze instituie (...) un autocratism al semnificativului, ele cheamă deja acordul final. (...) Rebreanu ilustrează postulatul acesta general, cu observația că analiza *incipit*-urilor sale, îndelung căutate, desprinde și alte semne constitutive prozei din acest veac.” (p. 61).

Criticul realizează o „lectură tabulară” a secvențelor inițiale din șapte romane, cu excepția romanelor mai puțin reușite, *Jar* și *Amândoi*, concluzionând că „autorul se lasă condus de un instinct dramatic fără greș, aplicând o tehnică cinematografică sui-generis. Prim-planurile sunt pregătite cu minuție prin *traveling*-ul gradat (*Pădurea spânzuraților*, *Crăișorul*), ori se instalează dintr-o dată (*Răscoala*, *Gorila*), exploziv chiar (*Ciuleandra*). De fiecare dată însă trăim senzația de trecere firească, de prelungire a *timpului real* în *timpul fictiv*.” (p. 61).

Constatând că „atmosfera predominant tragică împregnează nuvelistica, dar și universul romanesc”, autorul eseului își continuă demersul critic referindu-se la cei „doi poli depărtați și, în egală măsură, foarte apropiați”: *iubirea și moartea* (*Eros și Thanatos*), precum și la binomul *credință-iubire* și la triada *credință-iubire-moarte*. „Asocierea de-a dreptul obsesivă a erosului cu moartea – precizează criticul – este o veritabilă constantă în imaginarul propriu-zis, unde personaje feminine centrale accelerează mecanica fatalității, împingându-l pe erou spre sfârșitul fizic. Florica (*Ion*), femeile din *Adam și Eva* sau Maria Belcineanu în *Gorila* definitivează alunecarea protagoniștilor pe «povârnișul» existenței, în neant, și asta tocmai când, regăsite, se află pe punctul de a marca împlinirea interioară.” (p. 77).

În capitolul *Transilvania – „unitate rotundă românească”*, criticul Mircea Muthu, referindu-se la orientarea lui Rebreanu „spre «singura realitate permanentă» (Rebreanu), deci spre

«prezența nemuritoare» (Blaga) a țăranului», precizează faptul că această orientare „înseamnă continuarea firească a unui proces deja vechi, cu începuturile fixate în entuziasmul romantic al generației de la 1848.” (p. 88). Exegețul are în vedere trei texte: Discursul de Recepție la Academie al lui Sadoveanu, *Poezia populară* (1923), cel al lui Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc* (1937) și discursul lui Liviu Rebreanu, *Lauda țăranului român* (1940), specificând că „cele trei texte complementare se construiesc pe numitorul comun al raliei fără rezerve la elementul național cel mai solid și cel mai vechi.” (p. 89). Realizând un examen comparativ al Discursurilor lui Lucian Blaga și Liviu Rebreanu, exegețul concluzionează: „Dacă poetul este sensibil, în chip programatic, la «viața satului și prelungirile ei cosmice», deci la «satul-idee» ce trăiește în «orizonturi cosmice preluginându-se în mit». Romancierul îi retrăiește rădăcinile ontologice, ființa acestuia rămânând condiționată de aceea a pământului. (...) Pentru Blaga satul e «tiparul» ce «modelează substanța sufletească», la Rebreanu pământul, deci *ontos*-ul «ne-a modelat trupul și sufletul». (p. 90). Satul lui Rebreanu, a cărui expresie concretă e țăranul, aduce cu sine „materialitatea câmpiei transilvane”. Cu toate acestea, spune exegețul, „satul lui Sadoveanu, Blaga, și Rebreanu este în realitate Unul. El înseamnă sigla spiritului autohton.” (p. 93).

Partea a doua a cărții, intitulată *Panopticum*, debutează cu un studiu interesant care are ca obiect schița *Proștii* (O lectură: *Proștii*). Autorul subliniază faptul că interpretarea acestui text „ar trebui să refacă, măcar intențional, demersul *poietic*. Mai exact, să încercăm să citim *Proștii* urmărindu-i procesul, desigur aproximat, de constituire. Perspectiva este aceea a personajului *in actu* ce intră în urzeala textului de ficțiune. (p. 114). Fiind vorba de proza scurtă, „datorită caracterului său evident secvențial”, autorul prezintă avantajul acestui mod de analiză: „Față de optica tradițională, în care funcționează analogia dintre cutare personaj și o persoană reală (și de aceea analiza devenea posibilă numai *după* citirea integrală operei), perceperea *simultană* a straturilor ce configurează personajul ne oferă posibilitatea de a recrea opera pe cale analitică și, lucru important, în timp ce o parcurgem.” (p. 115).

În capitolul final al cărții, *Rebreanu la timpul viitor*, autorul se referă la bibliografia critică a operei rebreniene, specificând că „opera lui Liviu Rebreanu creată în secolul XX continuă să existe – prin restituirea editorială / documentară dar și prin lentila criticii – și drept un Rebreanu pentru timpul viitor.” (p. 157).

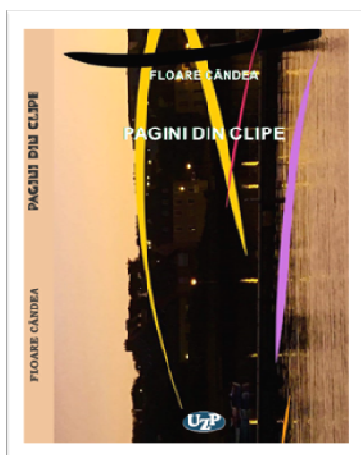
UN PROZO-POETIC VOLUM DE AUTOR SAU... UN „PRESUPUS” RĂSPUNS LA O AFIRMATĂ „ÎNTREBARE”

**FLOARE CÂNDEA, *PAGINI DIN CLIPE*,
BUCUREȘTI, EDITURA UNIUNEA ZIARIȘTILOR
PROFESIONIȘTI, 2020, 435 p.**

Ioana NISTOR

Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol”, Arad

E-mail: ioananistor2003@yahoo.com

Trecând de formalitățile unei prezentări succinte a volumului de autor, întruchipat de un titlu ce, cu siguranță, va pune în dilemă cititorul avizat, o nouă apariție editorială apare într-o lume afectată pandemic și care își caută cu înfrigurare o realitate a normalității. Astăzi vorbim de volumul *Pagini din clipe*, semnat de Floare Căndea, un autor cu o bogată prezență constantă pe scena culturală arădeană, românească și europeană. Lectorul, pus în dificultate prin chiar titlul susmenționat, nu poate intui intensitatea și chiar dimensiunea lirico-prozaică, eclectică și eterogenă, pe care o cuprinde volumul editat de către Uniunea Ziariștilor Profesioniști, București, în elegant format de 435 pagini, în anul de grație 2020.

Titlul *Pagini din clipe* preia un fir existent și exploatat în opera lirică a autoarei, prin semanticismul implicat de noțiunile „pagină” și „clipă”, aplicând iar și iar noi valențe reîncărcate poetic. Etalon axiologic, clipa devine viață, suspendată între amurg și răsărit, între zi și noapte, litera devine simbol cu putere magică și sacră, iar cuvântul devine întemeietor de sens tainic așternut pe „pagini din clipe” sau... Oare? Clipe din pagini trăite sau netrăite?

Volumul cuprinde șase cicluri prozo-lirice: *Cartea dimineților cu amiezi înserate*, *Myria sau... poeme salvate din alte clipe*, *Aliane*, *Crinariene*, *Iubite*, *Scrisori imagine*, anticipate conceptual prin dezvăluirea intimă a răspunsului autoarei Floare Căndea la întrebarea *De ce scriu femeile?*, contextual și motivațional redată prin cuvintele fiului său: „Tu ai scris Poemele și dacă astfel îți tămađuiești condor de timp, continuă, vor sosi curând ilustrațiile” – *ecce* legătură firească a două naturi umane, conectate pământean și aspirând veșnicia culorilor și a cuvintelor prin „pagini din clipe”. Iar cititorul, cu siguranță, remarcă aspirația, dorința și obiectivul imediat intuit de autoare: „Și mă cuprinse atunci o sete de culoare din care izburcea o scânteie pe frigul buzelor. Îmi

ținea de cald, pe marea ierburilor, o aripă. Iar pe poteci de nalbă scriam cum adieri de vânt din pădurea de brusturi scoborau cărăbuși de pluș.” (p. 6). De asemenea, recenzorul identifică în eseu argumentativ un presupus laitmotiv ce călăuzește ritmic, melodic sau armonic, fiecare „cărare” aleasă pentru a deveni o poezie: „Fără cuvinte nu aș fi putut trăi, iar toată ura dintr-o viață, tot dragoste o numesc” (p. 3) – o mărturisire, o spovedanie, un gând, explozie de sentimente, o credință în „suveniruri de suflet pe crengi de rouă”.

Și ce suveniruri... de *Poeme* – scrise terapeutic, emoțional, simbolic, prin procedeele expresive ce sugerează o idee sau o stare, revelate prin propria experiență a autorului și, bineînțeles, a cititorului ce caută să le descopere din ascunzișul lor „existențial, expresionist și filosofic”.

Cartea reflectă o femeie. Versuri scrise de o femeie. O femeie ce, inclusă în cotidianul fiecăruia dintre noi, rece sau cald, obiectiv sau subiectiv, este un om cu proprii experiențe de viață, așternute firesc, într-un adevărat „pseudo-jurnal prozo-poematic” în propriile sale cuvinte, cu un conținut noțional sau logic imortalizează fragilitatea „clipei”, a ființării, a momentului revelat. Prin fragilitate, putere, curaj, „zâmbet de dantele și fard pe obraji”. Și de ce nu – din nou –, femeia reprezintă armonia din sufletul masculin, intrinsec aparținând de Yin și Yang, întuneric și lumină, soare și lună, rece și cald, mamă și fiu, pasiv și activ... fără a fi static sau a se exclude reciproc, ci coexistând, ba chiar, completându-se reciproc (p. 8-9).

Cartea reflectă o mamă. O mamă care, cu mândrie, își deschide sufletul către fiul său, prin extensia metaforică a artistului plastic Cristian Sida, plămăiește coperta în ape limpezi de culoare, copertă ce învelește volumul, la fel cum o mamă își învelește copilul înainte de culcare.

Cartea reflectă un om. Dezvăluirea femeii devine dezvăluirea omului. Experiențe. Viață. Femeie. Pagini. Clipe. Sau punct și de la capăt. De ce scriu femeile? De ce scrie femeia? Poate deoarece, ascuns, tainic, într-un „cireșar din florar” (p. 14), versul prinde viață în „Timpul / acela / smuls / ca o pană / din aripa de sălbatică / pasăre” (p. 18), alinând tristeți prin senzualismul discret cu „miros de mere coapte/și gutuie/pe decolteu de sân să/suie” (p. 32), izbucnit „printre prada cuvintelor” (p. 152) în „cununi metaforice” (p. 154) ale simbolului pandoric.

Înțelesul, sensul, valoarea atribuie specificitate versului particularizant, fictiv și plăsmuit, sentimentul trăit aparținând însă lectorului, prin propriile trăiri afective, atitudini emoționale și impresii intime. Lirica poetei Floare Cădea vibrează prin pulsuni ale sufletului, deranjând echilibrul lectorului și generând stări de spirit, de la calmul sufletească și liniștea naturală, la iubirea firească și „Pacea zorilor albastre / se rostogolesc în mine / până Stelele se coc / cum petalele / din glastre.” (p. 315).

Nebănuit cititorului i se relevă gânduri în proză grupate sub titulatura *Scrisori imaginare*, simbolic (ne)relevante sub aceeași identitate cu liricul anterior. Observatorul atent poate rapid identifica faptul că subordonarea manifestărilor prozodice se află în strânsă conexiune cu codurile lirice, ambele bazându-se motivațional sau explicativ, pe decurgerea inerentă și (in)fluentă a vieții umane. Universul imaginarului cândian dezvăluie o lume infinit mai bogată și mai frumoasă decât realitatea imediată, rezonând în sufletul cititorului tocmai prin importanța și gravitatea sensurilor sale, cu referire la problemele fundamentale existențiale. Există un optim echilibru între conținut și expresie, cu o deschidere spre umbrele suferinței, ale durerii și neantului etern.

Îndemnul la lectură este motiva(n)t. Nu rămâne decât ca tu, cititorule, să pătrunzi în atmosfera de taină a sufletului și să deslușești propria ta viață sau să privești ca într-o vitrină a universului, iscusința poetică și perspicacitatea sensibilă a autoarei, a omului, a mamei, a femeii, Floare Cădea.

**IONUȚ BOGDAN BERCEANU,
SISTEME ADMINISTRATIVE EMERGENTE,
ECONOMICA PUBLISHING HOUSE, BUCHAREST, 2018, 136 p.**

Lect. univ. dr. Tatiana-Camelia DOGARU (CRUCEANU)
National University of Political Studies and Public Administration,
Bucharest, Romania
E-mail: dogaru_tatiana@yahoo.com

During times, in various studies, scholars stated that public administration system is a complex social system in which the emergence process is a key process, and the last challenges determined by the global health crisis have been outlined, once again that aspect.

Giving support for administrative cooperation (an objective on the European and international agendas), the emergence in the public administration systems become a relevant and current topic in the field of scientific knowledge and among practitioners. The importance of the topic is also emphasized by the constant interest of the scholars for complementary phenomena such as administrative dynamic and convergence. In this context, generally speaking, it can be said that the book called *Sisteme administrative emergente* (*Emerging administrative systems*), author Ionuț-Bogdan Berceanu represents a framework for examining the adaptive behaviour of public administrations.

Building on earlier research experience gained during Phd times, the book highlights continues concerns of the author for studying, deepening and developing of the topic (emerging administrative systems). With a friendly structure for both young and senior researchers the book consists of introduction, five chapters and conclusions proposes a new dimension for study public administration systems, that of the emergence fostering by the internal and external factors, and offers an interdisciplinary perspective on it.

After a concise introduction, within the first chapter, the author presents the research framework and conducts us for understanding the interdisciplinary features of public administration trough the highlighting of the main approaches which led to public administration study, giving prominence to the role of the systemic approach. From here, the reader can remember that is a system with various elements such as human resource, finance, communication so on.

The second chapter gives a deeper view on the subject, making a comprehensive analysis for understanding the administrative system as an emergent and evolving process, under a constant dynamic. Additionally, here, the author challenges us to understand the complexity of the phenomenon through the knowledge of the features of the complex systems (self-organisation, nonlinearity, order/chaos, emergence), as well as of the emergence itself.

Taking into account the incomplete domestic field of researches on emerging administrative systems, within the third chapter, the author reveals the roots of emergence concept and the interdisciplinary path followed for its understanding. Therefore, it are discussed the main interpretation of the concept from various perspectives, namely biology, psychology, sociology, economics, and verified certain research hypothesis in order to identify some models of

administrative emergence. In the end of the chapter, the author concludes that if the emergence viewed in a broad sense means a certain type of change, then the emerging public administration can be considered the administration under shifting and transformation foster by the impact of the environment determining the appearance of new characteristics. Based on that, the author argues that disruption, differentiation and coherence are dimension of emerging change that are also found in the public administration system.

The last two chapters “transfer” the research on empirical evidence level. In this sense, using the European Union’ context, it is presented an analytical view of the conditions (factors) for emerging public administration systems for several South-Eastern European countries. Moreover, knowing the complexity of the phenomenon the author includes in its analysis two key variables: Europeanization and convergence. In this way, the book allows us to understand the constant relationship between trigger factors, such as processes of European Union and the changes of the administrative systems at domestic level. In this situation, the mechanisms leading to the emergent change and administrative convergence occur as essential elements, and the main idea released is that Europeanization is a mechanism of public administration emergence for European Union member states as well as for candidate ones. Related to this matter, the author discusses three types of strategies which creates the premises for administrative emergence at state level and their structures and systems (strategies for conformity, performance-oriented strategies and strategies for communication, meaning policy transfer oriented strategies). On the other hand, here the author analyses the transition process occurred at administrative system level during administrative emergence times.

Besides the analytical framework of theoretical aspects offered by the study, in this point of the book can be find, also the core of the analysis, an understanding of the dimensions of the emerging public administration systems. Based on that, the paper brings a special contribution to scientific knowledge by outlining a framework model for administrative emergence’ analysis. The model embraces a logical scheme, starting with the break-down of system’ status-quo, continuing with the transition and reform process and ending with convergence to lead to emergence in the administrative systems.

In conclusions, the book support through scientific lens the practical transformations occurred in public administrations.

Furthermore, in an increasingly dynamic and interrelating environment, with substantive challenges for turning the organisation to learning organisation, the book represents a significant contribution for opening new directions for administrative studies. With a clear and rigorous manner, into an objective note and scientific style, the paper fills a gap in the local literature on emerging administrative systems’ subject. By using processes that are beside to emergence (e.g. convergence), the book offers a various set of instruments and arguments for a better understanding of the administrative systems’ behaviour in times in that governments and policy makers have actively engaged in developing and implementation of reforms.

A general remark revealed by the current paper is that although the emergence did not lead to an European model of administration, but it lead to a certain level of similarity among administrative systems through the changes they made.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

General aspects

The journal, “Studii de Știință și Cultură” (“Studies of Science and Culture”), published under the auspices of “Vasile Goldiș” Western University of Arad, is issued on a quarterly basis. The journal is evaluated by the National Council for Scientific Research and rated B+, CNCIS code 664, during 2005-2011, B (2012-2020), Scientific journal, reviewed and rated by CNCS in 2020, profile: humanities, field PHILOLOGY.

The journal is indexed in the international databases (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) from Frankfurt am Mein, Germany, EBSCO HOST Publishing from Ipswich, the United States of America (www.ebscohost.com), INDEX COPERNICUS International from Warsaw, Poland (www.indexcopernicus.com), DOAJ (Directory of Open Access Journals) from Lund, Sweden (www.doaj.org), SCPIO (www.scpio.ro), THE LINGUIST LIST (linguistlist.org), ERIH PLUS (dbh.nsd.uib.no).

Starting June 2012, the journal “Studii de Știință și Cultură” is published under the auspices of “Vasile Goldiș” Western University of Arad, Romania and in partnership with: the Department of Romanian, Aix Marseille University, CAER. EA 854, France; CIRRM (Interuniversity Lifelong Learning Research Centre for Teachers of Italian) University of Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, University of Novi Sad, Serbia, University of Jena, Institute for Slavic Languages, Jena Germany, “Titu Maiorescu” Institute of Banat Studies of the Romanian Academy, Timișoara Branch, L'association Internationale de Psychomécanique du Langage (A.I.P.L.), Paris, France, Roma Tor Vergata University, Italy, “Alexandru D. Xenopol” County Library, Arad, Printing House Gutenberg - Gutenberg Univers Publishing House, Arad, University of Oradea, Romania, West University of Timișoara, Faculty of Letters, History and Theology.

Paper submission

The submission of an article to “Studii de Știință și Cultură” for the prospect of being published, implies:

- that the authors take responsibility for the content, as well as for their ethical behaviour;
- that the article has not been published or submitted for publication to another journal/review;
- that the copyrights have been transferred to the “Studii de Știință și Cultură” journal.

The papers shall be submitted in Romanian or in a world language. The title of the article, the abstract and keywords shall be submitted in English, French and Romanian, as a word document (WORD 97, WINDOWS 98 or later versions), no longer than 15 pages, including drawings, tables and references, in Times New Roman Font, single-spaced.

The paper shall comprise:

- the title, font size 16, bold, centred;
- the authors' full name, workplace(s) (with its complete denomination, not abbreviated), address (addresses) of their workplace(s) and the e-mail of the contact person, font size 12, bold, right;
- the abstract, maximum length 10 rows, font size 12, italic, justified;
- keywords, maximum 5, font size 12, italic, justified;
- the text of the article, font size 12;

- the reference list, required for any article, shall be written according to the rules imposed by the International Standard ISO 7144/1986 entitled „Documentation-presentation of these and similar documents”.

Citation Guidelines

„Studies of Science and Culture”, a Philology publication by the National Council of Scientific Research (NCSR) contains the following main sections:

- I. Romance cultures / Romanian culture
- II. Germanic languages and cultures / Romanian language and culture
- III. Slavic languages and cultures / Romanian language and literature
- IV. Traductology
- V. Scientific Culture
- VI. Banat studies
- VII. Book reviews

In conformity to international regulations (especially Chicago Style, MLA) we adopt starting from Volume XI, no. 2 / June 2015 the following way of presenting the bibliography for all the articles published in our journal:

1. The bibliography will be placed at the end of the article using Times New Roman 12. The entries in the bibliography will be placed in alphabetic order according to the author's last name. The author's last name will be in capital letters followed by the first name, the title of the publication in Italics, the place of publication, the publishing house, the year of the publication and, if necessary, the number of pages.

Example: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. The author will mention the source in the following way inside the article: the first name of the author in capital letters, the year of publication, and the page number.

Example: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. The footnotes will contain comments, translations of quotations, biography explanations etc. The introduction of footnotes will be performed by automatic insertion in Word.

The articles to be peer reviewed by our committee will have to be sent in Word (together with a PDF copy) to the e-mail address: vasileman7@yahoo.com

The deadlines for submitting the articles are the following:

- **15th Feb. for the first publication of the year / March**
- **15th May for the second / June**
- **15th Aug. for the third / September**
- **15th Nov. for the last publication of the year / December**

The Editorial Board

Tables and diagrams, figures or other images shall be inserted in the text at the right place, numbered, and their resolution shall be such as not to affect the quality of the material.

The structure of the article presenting results of empirical research shall observe international standards, according to the acronym IMRAD (Introduction, Methods, Results and Discussions), to which are added the conclusions.

Articles of any other nature shall consist of an introduction, the body of the work and conclusions; the body of the work can be organized as the author(s) see(s) fit.

The papers shall be emailed to vasileman7@yahoo.com, or both in electronic format and in print, to the editorial office at: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr. 94-96 – revista „Studii de Știință și Cultură”.

Scientific articles are subject to single-blind peer review.

The number of reviewers for the evaluation of an article is 2, and the reviewing time is 30 days. Authors receive one of the following answers from the reviewers:

- article accepted;
- article accepted with alterations;
- article rejected.

The scientific reviewers shall focus, in evaluating papers, on the topicality of the subject, on the depth of scientific ideas, originality, as well as on the compliance with the instructions for authors. Failure to comply with the standards required by the review shall result in the papers being rejected.

Authors are kindly asked to:

- cite the “Studies of Science and Culture” journal in other publications where they submit papers, stating:

- The journal title, “Studies of Science and Culture”, abbreviated as SSC;
- The volume, issue and year of publication;
- The page number where the cited text can be found;
- submit to editorial board of “Studies of Science and Culture” information on the publications where they cited our journal, by mentioning:
 - The journal title, abbreviation;
 - The volume, issue and year of publication;
 - The page number where the cited text can be found.

Further information: - telephone - 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobile: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Contact person: Prof. VASILE MAN

Announcement for the authors

The magazine “Studies of Science and Culture”, starting with the volume 12, number 1 / March 2016 subscribes, for evaluation, in order to be indexed in BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Aspects généraux

La revue «Studii de Știință și Cultură» («Études de Science et de Culture»), éditée sous les auspices de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, est publiée trimestriellement. La revue a été évaluée par le Conseil National de la Recherche Scientifique de l'Enseignement Supérieur et classifiée dans la catégorie B+, code CNCSIS 664, pendant la période 2005-2011, B (2012-2020), Revue scientifique évaluée et classifiée par CNCS en 2020, profil humaniste, domaine PHILOLOGIE.

La revue est indexée dans les Bases de Données Internationales (BDI) suivantes: CEEOL (www.ceeol.com) de Frankfurt am Main, Allemagne; EBSCO HOST Publishing (www.ebscohost.com) d'Ipswich, États-Unis; INDEX COPERNICUS – Journals de Varsovie, Pologne (www.indexcopernicus.com), DOAJ (Directory of Open Access Journals) de Lund, Suède (www.doaj.org), SCPIO (www.scpio.ro), THE LINGUIST LIST (linguistlist.org), ERIH PLUS (dbh.nsd.uib.no).

Depuis le mois de juin 2012, la revue «Studii de Știință și Cultură» est éditée sous les auspices de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, Roumanie et en partenariat avec Le Département de Roumain d'Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRRM (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d'Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Université Novi Sad, Serbie, Université Jena, Allemagne, L'Institut d'Études sur le Banat «Titu Maiorescu» de l'Académie Roumaine, Branche de Timișoara, Association Internationale de Psychomécanique du Langage (A.I.P.L.), Paris, France, Université Roma Tor Vergata, Italie, Bibliothèque départementale «Alexandru D. Xenopol», Arad, Imprimerie Gutenberg – Maison d'édition Gutenberg Univers, Arad, Université d'Oradea, Roumanie, Université de l'Ouest de Timișoara, Faculté des Lettres, Histoire et Théologie.

Soumission du manuscrit

La soumission d'un article à la Revue «Studii de Știință și Cultură», pour qu'il soit publié, présuppose:

- que les auteurs assument leur responsabilité en ce qui concerne le contenu, aussi qu'un comportement éthique;
- que l'article n'a pas été publié et qu'il ne sera pas soumis pour être publié dans une autre revue;
- que les droits d'auteur seront transférés à la revue «Studii de Știință și Cultură».

Les textes des articles seront rédigés en roumain ou dans une langue de circulation internationale. Le titre de l'article, le résumé et les mots clés seront rédigés en anglais, en français et en roumain, sous la forme d'un document WORD 97, WINDOWS 98 ou des variantes ultérieures, à une dimension de 15 pages au plus, y compris les dessins, les tables et la bibliographie dans la fonte Times New Roman, en interligne simple.

Le manuscrit comprendra:

- le titre, en dimension de la font 16, en caractères gras, centré;
- le prénom et le nom complets des auteurs, le(s) lieu(x) de travail (en titre complet, sans abréviations), l'adresse (les adresses) du lieu (des lieux) de travail et l'adresse électronique de la personne de contact, en dimension de la font 12, en caractères gras, à droite;
- le résumé, 10 lignes au plus, dimension de la font 12, en italique, cadré;
- des mots clés, 5 au plus, dimension de la font 12, en italique, cadré;
- le texte de l'article en dimension de la font de 12;

- la bibliographie, obligatoire pour tout article, est écrite conformément aux règles imposées par le Standard international ISO 7144/1986 intitulé «Documentation – présentation des thèses et des documents similaires».

Normes de rédaction

«Studii de Știință și Cultură» / «Études de Science et de Culture» (www.revista-studii-uvvg.ro), revue répertoriée en domaine Philologie – par le Conseil National de la Recherche Scientifique (CNCS), a son contenu structuré comme suit :

- I. Cultures romanes / culture roumaine
- II. Cultures et langues germaniques / culture roumaine
- III. Langues et cultures slaves / langue et littérature roumaines
- IV. Traductologie
- V. Culture Scientifique
- VI. Études de Banat
- VII. Comptes rendus

Se conformant à la pratique internationale (cf. notamment Chicago Style, MLA), notre revue, à partir du volume XI, n° 2 / juin 2015, a décidé d'adopter en particulier les règles de citations suivantes pour chacun des articles qui y seront publiés:

1. La bibliographie, en corps 12, Times New Roman, sera placée en fin d'article, suivant l'ordre alphabétique des auteurs, chaque nom d'auteur y étant inscrit en majuscules, suivi du prénom, puis du titre en caractères italiques, du lieu d'édition, de la maison d'édition, de l'année de parution et, si besoin est, de la pagination.

Exemple: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1^è éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. Dans le corps de l'article le contributeur indiquera entre parenthèses, dans l'ordre, le nom de l'auteur en majuscules, l'année de publication et la page.

Exemple: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. Les notes de bas de page seront réservées aux commentaires, traductions de citations, indications biographiques, leçons etc. L'insertion de ces notes sera réalisée sous Word par incrémentation automatique.

Les articles à soumettre au comité de lecture devront être envoyés sous forme de fichier Word (accompagné du fichier en version PDF) à l'adresse vasileman7@yahoo.com au plus tard:

- le 15 février pour le premier numéro de l'année / Mars
- le 15 mai pour le deuxième numéro / Juin
- le 15 août pour le troisième numéro / Septembre
- le 15 novembre pour le dernier numéro de l'année / Decembre

Le Comité de Rédaction

Les tables et les diagrammes, les figures ou des autres dessin seront insérés dans le texte à l'endroit adéquat, numérotés, et ils auront, autant que possible, une bonne résolution, pour ne pas affecter la qualité du texte.

La structure de l'article qui présente des résultats des recherches expérimentales suivra les standards internationaux, conformément à l'acronyme IMRAD (introduction, méthodes et matériaux, résultats et discussions), auxquels on ajoutera les conclusions.

Les articles de toute autre nature seront composés d'une introduction, du corps de l'ouvrage et des conclusions, les corps de l'ouvrage pouvant être organisé selon le désir de l'auteur (des auteurs).

Les manuscrits seront envoyés, par voie électronique à l'adresse vasileman7@yahoo.com, ou sur un support électronique et imprimé, au siège de la rédaction: Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, Blvd. Revoluției, no. 94-96 - revue « Studii de Știință și Cultură ».

Les articles scientifiques seront soumis au processus de critique PEER-REVIEW «en aveugle».

Le nombre de critiques pour l'évaluation d'un article est 2, et le temps d'analyse est 30 jours. Les auteurs reçoivent des critiques une des réponses suivantes:

- article accepté;
- article accepté avec des modifications;
- article rejeté.

Les référents scientifiques suivront, en évaluant les manuscrits, l'actualité de la thème; l'approfondissement des idées scientifiques, l'originalité, aussi que le respect des instructions pour les auteurs. Le non-respect des standards sollicités par la revue conduira au rejet des manuscrits.

Nous prions les auteurs de:

- citer la revue «Études de Science et de Culture» dans d'autres publications où ils collaborent, en précisant:

- Le titre de la revue «Études de Science et de Culture», abréviation – SSC;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité;

- transmettre à la rédaction de la revue «Études de Science et de Culture» des renseignements sur les publications où ils ont cité notre revue, en mentionnant:

- Le titre de la revue, l'abréviation;
- Le volume, le numéro et l'année de parution;
- Le nombre de la page du texte cité.

D'autres informations au – telephone : 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- portable: 0724-039978

- Adresse électronique: vasileman7@yahoo.com

Personne de contact: prof. VASILE MAN

Annonce pour les auteurs

La revue «Études de Science et de Culture», en commençant par le volume XII, numéro 1 / mars 2016, s'inscrit à l'évaluation, pour s'indexer dans BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Aspecte generale

Revista „Studii de Știință și Cultură”, editată sub egida Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, apare trimestrial. Revista este evaluată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior și clasificată în categoria B+, cod CNCSIS 664, în perioada 2005-2011, B (2012-2020), Revistă științifică evaluată și clasificată de CNCS, în anul 2020, profil umanist, domeniul FILOLOGIE.

Revista este indexată în bazele de date internaționale (BDI) CEEOL (www.ceeol.com) din Frankfurt am Main, Germania, EBSCO HOST Publishing din Ipswich, Statele Unite ale Americii (www.ebscohost.com), INDEX COPERNICUS International din Varșovia, Polonia (www.indexcopernicus.com), DOAJ (Directory of Open Access Journals) din Lund, Suedia (www.doaj.org), SCPIO (www.scpio.ro), THE LINGUIST LIST (linguistlist.org), ERIH PLUS (dbh.nsd.uib.no), ROAD (<https://road.issn.org>) – UNESCO.

Începând cu luna iunie 2012, revista „Studii de Știință și Cultură” este editată sub egida Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, România și în parteneriat cu: Le Département de Roumain d’Aix Marseille Université, CAER. EA 854, France; le CIRRM (Centre Interuniversitaire de Recherche pour la Formation Continue des Enseignants d’Italien) Université de Paris 3 – Sorbonne Nouvelle, France, Universitatea Novi Sad, Republica Serbia, din 2015, Universitatea Jena din Germania, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” al Academiei Române, Filiala Timișoara, L’association Internationale de Psychomécanique du Langage (A.I.P.L.), Paris, France, Universitatea Roma Tor Vergata, Italia, Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol”, Arad, Tipografia Gutenberg – Editura Gutenberg Univers, Arad, Universitatea din Oradea, România, Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie și Teologie.

Prezentarea manuscrisului

Transmiterea către revista „Studii de Știință și Cultură” a unui articol spre publicare, presupune:

- autorii își asumă responsabilitatea privind conținutul, cât și comportamentul etic;
- articolul nu a mai fost publicat și nici nu va fi înaintat spre publicare altei reviste;
- dreptul de autor se trece asupra revistei „Studii de Știință și Cultură”.

Textele articolelor vor fi redactate în limba română sau într-o limbă de circulație internațională. Titlul articolului, rezumatul și cuvintele cheie vor fi redactate în limbile engleză, franceză și română, ca document WORD 97, WINDOWS 98 sau variante ulterioare, cu o dimensiune de maximum 15 pagini, inclusiv desenele, tabelele și bibliografia cu Font Times New Roman, spațiere la un rând.

Manuscrisul va cuprinde:

- titlul, cu dimensiunea 16, aldine bold, centrat;
- prenumele și numele complet al autorilor, locul (locurile) de muncă (cu denumirea completă, nu prescurtat), adresa (adresele) locului (locurilor) de muncă și e-mailul persoanei de contact, cu dimensiunea literei 12, aldine, în dreapta;
- rezumatul, maximum 10 rânduri, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- cuvinte cheie, maximum 5, dimensiunea literei 12, italic, justified;
- textul articolului cu dimensiunea literei de 12, spațiere la un rând;
- bibliografia, obligatorie pentru orice articol, se scrie conform regulilor impuse de Standardul internațional ISO 7144/1986 intitulat „Documentation-presentation of theses and similar documents”.

Norme de redactare

„Studii de Știință și Cultură”, publicație acreditată în domeniul Filologie, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS), își structurează conținutul în următoarele secțiuni:

- I. Culturi romanice / cultură românească
- II. Limbi și culturi germanice / limbă și cultură românească
- III. Limbi și culturi slave / limbă și literatură română
- IV. Traductologie
- V. Cultură științifică
- VI. Studii banatice
- VII. Recenzii

Conformându-ne practicilor internaționale (cf. mai ales Chicago Style, MLA), adoptăm, începând cu volumul XI, nr. 2 / iunie 2015, în mod special următoarele reguli de indicare a sursei bibliografice pentru fiecare articol ce va fi cuprins în paginile revistei noastre:

1. Bibliografia, utilizând Times New Roman 12 p., va fi plasată la sfârșitul articolului; pozițiile din bibliografie se dispun în ordine alfabetică în funcție de numele autorului. Cu majuscule, se indică numele autorului urmat de prenume, apoi, conform normelor limbii, titlul lucrării în italic, locul publicării, editura, anul apariției și, dacă e necesar, numărul de pagini.

Exemplu: BENGESCO, Georges, *Bibliographie franco-roumaine* [...], Paris, Ernest Leroux éditeur, 1907, XLIII + 219 + (supplément) 114 p. [1ère éd.: Bruxelles, P. Lacomblez, 1895].

2. În corpul articolului, autorul va indica între paranteze, în ordine: numele autorului cu majuscule, anul publicării și pagina.

Exemplu: (PAPADAT-BENGESCU, 1924, p. 102).

3. Notele de subsol vor fi rezervate comentariilor, traducerii citatelor, indicațiilor biografice etc. Introducerea notelor de subsol se va realiza în Word prin inserție automată.

Articolele ce urmează a fi supuse atenției comitetului de lectură se vor trimite în fișier Word (însoțite de o versiune PDF) la adresa: vasileman7@yahoo.com, cel mai târziu până la data de:

- 15 februarie pentru primul număr din an / martie
- 15 mai pentru al doilea număr / iunie
- 15 august pentru al treilea număr / septembrie
- 15 noiembrie pentru al patrulea număr / decembrie

Colegiul editorial

Tabelele și diagramele, figurile sau alte desene vor fi inserate în text la locul potrivit, numerotate și vor avea o rezoluție cât mai bună pentru a nu împieta asupra calității materialului.

Structura articolului ce prezintă rezultate ale unor cercetări experimentale va urmări standardele internaționale, conform acronimului IMRAD (introducere, metode și materiale, rezultate și discuții), la care se adaugă concluziile.

Articolele de orice altă natură vor fi alcătuite din introducere, corpul lucrării și concluzii, corpul lucrării putând fi organizat după dorința autorului (autorilor).

Manuscrisele se trimit, pe cale electronică la adresa vasileman7@yahoo.com, sau pe suport electronic și listat, la sediul redacției: Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, Bd. Revoluției, nr. 94-96 – revista „Studii de Știință și Cultură”.

Articolele științifice sunt supuse procesului de recenzare PEER-REVIEW „în orb”.

Numărul de recenzori pentru evaluarea unui articol este de 2, iar timpul de recenzare este de 30 de zile. Autorii primesc de la recenzori unul din următoarele răspunsuri:

- articol acceptat;
- articol acceptat cu modificări;
- articol respins.

Referenții științifice vor urmări, la evaluarea manuscriselor actualitatea temei; aprofundarea ideilor științifice, originalitatea, cât și respectarea instrucțiunilor pentru autori. Nerespectarea standardelor solicitate de revistă, conduce la respingerea manuscriselor.

Autorii sunt rugați:

- să citeze revista „Studii de Știință și Cultură” în alte publicații unde colaborează, precizând:
 - Titlul revistei „Studii de Știință și Cultură”, abrevierea – SSC;
 - Volumul, numărul și anul apariției;
 - Numărul paginii textului citat;
- să transmită redacției revistei „Studii de Știință și Cultură” informații referitoare la publicațiile în care au citat revista noastră, menționând:
 - Titlul revistei, abrevierea;
 - Volumul, numărul și anul apariției;
 - Numărul paginii textului citat.

Alte informații: - telefon: 0040/0257/280335

- 0040/0257/280448

- mobil: 0724-039978

- E-mail: vasileman7@yahoo.com

Persoană de contact: prof. VASILE MAN

În atenția autorilor

Revista „Studii de Știință și Cultură”, începând cu volumul XII, numărul 1 / martie 2016, se înscrie, pentru evaluare, în vederea indexării în BDI Thomson ISI Philadelphia P. A. USA.

Rugăm autorii să citeze în bibliografia articolelor și texte publicate în reviste cotate ISI.

EVALUATION GRID

Author _____ Evaluator _____

Title of the article: _____

INSTRUCTIONS

Read the paper/papers that was/were assigned to you twice, first in order to get an overall opinion about the paper and second in order to provide a constructive critic, that the author will use when reappraising his/her paper. Answer to the questions below.

ORGANIZATION (10%)

1. Were the basic sections (Introduction, Conclusion, Bibliography etc.) adequate?
2. Did the author use well the subtitles in order to clarify the sections of the text?
3. Was the material structured in a logical way, clear, easy to follow? Explain.

BIBLIOGRAPHY (15%)

4. Did the author cite the sources in an adequate and appropriate way? Note any incorrect format.
5. Were all the citations from the text listed in the section regarding the Bibliography? Note any discrepancies.

GRAMMAR AND STYLE (15%)

6. Were there any grammatical or orthographic errors?
7. Was the style of the author clear? Were the paragraphs and phrases cohesive?

CONTENT (60%)

8. Did the author summarize and discuss the subject in an adequate way? Explain.
9. Did the author bring any original contribution to the paper? Explain.

GIVEN SCORE _____

RECOMMENDATION:

Article:

- a) admitted for publication in the presented form
- b) admitted for publication with changes
- c) rejected

GUIDE FOR THE EVALUATORS

The evaluation is made by filling in the form called EVALUATION GRID which should be sent in electronic format to the editorial office.

The duration of an evaluation cannot last more than 30 days.

The evaluators will keep in mind the conflict of interests, therefore refusing this situation.

The evaluation is confidential, the evaluator will not divulge neither the content of the article nor the result of the evaluation, to other persons except the ones from the editorial office.

The evaluator must warn the editorial office if the article is suspect of plagiarism.

GRILLE D'ÉVALUATION

Auteur _____ **Recenseur** _____
Titre de l'article _____

INSTRUCTIONS:

Lisez l'ouvrage / les ouvrages qu'on vous a alloué(s) deux fois, une fois pour obtenir une vue d'ensemble sur l'ouvrage et la deuxième fois pour fournir une critique constructive, que l'auteur utilisera lorsqu'il reverra l'ouvrage. Répondez aux questions ci-dessus:

ORGANISATION (10%)

1. Les sections de base (Introduction, Conclusion, Bibliographie etc.) ont été adéquates? *DA* Si non, qu'est-ce qu'il manque?
2. L'auteur a bien utilisé les sous-titres pour clarifier les sections du texte? Expliquez.
3. La matériel a été structuré logiquement, clairement, facilement à suivre? Expliquez.

BIBLIOGRAPHIE (15%)

4. Est-ce que l'auteur a cité les sources d'une manière adéquate et appropriée? Notez tout format incorrect.
5. Est-ce que toutes les citations du texte ont été listées dans la section allouée à la bibliographie ? Notez toute discordance.

GRAMMAIRE ET STYLE (15%)

6. Est-ce qu'il y a eu des fautes grammaticales ou d'orthographe?
7. Est-ce que le style de l'auteur a été clair? Les paragraphes et les phrases ont fait preuve de cohésion?

CONTENU (60%)

8. Est-ce que l'auteur a résumé et discuté le sujet d'une manière adéquate? Expliquez.
9. Est-ce que l'auteur a apporté une contribution originale à l'ouvrage? Expliquez.

POINTAGE ACCORDÉ _____

RECOMMANDATION:

Article:

- a) admis pour publication dans la forme présentée
- b) admis pour publication avec des modifications
- c) refusé

GUIDE POUR LES ÉVALUATEURS

L'évaluation est faite par le remplissage du formulaire intitulé Grille d'évaluation et est envoyée électroniquement à la rédaction.

La durée d'une évaluation ne peut pas dépasser 30 jours.

Les évaluateurs tiendront compte du conflit des intérêts, en conséquence, dans une telle situation, on va refuser l'évaluation.

L'évaluation se réalise de manière confidentielle, donc l'évaluateur ne va pas divulguer le contenu de l'article, mais aussi celui de l'évaluation, à d'autres personnes exceptant celles de la rédaction.

L'évaluateur va saisir la rédaction dans la situation où l'article est suspect de plagiat.

GRILĂ DE EVALUARE

Autor _____ Recenzor _____

Titlul articolului: _____

INSTRUCȚIUNI

Citiți lucrarea/lucrările care vi s-a(u) alocat de două ori, o dată pentru a obține o vedere de ansamblu asupra lucrării, și a doua oară pentru a furniza o critică constructivă, pe care autorul o va utiliza atunci când își va revizui lucrarea. Răspundeți la întrebările de mai jos.

ORGANIZARE (10%)

1. Secțiunile de bază (Introducere, Concluzie, Bibliografie etc.) au fost adecvate? Da. Dacă nu, ce lipsește?
2. Autorul a utilizat bine subtitlurile pentru a clarifica secțiunile textului? Explicați.
3. Materialul a fost structurat într-un mod logic, clar, ușor de urmărit? Explicați.

BIBLIOGRAFIE (15%)

4. Autorul a citat sursele în mod adecvat și corespunzător? Notați orice format incorect.
5. Toate citările din text au fost listate în secțiunea alocată Bibliografiei? Notați orice discrepanțe.

GRAMATICĂ ȘI STIL (15%)

6. Au existat greșeli gramaticale sau ortografice?
7. Stilul autorului a fost clar? Paragrafele și frazele au fost coezive?

CONȚINUT (60%)

8. Autorul a rezumat și discutat subiectul în mod adecvat? Explicați.
9. Autorul a adus vreo contribuție originală la lucrare? Explicați.

PUNCTAJ ACORDAT _____

RECOMANDARE:

Articol:

- a) admis spre publicare în forma prezentată
- b) admis spre publicare cu modificări
- c) respins

GHID PENTRU EVALUATORI

Evaluarea se face prin completarea formularului intitulat GRILĂ DE EVALUARE și se trimite electronic la redacție.

Durata unei evaluări nu poate depăși 30 de zile.

Evaluatorii vor ține seama de conflictul de interese, urmând a se refuza în această situație.

Evaluarea se realizează confidențial, urmând ca evaluatorul să nu divulge conținutul articolului, cât și al evaluării, altor persoane în afara celor din redacție.

Evaluatorul va sesiza redacția în cazul în care articolul este suspectat de plagiat.

2021 SUBSCRIPTIONS FOR THE REVIEW “STUDIES OF SCIENCE AND CULTURE”

Subscriptions:

The price of the journal “Studies of Science and Culture” is of 50 lei/issue.

The price of the yearly subscription for Romania is 200 lei/year, 4 issues.

Readers resident in Romania have the following payment options:

- bank account transfer into „Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R. Arad,
RO34RNCB0015028152520236 în lei
- cash payment at “Vasile Goldiș” Western University Pay Office Revoluției Avenue Nr. 94-96,
Schedule: Monday – Thursday: between 8-11 and 13-15,30
Friday: between 8-9 and 11-12,30

Nonresident readers in Romania may send the money through bank account transfer into “Vasile Goldiș” University bank account, opened at B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 in EURO

RO77RNCB0015028152520238 in USD

Subscribers are asked to send to the address www.revista-studii-uvvg.ro a payment notification email in which to inform us of the shipping address for the paid subscription vasileman7@yahoo.com

Additional information regarding subscriptions can be obtained at tel. 0257/285804, int. 15, Adina Botea, fax: 0257/214454.

ABONNEMENTS À LA REVUE «ÉTUDE DE SCIENCE ET DE CULTURE» POUR L'ANNEE 2021

Le prix de la Revue «Étude de Science et de Culture» est de 50 lei/numéro.

Les prix des abonnements annuels pour la Roumanie sont de 200 lei/an, 4 numéros.

Les lecteurs du pays peuvent opter pour des abonnements en lei, ainsi:

- par virement bancaire au compte de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, ouvert à B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pour RON**
- par paiement en espèces, à la Caisse de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, 94-96 Blvd. Revoluției,

Programme: Lundi – Jeudi: 8-11 h et 13- 15,30 h

Vendredi: 8-9 h et 11-12,30 h

Les lecteurs de l'étranger peuvent opter pour abonnements, ainsi:

- par virement bancaire aux comptes de l'Université de l'Ouest «Vasile Goldiș» d'Arad, ouverts à B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pour EURO

RO77RNCB0015028152520238 pour USD

ATTENTION: Envoyez à l'adresse électronique www.revista-studii-uvvg.ro un courriel de notification du paiement, nous communiquant aussi l'adresse d'envoi pour l'abonnement payé, courriel vasileman7@yahoo.com

Vous pouvez obtenir des informations supplémentaires concernant l'effectuation des abonnements à tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea et par fax 0257/214454, pour OP ou les quittances acquittées.

ABONAMENTE
LA REVISTA „STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ”
PE ANUL 2021

Prețul Revistei „Studii de Știință și Cultură” este de 50 lei/buc.

Prețurile abonamentelor anuale pentru România sunt de 200 lei/an, 4 numere.

Cititorii din țară pot opta pentru abonamente în lei, astfel:

- expediind banii în contul Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschis la B.C.R. Arad, **RO34RNCB0015028152520236 pentru RON**
- cu plata în numerar, la Casieria Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad, B-dul Revoluției, Nr. 94-96,

Program: Luni – Joi: orele 8-11 și 13- 15,30

Vineri: orele 8-9 și 11-12,30

Cititorii din străinătate pot opta pentru abonament, astfel:

- expediind banii în conturile Universității de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, deschise la B.C.R. Arad;

RO07RNCB0015028152520237 pentru EURO

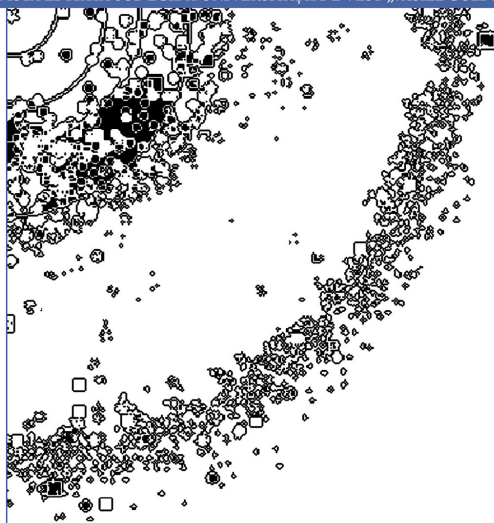
RO77RNCB0015028152520238 pentru USD

ATENȚIE: Trmiteți pe adresa www.revista-studii-uvvg.ro un e-mail de notificare de plată, în care să ne comunicați și adresa de expediție pentru abonamentul plătit, e-mail vasileman7@yahoo.com

Informații suplimentare privind efectuarea abonamentelor se pot obține la tel. 0257/285804 int. 15, Adina Botea și prin fax 0257/214454, pentru OP sau chitanțele achitate.

STUDII DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

REVISTĂ EDITATĂ SUB EGIDA UNIVERSITĂȚII DE VEST „VASILE GOLDIȘ” DIN ARAD

Vasile Goldiș
University Press
Arad

Revista universitară de filologie
cu apariție trimestrială,
Studii de știință și cultură,
acreditată CNCS, 2020
cuprinsă în mai multe baze de date internaționale,
Vă invită să publicați articole
cu rezultate ale activităților Dvs.
de cercetare științifică din domeniul filologiei.

www.revista-studii-uvvg.ro
email: vasileman7@yahoo.com
tel: 0724039978

Bazele de date internaționale în care este indexată revista (cu indicarea adresei URL):

CNCS

http://old.cncs-nrc.ro/wp-content/uploads/2013/01/filo.rev_28.01.2013.pdf
<http://www.cncs-nrc.ro/publicatii-stiintifice/>
http://www.cncs-nrc.ro/wp-content/uploads/2016/12/categorii.Reviste.Site_CNCS_2020.pdf

CEEOL

<https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=747>

DOAJ

https://www.doaj.org/toc/2067-5135?source=%7B%22query%22%3A%7B%22filtered%22%3A%7B%22filter%22%3A%7B%22bool%22%3A%7B%22must%22%3A%5B%7B%22terms%22%3A%7B%22index.issn.exact%22%3A%5B%221841-1401%22%2C%222067-5135%22%5D%7D%7D%2C%7B%22term%22%3A%7B%22_type%22%3A%22article%22%7D%7D%5D%7D%7D%2C%22query%22%3A%7B%22match_all%22%3A%7B%7D%7D%7D%7D%2C%22size%22%3A100%2C%22_source%22%3A%7B%7D%7D

EBSCO HOST

<https://www.ebscohost.com/titleLists/hsi-coverage.htm>

INDEX COPERNICUS

<https://journals.indexcopernicus.com/search/form?search=studies%20of%20science%20and%20culture>

SCPIO

<http://www.scpio.ro/web/studii-de-stiinta-si-cultura>

THE LINGUIST LIST

<http://linguistlist.org/pubs/journals/get-journals.cfm?JournalID=42602>

ERIH PLUS

<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action;jsessionid=bemuaycAdzWFoMHUiTkVpOeu.undefined?id=491004>

ROAD (<https://road.issn.org>), catalog internațional al publicațiilor științifice open-access, administrat de Centrul Internațional ISSN, sub egida **UNESCO**

[https://portal.issn.org/api/search?search\[\]=MUST=default=studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&search_id=5345761#](https://portal.issn.org/api/search?search[]=MUST=default=studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&search_id=5345761#)

CITEFACTOR

<https://www.citefactor.org/journal/index/8814/studii-de-stiinta-si-cultura#.X7vBjM0zZPY>

WORLDCAT

https://www.worldcat.org/search?q=Studii+de+%C8%99tiin%C8%9B%C4%83+%C8%99i+cultur%C4%83&qt=results_page

PUBLONS

<https://publons.com/journal/233272/studii-de-stiinta-si-cultura/>

ACADEMIC JOURNALS DATABASE

<http://journaldatabase.info/journal/issn1841-1401>

OALIB

<https://www.oalib.com/journal/4482/1#.X9Nw5tgzZPZ>

GSI Repository

<http://repository.gsi.de/record/17726>

Universitätsbibliothek Regensburg – Elektronische Zeitschriftenbibliothek

http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/searchres.phtml?jq_type1=ZD&jq_term1=2477082-6

KIT-Bibliothek – KIT-Katalog Classic

[https://primo.bibliothek.kit.edu/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=KITSRC302971327&indx=1&recIds=KITSRC302971327&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&&dsent=0&vl\(1UIStartWith0\)=contains&scp.scps=scope%3A%28HKA%29%2Cscope%3A%28KIT_CS%29%2Cscope%3A%28KIT_CN%29%2Cscope%3A%28%22DHBW%22%29&tb=t&vid=KIT&mode=Basic&srt=date&tab=kit&vl\(151189793UI1\)=all_items&dum=true&vl\(freeText0\)=studii%20de%20stiinta%20si%20cultura&vl\(151050700UI0\)=any&dstmp=1606317587231](https://primo.bibliothek.kit.edu/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=KITSRC302971327&indx=1&recIds=KITSRC302971327&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&frbg=&&dsent=0&vl(1UIStartWith0)=contains&scp.scps=scope%3A%28HKA%29%2Cscope%3A%28KIT_CS%29%2Cscope%3A%28KIT_CN%29%2Cscope%3A%28%22DHBW%22%29&tb=t&vid=KIT&mode=Basic&srt=date&tab=kit&vl(151189793UI1)=all_items&dum=true&vl(freeText0)=studii%20de%20stiinta%20si%20cultura&vl(151050700UI0)=any&dstmp=1606317587231)

MIAR – Information Matrix for the Analysis of Journals

<http://miar.ub.edu/issn/1841-1401>

SIBIMOL

http://cc.sibimol.bnrm.md/opac/search?q=studii+de+stiinta+si+cultura&max=2&view=&sb=relevance&ob=asc&level=all&material_type=all&location=0

ACADEMIA.EDU

www.academia.edu

RESEARCH GATE

www.researchgate.net

GOOGLE ACADEMIC

<https://scholar.google.com/>

ISSN: 1841-1401 (print)
ISSN-L: 1841-1401
ISSN: 2067-5135 (online)